

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ALİ B. HÜSEYİN AMASÎ (ALAADDİN ÇELEBİ)
KİTÂB-I TÂCU'L-EDEB
(GİRİŞ-METİN-İNCELEME-GRAMATİKAL DİZİN)

Hazırlayan
Ahmet AKPINAR

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yeni Türk Dili Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Prof. Dr. Hanifi VURAL

TOKAT – 2010

ALİ B. HÜSEYİN AMASÎ (ALAADDİN ÇELEBİ)
 KİTÂB-I TÂCU'L-EDEB
 (GİRİŞ-METİN-İNCELEME-GRAMATİKAL DİZİN)

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 13/08/2010

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Prof. Dr. Hanifi VURAL

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ali Osman SOLMAZ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Tuncay BÖLER

Üye :

Üye :

İmzası

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 12.07.2010 tarih ve 24-17 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Mustafa BALOĞLU
 Enstitü Müdürü

 Mühür
 İmza

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

(13/08/2010)

Ahmet AKPINAR

TEŞEKKÜR

Emek, zaman, sabır ve heyecana karşılık, fetihle eş zaman bir eseri çalışmak gerçekten zordu. Bir eseri geçmişten geleceğe taşımak aradaki zamanın getirdiklerini de bir nebze yüklenmek demektir. Bu çalışmada bana imkân tanıyan değerli hocam Prof. Dr. Hanifi VURAL'a teşekkür ediyorum.

Arapça ibarelerin tercümesinde yardımını gördüğüm değerli büyüğüm, dedem Azimet Karatekin'e, Farsça şiirlerin tercümesinde yardımını esirgemeyen Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü'nde doktora öğrencisi Hamit Rıza Muhammednecad'a, bilgi ve tecrübesinden yararlandığım arkadaşlarıma sonsuz şükran duyuyorum.

Ahmet AKPINAR

ÖZET

Bu çalışmada XIII. ve XV. yüzyıllar arasında Oğuzcanın Batı kolu olarak gelişen yazı dili, Eski Anadolu Türkçesi ile kaleme alınan “Kitâb-ı Tâcu'l-Edeb” adlı eser ele alınmıştır. Eser ilk olarak transkripsiyon alfabesi ile günümüz Türkçesine aktarılmış, ardından gramatikal dizin hazırlanmış ve son olarak da eserin dil özellikleri ortaya konulmaya çalışılarak Eski Anadolu Türkçesi Dönemi araştırmalarına katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Ali b. Hüseyin Amasî, Kitâb-ı Tâcu'l-Edeb’i toplumsal hayattaki insani ilişkileri düzenleyen âdâb-ı muaşeret adı ile anılan dinî, içtimai kaide ve esasları; ayet, hadis, hikâye, kıssa, şiir, pend gibi ögelerle şekillendirerek yazmıştır. Yaptığımız çalışmanın dönemin dil özellikleri ve toplumsal yaşamı hakkında aydınlatıcı bilgi vereceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Amasî, Türkçe, Dil, Tarih

ABSTRACT

In this study, it was dealt with the work named as Kitâb-ı Tâcu'l-Edeb composed using by the old Anatolia Turkish that's the written language developed as west branch of Oğuz Language between XIII and XV centuries. This work of art first was translated into current Turkish language via transcription alphabet, then indeks was prepared and lastly tried to contribute in researches of Old Anatolia Turkish Period by exposing language characteristics of the work.

Ali bin Hüseyin Amasî, has written Kitâb-ı Tâcu'l-Edeb by shaping up the religious, social rules and essentials, that regulate humane relationships in social life, known as “âdâb-ı muaşeret” with elements such as ayat, hadith, tale, anectode, poem, and words containing advice. It is hoped and thought that this study will provide enlightening information about language features and social living of those historical periods.

Key words: Old Anatolia Turkish, Amasi, turkish, language, history

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR.....	XI
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ.....	XII
1. GİRİŞ.....	1
1. 1. MÜELLİFİN HAYATI.....	4
1. 2. ESERLERİ.....	5
1.2.1. Risâle-i Tecvid.....	5
1.2.2. Risâle-i Arûz.....	5
1.2.3. Risâle fî İlmi'l-Beyân.....	8
1.2.4. Kitâb-ı Resm-i Osmânî.....	8
1.2.5. Hâşiye alâ Envârî't-Tenzîl ve Esrârî't-Tevîl.....	8
1.2.6. Dürerü'l-Ferâid ve Gurerü'l-Fevâid.....	8
1.2.7. Terceme-i Kasîdetü'l-Bürde.....	9
1.2.8. Risâle fî İlmin-Nücûm.....	10
1.2.9. Haşiyetü ala haşiyeti'l-metali li-Seyyid Şerif el-Cürcani.....	10
1.2.10. Kitâb-ı Tâcu'l-Edeb.....	10
2. LİTERATÜR TARAMASI.....	14
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	18
3.1. MATERYAL.....	18
3.2. YÖNTEM.....	18
3.3. METİN.....	19
4. BULGULAR.....	109
4.1 ŞEKİL İNCELEMESİ.....	109
4.1.1 Yapım Ekleri.....	109
4.1.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri.....	109
4.1.1.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri.....	112
4.1.1.2.1. Fiillerden İsim Yapan Diğer Ekler.....	117
4.1.1.3. Fiilden Fiil Yapan Ekler.....	120
4.1.1.4. İsimden Fiil Yapan Ekler.....	123
4.1.2. İsim Çekimi.....	125
4.1.2.1. Çokluk Eki.....	125
4.1.2.2. Hâl Ekleri.....	125
4.1.2.2.1. İlgi Hâli.....	125
4.1.2.2.2. Yükleme Hâli.....	126
4.1.2.2.3. Yönelme Hâli.....	126
4.1.2.2.4. Bulunma Hâli.....	127
4.1.2.2.5. Ayrılma Hâli.....	127
4.1.2.2.6. Vasıta Hâli.....	128
4.1.2.2.7. Eşitlik Hâli.....	128
4.1.2.2.8. Yön Gösterme Hâli.....	129
4.1.2.2.9. Karşılaştırma Hâli.....	129
4.1.2.3. İyelik Ekleri.....	130

4.1.2.4. Soru Eki	131
4.1.2.5. İsimlerde Bildirme	131
4.1.2.5.1. Geniş Zaman	131
4.1.2.5.2. Hikâye	132
4.1.2.5.3. Rivayet	132
4.1.2.5.4. Şart	132
4.1.3. Zamirler	133
4.1.3.1. Şahıs Zamirleri	133
4.1.3.2. İşaret Zamirleri	135
4.1.3.3. Soru Zamirleri	136
4.1.3.4. Dönüştürme Zamiri	136
4.1.3.5. Belirsizlik Zamirleri	137
4.1.3.6. İlgî Zamirleri	138
4.1.4. Sıfatlar	138
4.1.4.1. Niteleme Sıfatları	139
4.1.4.1.1. Türkçe Asıllı Niteleme Sıfatları	139
4.1.4.1.2. Yabancı Asıllı Niteleme Sıfatları	139
4.1.4.1.3. Yabancı Asıllı + Türkçe Asıllı Niteleme Sıfatları	140
4.1.4.2. Belirtme Sıfatları	140
4.1.4.2.1. İşaret Sıfatları	140
4.1.4.3. Sayı Sıfatları	141
4.1.4.3.1. Asıl Sayı Sıfatları	141
4.1.4.3.1.1. Türkçe Asıllı Asıl Sayı Sıfatları	141
4.1.4.3.1.2. Yabancı Asıllı Asıl Sayı Sıfatları	142
4.1.4.3.2. Sıra Sayı Sıfatları	142
4.1.4.3.3. Kesir Sayı Sıfatları	142
4.1.4.3.4. Üleştirme Sayı Sıfatları	142
4.1.4.4. Belirsizlik Sıfatları	142
4.1.4.4.1. Türkçe Asıllı Belirsizlik Sıfatları	143
4.1.4.4.2. Yabancı Asıllı Belirsizlik Sıfatları	143
4.1.4.5. Soru Sıfatları	143
4.1.5. Zarflar	144
4.1.5.1. Durum Zarfları	144
4.1.5.2. Zaman Zarfları	145
4.1.5.3. Yer Yön Zarfları	150
4.1.5.4. Miktar Zarfları	150
4.1.5.5. Soru Zarfları	151
4.1.6. Edatlar	152
4.1.6.1. Çekim Edatları	152
4.1.6.2. Bağlama Edatları	154
4.1.6.3. Kuvvetlendirme Edatları	160
4.1.6.4. Karşılaştırma-Denkleştirme Edatları	161
4.1.6.4.1. Karşılaştırma Edatları	162
4.1.6.4.2. Denkleştirme Edatları	162
4.1.6.5. Soru Edatları	162
4.1.6.6. Çağırma ve Hitap Edatları	163
4.1.6.7. Ünlemler	164
4.1.6.8. Gösterme Edatları	164

4.1.6.9. Tekrarlama Edatları.....	164
4.1.7. Fiil Çekimleri	165
4.1.7.1. Basit Çekimler	166
4.1.7.1.1. Görülen Geçmiş Zaman	166
4.1.7.1.2. Anlatılan Geçmiş Zaman.....	167
4.1.7.1.3. Belirli Geçmiş Zaman	168
4.1.7.1.4. Geniş Zaman	169
4.1.7.1.5. Gelecek Zaman.....	171
4.1.7.1.6. İstek Kipi.....	172
4.1.7.1.7. Dilek-Şart Kipi.....	174
4.1.7.1.8. Emir Kipi.....	174
4.1.7.1.9. Gereklilik Kipi	175
4.1.7.2. Birleşik Kipler.....	176
4.1.7.2.1 Hikâye	176
4.1.7.2.1.1. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi.....	176
4.1.7.2.1.2. Anlatılan Geçmiş Zamanın Hikâyesi.....	176
4.1.7.2.1.3. Geniş Zamanın Hikâyesi.....	177
4.1.7.2.1.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi	177
4.1.7.2.2. Rivayet	178
4.1.7.2.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti	178
4.1.7.2.2.2. Anlatılan Geçmiş Zamanın Rivayeti.....	178
4.1.7.2.3. Şart	178
4.1.7.2.3.1. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı	178
4.1.7.2.3.2. Anlatılan Geçmiş Zamanın Şartı.....	179
4.1.7.2.3.3. Geniş Zamanın Şartı	179
4.1.7.3. Bileşik Fiiller	179
4.1.7.3.1. İsim + Yardımcı Fiille Yapılan Bileşik Fiiller	179
4.1.7.3.2. Tasvir Filleri ile Yapılan Bileşik Fiiller	181
4.1.8. Fiilimsiler	182
4.1.8.1. İsim-Fiiller	182
4.1.8.2. Sıfat-Fiiller (Partisipler).....	182
4.1.8.2.1. Geçmiş Zaman Sıfat-Fiili	182
4.1.8.2.2. Geniş-Zaman Sıfat-Fiilleri	183
4.1.8.2.3. Gelecek Zaman Sıfat-Filleri.....	183
4.1.8.3. Zarf-Fiiller.....	184
4.1.8.3.1. Durum Zarf-Fiilleri	184
4.1.8.3.2. Zaman Zarf-Fiilleri.....	184
4.1.8.3.3. Bağlama Zarf-Fiilleri	185
4.1.9. Ses Olayları	185
4.1.9.1. Ses Düşmesi	185
4.1.9.1.1. Ünlü Düşmesi.....	185
4.1.9.1.2. Ünsüz Düşmesi.....	186
4.1.9.2. Hece Düşmesi	187
4.1.9.3. Ünsüz Çiftlenmesi.....	187
4.1.9.4. Ses Türemesi	187
4.1.9.4.1. Ünlü Türemesi.....	188
4.1.9.4.2. Ünsüz Türemesi	188
4.1.9.5. Ses Değişmeleri	188

4.1.9.5.1 Ünlü Değişmesi.....	188
4.1.9.5.2. Ünsüz Değişmesi.....	189
4.1.9.5.3. Ünsüz Tonlulaşması.....	189
4.1.9.5.4. Ünsüz Sızıcılaşması.....	191
4.1.9.6. Hece Kaynaşması (Derilme-Birleşme).....	191
4.1.9.7. Göçüşme.....	192
4.1.9.8. Tekleşme.....	192
4.1.9.9. Ses Uyumları.....	192
4.1.9.9.1. Ünlü Uyumu.....	193
4.1.9.9.1.1. Dil Uyumu (kalınlık-incelik uyumu).....	193
4.1.9.9.1.2. Dudak Uyumu (düzlük-yuvarlaklık uyumu).....	193
4.1.9.9.1.3. Yuvarlaklaşma.....	194
4.1.9.9.1.3.1. Kelimelerde Yuvarlaklaşma.....	194
4.1.9.9.1.3.2. Eklerde Yuvarlaklaşma.....	194
4.1.9.9.1.3.2.1. Yapım Eklerinde Yuvarlaklaşma.....	195
4.1.9.9.1.3.2.2. Çekim Eklerinde Yuvarlaklaşma.....	196
4.1.9.9.1.4. Düzleşme.....	197
4.1.9.9.1.4.1. Yapım Eklerinde Düzleşme.....	198
4.1.9.9.1.4.2. Çekim Eklerinde Düzleşme.....	199
4.1.9.9.2. Ünsüz Uyumu.....	199
4.2 DİZİN.....	201
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	410
KAYNAKLAR.....	419
ÖZGEÇMİŞ.....	423

KISALTMALAR

age.	Adı geen eser	TDAY	Türk Dili Araştırmaları
agm.	Adı geen makale		Yıllığı
Ar.	Arapa	TDK	Türk Dil Kurumu
bk.	Bakınız	ter.	Tercüme
bs.	Baskı	TKAE	Türk Kültürünü Araştırma
C	Cilt		Enstitüsü
ev.	eviren	Ü	Üniversite
dey.	Deyim	yar.	Yardımcı
e.	Edat	Yay.	Yayını, yayınları
Far.	Farsa	Yun.	Yunanca
GOP	Gaziosmanpaşa	zm.	Zamir
H	Hicri		
hzl.	Hazırlayan		
krş.	Karşılaştırınız		
M	Miladi		
mec.	Mecaz		
mm	Milimetre		
Osm. T.	Osmanlı Türkesi		
S	Sayı		
s.	Sayfa		
sf.	Sıfat		
T.	Türke		

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

آ	A, Ā ; a, ā	ض	Ž, Đ ; ž, đ
ب	B, P ; b, p	ط	Ṭ; ṭ
پ	P; p	ظ	Z; z
ت	T; t	ع	‘
ث	Ṣ; ṣ	غ	Ġ; ġ
ج	C; c	ف	F; f
چ	Ç; ç	ق	Q; q
ح	H; h	ك	K; k
خ	H; h	گ	G; g, ñ
د	D; d	ل	L; l
ذ	Z; z	م	M; m
ر	R; r	ن	N; n
ز	Z; z	و	V, O, U, Ū, Ū; v, o, u, ū, ū
س	S; s	ه	H; h, a, e
ش	Ş; ş	ی	Y, I, Ī, Ī; y, ı, i, ī
ص	Ş; ş	نگ	ng

1. GİRİŞ

XIII. ve XV. yüzyıllar arasında Oğuzcanın Batı kolu olarak gelişen yazı dili, Eski Anadolu Türkçesi diye adlandırılmıştır. Türkçenin XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'da filizlenmesiyle Oğuzca, Eski Anadolu Türkçesi olarak yazıya geçirilmiştir.

Oğuzca; her dönemde Türkçenin içinde yer almış, kendine has özelliklerini Anadolu sahasında gösterebilmiş, Türkiye Türkçesinin temeli sayılan Eski Anadolu Türkçesi döneminde özgün bir yazı dili olarak gelişerek Klasik Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dönemlerine kaynaklık etmiştir.

Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesine kaynaklık eden Eski Anadolu Türkçesi dönemi üzerinde yapılan monografik çalışmalar bir noktaya ulaşmış durumdadır.

19. yüzyılının başından beri hızla devam eden Türk dili araştırmalarında Eski Anadolu Türkçesi dönemi hakkında yerli ve yabancı birçok çalışma yapılmıştır. Fakat, "Anadolu'daki birtakım ağız özelliklerinin zaman zaman metinlere girmiş olması"¹ bu dönemin standart bir gramerini yazmayı güçleştirmektedir.

Kimi dilciler bu yazı dilinin doğuşunda bir ağız farklılaşmasının olduğunu ileri sürüp, Anadolu ağızlarından birinin bu yazı diline karakteristik bir benzerliğinin olması gerektiğini belirtirken², kimisi ise siyasi ve coğrafi nedenlerde bu doğuşu aramaktadır.³

Kitâb-ı Tâcu'l-Edeb, Ali b. Hüseyin'in eğitim üzerine yazdığı bir eseridir. Eserin ismi çalışma nüshasının 1b nolu ilk varlığında Kitâb-ı Tâcu'l-Edeb olarak geçerken, 5b/5 nolu varlığında müellif eserine Tâcu'l-Edeb adını verdiğini söylemektedir:

¹ Gülsevin, G. (1997), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yay., Ankara, s. 2

² Karahan, L. (2006), "Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili - Ağız İlişkisi", *Turkish Studies/Türkoloji Dergisi I*, S I, s. 9-18

³ Ercilasun, A. B. (1996), Batı Türkçesi'nin Doğuşu, *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1988*, TDK Yay., S 655, s. 39-45, Ankara.

“lâṭif ol sülâle-i şerîfûñ müsemması mersümüyla mersüm olup Tâcu'l-Edeb diyü ad virildi” (5b/4-5). Hatta Kâtip Çelebi ve Bursalı Mehmet Tahir de eserin ismini Tâcu'l-Edeb olarak kaydetmektedir.⁴

Kitâb-ı Tâcu'l-Edeb'in ulaşabildiğimiz yazmalarından Millî Kütüphanede bulunan 06 Mil Yz A 9187 arşiv numarası ile kayıtlı nüshayı harekeli olduğu için çalışmamıza esas aldık.

Keşfü'z-Zünûn'daki ifadeye göre eser, ekâbir çocuklarının terbiyesi için İstanbul'un fethi yılında Türkçe kaleme alınmıştır.⁵ Eserin asıl yazılma sebebi müellifin bir dostunun, oğlunu yanına getirip ondan oğluna ilim, edep, güzel hat öğretmesini ve istidat kazandırmasını istemesidir:

“(2b/1-11) bir ‘azîz ehl-i dil ve maḥdûm-ı merd-i ‘âkıll muḥibb-i ‘ulemâ-i ‘âlî ve mu‘idd-i şulehâ sâlik-i mesâlikü'r-râşidîn ve ṭâlib-i ehli'l-yaḳîn rıdvânu'llâhi ‘aleyhîm ecma‘ın ḫalef-i girân-mâyesin ve naḳd-i ‘ömr-i ser-mâyesin ki nûr-ı ‘ayn-ı cihân-bîni ve fetḫ-i fütûḫûñ cihân-güzînidür bu ḳalîlü'l-bizâ‘a ve keşîrî'l-izâ‘a ketifne götürüp teslîm ve tefvîz ḳıldı hezârân sitâyîş ve fırāvân sipâriş ḳılup didi ki lillâhi te‘âlâ bu ferzend-i dil-bendüm ve veled-i cân-peyvendüm ḫaḳḳında luṭf idüp in‘âm-ı ‘amîmeñüzden ve iḫsân-ı cesîmeñüzden sa‘y-ı belîğ ve ceḫd-i cemîl buyurup ta‘lîm-i ‘ilm ve tertîb-i edeb ve ḫaṭṭ-ı sevâd ve kesb-i isti‘dâd (3a/1-2) itdürmek bâbında ihmâl ve taḳşîr itmeyesiz ki ecrüñüz ‘ind-allâh zâyî‘ olmaya”

⁴ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, Tâbi'i Ahmet Cevdet Paşa, İkdam Matbaası, Dersaadet 1313 (1895), C 1, s. 268; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, hzl. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, Meral Yay., İstanbul 1972, C 1, s. 253

⁵ “تاج الادب تركى لعلی بن حسین الاماسی مختصرالفه لبعض اولادالاکابر تنه سبع و خمسين وثمان نمائة” , Kâtip Çelebi, age., s. 268

Müellif eserini ayetler, hadisler, Hz. Ali'den özlü sözler, İslam büyüklerinin sözleri, pendler, Arapça-Farsça şiirler, kıssa ve hikâyelerle süslemiştir:

“(5a/10-11) āyāt u aḥbār ve eḥādīs ü kelām emīrū'l-mü'minīn ‘Alī birle işbāt itdüm ḥükemā-yı muṭekīdin (5b/1-2) ḳavliyle müstaḥkem ḳıldum ve maḳama münāsib elfāz ve ebyāt birle müteḥallī ḳılıp benānı vāsıtasıyla beyān idüp ‘ibāret silkine çekdüm”

Eser, kısa bir girizgâh ve 6 bab başlığı boş toplam 21 babdan oluşan Arapça konu başlıklarından oluşmaktadır. Müstensih bu konu başlıklarını kırmızı mürekkep ile yazmıştır. Var olan konu başlıkları aşağıda verildiği şekildedir :

1. fī merātibi'l-ābāı ve ḥuḳūḳihim (5b/6-7)
2. fī beyān-ı ḥuḳūḳı'l-vālıdı ‘ale'l-veledi (18b/3)
3. fī beyān-ı terbiyeti'l-ābāı evlādihi (13a/9)
4. fī beyān-ı şıfat-ı mu‘allim (21a/1)
5. fī beyān-ı ta‘līmü'l-mu‘allim (24b/5-6)
6. fī beyān-ı tilāveti'l-ḳur‘ān ve ādābe (29a/2-3)
7. fī beyān-ı edebi'l-şıbyān (30b/6)
8. fī beyān-ı kesbü'l-edeb (33a/1-2)
9. fī beyān-ı ta‘limü'l-ḥaṭṭ (36a/10)
10. fī beyān-ı edebi's-selām (48b/11)
11. fī beyān-ı edebi'l-kelām (50b/6-7)
12. fī beyāni'l-kelāmi'l-letī yü‘eddī bihi'l-küfri (53b/6-7)
13. fī beyān-ı ekli't-ta‘āmi ve ādābihi (59a/10-11)
14. fī beyān-ı edebi'l-ezān (66a/4)

15. fî beyân-ı dühûli'l-mescîdi ve âdâbihi (66b/7)

Eser, yazıldığı dönemin eğitim-öğretim, kültür ve sosyal yaşam gibi öğelerine dikkat çektiği için önemlidir. Eserin eğitim-öğretim açısından verdiği bazı bilgiler bugün için geçerliliğini yitirmiş olsa da âdâb-ı muaşeret adını verdiğimiz yeme-içme, oturma, konuşma vs. gibi görgü kuralları açısından değer arz etmektedir.

Müellif bir eğitimci olarak eserini bu gibi öğelerle bir araya getirirken dönemin zihni anlayışını, sosyal değerlerini de eserine yansıtmıştır. Atasözleri, deyimler, özlü sözler yanında bugün kullanmadığımız birçok Türkçe kelimeye de eserde rastlayabiliyoruz.

15. yüzyıl Anadolu'sunda kullanılan Türkçeyi tanıtmada yardımcı olacağını düşündüğümüz Kitâb-ı Tâcu'l-Edeb adlı eser; metin, gramatikal dizin ve gramer bağlamında ele alınıp incelenmeye çalışılmıştır.

1.1. MÜELLİFİN HAYATI :

Ali b. Hüseyin Amasî (Alaaddin Çelebi)'nin hayatı hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. İsmindeki nispetten Amasyalı olduğunu anladığımız müellifin, “Niğbolu savaşında şehit düşen Yurkeçpaşazade Hızır Bey'in muallimi”⁶ olduğu söylenir. Eserin 1453 yılında yazılmış olduğunu bildiğimiz için yazarın II. Murat (1421-1451) ve Fatih (1451-1481) dönemlerinde yaşadığını söyleyebiliriz. Ayrıca eserdeki tespitlerimiz yazarın sıbyan mektebinde muallim olduğunu gösteriyor.⁷ Hatta Kâtip Çelebi'nin Keşf-

⁶ Bursalı Mehmet Tahir, age., C 1, s. 253-254

⁷ bir 'azîz ehl-i dil ve maḥdûm-ı merd-i 'âkıl muḥibb-i 'ulemâ-i 'âlî ve mu'idd-i şulehâ sâlik-i mesâlikü'r-râşidîn ve tâlib-i ehli'l-yaḳîn rıdvânü'llâhi 'aleyhim ecma'in ḫalef-i girân-mâyesin ve naḳd-i 'ömr-i ser-mâyesin ki nûr-ı 'ayn-ı cihân-bîni ve fetḫ-i fütûḫüñ cihân-güzînidür bu ḳalilü'l-bizâ'a ve keşirü'l-izâ'a ketifne götürtüp teslim ve tefvîz kıldı (2b/1-7)

üz-Zünûn'da verdiği bilgiye göre yazar eserini, İstanbul'un fethi (H 857- M 1453) ile eş zamanda, devlet büyüklerinin çocuklarının eğitimi için yazmıştır.⁸

1.2. ESERLERİ :

Müellif sade diyebileceğimiz bir Türkçe ile eserlerini vücuda getirmiştir. Türkçenin yanı sıra Arapça da eser vermiştir. yazmalar.gov.tr internet adresinden tespit edebildiğimiz eserleri aşağıda tanıttığımız şekildedir.

1.2.1. Risâle-i Tecvid : Osmanlı Müellifleri adlı eserde “Kur'an-ı Kerim'in hat ve resmine dair”⁹ bir eserden bahsedilmiş fakat eserin ismi belirtilmemiştir. Bahsedilen eser bu olabilir. Eserin tespit edebildiğimiz tek yazması Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde bulunmaktadır. H 1139 / M 1727'de istinsah edilen eser Konya İl Halk Kütüphanesi koleksiyonuna 42 Kon 5517/1 arşiv numarası ile kayıtlıdır.

1.2.2. Risâle-i Arûz : Şiir yazma üzerine çeşitli tavsiyelerin olduğu eserdir. Türkçe kaleme alınmıştır. Arapçaya çevrilmiş tek nüshası bulunmaktadır. Müellifin ismi bazı nüshalarda Hüseyin yerine Hüsameddin olarak kaydedilmiştir. Eserin farklı isimlerde yurt içinde ve yurt dışında pek çok yazması mevcuttur.

Teşrihu Müşkilâti fi İlmi'l-Arûz : (Arapça) Ankara Millî Kütüphane arşiv no 01 Hk 108/2.

Türkçe nüshaları:

Terceme-i Arûz-i Tebrizî : Adana İl Halk Kütüphanesi arşiv no 01 Hk 583/3.

Risâle-i Arûz-i Türkî : Adana İl Halk Kütüphanesi arşiv no 01 Hk 583/6.

Risâle-i Arûz : Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi arşiv no 21 Hk 487/5.

⁸ Kâtip Çelebi, age., C 1, s. 268

⁹ Bursalı Mehmet Tahir, age., C 1, s. 254

Risâle fil-Arûz : Kastamonu İl Halk Kütüphanesi arşiv no 37 Hk 362/3.

Terceme-i Arûz fî Kavâid-i Şiiriyye : Kastamonu İl Halk Kütüphanesi arşiv no 37 Hk 4140.

Risâle-i Arûz : Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi arşiv no 19 Hk 4452/2.

Fennî Arûz ve İlm-i Mizan : Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi arşiv no 43 Va 379/14.

Risâle-i Arûz : Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi arşiv no 43 Va 2709.

Risâle fî İlmî'l-Arûz vel-Mizan : Manisa İl Halk Kütüphanesi arşiv no 45 Hk 1168/7.

Risâle-i Arûz-i Türkî : Manisa İl Halk Kütüphanesi arşiv no 45 Hk 1506/2.

Risâle-i Fenn-i Arûz ve İlm-i Mizan : İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Süleymaniye Aşirefendi Koleksiyonu arşiv no 34 Sü-Aşir 435/5.

Risâle-i Fenn-i Arûz ve İlm-i Mizan : İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Süleymaniye Aşirefendi Koleksiyonu arşiv no 34 Sü-Aşir 435/6.

Risâle-i Arûz-i Türkî : Konya Karatay Yusufpaşa Kütüphanesi arşiv no 42 Yu 7109/7.

Risâle-i Islahat-ı Edebiye : Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi arşiv no 05 Ba 918/16.

Risâle-i Fenn-i Arûz ve İlm-i Mîzân : Samsun İl Halk Kütüphanesi arşiv no 55 Hk 479/4.

Arûz-ı Alî : İzmir Millî Kütüphanesi arşiv no 1158/2.

Arûz : Kayseri Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesi arşiv no Râşid Efendi Eki 1491/1.

Risâle-i Arûz-ı Türkî : Ankara Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu arşiv no 06 Mil Yz A 4645/8.

Risâle-i Arûz-i Türkî : Isparta İl Halk Kütüphanesi koleksiyonu arşiv no 32 Hk 1507/1.

Risâle-i Arûz-i Türkî : Isparta İl Halk Kütüphanesi koleksiyonu arşiv no 32 hk 1863/3.

Risâle-i Arûz-i Türkî : Isparta Uluborlu İlçe Halk Kütüphanesi arşiv no 32 Ulu 165/2.

Risâle-i Arûz-i Türkî : Isparta Uluborlu İlçe Halk Kütüphanesi arşiv no 32 Ulu 249/6.

Aruz risalesi : Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi koleksiyonu arşiv no 34 Nk 82/3.

Risâle-i Arûz-i Türkî : Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi İl Halk Kütüphanesi koleksiyonu arşiv no 42 Kon 4874/2.

Risâle-i Arûz-i Türkî : Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi İl Halk Kütüphanesi koleksiyonu arşiv no 42 Kon 4384/3.

Risâle-i Arûz-i Türkî : Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi İl Halk Kütüphanesi koleksiyonu arşiv no 42 Kon 5869/6.

Risâle-i İlm-i Arûz : Kitabhane-i Asitan-i Kuds-i Rizavî Türkçe Yazmaları (Meşhed-İran) arşiv no 3664/2.

Risâle fi Funûniş-Şiir vel-Kâfiye : Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları arşiv no el-Mecamüt-Timuriye 261.

Risâle fi Funûniş-Şiir vel-Kâfiye : Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları arşiv no el-Mecamüt-Timuriye 297.

Elfiye-i Muhyî-Hakîkatu'l-Hakâik : Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları arşiv no Mecâmi Türkî 23.

Risâle-i Arûz : Fransa Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları arşiv no Renaudot/Saint-Germain-des-Pres, 656.

1.2.3. Risâle fî İlmi'l-Beyân : Arapça kaleme alınan bu eser Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesine 05 Ba 525/4 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Konusu edebi kompozisyon (retorik)'dur.

1.2.4. Kitâb-ı Resm-i Osmânî : İslâm dini, Kur'an ve Kur'an ilimlerini konu edinmektedir. Bosna Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonuna 2591/11 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Eserin diğer yazması ise Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi koleksiyonuna "Risâle fî-Resmi'l-Osmânîye" ismiyle ve 03 Gedik 18099/3 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Eser H 1066 M 1655'te İstanbul'da Osman b. Rasûl tarafından istinsah edilmiştir.

1.2.5. Hâşiye alâ Envârî't-Tenzîl ve Esrârî't-Tevîl : Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde yer almaktadır. Şanlıurfa İl Halk Kütüphanesi koleksiyonuna 63 Hk 71 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Eser Fatıha suresinin tefsirine dair olup kaynaklarda ismi geçmemektedir. H 1204 M 1788'de istinsah edilmiştir. Dili Arapçadır. Yazı türü nesihtir. 72 varak, 17 satırdır. Kâğıt türü krem rengi üç ay filigranlıdır. 210x152-150x90 mm ebatlarındadır. Eser çaharkuşe yıpranmış kahverengi meşin, üstü aşınmış ebru kağıt kaplı, miklebli mukavva ciltle sahiptir. Cilt gövdeden ayrılmıştır.

1.2.6. Dürerü'l-Ferâid ve Gurerü'l-Fevâid : Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi koleksiyonuna ait olan bu eser Ankara Millî Kütüphane 06 Hk 4856/6 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Türkçe kaleme alınan eser faydalı bilgileri ihtiva etmektedir. 198x137-142x72 mm ebatlarında, yazı türü nestalik, yaprak 218b-225a,

kâğıt türü ok yay filigranlı ve satır sayısı 21'dir. Sırtı siyah meşin, ebru desenli -çoğu soyulmuş- kâğıt kaplı mukavva bir cildi vardır. Yaprakları lekeli ve şirazesini bozuktur. Söz başları üzeri kırmızıdır. Başta 218 ada Şatibi'den bir nakil ve dua vardır. Sonda artık 58 yaprakta, ayet ve hadisler, Tefsîr-i Kurtubî'den nakil, fetvalar, müfred ve murabbalar, Şerhü'l-Mesâbîh, Bûstân, Şerhü'l-Mevâkîf (Seyyid Şerîf'in), Hâlisetü'l-Hakayık, Tefsîrü'l-Kebîr, Bûstânu'l-Ârifîn'den nakiller, Ramazan hutbesi, Bayram hutbeleri, Kurban Bayramı mevizesi, hutbeler, Minhâcü'l-Müzekkirîn, İhyâu'l-Ulûm, Müşkilâtü'l-Kudurî, Fidevsü'l-Ahbâr, Evâilu Suyutî, Efsahü's-Sübül, Seb'a, Mesâbîh, Fevaid, Tefsîrü'l-Keşaî, Maksadü'l-esna lil-esmail-hüsna, Bahrü'l-Kavâid, Fevâidü'l-Hükemâ, İmâdü'l-İslâmdan nakiller, Ta'ziye-nâme, Veysel Karanî destanı (Türkçe), Nureddin-zadenin şiirleri, telkin, faideler, şiirler, cuma namazıyla ilgili bir açıklama, vaazlar, harf-i cerler hakkında bilgi, yemek duası, dualar ve lügatlar vardır.

Eserin diğer yazması "Dürerü'l-Fevâid ve Gurerü'l-Akâid" adıyla Mısır Kahire Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonuna Timuriye 9 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Tek kitapta ikinci eserdir. Dili Türkçedir. Eser 303-324 yaprak, 17 satırdır. Yazı türü nesihdir. 220x145 mm boyutlarındadır.

1.2.7. Terceme-i Kasîdetü'l-Bürde : Mısır Kahire Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonuna Edebi Halil 69 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Eser "Kâab bin Züheyr'in, Hz. Muhammed önünde okuduğu kasideye karşı, Hz. Muhammed'in sırtından çıkardığı hırkayı kendisine giydirmesiyle meşhur olan bir kaside"¹⁰ nin Arapçadan Türkçeye tercümesidir. Eser 18 yaprak, 15 satırdır. Yazı türü nesihdir.

¹⁰ Devellioğlu, F. (1993), *Osmanlıca-Türkçe Lügat*, Aydın Kitabevi, 11. bs., Ankara, s. 118.

Eserin diğer yazması “et-Tahmîsât ala Kasîdeti'l-Bürde” adıyla Mısır Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonuna 8636 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Dili Arapça-Türkçedir. 87 varak olup satır düzeni karışıkır. Yazı türü nesihdir.

1.2.8. Risâle fî İlmin-Nücûm : Astroloji ve Astronomi ilmi konulu bu eser Mısır Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonuna 17577/12 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Dili Türkçe olup, yazı türü taliktir.

1.2.9. Haşiyetü ala haşiyeti'l-metalî li-Seyyid Şerif el-Cürcanî : Müellif hatlı mantık konulu bu eser Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi Fazıl Ahmed Paşa koleksiyonuna 34 Fa 909 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Dili Arapçadır. 120 varak olup, yazı türü Araptır.

1.2.10. Kitâb-ı Tâcu'l-Edeb : Çalışmamıza esas aldığımız eserin bu nüshası Ankara Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonuna 06 Mil Yz A 9187 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Eser konu olarak eğitim, İslam dini, ahlâk ve içtimaiyat ile ilgilidir. Eser 202x140-135x90 mm ebatında, 78 varak, 11 satır, yazı türü harekeli nesih, kâğıt türü abadidir. Eserin sonu eksiktir. Koyu vişne rengi aşınmış meşin kaplı cilde sahiptir. Söz başları kırmızıdır.

Risâle-i Edeb ve Vesile-i min Taleb : Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 1977/1 arşiv numarası ile kayıtlı bu eser Mehmed b. Ali tarafından H 1165 (M 1751) tarihinde Türkçe olarak istinsah edilmiştir. 195x145-142x87 mm ebatında, 1b-54a yaprak, 15 satır, yazı türü nesih, kâğıt türü suyolu filigranlıdır. Eser; sırtı bordo meşin, kâğıt kaplı, mukavva bir cilde sahiptir. Söz başları, söz üstleri ve cetvelleri kırmızı, yaprakları rutubet lekeliidir.

Tarikü'l-Adâb : Kastamonu İl Halk Kütüphanesine 37 Hk 4057/4 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Müellif adı 220b nolu varakta Ali b. Hasan Amasi olarak

geçmekte, eser adı ise 222b'de Tarikü'l-Adâb olarak geçmektedir. Yazma (Dış-İç) 200x130-135x75 mm boyutundadır. On üç satır düzeninde ve 220b-250a yapaktır. Yazı türü divani kırma, kâğıt türü birleşik harftir. Yazmanın sağ deffesi bulunmayıp sol deffe şemseli kahverengi meşindir. Söz başları kırmızıdır.

Risâle-i Edeb : İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Türkçe Yazmaları koleksiyonunda K.39 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Yazar adı eserde Ali b. Hüseyin Amasi olarak geçmektedir. Eser 36 varak olup, eserin satır sayısı 13, yazı türü nesihdir. Eserin (Dış-İç) 200x145-145x80 mm ebatındadır.

Tarikü'l-Edeb : Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi koleksiyonuna 34 Nk 3908 arşiv numarası ile kayıtlı bu yazma 51 yapaktır.

Kitâb-ı Tâcü'l-Edeb : İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonuna 34 Ae Edebiyat 129 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Dili Türkçe olan bu yazmanın son yaprakları esere sonradan eklenmiştir. Aralarda da eksik olan varaklar mevcuttur. (Dış-İç) 135x200,100x145 mm ebatlarındadır. 35 yapaktır ve bozuk satır düzenine sahiptir. Yazı türü Arap-nesihdir. Sırtı bez, kâğıt kaplıdır.

Tâcü'l-Edeb : Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi koleksiyonuna 19 Hk 2222 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Müellifin ismi Alâeddîn Çelebî Alî b. Hüseyin Amâsî olarak kayıtlıdır. Yazmanın yazı türü taliktir ve kâğıt türü arma filigranlıdır. 28 varak ve 23 satır düzenindedir. Eser (Dış-İç)195x125-143x70 mm ebatlarındadır. Söz başları kırmızıdır. Eserde eksik varaklar bulunmaktadır. Eser, sırtı siyah meşin sertab ve bir kenarı siyah bez, yeşil kâğıt kaplı miklebli mukavva cilde sahiptir.

Muhtasar-ı Tâcü'l-Edeb : İstanbul Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonuna 778/2 arşiv numarası ile kayıtlıdır.

Eserin yazı türü talik, kâğıt türü aharlıdır. (Dış-İç) 184x90-143x60 mm ebatlarındadır. 26b-41b yaprak, 15 satırdır.

Tâcü'l-Edeb : İstanbul Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonuna 928/3 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Eserin yazı türü talik, kâğıt türü aharlıdır. (Dış-İç) 100x125-143x85 mm ebatlarındadır. 12b-40b yaprak, 17 satırdır.

Risâle-i Adâb ve Vesîle-i Men Talab : Vatikan Kütüphanesi Türkçe yazmaları koleksiyonuna Barb. Orient. 65/4 arşiv bilgisi ile kayıtlıdır. Eser 92-121 yaprak, 11 satırdır. Kâğıt türü nesihdir. Eserin devamında hadis ve dua vardır. Eser (Dış-İç) 210x155 mm boyutlarındadır.

Tarîkü'l-Edeb : İran Kitabhane-i Melik Türkçe Yazmaları koleksiyonuna 2575 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Dili Türkçedir.

Tâcü'l-Edeb : Avusturya Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonuna N.F. 276 numarası ile kayıtlıdır. Dili Türkçe ve yazı türü nesihdir. (Dış-İç) 178x127 mm boyutlarındadır. 69 yaprak, 15 satırdır.

Tâcü'l-Edeb : Eser Kahire'dedir. Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonuna Funûn-ı Mütenevvia Türkî 8 arşiv bilgisi ile kayıtlıdır. Yazı türü nesihdir. 84 yaprak, 13 satırdır ve (Dış-İç) 160x210 mm ebatlarındadır.

Tâcü'l-Edeb : Eser Kahire'dedir. Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonuna Funûn-ı Mütenevvia Türkî 9 arşiv bilgisi ile kayıtlıdır. Yazı türü nesihdir. 84 yaprak, 13 satırdır ve (Dış-İç) 160x210 mm ebatlarındadır.

Tâcü'l-Edeb : Eser Kahire'dedir. Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonuna 6163 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Dili Türkçe, yazı türü nesih ve 19 satırdır. Yaprak sayısı ve ebatı belirtilmemiştir.

Tâcü'l-Edeb : Eser Kahire'dedir. Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonuna 6164 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Dili Türkçe, yazı türü nesih ve 13 satırdır. Yaprak sayısı ve ebatı belirtilmemiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait çalışmalar hem yurt içinde hem de yurt dışında geniş yekûn teşkil etmektedir. Bu dönem Türkçesine dair yapılan çalışmaları tanımada bilgi vermesi amacıyla önemli gördüğümüz çalışmaları aşağıda tanıttık:

Saadet ÇAĞATAY (1943), Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi'nde “Uygurca ve Eski Osmanlıcada Instrumental+°n” adıyla çıkan makalesinde, vasıta ekini Türk dilinin iki tarihi dönemini baz alarak karşılaştırmıştır.

Mecdud MANSUROĞLU (1988), “Eski Osmanlıca” adlı uzun makalesinde bu dönem Türkçesinin genel özelliklerini çizmiştir.

Zeynep KORKMAZ (1973), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayınları arasından çıkan Sadru'd-din Şeyhoğlu'nun “Marzuban-nâme Tercümesi” adlı eserinde; inceleme, metin, sözlük, tıpkıbasım çalışmasına yer vermiştir.

Hasibe MAZIOĞLU (1974), Eski Anadolu Türkçesi ile yazılan ilk eserlerden olan Ahmed Fakih'in “Kitâbu Evsâfi Mesâcidi'sh-Şerîfe” adlı eseri üzerinde transkripsiyonlu metin, tıpkıbasım ve dizin çalışması yapmıştır. Eser Türk Dil Kurumu yayınları arasından çıkmıştır.

Mehmet TERZİ (1988), İnönü Üniversitesinde “Eski Anadolu Türkçesinde Fiil Çekimi Ekleri” adlı yüksek lisans çalışması ile fiil çekim eklerini tanıtmıştır.

Ahmet Bican ERCİLASUN (1988), Uluslararası Türk Dili Kongresindeki “Batı Türkçesinin Doğuşu” adlı bildirisinde Eski Anadolu Türkçesinin doğuşuna siyasi ve coğrafi perspektiften bakmıştır.

Azmi BİLGİN (1990), “Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Karışık Dil Unsurları Taşıyan Eserler ve Dil Özellikleri” adlı makalesiyle bu dönem Türkçesindeki yabancı dillerin tesirini ve eserlerin dil özelliklerini tespit çalışmıştır.

Mustafa CANPOLAT (1992), “Eski Anadolu Türkçesindeki Belirtme Durumu (accusativus) Ekinin Kökeni Üzerine” adlı makalesini Türkoloji Dergisi’nde yayınlamıştır.

Kamil TİKEN (1993), İstanbul Üniversitesinde “Eski Anadolu Türkçesinde Edat ve Zarf Fiillerin Fonksiyonları” adlı doktora çalışması yapmıştır.

Faruk Kadri TİMURTAŞ (1994), Enderun yayınları arasından çıkan “Eski Türkiye Türkçesi” adlı eserinde XV. yüzyılın ilk yarısında yetişmiş olan şairlerin eserlerinin gramer özellikleri ile bunların metni ve küçük sözlüğüne yer verilmiştir.

İsmet CEMİLOĞLU (1994), Türk Dili Dergisinde “Eski Anadolu Türkçesi Söz Diziminde Çün’lü Cümleler” adlı makalesinde “çün” meselesine değinmiştir.

Mustafa CANPOLAT (1995), Türk Dil Kurumu yayınları arasından çıkan Ömer Bin Mezid’in “Mecmû’atü’n-Neza’ir” adlı eseri üzerinde metin, dizin, tıpkıbasım çalışması yapmıştır.

Şükrü Haluk AKALIN (1995), Türk Dili Dergisinde çıkan “Eski Anadolu Türkçesinde Cümle Başı Edatlarıyla Kurulmuş Cümleler” adlı makalesinde bu dönem Türkçesi cümle başı edatlarını tanıtmıştır.

Hanifi VURAL (1999), Hatiboğlu’nun “Letayif-name” adlı mesnevisi üzerinde giriş, transkripsiyonlu metin ve gramatikal dizin başlıkları altında doktora çalışması yapmıştır. Eserin sonuç kısmında bugün için arkaik duruma düşmüş birçok kelime ve deyime yer verip diğer Türk şiveleri ile olan benzerliğine dikkati çekmiştir.

Mustafa ÖZKAN (2000), Filiz Kitabevi yayınları arasında “Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi” adıyla çıkan kitabında bu dönem Türkçesi ve müelliflerini tanıtarak, çalışmasının sonuna tıpkıbasım ilave etmiştir.

Leyla KARAHAN (2000), Çeşme’de yapılan Türk Dili Kurultayında, “Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili - Ağız İlişkisi” adlı bildirisıyla bu dönem yazı dilinin doğuşunda bir ağız farklılaşmasının olduğunu ileri sürüp, Anadolu ağızlarından birinin bu yazı diline karakteristik bir benzerliğinin olması gerektiğini belirtmiştir.

Enfel DOĞAN (2001), İstanbul Üniversitesinde “Eski Anadolu Türkçesinde Kelime Grupları ve Kullanılışları” adlı yüksek lisans çalışması yapmıştır.

Hatice ŞAHİN (2003), Akçağ yayınları arasından çıkan “Eski Anadolu Türkçesi” adlı çalışmasında bu dönem Türkçesinin genel özelliklerini tanıtip eserin sonuna bu dönem müelliflerinin eserlerinden tıpkıbasım ilave etmiştir.

Gürer GÜLSEVİN-Erdoğan BOZ (2004), Gazi Kitabevi yayınları arasından çıkan eserin şekil bilgisi kısmı “Eski Anadolu Türkçesinde Ekler” adlı çalışmanın genişletilmiş şeklidir. İmla ve ses bilgisi bölümleri ise doktora tezlerine dayandırılmıştır. Giriş bölümünde ise Oğuzcanın tarihi üzerinde durulmuştur.

Arzu ÖZDEMİR (2004), Gazi Üniversitesinde “Eski Anadolu Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları” adlı yüksek lisans çalışması yapmıştır.

Meziyet KURT (2006), “Anadolu Türkçesi Sözlüklerinde +İlk / +İUk Ekli Kelimeler” adlı yüksek lisans çalışmasında, +İlk / +İUk ekinin Türkiye Türkçesi, Osmanlı Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde hangi yapılar ve kelime çeşitlerine eklenebildiği; ekin fonksiyonları ve eklendiği kelimedede hangi anlamlara geldiğinden bahsedilmiştir.

Gürer GÜLSEVİN (2007), Türk Dil Kurumu yayınları arasından çıkan “Eski Anadolu Türkçesinde Ekler” adlı çalışmasında Eski Anadolu Türkçesindeki eklerin fonksiyonlarını seçili metinlerden örneklerle tanıtmıştır.

Hülya ARSLAN EROL (2008), Türk Dil Kurumu yayınları arasından çıkan “Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri” adlı doktora çalışmasında kelimelerin tarihsel gelişimini incelemiştir.

Kâzım KÖKTEKİN (2008), Fenomen yayınları arasından çıkan “Eski Anadolu Türkçesi” adlı eser üç bölüm halinde ele alınmıştır. Birinci bölümde Eski Anadolu Türkçesi dönemi şair, mütercim ve müellifleri hakkında ilgili kaynaklardan kısa bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde imla, ses bilgisi ve şekil bilgisiyle ilgili örneklere, üçüncü bölümde ise Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış eserlerden tıpkıbasıma yer verilmiştir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. MATERYAL :

Çalışmamıza, Ali b. Hüseyin Amasî'nin Kitâb-ı Tâcu'l-Edeb adlı eserinin harekeli nesih ile yazılmış, Ankara Millî Kütüphane Türkçe yazmalar koleksiyonuna 06 Mil Yz A 9187 arşiv numarası ile kayıtlı nüshasını esas aldık.

3.2. YÖNTEM :

Üzerinde çalıştığımız eseri öncelikle günümüz Türkçesine transkribe edip tam ve doğru bir gramatikal dizinini vermeye çalıştık. Daha sonra, eserin yazıldığı dönemin dil özelliklerinden hareketle gramer özelliklerini çıkardık. Eserde geçen Arapça ve Farsça ibarelerin anlamlarını dipnotta belirttik. Son olarak eseri ve müellifini tanıtan giriş metni yazdık.

3.3. METİN¹¹

(1b)

hazā Kitāb-ı Tācu'l-Edeb ve bihi nesta'in **bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm**¹² ḥamd-i bī-ḥad ve senā-yı bī-ʿad kirdigār-ı kerime ve perverdi-gār-ı kadīme şūret-i insānı aḥsen-i /5. taḳvīm üzre ḥalḳ itdi ve sār maḥlūḳāt üzerine mükerrem ve mufaẓẓal ḳılıp **veleḳad kerremnā benī ādem**¹³ ḥiṭābıyla müstetāb ḳıldı ve bizi ol zümrenüñ inʿām-ı niʿmeti ve iḥsān-ı kisvet-i İslām olınan ḳabileden ḳıldı ve bunlaruñ arasında ʿaḳlı kāfi /10. ve fehmi vāfi ʿulemā ḳadrını ʿālī ve üdebā şadrını şāfi ḳılıp ḳurʿān nūrıyla dillerin münevver ve ʿilm ʿıtrıyla

2a

cānların muʿaṭṭar ḳıldı ve şalāvāt-ı bī-gāye ve taḥiyyāt-ı mā-lā-nihāye ol Resūlu's-şakāleyn ve Nebīyyü'l-ḥaremeyn Muḥammed-i Muḥtār ve Müctebā-yı ebrār ḥazretinüñ merḳad-ı muḳaddesine ve meşhed-i müʿessesine İşār olsun ve selām-ı /5. mevfūr ve dürüduna maḥşūr anuñ āl-i aşḥābına ve etbā-ı aḥbābına ḥāşıl ve vāşıl olsun **ammā baʿdu**¹⁴ bu dürer-i ʿacībüñ nāḳılı ve ğurer-i ğarībüñ ḳāʿili ʿAlī ibn Ḥüseyn el-Amasī **şānehu'llāhu ʿani'l-ḳalbi'l-ḳāsī**¹⁵ şeyle beyān ve ʿayān ider kim bu Risāle-i Edeb /10. ve Vesīle-i men Ṭaleb te'lif olunup ger terkib şūret-i tertīb bulup ḳaleme geldüğine sebep oldur kim

¹¹ Metinde [] işareti içindeki harf, ek veya kelimeler tarafımızdan anlamı tamamlamak amacıyla, { } işareti ise cümlede eksik kalan kelime veya cümlelerin müstensih tarafından ilgili varağın herhangi bir yerine yazılmış olduğunu belirtmek amacıyla kullanılmıştır.

¹² Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

¹³ Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. (İsrâ/70)

¹⁴ Bundan sonra.

¹⁵ Allah katı kalpten korusun.

2b

bir ʿazīz ehl-i dil ve maḥdūm-ı merd-i ʿaḳıl muḥibb-i ʿulemā-i ʿālī ve muʿidd-i şulehā sālīk-i mesālīkū'r-rāşīdīn ve ṭālīb-i ehli'l-yaḳīn **riḍvānu'llāhi ʿaleyhīm ecmaʿīn**¹⁶ ḫalef-i - girān-māyesin ve naḳd-i ʿōmr-i ser-māyesin ki nūr-ı ʿayn-ı cihān- /5. bīni ve fetḫ-i fütūḫūñ cihān-güzīnidür bu ḳalīlü'l-bizāʿa ve keşīrū'l-izāʿa ketifne götürüp teslīm ve tefvīz ḳıldı hezārān sitāyiş ve firāvān sipāriş ḳılup didi ki lillāhi teʿālā bu ferzend-i dil-bendüm ve veled-i cān-peyvendüm ḫaḳḳında luṭf idüp inʿām-ı ʿamīmeñüzden ve iḫsān-ı /10. cesīmeñüzden saʿy-ı belīḡ ve ceḥd-i cemīl buyurup taʿlīm-i ʿilm ve tertīb-i edeb ve ḫaṭṭ-ı sevād ve kesb-i istiʿdād

3a

itdürmek bābında ihmāl ve taḳşīr itmeyesiz ki ecrüñüz **ʿind-allāh**¹⁷ zāyīʿ olmaya ve naẓar-ı ʿayn-ı ʿināyetüñüz ve eşer-i kemāl-i kifāyetüñüz ki nūr-ı saʿādet-i ilāhīdür ve tāc-ı devlet-i nā-mütenāhīdür bu tācu dīnümüñ ki ḫalīl-i bī-ḫalelüm ve ḫāşıl-ı /5. ṭūl-i emelümdür başına tāc-ı himmet ve ʿimāme-i izzet ḳılasız ve bālā¹⁸sını vālā-yı ʿilmile muʿallem ve libāsile mülebbes ve zeheb-i ādābıla müzehheb kerem-i mükerrerem ile miyān-beste ḳılasız ve mā-ü'l-ḫayāʿ-ile ki ʿaynı mā-ü'l-ḫayevāndur anuñ ḫayāt-ı gül-istānın ve vücūd-ı büstānın şuvarup sīr-āb idesiz ki ʿaḳl /10. gülşeninde maʿrifet gülleri güşād olup gele ve zihin¹⁹ ravzasında idrāk-ı izḫār zāhir olup açıla

¹⁶ Bütün ehl-i tevhiden Allah razı olsun.

¹⁷ Allah katında.

¹⁸ Metinde بِالْأَلَا yazılmış.

¹⁹ Metinde زِهْن yazılmış.

3b

ve elvān-ı reyāhīn ve şükūfehā-yı rengīn birle ḥadīka-yı seyrān-ı İrem şıfat-ı zīnet bulup mülevven ve müzeyyen ola ve bŷy-ı şimālını bād-ı şimāl ne diyāra iletirse nesīminden dimāğ-ı bāğ-ı bāl mu‘aṭṭar u gŷlzār-ı rūḥ-ı mecrŷh müzehher /5. ola ve çehresinde gŷl-gŷne ḥayā gŷl bigi reng vire kim her yirde gŷl-āb-vār ḥoş bŷy ve her meclisde gŷl gibi ḥurrem ve ḥandān-rŷy ola bu ‘andelīb-i pŷr-dile bir dili ögret kim tŷṭiyān āşiyān ‘arşı ve bŷlbŷlān-ı /10. gŷlistān-ı kŷds bundan sebağ ala ve ḥıfz-ı ḥimāyetde ve ḥŷsn-i şıyānetde şol resme ri‘āyet gösterŷñ ki

4a

her kŷtāh nazār-pest himmet ol serv-i ser-firāza hem-ser olup bād-ı sām bed seyir ve āsīb-i dehr-i gerdŷn bigi ıztırāb²⁰ ve inqılāb göstermeye ve her zāğ rāğ-ı bāğ-ı ḥŷsnine vŷrŷd itmeye kim cemāl-i kemāl-i /5. verdini gerd-ālŷd kŷlup dem-i serdile efsŷrde ve pejmŷrde kŷlmaya ve ol perī-yi ḥur-zāde her dīv bed-nijād yol bulup hem-nişīn olmaya kim gŷl bigi azdurup yoldan çıkarırmaya ve ol nihāl-i zindegānī²¹ şaḥ-sār-ı şadu-mānī ki aşlı fer‘ŷmŷñ fŷrŷcı /10. ve tene-i tenŷmŷñ kayim mağamı ve nāib menābıdur ŷmīd-vāram ki bahār-ı ‘ŷmrŷm ḥarāb olup ve bāğ-ı

4b

²⁰ Metinde اضْطِرَابٌ yazılmış.

²¹ Metinde ذَنْدِ كَانِي yazılmış.

emelüm bozulmadın şāḥ-ı şecere-i devletümün şükûfelerin şükûfte ve ārāste görem ve semere-i saʿādetimün bākûre-i nev-reste ve nev-ḥāstelerine irem ve büstān-ı ʿiṣimün hezār destānını tūḫ-i şeker-istānı gibi gūyā /5. ve ḥoş-elḥānı görem **inşā-allāhu'l-gazīz**²² didi bes ol yār-ı qādīmün teslīmi tevfiż²³ ĩnden ve taḥrīk-i taḥrīzinden dāʿiye-i bāṭın bāʿiṣ oldu bu ḥāṭır-ı ḥāmidi tecdīd ve qarīḥa-i cāmidi teşḥīz kılmāğıçun ğavvās-ı ʿaqlı baḥr-i fikrete taġmīs itdüm tā ki bu cevāhir-i ebedleri ve leālī /10. ʿacebleri iḥrāc idüp cemʿ itdüm ki ol dürr-i yetīm şādef-i siyādetün ve derr-i kerīm felek-i saʿādetün

5a

farq-ı fūrḩadin sāniye zīneti tāc-ı fāḥir ve gūş-i hūşına gūş-vārı zāhir kılam ki aqrān ve etrāb arasında mümtāz ve müfrez ve ʿavām u ḥavāşş katında mübeccel ve muʿazzez ola ve sāyir tālibān-ı ʿilm ü edeb ve eşḥāb²⁴-ı maḩbūl-i tāleb bu mezḩeb-i qādīm ve tarīḩ-i /5. müstaḩīm üzre sülūk idüp dāire-i ebedden bir kādem taşra basmayalar ve bu nüşḩa-i müfiddin müstefīd olan kimseler ümīddür ki müʿellifini duʿā-yı ḩayrıla yād ideler **şīʿir**

her ki mārā koned benīki yād

yādeş an der cihān benīki bād²⁵

ve her dürr-i sūḩan ki derc-i ḩāṭırdan istiḩrāc idüp şāḩīfe-i /10. beyāna derc eyledüm āyāt u aḩbār ve eḩādīs ü kelām emīrū'l-müʿminīn²⁶ ʿAlī²⁷ birle işbāt itdüm ḩükemā-yı muʿteḩidin

²² Aziz olan Allah dilerse.

²³ Metinde توفیض yazılmış.

²⁴ Metinde صَاحِبَان yazılmış.

²⁵ Her kim ki iyilikle yād edilirse, cihanda onun adı iyilikle kalacaktır.

²⁶ Müʿminlerin emiri, Hz. Muhammed'in halifesi, (padişah). [bu ünvan ilk evvel Hz. Ömer'e verilmiştir.]

²⁷ Ebû Tālib'in oġlu ve Peygamberimizin damadı ve amca-zadesi, dördüncü halife.

5b

ķavliyle műstaķkem ķıldum ve maķama műnāsib elfāz ve ebyāt birle műteķallī ķılıp
benānı vāsıtasıyla beyān idűp ibāret silkine ķekđum űiir

ibārātűhű fi'n-nazmi ve'n-neűri kűllihā

ķarāıbu teűűāıu ve'l-ķulűbu bedāyiu²⁸

laıf ol sűlāle-i űerifűn műsemması mersűmıyla mersűm /5. olup Tācu'l-Edeb diyű ad
virildi ve **ve bi'llāhi tevfiķ, ve hűve naimű'r-refiķ, innehu ķayrun zamīrun, ve ekreme
naűirun²⁹ fi merātibi'l ābāı ve ķuķűķihim³⁰** reűűl ķazreti **űalavātu'llāhi aleyhi ve-
selāmu³¹** buyurur kim her műminűn ķaķķını riāyet idecek ata űcdűr biri űulb atasıdur
kim anuı bilinden geldi /10. ve bir[i] daķı ķayınatasıdur kim anuı ķızın ķiftlendi ve bir
atası daķı oldur kim andan ilm-i ķur'an űğrendi atalaruı

6a

ķayırlısı oldur kim saıa ilmi űğrede didi **kemā ķale'n-nebī aleyhi's-selām ķayru'l-abāı
men allemeke³²** bes malűm oldu kim ķiűiye ilm űğreden kimse atalaruı ķayırlısı
olıcaķaz ķalan atalardan daķı anuı ķaķķı ziyāde imiű eyle olsa aıa izzet /5. ve ķűrmet
ve izzet ve riāyet ve ķizmet ziyāde gerekimiű evvelā her ata kim műmin muvaķķid ola
ođlı tođıcaķ aıa űç nesne vācib olur birisi aķsen-i esmādan bir isim ķomaķ ikincisi

²⁸ Onun nazım ve nesirdeki marifeti insanların ilgisini ķeker.

²⁹ Yardım Allahtan, o ne gűzel yoldaűtır, o ne gűzel yol gűstericidir, o ne gűzel yardım edicidir.

³⁰ **Babaların mertebesi ve hakları**

³¹ Ona salat ve selam olsun.

³² Ebeveynin en hayırlısı sana ilim űğretendir.

sünnet itmek üçüncü mektebe virmek ʿilm okıtmak ve adlarıñ dağı gökcegi üçdür ʿAbdu'llāh ve ʿAbdu'rrahman ve ʿAbdu'rrahīm /10. dür ***kemā kale'n-nebī ʿaleyhi's-selām aḥsentü'l-esmā'i şelāšetün ʿabdu'l-lāh ve ʿabdu'r-rahman ve ʿabdu'r-rahīm***³³ ve bunlardan geçse

6b

esmā-i enbiyā ve aşḫāb-ı resūl adlarıdır ve dağı kişi kendü ve ʿyālına³⁴ ve bākī müsülmānlar ʿyālına³⁵ lāḳab-ı fāḫiş ḳomaya ve lāḳabile kimseye çağırmaya ***kemā kale'llāhü Teʿālā velā tenābezü bi'l-elḳābi bi'se'l-ismü'l-füsūḳu baʿde'l-īmān***³⁶ bes bu zıkr olınan esmādan /5. birisiyle müsem mā ḳılduğundan şoñra ataya vācibdür oğlın sünnet itdürmek ammā muḫayyerdür dirlerse evvel sünnet ide andan mektebe vire dilerse mektebe vire şoñra sünnet eyleye ammā evlāsı oldur ki evvel sünnet ide andan ʿilme ibtidā itdüre ve on dürlü sünnet İbrāhīm peygām-bar aleyhi's-selām /10. ḳıldı yaʿnī evvel ol işledi ve andan ümmetine emr itdi tā bizüm peygām-barımuza gelince her peygām-bar işledi ve ümmetlerine

7a

buyurdı evvelā taḫhīr itmek yaʿnī sünnet itmek ikincisi dırnaḳ kesmek üçüncü baş ḳazıtmaḳ dördüncü ḳoltuḳ ḳılın gidermek beşinci ḳasuḳ ḳılın arıtmaḳ altıncı bıyıḳ kesmek yedinci misvāk dutmaḳ sekizinci mażmaḳa yaʿnī abdest alurken /5. avurdına şü

³³ Güzel isimler üçtür. Bunlar: Abdullah, Abdurrahman, Abdurrahim. (*Hadis-i Şerif*)

³⁴ Metinde عِيَالَهُ yazılmış.

³⁵ Metinde عِيَالَهُ yazılmış.

³⁶ Birbirinizi kötü lakablarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü namdır! (Hucurât/11)

virmeğ toğuzıncı istinşâğ yaʿnî burnına şü virmeğ onuncı istincâ itmek ve Resûl sünneti üzre dırnağ kesmek işbu terkipler ħurûfi tertîbinedür **ħavâbisü evħasebe**³⁷dür evvelâ sağından başlaya kim ħurûf budur خ ħıñşır و vustâ /10. ʾ ibhâm ب binşır س sebbābe ve şol el ħurûfi budur ʾ ibhâm و vustâ ح ħıñşır س sebbābe ب binşır bes

7b

ol üç vâcib olanı edâ kılduğından şoñra kişi oğlın evermek mesnündür ve ʿādîdür ammâ kişi oğlın evermek veyâ kendü evlenmek dilese bir ħasîb nesîb kimse kızın almağ gerek kim ata tarafından tayyibü'l-aʿrâğ /5. mestûre ve aşlı pāk ola ki **aşlı ħağā ne koned bed aşlı vefa cevāri aşlın**³⁸ ve gedā-yı neslin tezvîc itmeyeler ve mālā tamaʿ idüp ʿacûze ve menħuse almayalar ve yaşda kendüden ulu ʿavrete ve ġayet şağîreye ħurbān itmekden ictināb ideler Resûlden ʿaleyhi's-selām rivāyetdür kim evinde /10. bislenmiş bir öksüz varıdı kim aña Zeyd dirleridi Resûl ħazreti aña ħiğāb idüp aydur yā Zeyd evlen kim

8a

evlenmeklik bereketdür ammâ on dürlü ʿavreti alma çiftlenme didi evvel ħaşîrû'l-ğāme yaʿnî kışa boylu ʿavreti alma didi ikinci şağı kışa olanı alma didi üçüncü aruğ ve ince olan dördüncü selîta ve acı dillü olanı beşinci evlād /5. getürmeyen altıncı oğuldan ve kıızdan ħalmış olanı yedinci telef-kār ve müsrişe olanı sekizinci uğruluğı ve bed-fiʿāl

³⁷ “ħavâbis” sağ el, “evħasebe” sol eldir. Peygamberimizin turnaklarını bu harflerin dizilişine göre kestiğı söylenmiş ama bunu diğere âlimler kabul etmemiştir. Aclûnî (1988), *Keşf'ul-Hafâ*, Tıpkıbasım, Daru İhyai't-Turasil, C 2, Beyrut, s. 405

³⁸ Asil adam yanlış yapmaz, vefasızlık asla ona sirayet etmez.

tāhir olan toğuzuncı erenler bıyığı gibi bıyığı olanı onuncı öksüzleri olanı alma didi ve **ķale'h-nebī 'aleyhi's-selām 'aleyküm bi'l-ebkār**³⁹ ya'nī sizün üzerünüze olsun kız oğlan /10. almağ didi ehl-i hikmet dimişler kim yolu elden ķomañ eğer tolanmacı dağı olursa ve bıkı çiftlenün ķarımış dağı olur {sa}

8b

ve řehirlerde sākin oluñ eđer göçer ķonar dađı olursa **kemā kıyl ħuzū'l-tarıķe velev dāret, ve eskunū'l-müdde velev cāret, zevvicū'l-bikri velev bāret ħikāyet** međer kim benī İsrāyilde bir pāziřāh bir 'ālime cebrile ķadılık virmek diledi /5. ol 'ālim Ĥakk Te'ālā ķorkusından almadı ola ki ħükmdede ħabı idüp mazlemeye girem diyü vardı kendüzün delülüge urdı bir ağaç at idinüp bindi řokađa ve yāban⁴⁰ a dūřüp yürüdi međer yine ol zamān içinde bir ķiři ođlına vařıyyet itmiřidi kim tamām yüz ķiřiyle /10. meřveret idüp ve her birinden bir nařıĥat almayınca evlenme dimiřidi ol dađı atası vařıyyetin tutup tođsan tođuz

9a

ķiřiye şanışmış bir ķiři ķalmış ki tamām yüz ola bir gice bu ķiři meskeninde yaturken gönliyle şanışdı kim yarın şehrün fülān ķapusından şaşra çıķayım evvelā her kime řatařursam⁴¹ anuñla şanışayım evlenmek bābında atamuñ vaşıyyeti tamām olup yirine /5. gelsün dağı aña göre evlenmek tedārüğün ideyim didi ve řabāĥ şehrün ol ķapusından

³⁹ Bākirelerle evlenin. (*Hadis-i şerif*)

⁴⁰ Metinde یَابَن yazılmış.

⁴¹ Metinde صَتْرَشْرَسَم yazılmış.

taşra çıktı evvel kadem gördi ki bir delü bir ağaç ata binmiş gelür bu kişi mütehayyir olup eytdi iy bār-ı hüdāya ʿahd dağı itmiş oldum ki her kime ilk tavış olursam anuñla tanışam imdi bu delü ile nice tanışayım /10. yine eytdi bu delüye hāliyā bir söylemiş olayım bir göreyim nedir didi döndi delüye eytdi yā divāne atam evlenmek {kaziyyesinde}

9b

işbu resme vaşiyet itdi idi sen ne dirsın didi ol eytdi ʿaleyküm bi'd-dürreti'l-beyzāʿi ev-bizzehebi'l-aḥmeri velā tedun mine'l-ḥicri yeʿkulun⁴² didi dağı geçdi yürivirdi bu kişi ol delünüñ ne didügin añlıyamadı eytdi yā kişi /5. oñatca söylegil āḥır cevābuñ añlayayım didi bu delü eytdi ʿaleyküm bi'd-dürreti'l-beyzāʿi⁴³ didigümden murād oldur ki evlenürseñ kız oğlan al ev-bizzehebi'l-aḥmeri⁴⁴ didigüm oldur ki yāḥūd⁴⁵ bir genç ḥasnā⁴⁶ tayyibe⁴⁷ al kim öksüzü olmaya velā tedun mine'l-ḥicri yeʿkulun⁴⁸ didigüm saḫın kim qarı olmaya ömrüñi yir didigüm /10. olur ol kişi eytdi yā divāne sözüñ gökçek niçün delüler sımāsında yürürsın didi ol mecnün eytdi

10a

benī İsrāʾilde benden ulu ʿālim yoğdı qaḍılıq virmek istediler ben almadum kendüzümü delülüge urdum didi **şiʿir**

⁴² Beyaz inciler ve kızıl altına yaklaşın, taşlardan uzaklaşın.

⁴³ Beyaz incileri (güzel kadın) tercih edin.

⁴⁴ Kırmızı altına (güzel dul kadın) yaklaş.

⁴⁵ Metinde يَحُودٌ yazılmış.

⁴⁶ Metinde حسنا yazılmış.

⁴⁷ Metinde تَيْبَةً yazılmış.

⁴⁸ Taşlardan (kötü kadın) uzaklaşın.

bu hanīfe azā ne kerd be-mürd

tü nemidi ve ger azā ne koni⁴⁹

ve muā⁵⁰ ehli olmada daı memdū olan /5. muvāfaat ehli dür ve sāz-kār-ı ı ve ittisā-ı menzildür nitekim hūkemā avlinde gelmidür **afā el-ıu elāehu saatü'l-menzili ve kesretü'l-ademi ve muvaffaatü'l-ehli⁵¹** ammā kii nefsi üm belāsından giebilincek ālem-i tecerrüdü ālem-i ferāatdur alāyiqden ve avāiqden biri olup /10. **esselāmetü fı'l-vadeti⁵²** medlülüyla amel idüp kesretten kisilüp ve avret ve olan sevdāsından el yumaq

10b

azadlıdurdur ve sultānlıdurdur ıir

mücerredi be-aıat azīm-i salanat est

zi men inūten āzādı hıvı bende-i mesāz

berā-yı yekdeme o ehvet ki hā-i ber ser-i o

esir-i zen natuvān od be-sālihā-yı dirāz⁵³

ve kii yigitlik /5. nadini avretler bāzārında isrāf-ı sarf itmek ömrü ziyāndur ki mā-ı i cüvānı dükendüğinden ora ayru kesb itmek mümkün degüldür **ıir**

zi men inev animet-dān civānı

⁴⁹ Bu Hanife Allah'ın iradesini yerine getirmedi, sen ölmeden Allah'ın emrini yerine getir.

⁵⁰ Metinde مۇ yazılmış.

⁵¹ Safalı yaşamak üçtür; biri oturan evin geniş olması, ikincisi hizmetçilerinin çok olması, üçüncüsü ev halkının kendine uygun olması (itaatkâr olması).

⁵² Selamet yalnızlıktadır.

⁵³ İnsanın yalnız kalması azimli saltanattan daha iyidir. Benden duy ve kendini köle etme. Bir an için şehvet yapmanın toprak başına olsun, bayanlara uzun zamanlar esir olmamak gerek.

dü bāre nist kes rā zindigāni⁵⁴

çün ki māl ve oğul ve kız ve ʿavret kişiye düşmāndur bes ʿadū yanında kimse /10. ne kadar āsāyiş idüp ve rāhat göre **kemā k̄āle'l-lāhu Teʿālā inne min ezvācikum ve evlādikum ʿaduvven leküm fe-ehzarühüm⁵⁵**

11a

bes her kişi ʿadūdan hāzer idüp ırağ olmak vācibdür **şiʿir**

kūşe-i gīrū gūş ba hōd-dār

tā ne-gerd tü nerā nedīmu nedem

kānderīn rūzigār merdüm rā

cāme hāsmet vesāʿir nā-māhrem⁵⁶

çünkü bu ʿālemde bir yār-ı vefā-dār ve dost-ı pāyidār bulunmaz /5. imiş bes nāsdan ünsiyyeti kesip ve muşāhabeti k̄atʿ idüp ferīd-i vaḥīd olup ʿanḳā gibi kūşe-i ferāğatda oturmak yigdür meges gibi kimse şofrasına k̄onup meges-vārī mezellet birle süzölmekden **şiʿir**

çü anḳa kūşe-i her dem ne-gihdār

meru ber süfre-i merdüm meges-vār⁵⁷

ʿākıl olan kişiler /10. muşāhabet ḫālin bu benüm aḫvālümden ʿibret alup ve pend dutup (

متعظ)⁵⁸ olsun nitekim Resül buyurmuşdur

⁵⁴ Benden bunu duy ve gençliğini ganimet bil, bir daha kimse hayata dönemez.

⁵⁵ Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olabilecekler vardır. Onlardan sakının. (Teğâbun/14)

⁵⁶ Bir köşede yaşamayı ganimet bil, kendini bil, sen kimseyle kalmamakla daha sena serzeniş edemezler. Bu dünyada halk düşman elbisesi giymiş ve diğerleri de namahremdir.

⁵⁷ Anka kuşu gibi yalnız bir köşeyi kendine seç, sinek gibi her sofraya konma.

11b

esse⁵⁸ıdu min uti⁵⁹zen bi-ğayrın⁵⁹ şiir

ne-reved murğ-1 sū-yı dāne firāz

cūd-1 gur murğ-1 bīned ander benīd

pend gīr ez musahib-i digērān

tā ne-gīrend dīgerān zi tū pend⁶⁰

zīrā kim bu faķır haķır ömrümün ibtidāsından tā intihāsına dek sa'y-ı belīğ ve cidd ü
cehd /5. itdüm hem-demden eser ve yarlıķdan nişān bulmadum vefā vücūdunu
ma⁶¹düm ve kerem kānını mektüm gördüm vifāķ umduğum yirden nifāķ ve ittifāķ
mülāhaza itmedüğümden şikāķ hāşıl oldu ve tāli⁶²üm aķter⁶¹i tūlū⁶² itdüğün ve baķt⁶²-
hufte bī-zār olduğün ve çarķ-ı devvāruñ sā⁶³at-i nücūmu miķdār-ı murāda /10. döndüğün
görmedüm şiir

kevkeb-i baķt-ı merā hīç mūneccim ne-şināķt

yā Rabb ez māder-i keytī be-çih tālī⁶³ zādem⁶³

12a

⁵⁸ Okunmuyor.

⁵⁹ Mesut olan başkasından ibret alandır.

⁶⁰ Her kuş için tane yukarı uçmaz, eğer bağışlayıcı kuş hakkında cömertlik yapmak isterse onu yapar.
Başkalarının danışmanlığından öğüt al, böylece senden başkalarına kötülük gelmez.

⁶¹ Metinde أَحْتَر yazılmış.

⁶² Metinde بَحْت yazılmış.

⁶³ Benim bahtımın yıldızını hiçbir münecim tanımadı ey Allah! dünyanın yaratıcısından talihli doğdum.

ve her kime kim eyelük itdümise Resülün {sözidir} **itteki şerramen ahsenet ileyhi**⁶⁴
 hadîsine muvâfık buldum ve kim ki benden telemmüz idüp istifade itdiyse sonra
 münkir olup beni bî-minnet çıkardı **şîir**

yā vefā ḥod ne-būd der ʿālem

yā kesī anderīn zamāne ne-gerd

kes neyā mūḥat ʿilm-i tūrāz men

ki merā ʿāḳıbet nişāne ne-gerd⁶⁵

/5.ve her kimünle kim def-i melāl muşāḥabet idüp bir laḫze⁶⁶ hem-nişīn oldumısa
 sālīhā melāletīn ve bārḥā⁶⁷ bār-ı belāsın çekdüm **şîir**

āb-ı rābīni ki çün hemī nālīd

her dem ez hem-nişīn nā-hemvār⁶⁸

ve muşāḥabet ḥālī ve daḫı ikiden ḥālī degüldür biri ol kim fişḳ fücūr ve lehiv ṭarāb
 /10. muşāḥıbleridür ve bu muşāḥabet tazıyī-ı ʿömürdür ʿāḳıbet ḥasret ve nedāmetdür
 bu muḥabbete muḥabbet-i nifāḳıyye dırler

12b

⁶⁴ İyilik ettiğin kimsenin şerrinden sakın. (*Hadis-i Şerif*)

⁶⁵ Ya bu dünyada vefa yoktur ya da vefa kimsede görülmedi. Kimse benden ilmi daha hızlı öğrenmedi, ama bana hiç faydası olmadı.

⁶⁶ Metinde لَحْضَةً yazılmış.

⁶⁷ Metinde بَارَهَا yazılmış.

⁶⁸ Suyun çağıldaması sana örnek olsun, kötü hem-sohbet nedeniyle.

ve bir şöhet dahı mu‘āşeret ve mübāşeretdür ki fışksuz ve fücürsuz bir nice ‘arîf zarîf ehl-i dil yârenler ki hem-şöhet olalar kim aña şöhet-i ittifâkiyye dirler ol dahı şöra müfârekatına degmez **şî‘ir**

**kesirâ başed hemî ‘aql u dâniş
reh ve-resm-i âyîni şöhet nü-rezed**

**çü şöhet /5. nifâkest veyâ ittifâk
ve-zîn dü dil merd-i dâna belrized⁶⁹**

pes muşâhabet⁷⁰ hâlin böyle buldum her vuşlatuñ ‘âkıbetin fırsat gördüm ihtilâtı terk idüp muşâhabet⁷¹den /10. ve muvâşalatdan kesildüm **şî‘ir**

**çün ‘âkıbet zi şöhet-i yârân bürid nist
peyvend bâ kesî ni-koned her ki ‘âkılest⁷²**

13a

gördüm ki selâmet ve vahdetde ve ferâğati ‘uzletde anı dutdum sâyemile mûnis ve sırrumıla mahrem ve derdümile hem-dem olup kanâ‘atı şınâ‘at⁷³ idinüp ve tevaqqu‘ı halkdan kesdüm istignâ-yı kalb veistirâhat-i rûh hâşıl oldı /5. **şî‘ir**

**rahatı yâ ihveti fî halveti
ve belâ‘î küllihâ fî ‘işreti**

⁶⁹ Kimsede bilim ve akıllılık olursa kimseyi kendine sohbet arkadaşı seçmez. Sohbet etmek ya birlik ya da ayrılık getirse akıllı adam bu ikilikten yüreği ürperir.

⁷⁰ Metinde مُصَاحِبَتِ yazılmış.

⁷¹ Metinde مُصَاحِبَتِ yazılmış.

⁷² Çünkü insan dost sohbetinden uzaklaşmak istemez, bu nedenle akıllı kimse herkes ile sıkı fıkı dost olmaz.

⁷³ Metinde صِنَاعَتِ yazılmış.

küllemā şāhibtü kavmen müddeten
ezherū e'aybī ve ebdev ezilleti

lem ecid minhüm halīlen şādıkān
yehfezu'l-vüdde ve yer'ı hürmeti

ma-inkıṭā'ı 'anhümā min melelin
bel ra'yetü 'izzetī fi 'uzletī⁷⁴

*fī beyān-ı terbiyeti'l-ābā'i evlādihi*⁷⁵ her mü'min müslim ki oğul {cuğı} /10. söylerce ola ger gör kim dilcügezi kelām-ı tayyib üzerine cereyān ve elfāz-ı laṭīfi nesāķına revān itdüre ve kelām-ı ḥabīs {den}

13b

ve e'ibārāt-ı mühmelden fuḥşıyyātdan ve hezliyyātdan men'ı ide ve her edebi ve e'aybı bildüre nitekim Resül ḥazreti buyurur **ekrimu evlādeküm ve aḥsinü ādābehüm**⁷⁶ meşelā ağsurana ve şu içene ṭapu kılmak gibi {ve ḥammāmdan çıkıcağ el öpmek gibi} ve ādem /5. ve kişi kātında söylemeyüp epsem oturmak gibi ve oturıcağ dizin çöküp oturmak gibi ve küsmekden ve küstāḥlıkdan men'ı itmek gibi ve ādem gelincek ayağ üzerine durmak gibi ve gidincek başmak çevürüp ve kapuyı açıvirmek gibi işbu terbiyetler ataya

⁷⁴ Ey kardeşim benim yalnızlıktaki rahatlığımın hepsi benim eğlencemin belasıdır. Ne zaman ki ben bir kavim ile bir müddet arkadaşlık ettim benim zilletim, aptallığımın aybı ortaya çıktı. Çünkü ben onlardan (daha) sadık arkadaş bulamadım ki sevgi ve hürmetle riayet edeyim. Benim onlardan ayrılmaklığım belki izzetimi uzlette gördüğüm için.

⁷⁵ **Babaların evlatlarını terbiye etmesi üzerine**

⁷⁶ Çocuklarınıza iyi davranın ve onları güzel edeplendirin. (*Hadis-i Şerif*)

vācibdür üstāda taʿalluķı yoķdur /10. zīrā oğlan kiķiden ne resme kelām öğrenürse ve aynı ve ĥarekāt üzerine dili ve řabīʿatı ve nefsi cārī

14a

ve muʿtad olursa olalıcaķ ol řenāʿatler ve nā-řā{yeste} ĥarekātlar aña ʿayb gibi gelmez bes oğlan kiķiden ne ĥūy ʿādet üzerine olursa hemān anuñıla şalur ĥālet-i kibrde anı āsānlıđıla řabīʿatdan zāyil idemez /5. řiʿir

her ki ĥurdiř edeb ne-koned

der büzrüği ez u felāĥ ne-ĥāst

řāĥi nezrā ĥünāni ki ĥāĥi piĥ

ne-şeved ĥuřk cüz bāteři rast⁷⁷

ve daĥı maʿsūmcalara ellerindeki nesne[y]i ʿařā itmek öğredeler veyāĥud ataları iĥsān ve řadaķa itmek dileseler ođlancuķ eline vireler daĥı řol dervīře veyā řol sāyile virdiler tā kim /10. ʿařā itmek řabīʿatlarına muʿtād ola ve cömerdliķ öğrene ve daĥı gerekdür kim atalar kızcugazların

14b

ziyādece seveler ve anlara řefķat ve muĥabbet ziyāde getüreler zīrā kim elleri ve dilleri ve emelleri şaşır olur ve yalımları alĥaķ olur ve bunların ĥāřırcuķların riʿāyet idüp sevindürmekde Ĥaķķ teʿālā tarafından ĥoķ řevāb ĥāřıl olur nitekim ʿĀyiře anamuzdan rağıya'llāhü ʿanhā rivāyetdür kim Resül /5. ĥāzreti şalle'llahü ʿaleyhi ve-sellem eyitdi

⁷⁷ Bir kişiye küçüklüğünde edep gösterilmezse büyüğünde ondan kimse yararlanamaz. Eğer sende var olan değerini kaybetmek istemiyorsan kimseye kötülük yapma. Gençlik, ağacın ıslak dalı gibidir; kötülük yaparsa ateşin dalı kurutması gibi kurur.

her kimüñ ki kızcıgızları çok olsa ve ata bunlaruñ me'ūnet-i meşakqatine havāyic belāsına mübtelā olsa Hakk te'ālā celle celālühü ol kişiyle cehennem arasında bu kızcıgızları perde kıılır dir ***kemā k̄āle /10. 'aleyhi's-selām min bütлә bihezihî'l-benāti bi-şey'in ve-ahsene ileyhi küñne sırren lehü mine'n-nār***⁷⁸ ve dağı küçükden

15a

oğlanuqları şoğağa ve bāzāra varmağa komayalar ve dereye ve dirnege ve oyuncıya ve hengāmeye iletmeyeler ve sāz āletlerine heves itdürmeyeler ve erenlere haram olan libāsları geydürmeyeler kıulağın delüp küpe taqmayalar ve yidi yaşında namāz kıılmaq emr ideler ve on /5. yaşında kııl diseler kıılmasa döveler ***kemā k̄āle 'aleyhi's-selām müru's-şibyāne bi'ş-şalavati izā belagū seb'a sinīne ve izā belagū 'aşere sinīn fe-zribühüm***⁷⁹ ve dağı kişi ehlini dört maħalde dövme revādur evvel namāz emr itse kıılmasa ikinci helāli döşegine davet itse gelme üçüncü /10. kendüziñi beze ve düzin dise itme dördüncü evden çıkma dise çıkısa kendüzin nā-maħreme gösterse bu maħallerde tehdid

15b

ve te'dib itmek revādur ve dağı oğlanuqları on yaşına degin ādemlerle ta'āma şındurmayalar ammā ta'ām ilerü gelse veyāhud şu işse evvel ma'şümeciklere dirler kim bunlaruñ şabri ve taħammül[ü] olmaz ve dağı oğlanı on yaşından girü atasından /5. kıız

⁷⁸ Her kim çocuklarına bir şey ile yardım ederse onlara ihsan ederse yarın kıyamet gününde (onlara) cehennem nârı ile kendi arasına perde olurlar. (*Hadis-i Şerif*)

⁷⁹ Çocuklarınız dokuz yaşına geldiğinde namaz ile emredin. On yaşına geldiğinde namaz kılmazsalar hafifçe dövün. (*Hadis-i Şerif*)

karındaşımdan ayru yaturalar ve on iki yaşına degicek bī-gānelere maḥrem ve müfsidelere hem-dem ve kendüden büyüklere yoldaş itmeyeler tā kendüyi bilince **şîr**

bā ḥasān yik zamān me-niṣīnū maḥīz

ki tū zūgem ṣevi ve özi tū bīṣ

müṣg bā ḥāk ü çün der āmīzed

dāde baṣed necā ki kıymet ḥavīṣ⁸⁰

/10. zīrā kim adı arturmaz illā ki hem-niṣīn bes eyülere muṣāḥib olan eyü adıla añılır yaramazlarıyla ḥatta

16a

hem-niṣīn olan lācerem yaramaz ad çıkarur eger añun fıṣṣin işlemezsze daḥı **şîr**

‘azi'l-mer'i lā tes'el fes'el ‘an ḳarīnetin

leinne'l-ḳarīni bi'l-muḳārin yaḳtedi⁸¹

şîr

dūr bāṣ ez refiḳ nā-fericām

ki keṣr amed elfi zi ṣoḥbeti lām⁸²

[şîr]

her ki bā mah niṣīned ṣevdeṣ ruyı çü mah

her ki bādīk /5. neṣīned kunedeṣ cāme siyāh⁸³

⁸⁰ Kötü adamlarla bir dakika oturup durma, çünkü ondan sana fayda gelmez ve senin değerini düşer, onlar değer kazanır. İyi misk toprakla birleşse sadece kendi değerini vermek değil kıymetten de düşer.

⁸¹ Kişi izzetinden sorulmaz işinden sorulur. Çünkü işi ise diğer insanların kendine uymasına neden olur.

⁸² Hayırsız arkadaştan uzaklaş, dürüst insanın eğri insan sohbetinde değeri düşer.

⁸³ Her kim ki ay ile oturup kalksa yüzü ay gibi olur, herkes o kazan ile oturup kalksa ona siyahlık bulaşır.

pes kiřinüñ musāhibi kendüden a'lem ve efđal gerekdür kim kişi kendünüñ noķřanın
bile ve andan kesb-ü kemāl ide ve ma'rifet-i insāniyyet[i] uşul-ı kifāyeti ve ehliyyeti ve
a'ql u 'ilmi ziyāde ola **şir**

hem-nişin tü ez tü bih bāyed

türā a'klı dīn bīfez āyed⁸⁴

ve kişi 'ālemde bī-edeblik ve bī-ħayālīķ ve bed-nāmlīķ birle meşhür olup

16b

didi ölmekden ħayā vü ħilmile ve nīk-nāmlıķıla ölmek yıgdür **şir**

dirilmekden ciħanda bed-ħuyıla

ölüm yıgdür kişiye yüz şuyıyla

[şir]

der in künbed benīki ber keş avāz

ki künbet her kūy kuydet bāz⁸⁵

zīrā kim ciħānda ħüsn-i zindegānī⁸⁶ /5. ikidür biri řād-kāmlīķ ve biri nīk-nāmlīķ **şir**

ciħān-bīni zi behri řādü gāmīst

digeri nīmi berāyı nīk nāmīst⁸⁷

ve daħı ođlancuķlara ħālet-i řıġarda aķça pul ħarçlanmaķ öġretmeyeler ve bey'e řirāya
tağandurmayalar ve büyceķ olıcaķ yanından ve elinden ħarçlık eksük itmeyeler kim /10.

ġayriler eline baķup ve yadlar yanın ġözlemeye **şir**

⁸⁴ Hem-sohbetinin senden iyi olması gerekir, senin din düşünceni geliştirir.

⁸⁵ Elinden geldiği kadar bu dünyada iyilik yap, bu dünyada ne ekersen onu biçersin.

⁸⁶ Metinde ذنْدِ كَانِ yazılmış.

⁸⁷ Dünyanın sadece eğlence olduğunu sanma, ömrün yarısı iyi bir ad bırakmaktır.

desti tengi teng cān ared be-merd

lā-cerem desti diger h̄'ahed ne-kerd⁸⁸

17a

ammā oğlanı üç 'amel gayet de küstāh ve fużül eyler biri ol kim oğlandan her ne şenā'at⁸⁹ kim şādır olsa ata ana aña ihmāl idüp gülivirseler ikinci ata ana oğlına kendü miḳdārlarından ziyāde geydürseler yidürseler üçünci her ne kim /5. arzū itse alıvirseler bes bu üç ef'āl oğlanı ser-keş ve mütekebbir eyler ve daḫı kişi oğlını yola ve yumuşa öğredüp ve küçe küçücügiken puhte kılmak gerek kim büyüyicek ataya anaya muti' ve münḳād ola nitekim dimişlerdür oğluñı ḫuluñ gibi ḫullan kim ḫuluñ saña ḫulluḫ ide ve daḫı kişi ceḫd idüp oğlanı ḫaṭṭı gelince /10. ḫareminden ṭaşra ve biregünüñ evinde yaturmaya kim göñül yanu ve başı ṭaşra olmaya zīrā kim her yimiş ağacınıñ kim budığı avlağudan

17b

ṭaşra çıksa anuñ çiçegine ve yimişine yoldan geçen elbetde el uzatmayınca olmaz

şāḫī ki zi bāğı tü bīrūn ared ser

ber mīve-i o ṭama' koned rāh güzer⁹⁰

vaḫt-i ağaç kim anda yimiş bitse lācerem aña ṭaş atıcı ve el uzadıcı ve naḫar-endāzlar çok olur /5. şī'ir

bīd bād fāriğ est ez seng her ter dāmeni

sengi nā-ehlān ḫūzed şāḫī baş ed mīve-dār⁹¹

⁸⁸ Fakirlik insanın canını sıkıyor ve onun elinden bir iş gelmez.

⁸⁹ Metinde شَنْعَات yazılmış.

⁹⁰ Senin yaptığından işlerden hangi amel çıkarsa, en iyi meyve dahi çıksa dünya ona tama edecek.

⁹¹ Sögüt (bid) ağacı günahkâr kötülüğünden arınmıştır. Kötü adamların kötülüğünden ders alır.

hikāyet

meger kim bir pāzişāhuñ bir hūb şūret ve maħbūb sīret ođlı varımıř bir gūn ol pāzişāh-zāde Őikār u teferrūcin taleb eylemiř pādiřāh dađı ũmerādan bir niçe emīn kiřiler /10. gōndermiř varsın (تَسِيرٌ)⁹² itsūn gōñli ve gōzi ačilsun dimiř kudret-i ilāhī ol gūn řayd temāřāsın iderken

18a

yađmur yađmıř ve řuman dūřmiř ve yil esmiř řeyle ki her kiřiye bařlu baři kayđusı oldu pādiřāh-zāde dađı bir yaña gidūp nā-bedīd olmiř āđır bulmamıřlar girū gelmiřler kažiyye[y]i pāziřāha eydivirmiřler pādiřāh kađımıř řanı ‘azaba gelūp hıřm eylemiř ũmerāya ve vūzerāya /5. ve hadem ũ hařem⁹³e tīz buluñ diyū emr eylemiř vezīrlere eytmiřler iy pāziřāhum řāh-zāde řanda varursa il vilāyet sizūñdūr yabānda řalmaz řimdi ađřamdur bařed ki yarın yolına selāmetliđile gele dimiřler pāziřāh dađı biter kađımıř eytmiř ki hey benūm bu gice yaban⁹⁴da yatan ođlan nice ođlum olur tīz dutuñ /10. buluñ dirken muřticılar beřāret idūp pādiřāh-zāde bulundu geldi dimiřler pāziřāh andan emīn olmiř

18b

pes ma‘lūmdur kim her yavru kim yuvasından řařra dūnyā⁹⁵ya rūzigār řikencesine uđrar veyā bir yırtıcı pençesine dūřer *fī beyān-ı ĥuķūkī'l-vāliđi ‘ale'l-veledi*⁹⁶ her ođula farz

⁹² Okunmuyor.

⁹³ Metinde حَشَم yazılmış.

⁹⁴ Metinde يَيْن yazılmış.

⁹⁵ Metinde دُنْيَا yazılmış.

⁹⁶ *Anne ve babanın çocuk ũzerindeki hakları*

vācib dūr ki anayı atayı riʿāyet-i hāṭır idüp mecmūʿ-ı hūḳūḳın yirine /5. getüre **vechün mine'l-vücūh**⁹⁷ bunların şerīʿate muvāfiḳ umurından rücūʿ ve tecāvüz itmeye hıżmet⁹⁸ ve taʿahhüd ve tesellī-i hāṭır ide dura bunları redd itmeye ve her söz ki ataya anaya söyler rifʿatıle luṭfile ve hūḳıla söyleye ve ataya anaya adlarıyla çağırmaya hāṭırlarına tokıncaḳ kelām itmeye nitekim Hāḳḳ Teʿālā Kelām-ı /10. ḳadīmide buyurur **felā teḳul lehümā uffin velā tenher hümā ve ḳul lehümā ḳavlen kerīmen**⁹⁹ ve daḳı hāżret-i risālet

19a

şallellāhū ʿaleyhi ve-sellem buyurur kim Allāh rızāsı ata rızāsındadır dir **kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām rızā'ü'r-rabbi fī rızā'il-ebi**¹⁰⁰ ve daḳı Resül /5. **ʿaleyhi's-selām** buyurur kim cennet anaların ayaḳı altındadır yaʿnī rızāları altındadır dimek olur **kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām el-cennetü taḥte'l-aḳdāmi'l-ümmehāti**¹⁰¹ ve daḳı cehd iden atanın ve ananın ḳayr duʿāların alup duʿāun ʿaleyhlerinden şaḳınmaḳ gerek kim bu üç ḳişinün duʿāsı müstecābdur şek degül biri atanın oḳul üzerine ikinci müsāfirün muḳīm üzerine üçüncü mazlūmun zālīm üzerine **kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām selāsü daʿvātün müstecābātü lā-şekk fihinne, daʿvatü'l-vāliidi ʿale'l-veledi, ve daʿvatü'l-müsāfiri ʿale'l-muḳīm, ve daʿvatü'l-mazlūmi ʿale'l-mazlūm ʿale'z-zālīm**¹⁰² ve daḳı ata ana hāḳḳın edā

19b

⁹⁷ Yüzlerden bir yüz.

⁹⁸ Metinde حذمت yazılmış.

⁹⁹ Sakın onlara “öf!” bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle. (İsrâ/23)

¹⁰⁰ (Hadis-i Şerif)

¹⁰¹ (Hadis-i Şerif)

¹⁰² (Hadis-i Şerif)

kılmak Hakk te'âlâ katında 'amellerüñ key sevgülisidür ve bunlara 'ak olmak ulu günâh-gerdendür **kemâ kâle 'aleyhi's-selâm el-kebâyir işrâkûn bi'l-lâh, ve 'uķûķi'l-vâlidîn, ve'l-yemîntü'l-gamüsü**¹⁰³ **hikâyet** meger kim ba'zı meşâyiħden birisi /5. Mekke tavâfin iderken görmiş ki bir kişi bir şarıcuğı arķasına götürmiş Beytu'llâh tavâf itdürür şeyħ sordı kim yâ kişi bu götürdüğüñ neñdür ol kişi eytdi anamdur didi şimdi bunuñıla yidi gerekdür ki fülân yirden arķama götürüp getirüp Mekke[y]i tavâf itdürürem 'acebâ yâ şeyħ ana hâķķın yirine getürdüm mi o /10. didi şeyħ eytdi eger biñ yıl 'ömrüñ ola her yıl kim arķaña götürüp getirüp Mekke[y]i tavâf itdürsin bir gice uyķusun

20a

harâm eyleyüp emzürdüğüñ hâķķın yirine getürmeysin didi **hikâyet Üveys Karanî**¹⁰⁴ ulu şeyħ idi dâim anasın ĥizmetine mülâzımıldı ĥattâ anası ĥizmetin ķoyup varup Resül ĥazretini görmezidi bir gün anasından destür /5. diledi kim vara Resülü göre ve hem ziyâret eyleye mekânından 'azm idüp Resül ĥazretinüñ evine geldi gördi kim evde 'Āyişe¹⁰⁵ anamuz rağıya'llahü 'anhâ eytdi mesciddedür var anda gör didi Üveys eytdi anamdan destürü varayım Resülü evinde göreyim diyü aldumıldı diyüp Resül gibi serveri

¹⁰³ Büyük günahlar: 1. Allaha şirk ķořmak. 2. anne babaya asi olmak 3. yalan yere yemin etmek. (*Hadis-i Şerif*)

¹⁰⁴ **Veysel Karanî** (d.? Karen, Yemen; ö. 657): Peygamber efendimiz zamanında yaşamış büyük veli. İsmi Üveys bin Âmir el-Karnî'dir. Yemen'in Karn Köyünde doğdu. H 37 /M 657 tarihinde şehit edildi. Peygamber efendimiz zamanında Müslüman oldu fakat efendimizi göremediği için sahabi olamadı. Tâbiînin büyüklerinden olduğu hadiste bildirildi. Veysel Karanî hazretleri, Yemen'de iken deve güder, geçimini onunla temin ederdi. Hasta, âmâ ve ihtiyar annesinden başka kimsesi yoktu. Resulullah efendimizi görmeyi çok arzuluyordu. Defalarca Peygamber efendimizi görmek için annesinden izin istedi. Annesi, kendisine bakacak kimsesi olmadığı için izin veremedi. *Evllyâlar Ansiklopedisi* (1992), Türkiye Gazetesi Yay., C 12, İstanbul, s. 141

¹⁰⁵ **Hız. Ayşe:** Hz. Ebu Bekir'in kızı ve Hz. Peygamber'in zevcesi. Hicret'ten dokuz veya on sene önce Mekke-i Mükerrreme'de doğdu. Annesi Ümmi Rûmân binti Âmir ibn Umeyr'dir. Çok küçük yaşta müslüman olmuştur. Hz. Ayşe "müminlerin annesi" olarak anılırdı. Hayatının son devrelerini müçtehit olarak geçirdi. Fıkıh ilminin kurucularından sayılır. Devrinin üstün âlimlerinden ve Fukahâ-i Seb'a'dandır. 676 yılında Medine-i Münevvere'de vefat etti.

varup /10. görmedi ana sözine muhālefet olmasun diyü girü anası hizmetine geldi
hikāyet ʿĪsā¹⁰⁶ peygām-baruñ meger kim anası

20b

hastaydı şu diledi ʿĪsā bardağı aldı şu getürmege gitdi ol gelince anası teslīm oldı cān
 Hāḳḳa ışmarladı ʿĪsā şuyı getürdi anası uyumış şandı bardağun dibin eli ayasınun içine
 ḳodı daḳı /5. anasınun ayağı ḳatında dutdı ḫurdı tā şubḩ olınca namaz vaḳti oldı
 Meryem¹⁰⁷ Hātun uyanmadı ʿĪsā durdı anasınun ḳatına geldi gördi kim cānı Hāḳḳa vāşıl
 olmış diledi kim bardağı elinden yire ḳoya bardağun dibi şovukdan ʿĪsānuñ mübā[rek]
 ayasına yapışmışıdı pes imdi şunlaruñ /10. sulṫānlar anaları hāḳḳında bu resme saʿy
 iderlerdi anuñḩun kim ana ata hāḳḳı ʿazīm hāḳḳdur anı riʿāyet idüp

21a

yirine getürmek ğayet de müškildür *fī beyān-ı şıfat-ı muʿalim*¹⁰⁸ kiři oğlın bir muʿallime
 virmek gerek kim müttakī ve mütedeyyin ve şāliḩ ve müteverriʿ ve müteşerriʿ kişi ola
 ğazūb muʿcib olmaya eli sebeblü nefsi mübārek ve nefsi sākin¹⁰⁹ ve kendü /5. emīn ola
 ve ucından niceler fāyide dutup hāşıl olmuş ola ve mülāzım-ı selāṫin ve ümerā ve ḳuzāt
 olmaya ve müteferriḳ yirlerde vazīfesi olmaya pes muʿallim bu evşāf-ı ḩamīdeyile
 muttaşıf ve naḳīzinden ʿārī gerek kim oğlan andan müstefīd olup ve menfaʿat bulup

¹⁰⁶ Dört peygamberden biri olup kendisine -vahiy yoluyla- İncil nazil olmuştur.

¹⁰⁷ Hz. İsa'nın annesi.

¹⁰⁸ *Muallimin özellikleri*

¹⁰⁹ Metinde ساکین yazılmış.

mütemetti^c ola imdi lā- /10. cerem evvel bu şıfatlu mu^callīm tefeşşüh idüp bulup andan halefını getürüp aña teslīm ve tevfiż idüp Tenğriye tevekkül kılpup

21b

ışmarlamak gerek çünkim oğlan dört yaşında ve dört aylık ve dört günlük ola bir mübārek günde ve kıutlu sā^catde hocaya virmek gerek kim Hakk te^cālā ^cilmi ve kıur'ānı müyesser idivire ammā ^cilm ibtidā itmekde ^culemā çehār-şenbih gün[i] /5. mübārekdür dimişler ve hem Resül hāzretinden ^caleyhi's-selām rivāyetdür her kimse kim çihār-şenbih gün[i] ihlāşıla ^cilme ibtidā eylese eger ol kişinüñ eceli dağı gelmiş ise Hakk Te^cālā anuñ ecelin te^chīr ide ol başladuğı kıtāb tamām olınca dir ve emīr'ül-mü^cminīn ^cAlī hāzretinden rivāyetdür ki her bir /10. günüçün bir ^camel maşşūşdur dimiş meşelā şenbih gün şayd u şikār için mübārekdür yek-şenbih gün binālar

22a

bünyād itmek ve ağaç dikmek ve yiñi ton kesdürmek ve düğün başlamak mübārekdür dü-şenbih gün sefere ve ticārete gitmek muvāfiğdur şe-şenbih gün kıan aldurmak ve hacāmet itdürmek ve cirāhat deşdürmek muṭābığdur çehār-şenbih gün /5. ot ve şerbet ve (مُغْلَابٌ)¹¹⁰ içmek hoşdur penç-şenbih gün duğül-ı selāṭin ve (أَمْرًا)¹¹¹ ve kıazā-yı hacāt ve edā-yı deyn ve mu^cāmele ve alış viriş itmek eyüdür āzīne gün tezvīc ve nikāh kıutlu yümlüdür zīrā mecmū^c peyğam-barlar cum^ca gün nikāh itdiler [...] ¹¹² ve dağı

¹¹⁰ Okunmuyor.

¹¹¹ Okunmuyor.

¹¹² Eksik kısım

dimişlerdür ki ayda bir an /10. alduralar ve yılda bir kez ot içeler haftada bir kez amāma gireler ammā her kişi kim ehār-şenbih gün amāma girmegi

22b

‘adet idinse yosullık görmeye dimişler ve daı an aldırmaıçun her ayda yidi gün nasdur üçüncü gün ve beşinci gün ve on üçü ve on altısı ve yigirmi biri ve yigirmi dördü ve yigirmi beşi bu zıkr olınan günlerde faşd /5. itdürmekden ictināb ideler şı‘ir

nas başed heftü rüz ander mehī

tü azer kon tā neyüftī der sipenç

seh u penc sīzed bā řānizde

bīstü yek bā bīstü çārü bīstü penç¹¹³

bes imdi eyle gerekdür kim çihār-şenbih gün ikinci sā‘atde olancuqları ‘āceye vireler kim mübāreklik andadır ve daı olanı mu‘alimle getüricek şol /10. tehdīd ve te‘kīd birle ışmarlamak gerek kim olan ora oumaa ve tařīle meşğül ola ‘āceden kaçup geldügi

23a

gibi řol resme let eyleyeler kim girü ‘āceye ısına ayru **ikāyet** meger kim Yıldırım udāvendigār¹¹⁴ Emīr Sülemān adlu bir olın ‘āceye virmiş mu‘allim daı pāziřāh-zādedür terbiyet bulsun diyü ziyāde meşğül olup gūřimāl idermiş ve gāh gāh /5. çıbu darbıyla daı orudurmış bir gün pāziřāh-zādenüñ vücüdı incinmiş pāziřāha eytmış iy

¹¹³ Eđer büyük birisi isen haftanın řu yedi gününden iyilik umma: üçü, beři, on üçü, on altısı, yirmi biri, yirmi dördü, yirmi beři. Onlardan uzaklař çüncü dūnyanın tuzaına dūřeceksin.

¹¹⁴ Metinde حوٰندكآر yazılmış.

bābā işbu ben senüñ oğluñ degül miyem bābāsı eytmış neçün oğlımsın ve tahtum yaraşığı ve saltanatum ārāyışisin dimiş şāh-zāde eytmış sen kim rūm sultānı olasın ve ben dağı senüñ oğluñ olam yā neyiçün bu h̄ācem beni köleler narķına ayağum /10. falakaya geçüp her gün taabanum çıbuğ yir bābāsı eytdi oğlum uş ben yarın anā varup bir iş ideyim kim işe beñzemesün dimiş

23b

çün şabāh olur derhāl pāzişāh muʿallime bir hādım gönderür eyder kim Emīr Sülemānuñ dimāğında h̄alel var ve fiʿli ağıruğ¹¹⁵ dur imdi birezden alup varsam gerek varup saña söyledüğim gibi beni göze başa dimeyüp urasın yoğsa iş fesāda gitdi ayruğ oğlan /5. mektebe virmez didi birezden pāzişāh oğlanuñ eline yapışup mekteb-hāneye gelür muʿallim dağı yanında bir edeb ağacın hāzır itmişidi pāzişāh defʿaten¹¹⁶ içerü girdügi gibi eydür mire dānişmend ben saña oğlumı dövmege mi virdüm oğutmağa virdüm sen beri alasın dağı sār oğlanlar gibi dövesin diyince muʿalim /10. tarab tırıgeldi ne sen ol ve ne oğluñ olsun diyüp h̄ünkāruñ gāh etegine ve gāh dīvān ve gāh yire çat

24a

çat urı urı mektebden taşra çıkardı bir iki dağı oğlan[a] kondurdu kōlından çeker meskeninde qarār itdürür bu kez oğlan nā-çār dipdiñiz olup oğumağa meşğül olur çün şāh-zāde gice eve gelür bābāsı eydür iy oğul ol h̄āceñ ne /5. yavuz kişi olur beni dağı dövdi var imdi edebüñle epsem olup otur oğı didi pes oğlana ata tarafından tehdid ve

¹¹⁵ Metinde أَعْدُق yazılmış.

¹¹⁶ Metinde دَفْع yazılmış. Cümlelerin gelişine göre bizce “defʿaten” olmalı.

üstāz cānibinden te'dīb olmayınca nesne hāşıl olmaz ve dağı oğlanı h'āceden h'āceye gezdürmeye meger kim birisinden kūr'an hāşıl ide ve birinden 'ilmi ve kitāb öğrensün diyeler /10. Hāzret-i Resūl zamānında ta'līm-i 'ilm için ve mü'ezzinlik-çün ücret nesne almazlarıdı li'llāhi fi'llāh iderleridi şimdi bizüm zamānumuzda

24b

'ulemā fetva virüp cāyüz görmişlerdür ki mü'ennesine mu'āvenet ideler bunlar dağı ta'līme ve imāmete mü'zzinliğe meşgūl olup muvāzabet göstereler ve illā mu'allim ve imām ve mü'ezzin kendü şugullerinde ve kār-ı kesblerinde olurlarise bu işler kılur pes eyle /5. olsa ücret almağı anuñıçun revā gördiler *fī beyān-ı ta'līmü'l-mu'allim*¹¹⁷ çünkim mu'allime bir oğlanı getürelere eyle gerekdür kim üç günedegin mu'allim oğlana ikrām ve iltifāt idüp ve gülivirmek gerek ve kulağına yapışmak ve dövmek ve sövmek itmeyeler zīrā bunlar vahşī kuş gibi olur evvel-emirde belinletmeyüp öğrenince şabr /10. ideler çünkim üç güne degin üç sebağ okıya hemā[n] bend ayağına geçer ve uyhusı alınur andan girü başlaya az az gūşimāl vire

25a

ve te'dīb ide ve mektebden kaçsa girü geldüğü gibi kötekleye kimse bī-edebliğın görüp kovalasa muhābā dövmek gerek genç ol huyı terk ide ve mübtedī oğlanuñ evvel tabī'atını teşhīş ide göre eger zīrek ise sebağ az virüp veyā bir künd oğlana şerik idüp

¹¹⁷ *Muallimin ilim öğretmesi üzerine*

taşırılık /5. itmeye ve eger künd tab̄atise (**بَنِث**)¹¹⁸ ve idrāk[i] irişdügi miqdār sebaķ ide teklif mālā-yuṭāķ itmeye ve māzīsini bilmedin yukarusuna gitmeye pür sebaķ bilmedin pür sebaķ dağı virmeye ve bir ḥarfı veyā bir kelime dimedügiçün dövme ve āsānlığıla didüre zīrā kim nefsi uyuyan kimesneler biri çağırmayınca uyanmaz ve girān-cān olan /10. kimesneler dövmek ile ve kaķımağıla sebük rūḥ olmazlar ve zātında cevheri olmayan kimselere

25b

edebiñ sa‘yi menfa‘at itmez [şi‘ir]

izā kāne‘t-tıbā‘u ṭabā‘ı sū‘in

lā-yenfe‘uhā edebü'l-edīb¹¹⁹

[şi‘ir]

eber eger āb-ı zindigānī bāret

her giz ez şāḥ-ı bīd ber nuḥūri¹²⁰

şüre yire emek ḥarc itmek emel toḥmın zāyi‘ itmekdür ve yavuzlara eyilük eyülere /5.

yavuzlık itmekdür şi‘ir

zimīn şüre sūnbül ber ne-yāred

derū toḥmı ‘amel zāyi‘ kemer-dān

ne-gūyı bā būdān gerdān çenānest

ki bed gerden bicāyı nīk merdān¹²¹

¹¹⁸ Okunmuyor.

¹¹⁹ Fıtratı bozulmuş kimseye terbiye edicinin terbiyesi fayda vermez.

¹²⁰ Eğer bulut hayat suyu olsa söğüt (bid) ağacının dalından asla meyve yiyemezsin.

ve dađı bundan ʿilm gelmez diyüp ihmāl itmek dađı yođdur gāh olur ki mümāreset ve gūşiş birle ođlanūn zihn /10. ađılır niđe zīrek ođlanlardan yeg ııkar [şīʿir]

iy besā est tīz rev ki be-māned

ve an ĥarılenk cān be-metral bürd¹²²

26a

zīrā saʿyūñ ve terbiyetüñ fāyidesi vardur mürür-ı zamānıla āđır neticesi zāhir olur hemān bir niđe müddet meşakķate ķatlanmađ gerekdür [şīʿir]

ĥün būd aşlı cevheri ķābil

terbiyyet dād rū aşer başed¹²³

İmām-ı Gazzālī¹²⁴ meger kim bir (موتاب)¹²⁵ /5. kişi imiş meger bir gün aʿvān¹²⁶ anuñ anında bir kişi dutmuş cebrile ĥamr götürmek istemiş bu kişi eytmiş ki ben tāleb-i ʿilmüm ol ĥarām ve murdār ĥamrı götürmek benüm ne vazīfemdür ben aña hergiz yapışmazam dimiş ol aʿvān¹²⁷ dağı inşāf itmiş ehl-i ʿilme bu nesne revā degül dimiş

¹²¹ Tuzlu topraktan sümbül ııkılmaz, insanların emeklerini boşa ııkarır. Kötülük yapana kötü diyemezsin, onlardan iyiler gibi iyilik bekleme çünkü onlar kötüdür.

¹²² Yolda kalan birçok hızlı atlar vardır; ama bir topal eşek erişeceği menzile gider.

¹²³ Aslında cevheri olana terbiye gerekmez, ona kötülük gibidir ona terbiye vermeye kalkmak.

¹²⁴ *Al-Gazzālī, Abū Hāmīd Muhammed b. Muhammed*: Tūs'ta 450 (1058) doğmuştur. İlköğrenimini Tus şehrinde Ahmed İbn Muhammed er-Radegani'den, daha sonra Cürcan şehrine giderek Ebu Nasr el-İsmailiye'den eğitim görmüş daha sonra 28 yaşına kadar Nişabur Nizamiye Medresesi'nde ilim öğrenimi görmüş, Hocası İmam-ül Haremeyn el-Cüveyni 1085 yılında ölünce Nişabur'dan Büyük Selçuklu Devleti'nin ilk veziri Nizamül Mülk'ün yanına gider. Nizamül Mülk el-Gazali'yi 1091 yılında Bağdat'taki Nizamiye Medresesi'nin Baş Müderrisliđi'ne getirir. Bu arada Nizamül Mülk 1092 yılında Horasan'da öldürülür. 1095 yılının Kasım ayında el-Gazali Nizamiye Medresesi'ni bırakır ve buradan 1096 yılında hac ibadeti için, önce Şam, Kudüs sonra Medine ve Mekke'yi ziyaret etmiştir. 1105 yılında tekrar Tus şehrine geri döner. Nizamül Mülk'ün ođlu Fahrü'l Mülk'ün ricası üzerine, 1106 yılında Nişabur Nizamiye Medresesi'nde eğitim verir daha sonra 1111 yılında doğum yeri olan Tus şehrine geri döner. Gazali, Miladi 1111 (Hicri 505) yılının cemaziyelevvel ayının 14. pazartesi günü ölmüştür.

¹²⁵ Okunmuyor.

¹²⁶ Metinde عَوَان yazılmış.

¹²⁷ Metinde عَوَان yazılmış.

görmüş /10. ki bir kişi müşāblık işler diler dilemez aña yüklenmiş sürmüş almış gitmiş
hāliyā bu müşāb hamrı birine aldırup girü

26b

gelicegiz fikr itmiş eytmış kim beni bu belāya giriftār kılan cehāletümdür ve ol ʔālib
ʕilm-i dünyāda ʕilmi süci götürmekden kırtardı şek degüldür kim aḫiretde daḫı ʕazabdan
ve ʕıqabdan kırtara ve benüm cehāletüm baña anda daḫı kim bile kim neler getüre didi
/5. pes yigregi oldur kim varam ben daḫı ʕilmi ḫāşıl idem ki bu varḫalardan kırtılam didi
vardı ne deñlü āleti esbābı varısa ḫaḫıtdı daḫı bir medreseye vardı oḫumaḫa āḫaz itdi
tamām bir yıl dürüşdi cidd ü cehd itdi bir ḫarf öḫrenemedi ʕāciz ü ḫayrān olup eytdi
bundan baña naşıb /10. yoḫımış varayım bāri yine şanʕatum işleyim diyüp ḫodı gitdi
meger kim bir şü kenārına yitişdi gördi kim bu su

27a

bir ḫaşuñ üstinden aḫa aḫa yir eylemiş ḫaşı kesmiş aşıḫa indürmiş bu kışı eytdi kim işbu
ḫaş bir ḫatı nesnedür kim ve bu şü bir ḫayet laḫıfdür mürür-ı eyyāmıle mülāzemet itdüḫi-
çün bu ḫatı ḫaşda yir ve yol eylemişdür ben ādemoḫlıyam bundan girü ḫalam diyüp
döndi /5. girü medreseye geldi inileyin ḫamet getürdi şıdḫıla ḫüşiş idüp oḫımaḫa meşḫül
oldı bir niçe müddetden şoñra ʕināyet-i ilāḫı yitişdi ki **inne'l-lāhe lā-yuzıʕu ecre'l-
muḫsinīn**¹²⁸ [şiʕir]

yek zerre ʕināyet-i ilāḫı

¹²⁸ Şüphesiz Allah ihsan edenlerin ecrini boşa çıkarmaz.

be-hetrix hezārān pāzişāhi¹²⁹

Hakk teâlānuñ fazl-ı ināyetiyle kur'anı hatm itdi bir niçe pāk kitāblar dağı /10. oqıdı
 ʿaķıbetü'l-emr-i eyyām Ğazzālī oldı ve ʿilm-i ahyādan üç yüz altmış altı pāk kitāb taşnīf
 eyledi [şiir]

27b

dād-ı haķ rā kağabeyliyyet şarḫ nīst

belki şarḫ-ı kağabeyliyyet dād ost¹³⁰

ve dağı maşūmcalara şebaķı az vireler tā ki ḫabīʿatcuķları incinüp gōñüllerine teneffür
 ḫāşıl olmaya şiir

andek andek zi ʿilm-i ḫāşıl kon

ķāned keş māye-i firāvānest

seyli hāyı revān bi-beynü bidān

/5. ki aşleş ķatrehā-yı bārānest¹³¹

bes mürür-ı eyyāmile ʿaķılları ziyāde olur ve hem taḫşīlleri yügürüp varur şiir

andek andek ʿilm gīred merd zān gūyā şeved

ķatre ķatre cemʿ kereded baʿdāzān deryā şeved

sūḫt süstī ger ķey şeved merdī tamām

eber eger bārān ne-bāred gül gecā /10. peyzā şeved¹³²

¹²⁹ Allah'ın bir zerre lütfu bin padişahdan daha kıymetlidir.

¹³⁰ Allah'ın bize sunduğu adalet bizim kabiliyetimizi göstermiyor. Belki eğer bizde kabiliyet varsa Allah'ın lütfundandır.

¹³¹ Damla damla ilim öğren, toparla, ilmin azı da çokluk anlamındadır. Akan sular sana örnek olsun çünkü o yağmur damlalarından oluşmuş.

ve dađı her bī-edeblik kim ođlandan řadır ola ihmāl ve mūcāhede itmeyüp dövmeķ gerek kim çubıķ darbıyla

28a

yabān cānavarları ne edeb öğredürler şıır

her ger adāb āmūzī begūb

kāve hırdānā řeved ez zađm çūb¹³³

ve dađı mu'allime vācibdür ki mekteb-ğāne ođlanlarına himmet ve terbiyeti berāber ola ziyāde hizmet idene sa'y artuķ idüp faķırū'l-ğāl olana himmeti /5. az itmeyeler belki ķamusın hāşıl olsun diyü sa'y ide **hikāyet** meger kim İmām A'zama bir kiři ođlın ta'lim itmege virmiş bir niçe günden řoñra ol atası kiřinūñ mağallesinde bir meyyit olmiş İmām Hanefi'yi dađı anda ođımışlar meger ol gün ğayet de issi oldu mecmū' halāyık ođlan atası kiřinūñ dīvār /10. gölgesine oturmışlar İmām Ebū Hanife varup oturmamış eytmışler yā imāmū'l-müslimīn siz dađı gölgeye gelūñ güneşde

28b

oturmeñ dimişler İmām Ebū Hanife eytmış ol dīvār issi kiřinūñ nīk oğlı oķur anıñ-üçün oturmazam ki ķorķaram kim baña minnet hāşıl ola dağı aña sa'y itmege ziyāde meyl eyleyem ķalan oğlanlardan baña mazleme hāşıl ola /5. dimiş meyyit ihzār olunca güneşde tırmış varup ol kiřinūñ evi gölgesinde oturmamış ve dağı mektebde kızcugazlar olsa anlar ayruca bir țarafa oturalar veyāhud ođlancuķlarıñ uşacuķlarına

¹³² İnsan ilmi yavaş yavaş öğrenmeyle gelişecek, damlaya damlaya göl olur. Hareketli adam hiçbir zaman miskinlik görmez, çünkü o olgun bir insandır. Bulut yağmazsa çiçek nerede bulunacak?

¹³³ Herkese edep öğretmeye çaba göster ki eşek dayakla terbiye olur.

yağın otura ve büyük oğlanlara yakın oturmayalar ve anlarıñıla söyleşdüremeyeler meger kim yañlış- /10. ların soralar ve kızcuğazlarıñ tabanın kaldurmayalar ve kulaqların burmayalar çibuğıla elleri ayaların veyā kendülerin vuralar

29a

ve dağı üstād destürunsuz halife ve sāyir oğlan falakaya oğlan ayağın geçürmeye *fī beyān-ı tilāveti'l-ḳur'ān ve ādābe*¹³⁴ Resül ḫazreti *salla'llāhü 'aleyhi ve-sellem ḫarfün mine'l-ḳur'āni ḫayrun mine'd-dünyā ve-māfihā*¹³⁵ ya'ne bir ḫarf-i ḳur'ān /5. dünyādan ve dünyānuñ içindekinden dağı yigdür eytdiler yā Resül-Allāh sizden dağı yig müdür didiler Resül eytdi belī yigdür zīrā ki ben maḫlūḳam ḳur'ān ḡayrimaḫlūḳdur ve Rabbümüñ ismüdü didi ve dağı Resül 'a.s. buyurur eydür baḫtlu şol kimesneler kim ḳur'ān oḳurlar ve ḳur'ānile 'amel iderler *kemā ḳāle 'a.s. ṭübā limen /10. yeḳrā'ü'l-ḳur'ān ve-ye'melu bi-māfihī*¹³⁶ dağı Resül 'a.s. buyurur ki ne gökçek şefi'dür ḳur'ān şol kimesnelere oḳıyalar aḫkāmıyla 'amel eyleyeler

29b

*kemā ḳāle 'aleyhi's-selām na'ime'ş-şefi'u'l-ḳur'ān*¹³⁷ ve dağı buyurur kim kaçan bir mü'min oğlunu ḳur'ān oḳımağa virse ve ol oğlan *e'üzübi'l-lāhi-mine'ş-şeyṭāni'r-racīm*¹³⁸ dise Ḥaḳḳ sübhānehü ve te'ālā anuñ yidi atasına degin yidi ev /5. ḳonşusuna degin ki mü'minler olalar raḫmet idüp yarlıḡar dir zīrā ki Kelāmu'llāh nürdür bir

¹³⁴ *Kur'anı okumanın ve okuma âdâbının üzerine*

¹³⁵ Kur'anın bir harfî dünya ve dünyada olanların hepsinden daha hayırlıdır. (*Hadis-i Şerif*)

¹³⁶ Kur'an okuyan ve onunla amel edenlere müjdeler olsun. (*Hadis-i Şerif*)

¹³⁷ Kur'anın yardımını ne güzeldir. (*Hadis-i Şerif*)

¹³⁸ Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım.

kimesne şem'î yandursa niçe kişiler anuñ şu'lesinden fâyidelenür kaçan ki Qur'an okımağa başlasalar e'üzü ile başlayalar **kemā kâle'llāhü Te'ālā feizā kara'te'l-kur'âne fāste'iz bi'l-lāhi-mine'ş-şeytāni'r-racīm**¹³⁹ ammā sūre evvelinde e'uzü ile besmele /10. ile başlayalar ve eger āyet başında ve bir ān evvelinde ta'vīz¹⁴⁰ ile başlayalar ve okıyalar ve Qur'an okınan yirde kelām-ı dünyā itmeyeler belki epsem olup

30a

diñlemek farzdur Kelām-ı kadīmde **buyurur ve izā Qur'ānū fāstemi'ü lehü ve anşitü lealleküm türhamūn**¹⁴¹ ve dağı Qur'ānı ez-ber okımağdan Kelāmu'llāh yüzine bakıp okımağlıgluğ şevābı artuğdur ve muşhafa tahāretsüz yapışmayalar 'āqıl bālig olan kimseler illā meger kim bir zarfıla dutalar /5. oğlancuqlar muşhafa elin yüzün yuyup yapışalar nitekim **Hak̄k t.ā** buyurur **lā yemessühü ille'l-muṭahharūn**¹⁴² ve dağı bir niçe yirlerde Qur'an okımağ mekrūhdur dimişler evvel cünüp kimseler ve müstehāzā 'avret okımağ ve cehrile ḥammām¹⁴³ da okımağ şalātda gayride ve mağbere arasında ayağ üstüne tavāf iderken okımağ ve oturup okısa /10. lā-be'sdür ve şoqağda yürürken cehrile okımağ ve melāhī ve fişk fücür olınan yirlere Qur'ānı cehrile okımağ memnū'dur ve dağı Kelāmu'llāh

30b

¹³⁹ Kur'an okunduğu zaman kovulmuş şeytandan Allah'a sığın. (Nahl/98)

¹⁴⁰ Metinde تَعْوِيذٌ yazılmış; fakat kelime cümlenin anlamına uymuyor.

¹⁴¹ Kur'an okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin. (A'raf/204)

¹⁴² Ona, ancak tertemiz olanlar dokunabilir. (Vâkı'a/79)

¹⁴³ Metinde حَمَّامٌ yazılmış.

üzerine nesne kıomayalar ve muşhâfı alçak yirde kıoyup ve yüksek yanında oturmayalar ve sâ-yir kütübi muşhâf üzerine ve kitabları bir yirde kıomağ dileseler kıalun kıatlu üzerine fikh kitabların kıoyalar anuñ üstine eħâdîş ve anuñ üstine tefâsîr /5. ve anuñ üstine Kelâmu'llah kıoyalar işbu tertîb üzerine ri'âyet ideler kim zıkr olındı *fî beyân-ı edebî-şbyân*¹⁴⁴ mekteb oğlanları üstâdınıñ mecmûc evâmirine muııı olalar ve her ne kıizmet¹⁴⁵ buyurursa muħâlefet itmeyeler idbâr göstermeyeler illâ meger kim şer'ate muvâfik olmaya ve yaramaz işlere taħrîz /10. ider ola ol vaııt ibâ ve imtinâc iderlerse devâdur ve daħı üstâd bir oğlana adıyla çağırsa yumuş

31a

buyursa bir ğayri oğlan ben hoş kışi olayım diyü ol kıizmete vermeye veyâħud ol kıizmet buyurılan oğlan özge bir oğlana daħı buyurmaya ve daħı bir oğlana 'ilmiden ve dünyevî¹⁴⁶den nesne şorsalar bir ğayrîsi dönüp andan öñdin cevâb /5. virmeye ve daħı her kıizmeti buyurulduğı gibi dutalar ve bir laħze tevaııııı kıitmeyeler zîrâ kıizmet kıi buyurulduğı dutulmadı kıizmete geçmez mecmûc şâkird üstâdına kim ba'zısından kıur'ân okımışdur ve ba'zısından ħaııt öğrenmişdür ve kiminden 'ilm okımışdur eger bir ħarf daħı öğrendise Ĥaııı şânın olup üstâd /10. olmışdur bunları 'alâ-ħide ri'âyet eyleye her kıande görürse ri'âyet eyleyüp ayağ üzere kıurup 'izzet ve ikrâm ve tevâzu

31b

¹⁴⁴ *Çocukların terbiyesi*

¹⁴⁵ Metinde حذمت yazılmış.

¹⁴⁶ Metinde دنیاوی yazılmış.

ve ihtirām eyleye ve dāim kendüyle buluşdığı vaq̄tde elin öpe ve üstād ve vālideyni her ne söz söylesele taşdıķ idüp ve yalana ħaml itmeyeler ve ħātırları incinüp zamīrlerine ğubār gelecek keleciden şaķına ve ħizmet buyurduķları vaq̄t bī-hūde ħüccetler /5. getirüp sözlerin tebs itmeye ve daķı üstādına ihānet nazarıyla baķmaya ve istiĥfāf idüp ħorlamaya ve üstādından kendüsi a‘lā ve a‘lem daķı olursa anı techīl idüp taĥfīf itmeye **kemā ķāle ‘aleyhi’s-selām men ittaĥfe üstādeĥü nesiye māĥafizühü ve külli lisānühü ve ĥarece mine'd-dünyā bilā imānin**¹⁴⁷ {neüzü-billah}¹⁴⁸ /10. nitekim İmām Züfer¹⁴⁹ gibi müfti ve müctehīd kişinüñ ħavli dutulmaz üstādınıñ ħātıra yirildüĝiçün nitekim İmāmi Züferüñ bir kerre üstādına

32a

sözinden istiĥfāf ma‘nisi añlañmış imiş İmām-ı A‘zam daķı aña fetvāsı dutulmasın dimiş şimdi dutulmaz ve daķı üstād cevrine ve edīb ħahrına ħatlanmayan kimseler taĥşil-i ‘ilimden bī-ĥāşıl ve kesb-i edebden bī-behre /5. ħalur nitekim taĥīb zaĥmetine taĥammül ve cerrāĥ cirāĥatine şabr itmeyen derde mübtelā ve rence mürtekib ħalur devāya ve rence irişür **şicir**

feşbir ezā’ike in edeyte taĥiyühā

ve eķna‘ liceĥlike in cefvete'l-mu‘allimen¹⁵⁰

¹⁴⁷ Her kim kendini okutan hocasını hafife alırsa öğrendiğini unuttur, dili kabalaşır dünyadan da imansız olarak çıkar. (Bu sıfattan Allah’a sığınırız.) (*Hadis-i Şerif*)

¹⁴⁸ Allah korusun.

¹⁴⁹ **Züfer Bin Hüzeyl** (d. H 110/728-ö. H 158/775): VIII. Yüzyılda Irak’ta yaşamış olan âlim ve evliyanın büyüklerinden. İmām-ı A’zam Ebû Hanîfe hazretlerinin talebesidir. İsmi Züfer, babasınınki Hüzeyl’dir. İmām-ı Züfer diye meşhurdur. Basra’da vefat etmiştir. *Evlıyalar Ansiklopedisi*, s. 380

¹⁵⁰ Sana güzel ilim veriyorsa ezasına sabret. Muallim sana yavaş yavaş öğretiyorsa bilmediğin için ceht et.

ve dağı atanuñ mihri Őefkatinden üŧäduñ cevri cefası yigdür zırā üŧäd cevrin çeken /10.
 ʿilm ü edeb hüner öğrenür ve atanuñ Őefkati mecmūʿından girü düŐer mađrüm çor Őiʿir

paziŐāhi piser be-mekteb dār

levhi sīmīn ber kenār-ı nihād

32b

be-serri levhi o nübīŐte bezer

cevri üŧäd bih zi mihri peder¹⁵¹

ve dağı muʿallim taʿām yirken mekteb oğlanları bir ʿarz iŐğāl¹⁵² idüp nesne Őormayalar
 ve kaçā-yı hācete destür dilemeyeler ve sāyir hācāt ve ađbār ki gayri- /5. mühim ola feth
 idüp Őormayalar tā taʿāmdan fāriğ olınca danmıyalar ve muʿallim Şu içŐe ayağ üzerine
 turup el kaçurup **henīen merīen Őarāben řahūran¹⁵³** diyeler ve ađsursa
yerşamekümu'llāh ve yuŐlihu bāleküm¹⁵⁴ diyeler baŐmağın dāimā döndürölmiŐ
 koyalar ve üŧād yirine oturmıyalar taŐaddur /10. dağı itmeyeler üŧād şatında kaçdı
 bitüp müfārekat itmek diledüğü vaştin destür lanup duʿāsın ve himmetin alıp gide kim

33a

ol ʿilimden veyā hünerden mađzūz behremend¹⁵⁵ ola **fī beyān-ı kesbü l-edeb¹⁵⁶** ol bize
 edeb ve hüsn ve sīret hūb Resül řazretinden kaçdı kim anuñ mürebbīsi řaķķ teʿālādur
 Cebraʿīl vesīlesiyle veyā sebep-i vağyile /5. **kemā kaçāle u.s. eddebeni rabbi bi-şüsni'l-**

¹⁵¹ Bir padişah öğrenmesi için oğlunu mektebe verdi. Böylece o kendine altın levha gibi iyi bir eser bıraktı. Onun üzerinde altınla yazılmış üŧadın cevri ü cefası babasının mihr-i Őefkatinden daha iyidir.

¹⁵² Metinde اشكال yazılmış.

¹⁵³ Cennet Őarabı gibi (Őaraben tahura) afiyet olsun.

¹⁵⁴ Allah size merhamet etsin ve halinizi iyi etsin.

¹⁵⁵ Metinde مهرمند yazılmış.

¹⁵⁶ **Edebin kazanılması**

edeb¹⁵⁷ bes her mü'mine edeb öğretmek vâcib oldu ve edebe öğretmege evvel mürebbî hâmil gerekdür zîrâ kim Resûl[üñ] mürebbîsi varıdı kim Haqq te'âlâdur bes her kişiye bir mürebbî lâzımdur kim andan edeb ve erkân ögrene ve tertîb ve hayâ ve hilm ve sehâ ve hüsni /10. sîret ve ahlak-ı hamîde ve tertîb-i menâkıb ve teşhîs-i merâtib her 'uqde hal ve her mahkemedede maqâl bilmek ögrene

33b

tâ ki 'aql-ı firâseti ve fehm-i kiyâseti ziyâde ola ol sebebile zîrâ ki mürebbî kâmil tabîb-i hâzık gibi olur ve tabîb dağı iki dürlüdür biri tabîb-i zâhirdür ve biri tabîb-i bātındur ve tabîb-i zâhir oldur ki kişinüñ zâhir /5. a'zaları zahmetlerine ve 'illetlerine mu'alece ile edviye sebepleri bile ve tabîb-i bātın mürebbî oldur ki kişinüñ kelâm-ı mürebbî hikmetile güş-i hüşin ve 'ayn-ı başiretin açar ve 'aql âyinesini jengâr-ı küdüretten şâfi ve mücellâ kıılır tâ ki hayr u şerden ve nefi zardan ve edebi bî-edeblikden /10. bilüp temyîz¹⁵⁸ ider ve kendüsi dağı mürebbî olur ve H'ace¹⁵⁹ Büzürcümühr¹⁶⁰e şordılar ki edebi kimden öğrendüñ didiler eytdi edebsüzlerden

34a

öğrendüm zîrâ kim gördüm ki bî-edeblerüñ şenîc harekâtında tabî'atum incindi ve gönlüme hoş gelmedi bildüm ki edebsüzlükdür anı terk itdüm didi ve hikmeti kimden

¹⁵⁷ Rabbim beni güzel edep ile edeplendirsin. (*Hadis-i Şerif*)

¹⁵⁸ Metinde تَمَيِّز yazılmış.

¹⁵⁹ Metinde حَوْجَه yazılmış.

¹⁶⁰ **Büzürgmühr**: Mervli olup, Sasani hükümdarı Anûşirvân'ın meşhur veziridir. Rivayete göre, darb-ı mesel olmuş birçok hakimane sözleri vardır. *İslam Ansiklopedisi* (1940), Maarif matbaası, C 2, İstanbul, s. 846

öğrendün didiler eytdi gözsüzlerden öğrendüm zīrā gördüm ki gözsüzler /5. evvel ayakları koyacak yiri muhkem teşhīş iderler andan ayakların qorlar bes bildüm ki hikmetün aşlı kişi kendü yolın gözleyü yürüyüp haţarlu ve hazer yirlere kadem başmamağımış anı tutdum didi ve dağı öğdi ve naşīhatı her kişiden almak gerek ve pendı düşmen dilinden /10. dağı almak gerek **şīir**

tā her ki dehd pend şünūden mī bāyed

bā her ki būd rıfķ nemūden bāyed

ber kāştēn nīk fezūden mī bāyed

34b zīrā heme gışt dūrūden mi bāyed¹⁶¹

ve kişiye eyü şancılar pend ve naşīhat idici olurlar ve bir bahtlu anı düşmen dutup sözlerin ğaraza haml idici olurlar **şīir**

nīk hūhān dehd pend velī

nīk bahtān būned pend pezīr¹⁶²

/5. ve hayr-endīşlerden naşīhat qabūl itmeyenler hasretile nedāmet barmağın dişler **şīir**

her kes ki zi ‘azīzān ne-koned gūş

bisyār ne-cāyed seri engüşti nedāmet¹⁶³

ammā şāhib-sa‘adet ve hayr-endīş kimseler naşīhati itmek gerek eger istemezlerise dağı zīrā ki ‘aķıbet başına /10. bir iş gelüp ayağı bende geçdügi vaķt te‘essūf idüp seni ańsa gerek **şīir**

gerçi bini ki ne-şevend be-gūy

¹⁶¹ Sana kim öğüt verirse iyi dinle, böyle sana öğüt verenlere iyi davran. Öğrenmeye daha fazla çaba göstereceksin, çünkü tüm insanların ettikleri kendini geliştirmek içindir.

¹⁶² İyi adamlar herkese öğüt verir, iyi talihliler herkesten öğüt alırlar.

¹⁶³ Bir insan azizleri iyi dinlerse daima kendini sineye çeker.

35a her çi dāni naṣīhatü pend

dūz baş ed ki ḥayr ser bīni

bedü pāy üftāde ander pend

desti bedest mī zindeki dirīg

ne-ṣenīdem ḥadīṣi dāniṣmend¹⁶⁴

kişiyi ḥod zamāne çār u nā-çār edebler ammā ‘aқıl kimseler oldur kim /5. zamāne edeblemezden öñdin edeblene ṣī‘ir

her kesi kev edeb ne-koned

sebāṭ-ı şart ṭarab ne-koned

edeb amūz eger hemī ḥ‘ahī

tā zamāne tü rā edeb ne-koned¹⁶⁵

ve daḥı edeb bir tācdur nūr-ı ilāhī{den} her kimse ol tācı başına geyürse her ḳande olursa ‘azīzū ve muḥteremdür ve maḳbūl ve muḥteremdür ve maḳbūl ve mūkerrem /10. dūr ṣī‘ir

edeb tā cüstü ez nūr-ı ilāhī

binih ber ser beru her cā ki ḥ‘ahī¹⁶⁶

ve daḥı edeb enbiyā ve sīret-i evliyā

35b

¹⁶⁴ Belki öğüt dinlemezse ama sen kerre kerre söyle. Elinden geldiği kadar ona öğüt ver. İşin rast gidecek; çünkü sen öğüt dinledin, öğütle hareket ettin. Bilgili adamın nasihatını dinlemeyen ah vah eder.

¹⁶⁵ Her insan edep göstermezse asillik şerefine eremez. Zamane seni edeplemezden önce edeplen.

¹⁶⁶ Edep bir tacdır nur-ı ilahiden; giy o tacı kurtul her beladan.

kisvetidür her kimüñ kim bāṭını bu sīret ile ārāste¹⁶⁷ ve zāhiri bu kisvetile pīrāste ola ol
kişi halk atında mergub dil-pezīr ve Hakk atında maḥbūb bī-nazīrdür ve bu şıfatdan
ḥālī ve bu zīnetden arī /5. olan kimseler dünyāda ḥor bī-adr ü mezmūm uḳbāda ḥaḳīr
ü pūr ahr u maḡmūmdur **şīir**

nezid ālemyān azīz est ba edeb

bī-edeb maḥrūm keş ez luṭf-ı Rab¹⁶⁸

ve daḡı Alī *kerramu llāhü vechehü* buyurur kim edepsüz kimseler ululı bulmaz lā-
şerefe maa sū'ī'l-edeb **şīir**

bī-edeb merdi ki şevved mihter

ger i /10. o rā celāleti nesb est

bā edeb bāş tā büzürg şevī

ki büzürg iy netice-i edeb est¹⁶⁹

ve daḡı müeddeb

36a

kimselerüñ dostı ve muḥibbi çoḡ olur ve her kişi anı ḡayrıla yād ider ve bī-edeb ve bī-
ḡayā olanlaruñ adūsı ve anı dilemez çoḡ olur ve anı dünyāda hībir kişi ḡayrıla añmaz
belki ḡalkuñ bed-duasından berḡur-dār-ı ömr /5. daḡı olmaz **şīir**

her civāni ki bī-edeb başed

ger pīri resed aceb başed¹⁷⁰

¹⁶⁷ Metinde آرسته yazılmış.

¹⁶⁸ Tüm insanoḡluna göre edepliler azizdir, edepsiz adam Allahın lütfundan mahrumdur.

¹⁶⁹ Geri soylu ve heybetli dahi olsa edepsiz insan nasıl ileri gelen biri olabilir! Büyük olmak için edepli ol! büyüklük edepli olmanın sonucudur.

şîr

bî-ḥayā olanlaruñ ey ser-firāz

hem ʿadūsı çoğ olur hem ʿömri az

görmez misin kim kılıcuñ yüzi şuyı olduğı-çün hem meḥābet-i ḥiddeti var ve hem şalābet-i ʿizzeti var [şîr]

kılıcı kesdüren yüzi şuyudur

kişi /10. ḥor iden yavuz ḥūyudur

*fī beyān-ı taʿimü l-ḥaṭṭ*¹⁷¹ bilgil kim hüneleruñ evlāsı üçdür evvel yazu yazmağ ikinci şuda {yüzmek}

36b

üçüncü oğ atmağ şîr

hüner üçdür dürüşsen (سَاكَة)¹⁷² düzmek

oğ atmağ yazu yazmağ şuda yüzmek

ammā bu hüneleruñ güzini yazu yazmağ şîr

qalem dutmağı bil hüneleriken

anı ol başarur ki dizer öñin

ve ḥaṭṭ yazmağ tarīķinde /5. [emīrū'l-mü'minīn]¹⁷³ ʿAlī *kerramu llāhü vecchü* bir niçe vech beyān itmiş bir kişiye demiş ki qalemüñ uzun yon ve ḥarfleruñ sık ve satırlaruñ seyrek yaz demiş ve ḥaṭṭaṭlar maṭlüb-ı mülük ve selāṭındır ve her kişiuñ

¹⁷⁰ Herhangi bir genç edepsiz olursa, büyüklüğe eremez.

¹⁷¹ *Yazu yazma öğretimi üzerine*

¹⁷² Okunmuyor.

¹⁷³ Metinde أمير المؤمنين yazılmış.

muhtâc-ı ileyhisidür bes her kimseye lâzım ve mühimdür ki oğlına /10. hâtt öğrendüre
nitekim ʿAlī hâzreti buyurur **ekrimū evlâdeküm bi'l-kitâbete feinne'l-kitâbete
ehemmu'l-mülük**¹⁷⁴

şîʿir /5. hâṭ-ı beyâmüz edeb (37a) hâşıl kon
ki şeref lâzım hâttı edebest

der cihân nîst ez hâtt ve edeb

hîç ser-mâye ki ân mekteb est¹⁷⁵

ve daḥı hûb hâṭlar ve maḥbûb (حُدُكِر)¹⁷⁶ müferriḥü'l-lehm ve müferriḥu'l-gamdur ki
gözlere nûr ve gönüllere sürür bağışlar [**şîʿir**] /5.

nazar kerden be-ḥüsni hâttı kuvvet

başar rā nûr be-ḥuşed rūh rā kuvvet¹⁷⁷

ve daḥı ḥüsn-i hâtt ḥuşül-i rızka ve vuşül-ı maḥaşıda sebep ve vesiledür nitekim Hâzret-i
Resül *ṣallellâhü ʿaleyhi ve-sellem* buyurur ʿaleyküm **bi-ḥüsni'l-hâttı feinne min
mefâtihir-rızk**¹⁷⁸ **şîʿir**

ķalem bedestü dibîrân bih ez hezâr direm

/10. direm bedesti neyâyed meger benū ki ķalem¹⁷⁹

ve daḥı Resül hâzreti buyurur kim her kimse kim besmele[y]i ḥüsn-i {hâṭile yazsa
cennete gider didi}

¹⁷⁴ Çocuklarınıza yazmakla ikram edin çünkü yazmak saltanatların en kıymetlisidir.

¹⁷⁵ Yazmak öğren, edep hasıl et ki şerefli olmak edebin yolundadır. Dünyada hiçbir şey ilimden ve edepten daha kıymetli değildir.

¹⁷⁶ Okunmuyor.

¹⁷⁷ Tabiatının (hat) güzelleşmesini istiyorsan, güzel işler yapmak gözü nurlandırır, ruhu kuvvetlendirir.

¹⁷⁸ Güzel yazı yazmak sizin için rızık kapılarını açma anahtarıdır. (*Hadis-i Şerif*)

¹⁷⁹ Kalem eline alan öğretmenin işi bin dirhemden daha değerlidir. Dirhem kalemin ucundan hasıl olur.

37b

kemā kāle u.s. men ketebe bismi'l-lāhi'r-raḥmanirraḥīm be-ḥüsnil-ḥaṭṭ daḥale'l-cennete¹⁸⁰ ve daḥı sāyir ehl-i şan'atuñ işleri az zamānda taḡayyür olup eskir ve kendülerüñ adları unıdulur ve ḥüb ḥaṭ yazanlar ḥaṭları teberrük olup sālihā /5. şaḳlanur anuñla adları yād ve rüh-ı revānları şād olur [şi'ir]

be-māl gurre mebāş ve be-zindigāni şād

ki māl āb-ı revānestü zindigāni bād

be-fazl-ı güş ki ger māndet zi fazl-ı ḥaṭṭ

hezār sāl güzeşte bedān künendet yād¹⁸¹

ve hüner didükleri evvelā ilimdür ki aḳşā-yı maḳaşiddür ve a'lā-yı /10. meṭālibdür andan geçse ḥaṭṭatlıḳdur ve sevād-ḥān¹⁸²lıḳdur ve saḫā ve ḫayā ve edebdür ammā şimdiki aşırda hüner-mendler

38a

zelil ve ḳadr u ḳıymetleri ḳalil olmuşdur itibār ü meyl māla ve itizār ihtirām māl-dārlara oldı ve ehl-i hüner bölügi zelil faḳir ḫor ḫaḳir olup dur ma'rifet hezle ve kemāl-i maşharalıḡa deḡşürildi şi'ir

herkes ki der in /5. ahdi hüneri mī ve-rezed

andühü inā der diseri mī ve-rezed

imrüz betardi heme şāhib hünerān

¹⁸⁰ (Hadis-i Şerif)

¹⁸¹ Mala gururlanma, yaşamaktan hoşlanma. Ki mal su gibi akar gider, yaşamak da rüzgâr gibi eser gider. Fazilete çaba göster ki senden geriye eser kalsın, bin yıl da geçse seni yād ederler.

¹⁸² Metinde سَوَادِحُوْتُ لِقْ yazılmış.

şāhib-hünerānest ki zerī mī ve-rezed¹⁸³

ve dağı dimişler ki bin hünerden bir t̄ali^c yigdür **şī^cir**

hüner yeki cevr-i ĥazū erzerbih

cevi t̄ali^c zi ĥarvār har-vār hüner bih¹⁸⁴

zīrā kim iy niçe bī-hünerler nā-sezāları görürüz /10. kim maĥbūliyyetde ve ni^cmet refāhiyyetde iy besā ehl-i hüner zellet¹⁸⁵ ü ĥilletlikdedür bu dehr-i dūnuñ ĥileleri ve rüzgār-ı

38b

nā-sāzu-kāruñ muĥālefeti ve sipihr-i bī-mihrūñ ma^ckūsluġıdur kim **kem kerīmi kem ve**

lā^cimī yem¹⁸⁶ ĥalur şī^cir

e'd-dehrü zū ĥıyalin fa'n-zur ^cacāyibihā

el-abdü fī ni^cmetinve'l-ĥurru maĥrūmun

lā te^caccebenne fehezā leyse ^cacebün

el-kelbü fī şıĥĥatin ve'l-leysü maĥmūmün¹⁸⁷

velīkin /5. emīrū'l-mü^cminīn¹⁸⁸ ^cAlī *kerrānu llāhü vecchehü* buyurur kim cāhilūñ ni^cmeti mezbeledde biten şol ot gibidür ki şüret zīnetde mülevven ve ĥaĥrā¹⁸⁹ görünür ammā sīret-i şıfatda mülevveş bed rāyihādur zibil bilesinde vāĥi^c olmaġın bir çemendür ki çāmīn-gāhı kilāb ve sibā^cdur bahāyim andan tenāvül /10. olup müntefi^c olmaz **kem ā ĥāle**

¹⁸³ Herkes bu dünyada bir marifet bıraksa, düşmanları ondan gamlanır ve onlar için sorun çıkarır. Bugün hüner sahipleri tard olabilirler ama özünden değer kaybetmezler.

¹⁸⁴ Hüner sahibi kişi değerle dopdoludur. Binlerce iyi talih marifetten ortaya çıkar.

¹⁸⁵ Metinde ذلت yazılmış.

¹⁸⁶ Nice cömertler olduġu gibi nice cimriler de vardır.

¹⁸⁷ Dehr kuvvet sahibidir ki ondaki oluşumlara bakın, köle nimettedir hür ise mahrumdur. Seni aldatmasın çünkü bunda hayrette kalacak bir şey yok. Kelb selamettedir, ayı ise zorluktadır.

¹⁸⁸ Metinde أمير المؤمنين yazılmış

¹⁸⁹ Metinde حضراً yazılmış.

‘Alī ni‘mete'l-cāhili ger vezātin fī mezbeletin¹⁹⁰ bes ululık māl menāl ve ʔon ʔaylasān ve ʔāk

39a

revāk eyvān ve ʔadem ve ʔašem ve melik ve ni‘met ve cāh ve zīnet ve ʔaseb ve neseb birle olmaz belki ‘ilm-i nāfi‘ ve ‘ilm-i şāliḥ birle olur nitekim Resūl ʔazreti buyurur kim men baṭi‘e ‘amelühü lem yesra‘ nesebühü [şi‘ir]

zer eger ber ḥāki riyezid hem zerest

ḥar eger aṭlas büpüşed /5. hem ḥarest¹⁹¹

ve ‘ulemā ‘ilm-i şerefile her nirde otursa şadr oradur gerekise şaff-ı ni‘alde otursunlar ve gerekise dibde [şi‘ir]

kün ‘ālimen ve arze bi-şaffi'n-ni‘āl

lā-teṭlubu'ş-şadre bi-dūni'l-kemāli

fein teşaddaret bilā āletin

/5. seyekūnu'ş-şadr keşaffi'n-ni‘āl¹⁹²

ve eger kim cūhhālūñ faḥri māl ve neseb birle ise ‘ulemānuñ iftiḥārı ‘ilm ü edeb

39b

birledür [şi‘ir]

men kāne müfteḥiren bi'l-māli ve'n-nesebi

ve-innemā fe-ḥuzzinā bi'l-‘ilmi ve'l-edebi

¹⁹⁰ Cahilin nimeti çöplükteki bahçeye benzer.

¹⁹¹ Bir altın eğer toprağa düşerse yine altındır. Ama eşek ipek giyse yine eşektir.

¹⁹² Âlim ol! Ayakkabı düzmeye razı ol! Kemalsiz büyüklük isteme. Aletsiz (kemal) büyüklük edersen gelecekte o büyüklük ayakkabı dizisine benzer.

leyse'l-yetīmi'l-lezi kadamet ve-ilduhu

feinne'l-yetime yetīmü'l-ʿilmi ve'l-edebi¹⁹³

eger cühhāl māl ve nesebine iʿtimād idüp ehl-i ʿilmiden taḳaddüm itse ʿaceb degül kim /5. iy nice şāhīb-i ʿilm ve edebe **el-ḥayāʾu mine'l-imān**¹⁹⁴ diyüp teʿehhür olunup ve cāhil bī-ḥayā bī-edeblik idüp taḳaddüm iderler [şiʿir]

in ḳuddime'l-cühhālū bi'n-nesebe

ve uḥḫira'l-ʿālimūne bi'l-edeb

ḳul-hüvallahü naʿtü ḫāliḳunā

min taḫti tebbet yedā ebī lehebin¹⁹⁵

ḫāliyā bu ḫālete iʿtibār idüp /10. kişi zāt-ı ʿazīzin ve nefsi nefisini cehālet ḳarañulığından ḳoyup ve bī-hünerler zümresinden olmaḳ

40a

ḫamiyyet degüldür ve kesb-i kemāl itmeyüp nāzenīn cevher-i ʿaḳlı bī-hüde yirlere şarf itmek erlik degüldür [şiʿir]

kes bī-kemāl hiç nīrezed ʿazīzi men

kesb-i kemāl kon ki ʿazīz-i cihān şevi¹⁹⁶

ve hem ʿaḳlı daḫı şunı tecvīz /5. ider kim bilenile bilmeyen berāber degüldür niteliki Ḥaḳḳ teʿālā Kelām-ı ḳadīmimde buyurur **ḳul hel yestevi'l-lezīne yaʿlemūne vellezīne lā yaʿlemūn**¹⁹⁷ [şiʿir]

¹⁹³ Her kim neseb ve mal ile övünürse hiçbir şey değildir. Ancak bizim iftiharımız ilim ve edepedir. Annesi babası ölen yetim değildir. İlim ve edepten nasip almayan yetimdir.

¹⁹⁴ Haya imandandır.

¹⁹⁵ Cahiller soyu ile öne geçirilir. Ama âlimler edep ile geri bırakılır. “Kulhuvallahu” kelimesi rabbimizin sıfatıdır. Ancak “tebbet ye’da ebi lehebin” den sonra gelmiştir.

¹⁹⁶ Kemalsiz adamın bana göre hiçbir değeri yoktur. Herkes gözünde aziz olmak için kemal kesb et.

¹⁹⁷ De ki: “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” (Zümer/9)

bürev dāniş güzīn ander zamāne

eger ḥ̣ahī ki ḥūnendat yigāne¹⁹⁸

ki her ʿāmī ḥāsīd ehl-i dāniş ve her bī-hüner düşmen ehl-i hünerdür zīrā kim **e'z-ẓiddī-dāni /10. lāyectemiʿāni¹⁹⁹** dūr [beyt]

behem dānā vü nādān key būd ḥūş

gücā dem-sāz başed āb-ı ateş²⁰⁰

lācerem cūhhāluñ ehl-i ʿilme

40b

ve bī-hünerlerūñ ehl-i hünere ḥasedi olmayınca olmaz pes ehl-i ḥasedden olmağdan maḥsūd-ı ḥalk olmağ evlādur [şīʿir]

her ki o nezid ḥalk bī-ḥased est

rū beheş dān eger çī o mesdest

ḥaşed pīş /5. bād der dil-i ḥalk

hüner ancā būd ki cāy-ı ḥased est²⁰¹

pes her makāma münāsib kelām-ı ḥikmet-āmīz ve aḥbār-ı şīve-engīz ve her maḥale muṭābık ebyāt ve eşʿār bilmekden gāfil olmamağ gerek [şīʿir]

eger ḥ̣ahī ki yābī dāniş hūş

me kon tü şīʿr-i ḥüccet rā ferāmūş²⁰²

¹⁹⁸ Git ilim öğren ki herkesten yegāne olasın.

¹⁹⁹ İki zıt bir arada bulunmaz.

²⁰⁰ Cahil ile bilgili adam yan yana nasıl hoş olabilirler? Su ile ateş bir arada olmaz.

²⁰¹ Kıskançlık duymayan adamın yanına gir çünkü onun ipi ile kuyuya inebilirsin. O yerde olabilir ki haset olabilsin o da halk seni özlesin, halkın yüreğinde yer alabilsin. Marifet kıskançlık olan yerde olabilir.

²⁰² Eğer zeki olmak istersen Hüccet'in şiirini unutma.

ve hem Resül hazreti /10. buyurmuşdur kim oğlanlarıñuza ebyāt ve eşār okıduñ zihinleri açar ve tabīatların tiz ider yañi muğlak

41a

mañnülü ğarrā ğarrā kaşīdeler ez-berledüñ dir zīrā kim cehele-bile hezār ayāt u aḥbār naql idüp cerr-i şakīlile añladınca bir beytile nuḫkın dutup kelāmin bağlarsın ve ḥüccetin kaḫ idersin [şiir]

nigünīd ez serr-i bāzīçe /5. ḥarfī

kez ān pendī ne-gired şāḥib-i hūş

ve ger şad bāb-ı ḥikmet pīş nādān

be-ḥūnī āyedeş bāzīçe der gūş²⁰³

[...] ²⁰⁴ ʿilm taleb itmek her kişiyeye irkege ve dişiyeye farzdur **kemā k̄āle ʿaleyhi's-selām talebü'l-ʿilmi farīzatün ʿalā külli müslimin ve müslimetin** ²⁰⁵ her müʾmine şaġīr /10. ve kebīr taleb-i ʿilm farzdur ve ʿilmi taleb itmek daḥı iki dürlüdür biri kesbīdür ve biri semāʿīdür ve kesbī oldur yazup oqımaq

41b

sebebiyle taḥşīl iderler ve semāʿī oldur ki ʿülemādan işidürler öğrenürler dīnlerin ve dünyāları maşlahatları için daḥı anuñla ʿamel iderler zīrā ki ʿamel ve tāʿat bābında her müşkülünü şorup öğrenmek gerek dīni ve dünyāsı maşlahatında müşkil /5. ve meşkük nesne qomamaq gerek kim kişiyeye cehl ʿözl olmaz ve ʿilmi taleb itmek gerek tā mehdden

²⁰³ Oyuncak için bir söz söylemezler, sözün gereği zekâ sahibi o sözden bir öğüt alsın. Eğer hikmetten yüz kapı bir cahile açsan onun kulağında kan gibi dolandır sadece.

²⁰⁴ Eksik bab başlığı

²⁰⁵ Her Müslüman kadın ve erkek üzerine ilim öğrenmek farzdır. (Hadis-i Şerif)

laħde varınca nitekim Resül ħazreti buyurur **uḫlūbū'l-ʿilme mine'l-mehdi ile'l-leħdi**²⁰⁶
ħazreti buyurur kim sizūñle ʿilm ortasında otdan bir deñiz olsa ol deñize ḫaluñ /10. ʿilmi
ḫaleb itmek iħün kim ʿilm yolu cennet yolından bir yoldur dir **kem ā ḫāle ʿaleyhi s-selām**
levkāne beyne'l-ʿilmi

42a

ve beyneküm baħren mine'n-nāri feaʿmisū hālienne ḫarīḫū'l-ʿilmi ḫarīḫun mine'l-
cenneti²⁰⁷ bes ʿilmi ḫaleb itmek sāyir ferāz[den] bir farzdur ki **lāzimetū'l-iḫā'l-**
iḫāme²⁰⁸dür ve iki cihān şerefi anuñladur zīrā kişi dünyādan intikāl itdüğünde /5.
mecnūʿ-i ʿömri ħāşılı māl ü menāl ve naħd-i cins ve emlāk esbāb ki maʿbūd ve maḫşūd
idinüp divşirüp yıgmışdı hep dökülüp ḫalur birisi kendü ile bile gitmez ve ʿilmi bile
gider ve ehl-i ʿiyāl²⁰⁹ ve ħadem ve ħaşemle maħbūb ve maʿşūḫ idinmişdi öldüğünden
şoñra bir laħza /10. yaturmazlar ʿaceyleyle ḫabre gönderürler senūñile biri buçuk sāʿat
yoldaş olup bile vermez ve ʿilmi saña refīḫ-i {şefīḫdür}

42b

senden ayrılmaz ve mālı uğrı ve ħarāmī alur ʿilmi almaz ve mālı şāħibi şaḫlar ve ʿilim
issini ħıfz ider ve ʿilim ʿulemāya enbiyādan mīrās ḫalmışdur ve bunlar enbiyānuñ mīrās-
ħōrlarıdır **kem ā ḫāle ʿa.s. el-ʿulemāʿi verasetū'l-** /5. **enbiyā**²¹⁰ ve daħı Resülden şordılar
kim ʿālim mi yegdür yoħsa ʿābid mi didiler eytdi ʿālimūñ ʿābid üzerine artuḫlığı sizūñ eñ

²⁰⁶ Beşikten mezara kadar ilim öğrenin. (Hadis-i Şerif)

²⁰⁷ (Hadis-i Şerif)

²⁰⁸ Huyu boyuna uygun.

²⁰⁹ Metinde عِيَال yazılmış.

²¹⁰ Ulema enbiyanın vârisidir. (Hadis-i Şerif)

ednāñuz üzerene benüm artukluğım gibidür didi **hikāyet** meger kim bir t̄ā'yife ortasında muhavere iderken ihtilāf düşmiş kimi eytmış /10. ʿālim fāsıķ yigdür kimisi eytmış ʿābid cāhil yigdür dimiş mübāḥaṣe kılmışlar aralarında bir ʿāķıl kişileri

43a

eytmış ne münāķaṣa²¹¹ idersiz gelüñ ikisini dağı tecrube idelüm görelüm dimiş bir niçe dānā kişileri ihtiyār idüp bir şavmaada ʿābid kişi varımış cāhil durmışlar dünle ile anuñ bacasına gelmişler görmüşler ki ʿibādetden /5. fāriğ olmuş münācātta ve nāz ü niyāzda yādıla muʿāmelede ve ağyardan gāfil ol ʿāķıl kişi yukarudan çağırur kim iy ʿābid ü zāhid kıulum nice tazarru^c veyā nice maʿzeret ʿizzüm celālüm ḥaķķi-çün seni yarlıgadam ve ʿamellerüni maķbül dutdum dir ol ʿābid cāhil bu sözleri işidicek /10. āvāz Ḥaķ teʿālādan geldi şandı derḥāl secdeye varup eytdi ki yā Rab ben kıuluñ bunca yıldan berü

43b

bu cevāba muntazır idüm **biḥamdi'l-lāh**²¹² irişdüm didi derḥāl secdeye vardı ol ʿāķıl kişi eytdi gördüñüz mi nice kāfir oldu gelüñ imdi varalum ol ʿālim fāsıķı dağı tecrube idelüm didi meger ki bir fışķ ile meşḥūr /5. olmuş ʿālim varımış t̄urdılar anuñ bacasına geldiler gördiler kim kitābları dört yanına yığmış birisin açmış muṭālaʿa kıılır ve bir zarfcuğazıla meycügezin yanına kıomış gāḥ andan tenāvül ider gāḥ müṭālaʿasına meşgül olur gine bu kişi çağırur ki yā fāsıķ u fācir kıulum nice /10. bu zillet ü ʿiṣyān yā nice bu dālālet ü tuğyān aḥir benden utan bu oķuduğın ʿilimde saña ḥamruñ ḥarāmııığın bildürüp

²¹¹ Metinde مَكَاشَفَةً yazılmış. Bizce cümleinin anlamına göre “münāķaṣā” olmalı.

²¹² Övgü ve hamd yalnız Allah'adır.

44a

innema'l-ḥamru ve'l-meysiru ve'l-enṣābu ve'l-ezlām ricsün min ʿameli'ş-şeyṭāni fectenibūhü leʿalleküm tuḡliḥün²¹³ dimedüm mi ve daḡı şunu bildürmedüm mi kim eṣedd-i ʿazāb yarın kıyāmet güninde oқыup dutmayanlaradur Resülüm /5. ḡamre ümmü'l-ḡabāyiş dimedi mi ʿizzetüm ʿazametüm ḡaḡḡi-çün tevbe kıılunca şimdi seni ḡahr itdüm didi bu ʿālim fāsıḡ bu ḡaberleri işidcek eytdi mire ʿāmī cāhil geldüñ bañā Tenḡrilenür misin bacadan git yoḡsa çıkaram saña ol ḡadar let vuraram ki Tenḡrinüñ bir kimesne ḡuliyam diyince /10. didi bu çağıran eytdi gördüñüz mi ol ʿābid cāhil kim nice kāfir oldı cehāleti belāsından bunuñ iʿtiḡadı

44b

hiç zāyil oldı mı ālim berekātında didi nitekim Resül ḡazreti bir gün mescide vardı gördi kim şeyṭān ḡapuda ṡurur Resül şordı kim yā melʿün bunda nʼeylersin didi şeyṭān eytdi kim işbu mescidde bir kişi /5. var namāz kıılır ve bir kişi var yatur uyur girüp ol namāz kıılan kişiyi azdurup iḡvāyıla namāzdan çıkarırsardum ol uyuyan kişiden ḡorḡdum didi Resül ḡazreti eytdi yā ʿadüllāḡ ol namāz kıılan kişi ḡoḡ ʿibādet ü ṡāʿatde ve ol uyuyan ḡoḡ bī-ḡaber ḡāb u ḡafletde /10. yatur namāz kıılandan niçün ḡorḡmazsın ve uyuyandan ne maʿniden ḡorkarsın didi iblīs eytdi namaz kıılan

45a

²¹³ Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili putlar, fal okları ancak, şeytan işi pisliklerdir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. (Mâide/90)

cāhildür ve uyuyan ʿālimdür didi ol cāhili azdurmaq sehl nesnedür ammā qorqđum ki ol ʿālim uyana ıslāh ide dağı benüm emegüm zāyi^c ola didi Resül ħazreti ol vađt didi kim **nevmü'l-ʿālim ħayrun min ʿibādeti'l-cāhil**²¹⁴ /5. **ħikāyet** meger kim iki ħarındaş²¹⁵ varımış ittifağ itmişler kim varalar ʿilm oğuyalar gitmişler bir řu kenārına gelmişler ulu ħarındaş eytmış ʿilimden mađşūd ʿameldür ben bunda ħaluram ʿibādet iderem var sen git dimiş kiçi ħardaş varmış ʿilm ħāşıl itmege gitmiş ulusı anda ʿibādet itmege /10. ħalmış ħāliyā kim ʿilm ħāşıl itmiş yine gelmiş ħardaşı eytmış neyledüñ namāzı erkānıyla ve ʿibādeti řerāyiđiyle **kemā hüve ħađđıhu**²¹⁶

45b

edā ħıldıñ mı dimiş sen gideli yigirmi yıldur ʿibādet iderem on yılın işbu şudan abdest aldum ħıldum andan řoñra bu şu taşdı bir gün ħınzır ölüsün getürdi gördüm şu murdār oldu uş on yıldur /5. teyemmümile ħıluram didi bu ʿālim ħardaş eytdi kim gördüñ mi ħardaş cehāleti kim saña on yıllık ʿamelüñi hebā idüp Ĥađđ teʿālā tahāretsüz secde itdürdi ħınzır ölisi ile bu ħadar çok şu murdār mı olur tađdīrā kim ol vağt siyl oldu siyl geçdüğinden řoñra /10. şu yine tāhir olur dimedüñ mi kim abdestsüz namāz ħıldıñ didi bes ʿāđıl olan kimseler ʿālimi ħor görüp ve ehline

46a

²¹⁴ Ālimin uykusu cahilin ibadetinden hayırlıdır. (*Hadis-i Şerif*)

²¹⁵ Metinde فَرَانْدَاشُ yazılmış.

²¹⁶ O, haktır. Onun hakkıdır.

ihānet nazarıyla {bakmamak} gerek kim ʿilmi ʿazīzdür **el-ʿazīzü lā yuʿtā illā bi-ʿazīzin**²¹⁷ **kemā ʿāle ʿaleyhi's-selām men ehāne ʿālimen ehānehu'llāhü yevme'l-kıyāmeti**²¹⁸ ve dağı dimişlerdür ki ʿilmüñ huşūli üç nesneyile olur evvel bedel-i māl ikinci /5. hüsni cemāl üçüncü hizmet-i bī-ihmāl bes huşul-i ʿilme ve edib tarafından ziyāde himmet olmağa bu üç nesne sebebdür birisi yādı mevcūd gerekdür ve muhaşşıl tarafından pey-ā-pey cidd ü cehd ve saʿy gūşış gerekdür ve ibtidāsında çok lūgatlar okıyup ve envā-i /10. cüz'ıyyāt görmek gerekdür Mevlānā Şemse'ddīn Fenārīden²¹⁹ sormışlar ki

46b

bir kişi cidd ü cehd itse on yılda ʿulümü hāşıl idüp dāniş-mend olamadı dimişler eytmış meger kim tokuz yılın lūgāt okıya dimiş zīrā lūgāt mecmū-ı ʿilmüñ kilidi dilidür **şīʿir**

çün lūgāt āmed kilīdi ʿilmi /5. pes

der pī taḥşīli ān bāyed heves²²⁰

pes bu ʿilme kişi saʿy itdügi miqdār tereffuʿ idüp **şīʿir**

bi-ḳadri'l-keddi tükedsebül-meʿālī

²¹⁷ Azizlik azizlikle verilir.

²¹⁸ Her kim bir âlime ihanet ederse kıyamet günü Allahu Te'âlâ ona azap eder. (*Hadis-i Şerif*)

²¹⁹ **Molla Fenârî (Mevlana Şemseddin Fenari)**: Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş devrinde Yıldırım Bayazid ve II. Murat zamanında yaşamıştır. H 751 senesinde Maveraünnehir'deki Fenar Köyü'nde doğmuştur. Osmanlı Şeyhülislamlarının ilkidir. Uzun süre Bursa'da kadılık yaptıktan sonra Mısır'a gitmiş, I. Mehmed Han'ın çağırması üzerine yeniden Bursa'ya dönerek eski vazifesine devam etmiştir. 1421 yılında Osmanlı tarihinde ilk defa şeyhülislam (müftü-yü'l-en'am) payesini almıştır. Halk arasında çok sevilen bir zât olan Molla Fenari ile ilgili olarak en meşhur hadiselerden biri, devrinin en kudretli padişahı olan Yıldırım Bayezid Han bir davada şahit olarak karşısına çıktığında, onun şahitliğini kabul etmeyip, reddederek Yıldırım Bayezid Han'ı mahkeme salonundan dışarı çıkartmak dirayetini göstermiş olmasıdır. Bu vakıa "Şakayık-ı Numaniye isimli eserde genişçe zikredilmektedir. Molla Fenârî H 834 senesinde vefat etmiş olup, kabri Bursa'da kendi adıyla anılan camiin haziresindedir. Mezarı civarında kendi aile fertlerinin de kabirleri bulunmaktadır. Molla Fenari'nin çok sayıda kitabı olmasına karşın Enzümecü'l-Ulum ve Fusûsü'l-Bedayi fi usûl-i Serayi isimli kitapları çok meşhurdur. Erk, H. B. (1961), *Meşhur Türk Hukukçuları*, İstanbul, s. 15-30

²²⁰ İlmin anahtarı lūgattır. Bu nedenle onu hasıl etmek için hevesli olmak gerekir.

men talebe'l-^çulā sehere'l-leyālī
 terümü'l-^çizze ve ^çad tenāmu leylan
 yeğüşu'l-bahre men talebe'l-lālī²²¹

nitekim her cūyende yabanda ve her lecūc vülūc olur /10. ya^çnī her isteyici bulucu olur
 ve çapu kaçmaçda önegülük idici içerü girici olur *kem ā kıyl men talebe şey^çen*

47a

vecedde vicede ve men ^çara^ça bāben vellece velece²²² ve dağı ^çilm bir gencdür ki bī-
 rencdür hāşıl olmaz *ş^çir*

tü sūhan gūş dār ve kānder gūş
 seḥūn-ı ^çilm be-hetir ez gevher
 genc-i bī-renc nīst keyn-i gencest
 gence ger arzüst ve /5. renc buber²²³

ve dağı bu ^çilm düşvārlığıla hāşıl olur şabrı ^çadet ve ^çanā^çatı şınā^çat idinüp açlık ve iflās
 çeküp ve giceler uyḥusuz çalup ve çok müzākereler itmek gerek kim ^çilm hāşıl ola *ş^çir*

yā ṭālibe'l-^çilmi yā sırrı'l-ver^ça
 ve etrūki'n-nevme ve ehçürī'^çş-şiba^ça
 fedüm /10. fī'd-dersi lā tūfārikuḥü
 feinne'l-^çilme bi'd-dersi ^çkāme vertefe^ça²²⁴

²²¹ Yüksekliği kazanmak zahmetinin miktarıdır. Yükseklik isteyen kimse gecelerde uykuyu terk eder. İnci arayan kimse denize dalar.

²²² Herkes aradığını bulur. Her kim hangi kapıyı çalarsa açar, içeri girer.

²²³ Sen sohbetleri dinle, kulakla dinlemek her gevherden daha iyidir. Hiçbir hazine zorluk çekmeden olmaz. Eğer ilim istersen onun için zorluk çekmek zorundasın.

²²⁴ Ey bilimi isteyen takva sahibi! Uykuyu bırak ve tokluktan ayrıl, ders çalışmaktan ayrılmadan devam et, öyle ki bilim ders işlemekle yükselir, kalkar.

ve dağı dimişlerdür ki bir sâ'at 'ilm

47b

öğrenmek meşakqatine qatlanmayan cehl zulümâtından ebedî ğorlığla qalsa gerek **şi'ir**

men lem yeğtemil fî zülî'l-te'allimu sâ'aten

beqıya fî zülî'l-cehli ebeden²²⁵

ve dağı fişk ve fücür birle ğaşıl olan 'ilimden řāĥibi temettu' bulup fāyide- /5. sin görmez ve ol 'ilimle şeref bulup ber-ĥurdār dağı olmaz nicesini biz dağı gördük kim olmadı **şi'ir**

levkāne fî'l-'ilmi min dūni't-teğā řerfen

lekāne eşrefü ğalıqa'l-lāhi iblîs²²⁶

bes tālib-i 'ilm 'ilmin arturdığınca tağvāsın dağı arturmak gerek kim dünyāda 'ilminden /10. ber-ĥurdār ve aĥiretde Allāh[a] yağın ola **kemā kāle 'a.s. men izdād 'ilmen velem yezdūd ĥüden velem yezded mine'l-lāhi illā²²⁷**

48a

bu'dan ve dağı 'ilmi qağı olayım ve manşib alayım ve münā{zarada} muĥaverede ğālib geleyim diyü oğımaq ve oğıyup 'ilmile 'amel itmek vebāldur **el-'ilmü bilā 'amelin vebālün, ve el-'amelü bilā 'ilmin đalālün²²⁸ şi'ir**

'ilm çendān ki pīřter ğ'anī

/5. çün 'amel der tü nīst nādāni²²⁹

²²⁵ Kim ilim uğruna bir saat dayanmazsa ömür boyu cahillikte zillette kalır.

²²⁶ Eğer takva olmadan bilim hüner olsaydı o zaman İblis en şerefli yaratık olurdu.

²²⁷ Kimin bilgisi hidayet olmadan artsa Allah'tan daha fazla uzaklaşmış demektir.

²²⁸ Amelsiz ilim vebal, ilimsiz amel dalalettir.

ve dağı zühdi şatmak ve ʿilmile ʿucb idüp tekebbürlenmek harāmdur **şicir**

her ki pür hīzü zühdü ʿilm fürüht

hırmeni girdu ger dü pāk bi-süht²³⁰

ve dağı ıankı ʿālime kim istifāde için bir mesele şorşalar buhl itse diyü virmese Resül /10. hazreti buyurur kim yarın kıyāmet güninde ol ʿālimün ağzına oddan bir uyan uralar dağı zebāniler yidüp

48b

cehenneme ileteler dir ve dağı yakın ve muhaqqak bilmedügi meseleye hüküm itmeye gayret idüp beni cāhil şanmasunlar diyüp ola ola ki nā-şevāb hüküm ide ve dalālete sebep olup mazlemeye gire ve dağı semāʿsuz kurʿān maʿnīsın tefsir /5. itmeye **kemā kāle ʿa.s. men tefessere'l-kurʿān birāʿthi vein eşāb fekad ehtā ve men tefesser bireʿyihi fein ehtā'e fekadek keferē²³¹** ve dağı cāhil kimesneler tefsir ve hadīs ʿilm-i meşāyih diñleseler hemān işitdükleri ile ʿamel ideler kendüler varup özgelere maʿrifet şatmayalar zīrā ihtimāl var kim ʿālim ağzından /10. mesele-i kemā hüve çıka işābet idüp ahd idemedi ola bunuñ gibiye dāll u muzill dirler **fībeyān-ı edebi s-selām²³²**

49a

selām virmek Resülden sünnetdür ve selām almağ farz-ı kifāyedür ve selāmı dağı cemāʿatdan bir kişi virse sünnet yirine gelür ve bir cemāʿatdan bir kişi dağı alsa kifāyet

²²⁹ Ne kadar fazla ilim öğrensen iyidir; eğer özde göstermezsen hiçbir değeri yoktur.

²³⁰ Her perhiz eden zahit ilmi satarsa kendine bir harman yapmış ve kendini yakmış gibidir.

²³¹ Kim Kurʿanı başkasının fikriyle tefsir ederde o tefsir yanlıştır, kendi düşüncesiyle yanlış tefsir ederse küfre girer. (*Hadis-i Şerif*)

²³² *Selam vermenin âdâbı üzerine*

ider ammā selāmı cehrile virmek gerek *kemā kale* *u.s. /5. efsū's-selāme ve eḫimū't-ta'āme vaşılı'l-erhāme*²³³ ve daḫı selām kelāmdan öndin gerek ya'nī evvel selām vireler andan kelām[a] başlayalar nitekim Resūl ḫazreti buyurur *esselāmu ḫable'l-kelāmi*²³⁴ ve daḫı bir kişiye selām viricek *selāmun 'aleyke*²³⁵ diye ve bir kişiden selām alsa /10. *'aleyke's-selām*²³⁶ diye ve eger bir cemā'ata selām virse *selāmun 'aleyküm*²³⁷ diye ve cemā'atdan selām alsa *'aleyküm-e's-selām*²³⁸ {diye}

49b

diye ve bir 'avrete selām virse *selām 'aleyki*²³⁹ diye ve bir 'avretten selām alsa *'aleyki's-selām*²⁴⁰ diye ve cemā'atlarına erenler gibi selām virüp selām alalar ammā edeb oldur ki akābirden ve efāzıldan /5. olan kimselere müfred daḫı olursa cem' lafzıyla teslīm ve redd ideler belki adını daḫı kim münferid olalar lafz-ı cem'ile selām virüp selām alalar zīrā her kişi yaluñuz degüldür kirāmen kātibīn ve melāke-i mütevekkilīn bilesinedür ve daḫı gāyīb kimseden selām getürseler *'aley /10. ke's-selām ve 'aleyhi's-selām*²⁴¹ diye daḫı edeb oldur ki örü tūran oturana ve yukarudan gelen aşığadan gelene

50a

²³³ Selamı yayın, yemeğe davet edin, akrabaları ziyaret edin. (*Hadis-i Şerif*)

²³⁴ Birbirinizle karşılaştığınızda konuşmadan önce selam verin. (*Hadis-i Şerif*)

²³⁵ (Tek bir erkeğe) Allah'ın selamı senin üzerine olsun.

²³⁶ (Tek bir erkek cevap verirken) Allah'ın selamı senin de üzerine olsun.

²³⁷ (Üç kişiden fazla olan erkeğe) Allah'ın selamı üzerinize olsun.

²³⁸ (Üç kişiden fazla olan kişiler cevap verirken) Allah'ın rahmeti sizin üzerinize de olsun.

²³⁹ (Tek bir kadına) Allah'ın selamı senin üzerine olsun.

²⁴⁰ (Tek kadın cevap verirken) Allah'ın selamı senin de üzerine olsun.

²⁴¹ Allah'ın rahmeti senin ve onun üzerine olsun.

selām vire ve atlu yayaya selām vire yüklü boş kişiye selām vire ve kendü evine ve gayri kişi evine girse selām vire eger ev issine taşrada selām dağı virdiyse içerü eve girdüğü vaqt yine selām cins-i kefereye selām /5. virüp selām almayalar ve dağı menāhī ve melāhī işleyenlere ve nerd ü şaşranc ve kımār oynayanlara selām virmeyeler ve baʿzılar dimişler kim igvā ve teşvīş kaçdına virseler selām dürüstdür ve dağı bir niçe yirlere selām virmek memnūc ve edebden hāricdür evvel galebeyile kūr'ān oqıman yirde ve ezān /10. oqurken ve taʿām yiyen kişiye ve şu dökeçuran kişiye ve şoçağda her uğraduğı kişiye ve her oturana turana

50b

ferden-ferdā²⁴² selām virmek lāzım degüldür belki ecnebī kişiler şehre gelseler evvel şehir ucında veyā şoçağ başında kime uğrarsa selām vire hemān kifāyet ider ve mağbereye uğrasalar selām vireler ve girü /5. redd ideler **esselāmu ʿaleyküm yā ehle'l-kubūr ve ʿaleyküme's-selām ve-rahmetü'l-lāhi ve-mağfiretün**²⁴³ diyeler *fī beyān-ı edebi'l-kelām*²⁴⁴ her kişiye vācibdür dilini yalandan ve gıybetden ve bühtāndan ve mā-lā-ya'nīden şağlaya sünnetçe söylemek oldur ki miğdār-ı hācet deñlü söyleyeler **şir**

/10. seğun bisyār dān andeki gū

yeki rāsed megū şadrā yeki gū²⁴⁵

zīrā her kimse kim keşiri'l-kelām olsa yā sözi

²⁴² Metinde فَرْدًا فَرْدًا yazılmış.

²⁴³ Ey kabir ehli! Allah'ın rahmeti sizin üzerinize olsun. Allah'ın selameti sizin üzerinize olsun, Allah'ın rahmeti ve bağışlaması sizin üzerinize olsun.

²⁴⁴ **Konuşma âdâbı**

²⁴⁵ Çok ilim tahsil et, ama az konuş. Bir sözü yüz etme, yüz sözü bir söz ile söyle.

51a

bî-ğadr olur yâ kendi sefâhata ħaml iderler nitekim emîrû'l-mü'minîn 'Alî buyurur kim

izâ temme'l-'aqlu nağşe'l-kelâm²⁴⁶ [şi'ir]

her kesi ğû rā şeved 'aql-ı tamām

dāniş efzāyed bi-kāhed ez kelām²⁴⁷

/5. ve daħı Resûl ħazreti buyurur kim kelâmı arı söylemek şadağa yirine geçer **kemā**

ķāle a.s. **el-kelimetü't-ṭayyibetü şadağatün²⁴⁸** ve daħı buyurur kim 'alāmet-i nifāk üçdür

biri sözi yalan söylemek ikinci va'dede ħilāf eylemek üçünci emānete ħıyānet eylemek

kemā ķāle a.s. 'alāmetü'l-münāfikı şelāşetün ve in şāme ve şallı ve ze'ame ennehü

müslimün, **izā eħaddese kezibe** ve **izā vefade** /10. ħalefe ve **izā'etmine ħāne²⁴⁹** ve

'alāmet-i sa'adet daħı üçdür doğru sözlü olmak ve 'ahde vefā eylemek ve saħı

51b

olmak şi'ir

her engis ki o rā sa'adet büd

hemışe merā o rā sa'adet büd

vefā vü cüvān merdi verāseti

se sa'adet ki aşl-ı sa'adet büd²⁵⁰

²⁴⁶ Akılı tamam olanın sözü noksan olur (akıllı çok az konuşur).

²⁴⁷ Herhangi bir tam akıllı insan ilmini geliştirir ve konuşmasını azaltır.

²⁴⁸ Güzel konuşmak sadakadır. (*Hadis-i Şerif*)

²⁴⁹ Münafiğın alameti üçtür: 1. Söylediğinde yalan söyler, 2. Sözünde durmaz, 3. Emanete hıyanet eder.

Her ne kadar oruç tutsa namaz kılsa kendisinin Müslüman olduğunu sanır ama, münafıktır. (*Hadis-i Şerif*)

²⁵⁰ Herhangi saadetli olan bir adam her zaman kendine saadet getirir. Cömertlik vefalılık ve dürüstlük üç saadettir ki asıl saadet onlardandır.

ve dađı söz fehm idemez kimselere muđlađ kelām ve añlayamaduđı /5. ʕibāretler söylemeyeler **kemā kāle ʕa.s. kellimū'n-nāse ʕalā kaderi ʕuđūlihim**²⁵¹ ve dađı yalan ve girçek yire and içgen olmayalar Resūl buyurur dört t̄ā'yifeye Hađđ teʕālā kıyāmetde hıřm ider dir biri ol kim beyʕde ve řirāda yalan ve girçek and içgen ola ikinci fiđır kim bī-řabr ola üçüncü biri kim /10. zānī ola dördüncü pāziřāh kim zālīm ola **kemā kāle ʕa.s. erbaʕate yuřibhumu'l-lāh yevme'l-kıyāmeti elbāyi'u'l-đallāfu'l-fakīru'l-**

52a

muđtālu ve'ř-şeyhu'z-zānī²⁵² ve dağı her sözi rıfđla söyleyeler işidilecek miđdārdan katı söylemeyeler ve her iř kim luğfıla biter ʕunf itmeyeler her kişiye luđf ile tatlu dilile söyleyeler kim dili tatlu olanlaruğ /5. dostları ve kardaşları çok olur **men ʕazube lisānühü keřūra ihvānühü**²⁵³ ve dağı her kişinüğ sözine muđālefet idüp karşu gelmeyeler ve muʕānid olup kendü sözin geçür{meğiçün} hađđkı ketm itmeyeler ve hađđka kāl olalar eger sözde kendüsi başılırsa dağı ve kimseye harf atup şanaz itmeyeler kim /10. taʕnılı sözler ādeme ođ bigi şoğınur nitekim dimişlerdür ođ yarası onılır ve dil yarası onılmaz řiʕir

cerāđātü's- (52b) sinānū lehā'ř-siyāmū

velā yeltāmu mā cerāđe'l-lisānū²⁵⁴

ve dağı sefihlere ve her zevāt söyleyüp her hezl iden kimselere muđābil olup cevāba mültezim olmayalar **kemā kāle e'ř-řāfi'**²⁵⁵ řiʕir

²⁵¹ İnsanlara aklının yettiği (anlayabileceği) kadar konuşun. (*Hadis-i şerif*)

²⁵² Dört kimse vardır ki kıyamet gününde Allah onları cezalandırır: 1. Bir şey satarken yemin eden, 2. Dilencilik eden, 3. Zina eden yaşlı kadın ve erkek, 4. Zalim sultan (*Hadis-i şerif*)

²⁵³ Lisanımı temiz tutanın arkadaşı çok olur.

²⁵⁴ Kılıçla okla açılan yaranın devası vardır; fakat lisan ile açılan yaranın devası yoktur.

raʿeytü'l-rifke ekrabu li's-simuvvi

/5. velem erakā letevāziʿu mine'l-ʿulivvu

ve men radde'l-cevābe ʿalā sefihin

kemen elqā's-selāhe ʿile'l-ʿaduvvi²⁵⁶

ve dağı Resūl Һazreti buyurur kim mūcib-i mağfiret olanlardandır iki nesne biri mü'minlere selām virenin olmak ve biri sözi gökçek söylemek ya'nī dili arı olmak /10. ve dağı sözi güle güle söylemek ve kıātī kıatı söylemek ʿaybdur görmez misin kim kağkağayla gülmek namāzı fāsīd ider

53a

ve eger namāz içindeyiken gülse abdesti şır ve dağı ednā mertebelü kimseler uluları bir mühim için ayaklarına kığırmayalar veyā bir gayrimühim nesne[y]i istifsār itmeyeler ve ulular kıatında kıçiler söylemek ve yüz gösterüp maşlaħat /5. kesmek ʿaybdur ve ʿulemā mecmāʿinde cūhhāle kelimāt itmek ve maʿrifet ğarc itmek eşnaʿ-ı şenāʿatdur **şīʿir**

nūşite aned be-birūni bādemi pür mağaz

ki ez derūni tehī bānek koned ğaşğāş²⁵⁷

zīrā ʿilimden behresi olmayan kimseler sākit ve müstemiʿ olmak evlādur **şīʿir**

el-ʿilmü zeynün lifeti yükrimuhü /10. ğayşü etā

ve men lem yekun yaʿrifühü fevācibün an yeskütā²⁵⁸

²⁵⁵ Sünnet ehlinin salık buldukları dört mezhepten birinin imamı olan zat [Gazneli olup asıl adı İdris'tir.]

²⁵⁶ Arkadaşlığı ben yüceliğe yakın gördüm. Tevazu gibi yücelik görmedim. Her kim sorulan soruyu cevaplandırmakta adice (benimsemeyerek) cevap verirse düşmana silah çeken kimse gibidir.

²⁵⁷ Akıl üzerine konuşan içi doludur. Boş olan adamın konuşması da boştur.

²⁵⁸ İlim genç için zinettir. Gittiği yerde ona ikram eder, ettirir. Her kim ki o ilmi bilemezse susması vacibdir.

ve ulular katında ve ʿulemā meclisinde ve üstād huzurında

53b

bir ğayrimühim haberi şormazdan öñdin bilā-münāsebet söylemek veyā bir söz tamām olmadın arasına bir söz daħı biraħmaħ veyā bir kişinüñ aĝzından sözün arħuru alup söylemek veyā bir ğayri kişiyē şorılan suvāli fuzūlī cevāb virmek bī-edeb- /5. likdür ve bir ğū hezliyyāť söylese veyā elfāz-ı küfürden söylese aña ğülüşmek küfürdür ***fī beyāni l- kelāmi l-letī yū ʿeddī bihi'l-küfr***²⁵⁹ bir mümine kāfir veyāħud yehūdī veyāħud naşrānī diyü çağırsalar laťifeye alsa lebbeyk diye yaʿnī uyuvirse kāfir olur bir kişiyē kāfire beñzersin /10. diseler veyā dīnün yokdur diseler ğülse tursa ol kelāmı kendüden kat idüp def itmese kāfir olur zīrā

54a

rızā-i küfr küfrdür bir kişi kendüzin keferē sīmāsında düzse daħı anlara öykünse kāfir olur nitekim Resūl ğazreti buyurur **men teşebbehe bi-ħavmin fehüve minhüm**²⁶⁰ bir kişi and içse ki kāfir olayım veyā dīnüm kāfirün olsun /5. ben fülān nesne[y]i itmesem veyāħud idersem dise daħı ol nesne[y]i itmiş çıkısa veyāħud itse hemān andı nenün üzerineyse eyle olur yaʿnī kāfir olur bir kişi alımlısına eytse Tenĝri daħı olursan ğaħķımı senden aluram dise kāfir olur muħıťde eydür ğarīr erenlere /10. ğarām idüĝine inkār itse kāfir olur bāc ve ğarāc mālī pađişāhuñ ğaħķıdır dise kāfir olur kim ki Tenĝri teʿālā

²⁵⁹ ***Küfre götüren sözler üzerine***

²⁶⁰ Her kim hangi kavme benzerse ondandır. (*Hadis-i Şerif*)

54b

kitāblarından birisine inkār eylese kāfir olur kim ki kengelile Qur'an oqısa istihzā ile mu'allime öykünse kāfir olur bir kişi süci²⁶¹ içmege başlayıcaq veyā zināya veyāhud harām yimege bismi'llāhi dise kāfir olur ve bir kişi namāz /5. için eytse şalgını ödedüm dise kāfir olur ve bir kişi özr dilerken kāfirdüm müsülmān oldum dise bir rivāyetde kāfir olur birinde olmaz bir kişi kişiye eytse Teŋgriden bilmez misin dise /10. ol dağı bilmezem dise kāfir olur kim ki Teŋgriden qorqmaz mısın dise ol dağı qorqmazam dise kāfir olur ve bir kişi ʿulemāya lā'net itse veyā buyurduqları Teŋgri buyruğı degül dise kāfir olur ve bir kişi

55a

eytse fülān kişinüñ qanı ve mālı baña helāldur dise kāfir olur her kimse kim aña girçeksin dise ol dağı kāfir olur ve bir kāfir bir müsülmāna baña imān ʿarz it dise itmese veyāhud bilmezsin dise kāfir olur ammā fülān dānişmende /5. var ol benden yegi bilür dise kāfir olmaz ve bir kişi müdde'isine senüñ gibi ādemi balçıqdan düzeyim dise kāfir olur bir kişi kendü oğlına hey kāfirüñ oğlı veyāhud hey kāfir tohum dise kāfir olur ve bir kişi tavarına kāfir tavarı dise eger ol tavaruñ nitācı kendü qatında olmuş ise kāfir /10. olur kim ki ʿıyd-ı naşārīde kāfirlere yumurda veyā banayırklarına bile²⁶² çıksa veyā anlara öykünüp yumurda boyasa kāfir olur

55b

²⁶¹ Metinde صوحي yazılmış.

²⁶² Metinde بِلَا yazılmış.

kim ki ramazān ayına yine bu ağır ay geldi dise veyā bu uzun ay geldi dise kāfir olur kim ki vallāhi ve billāhi senūñ başuñ içün veyā Tenğriçün ve bābām canıçun dise baʿzı meşāyih ʔatında kāfir olur ve zekāt vācib olmış kişiyē zekevāt²⁶³ıñı öde /5. diseler ödemezem dise kāfir olur hūlāsada eydür kim ki emr-i maʿrūf iden ve nehy-i münker kılan kimseye ğavga getürdüñ dise aña küfürden ʔorķu vardır bir kişi haḫḫın dilese ol daḫı eytse getür daḫı vir aḫiretde alsın dise kāfir olur bir kişi bir kişiyē lāʿnet saña daḫı selāmūke²⁶⁴ /10. daḫı dise kāfir olur ve daḫı bir kişi ehl-i ʿulūmuñ veyā bir müttakī kişinūñ ağızına sövse kāfir olur ve ʿavreti

56a

boş olur ve daḫı bir kişi ceħd idüp yalancılığıla şöhret ʔıkarmamak gerek kim kişi kezzāblığıla meşhūr olduğundan şoñra ayruḫ kimse anuñ ğirçegine daḫı inanmazlar **hikāyet** meger bir kişi varımış iki üç günde bir giceyle ʔağırup /5. feryād idermiş ki yā müsūlmānlar evüm oda yandı gelüñ meded eyleñ dirmiş işidenler segirdürler gelürler imiş görürler {ki} nesnesi yoḫ kim gülüp sövüp giderler imiş bir gün evi oda tutuşmuş feryād idegörmüş kimse varmamış yanmış gitmiş ve daḫı dimişlerdür ki erenlerde kizb ʿavretler{de} /10. ḫayz menzilesinedür ve daḫı kişi kendü nefsi zikr idicek tevāzuʿa ve meskenete delālet ider elfāzıla zikr ide

56b

²⁶³ Metinde زَكَّوَاتٍ yazılmış.

²⁶⁴ Üzerine selam olsun.

bende-i kemīne veyā dāḥ veyā fakīr ü haḳīr veyā muḥliṣ ḳuluñuz dise ben ve biz ʿibāratın demiye ululuḡa delālet ider elfāzıla kendüyi zıkr itmeye ammā ḡayrileri añsa yaʿnī anlara ḥitābet itse taʿzīme delālet ʿibārātīle ḥitāb ide meṣelā selāṭīne /5. ve mülūka ālī-cenāba ve devlet işigine ve yüce dergāha veyā dergāh-ı ʿāliye veyā sulṭānum ḥāzretlerine diyü söyleye ʿibāret-i ḡāyibile ulemāya ve ḳuzāta ḥāzretüñüz veyā ḥuzūruñuz veyā efendi ḥāzretleri diye ve sāyir ekābire (جَلْبُ لَعْنُ)²⁶⁵ veyā maḥdūmlıḡñuz diye ve daḡı ednālara sizler diye ve sen /10. ve ben mire ʿibāretin dimeye ve daḡı evvel sözi gönülde bişüreler andan dile getüreler bī-tekellūf ṣavābın ḥaṭāsın bilmedin

57a

getürüp ortaya atmayalar kim söylenmiş söz atılmış oḡ gibidür girü dönderilmez ve daḡı bir niçe yirlerde yalan söylemekden günāh yazılmaz biri maḡlūmı zālīm elinden ḳurtarmakda ve iki ḥelāl arasında şulḥ itmekde ve düşmen leşkerine karşı el idüp /5. ḡāfil ḳılmaḡda ve kendü nefsi mehlekeden ḳurtarmaḡda ve iki küsülü müsülmānı barışdurmaḡda ve taʿām yi diseler yidüm dise maʿa-hazā ki yimedi bunuñ gibi yalanlar da günāh olmaz nitekim dimişlerdür fitne-engīz girçekden şulḥ-āmīz yalan yıgdür ve daḡı şol girçeḡi söylemeyeler kim mandurınca bunca /10. zaḡmet çekeler veyāḡud işidenler yalana ḡaml ideler ḡacīl düşüre **ḥikāyet** bir pāzişāhuñ meḡer kim bir nedīmi varıdı envāʿ-i {leṭāyif}

²⁶⁵ Okunmuyor.

57b

ve enşâf-ı ğarâib ve şîrîn hikâyetler ve güzîn rivâyetler birle pâdişâh kıtında taķarrüb kesb idüp meretebe bulmuşıdı sâyir nüdemâ aña ħased idüp dilemezleridi meger bir gün pâdişâh ħuzûrında bu nedîm münâsebetile bir söz söyledi didi kim ben bir kuş gördüm /5. kızmış temür yir hîç anı yakmaz didi ve bâķî nüdemâ ve celîs-i ħazret işitdükleri ve gördükleri yogıdı bu nedîmi tekzîb idüp gülüşdiler şuña yitişdürdük ki pâzişâh ilinde yalanı muĥâl daĥı söylersin didiler bu kişı gördi kim sözini yalana ħaml itdiler epsem oldu ayruķ dınmadı ve mecâlis taġılduġından soñra hemân ol /10. gün çıķdı gitdi üç aylık yoldan vardı ol kuşı getürdi kim od yiridi pâzişâh şordı eytdi altı aydan

58a

berü kıanda idiñ didi eytdi pâzişâhum vardum ol kuşı getürdüm kim kızmış demiri yir didi pâzişâh ilinde kıodılar ve kızmış demür virdiler yidi pâzişâha ħoş geldi bu nedîme ħil'atler ve tuhfeler buyurdı ħürmeti taķarrübi daĥı ziyâde oldu /5. pâzişâh eytdi ħoş varduñ ve bu 'acîb ġarîb kuşı getürdük gördük ammâ şol girçegi söyleme kim yalana ħaml ideler daĥı sen anı mandurınca altı ay zaĥmet çeksin didi ve daĥı seĥun-şinâs olmayan kimselerle ve lecûc ve mu'ânid ve ħöd-re'y²⁶⁶ kimseler ile muĥâvere ve mübâĥase itmeyeler /10. ve kelâmuñ kıadri olmayan yirde ve süfehâ ve sekrân kıatında söz söylemeyeler ve her ġavġâ olduġı yirde bulunmayalar

58b**şî'r**

²⁶⁶ Metinde خود رای yazılmış.

cān est zübānū zübān düşmen-i cān

ger rāḥat-ı cān ḥāhī negih-dār zübān²⁶⁷

ve daḥı şol sözi söylemeyeler kim şoñra teʿessüf idüp söylemesem yigdi diyeler pes
deminde kelām ve hengāmında sükūt ḥūbdur /5. şiʿir

mā in nedimtü ʿale's-sükütü merreten

velākin nedimtü ʿale'l-maḳāli mirāren

e'n-nuḥku zīnetün ve's-sükūtu selāmetün

feizā neḥaḳtü felā tekun miḳşāran²⁶⁸

şiʿir

zi ḥāmūşist ber dest-i şahān bāz

ki bülbül der ḳafes ayed be-āvāz²⁶⁹

ve daḥı faşīḥu'l-kelām ve melīḥü'l-lisān ve arı dillü olmayan /10. kimselere sükūt aḥsen-
i zīnet ve ecmel-i kisvetdür şiʿir

bih ez ḥāmūşi der cihān kār nīst

kesī rā ki pākīze (59a) güftār nīst

āb-ı şıfat her çi şenīdi bişüy

āyine-veş her çi bīni me-gūy²⁷⁰

²⁶⁷ İnsanın canı diline bağlıdır ve dil insanın düşmanıdır. Eğer canını kurtarmak istersen dilini tut!

²⁶⁸ Sükût üzerine bir defa pişman olmazsam sözü tekrarlamakta pişmanlık çekerim. Çünkü konuşmak zinet, sükût selamettir. Konuştuğunda fazla konuşma.

²⁶⁹ Şahların elindeki şahin süs kalır, amma kafesteki bülbül hep konuşur.

²⁷⁰ İyi konuşmayan insan için konuşmaktan dünyada daha önemli bir şey yoktur. Onun konuşması su gibidir, akıp gider eser kalmaz. Ayna gibi her gördüğünü söyleme.

ve dağı dimişlerdür ki iki kiři ğayet ağmağdur biri ol kim elindeki ağçasın karz vire dağı döne yalvara ağçacuğum[1] vir diye biri dağı oldur kim ğönlinde{ki} /5. gizlü rāzın bir ğūya söyleye dağı **dūne ğılāz řidād āned ve-in ki**²⁷¹ kimseye dime diye řiir

küllü ilmin leyse fı'l-ķirtāsi zāc

küllü sırrın cāvezā'l-işneyini řāc²⁷²

[şiir]

hāmuři bih ki zamīr-i dil havīř

bā kesī ğüftenü ğüften ki /10. me-ğūy

iy selīm āb zi ser-çeşme be-bend

ki çū pūr řod netuvān besteni cūy²⁷³

*fī beyān-ı ekli t-tāmi ve ādābihi*²⁷⁴ evvelā her mü'mīn müslim olan

59b

kimseye farzu vācibdür ki helāl yiye ve ehl-i iyāline helāl yidüre **kemā ķāle'llāhü Teālā** **yā eyyühe'r-rūsulu külü mine't-tayyibāti ve-e'melü řālihān**²⁷⁵ ve dağı Resül hāzreti buyurur kim **külü mine'l-helāli ve a'melü bi'l-iħlāři**²⁷⁶ evvel tāāma besmeleyle ibtidā /5. ideler ki şeytān medħal bulmaya ve hem yidüği niimetüñ berekātın bula ve tāāmuñ evvelinde elin yumağ sünnetdür ve řoñında yumağ sünnetdür ve tāāma yağın oturalar

²⁷¹ Kötü konuşmak senin için kötü olabilir.

²⁷² Herhangi bir ilim ki kağıt üzerinde değilse zayı olmuştur. Herhangi bir sır üçüncü bir kişiye ulaşırsa dağılır.

²⁷³ Sessiz kalmak yürektikini söylemekten daha iyidir. Herkese her şeyi konuşma. Saf su kaynaktan baştan saf olacak, akan suyu toplamak mümkün değildir. Yola dökülse o su çaydan yol açsa onu kimse engelleyemez.

²⁷⁴ **Yemek yeme ādābı**

²⁷⁵ Ey peygamberler! Temiz şeylerden yiyiniz ve iyi ameller işleyiniz. (Mü'minün/51)

²⁷⁶ Helal yiyin ihlas ile Allah'a amel edin. (*Hadis-i şerif*)

ve yönin ta'āmdan yaña eyleyeler ve üç barmağıla yiyeler ve loğma³[y]ı kiçi keseler ve ağızda çok çeyneyeler ve ta'āma yoldaşı /10. etmek toğrasa bile toğrayalar ve yimege bile başlayalar ve kimse öninden yimeyeler ve kimse önindeki loğma³[y]ı götürmeyeler ammā [...]²⁷⁷

60a

muızırdur ve etmegi ödünç alsalar dartup alalar dardup vireler veyāḥud ziyāde noqşān birbiriyle istiḥlāl idişeler ve teṭavvu' oruç tutan kimseyi da'vete kığırşalar şayimüdüğün bildürmeyüp yiyüp girü qazā itmek evlādur ve ḥarīf-āne /5. ḥarāmdur meger kim berāber kısmet ideler ve ḥarīfe²⁷⁸ den ve sāyir da'vātdan ki ḥayr içün bişirülmiş ola veyā da'vet-i 'ām olmaya zelle²⁷⁹ götürmek harāmdur ve bir cemā'ata ta'ām dökseler evvel ulular önine koyalar ve ehl-i ḥikmet dimişler ki cemī' marāzuñ māddeşi çok yimek /10. ve çok söylemek ve çok uyumaq ve çok cimā'c itmek [şī'ir]

gerçi ḥuzā goft külü ve's-rebū

der 'aḳbeş goft velā tüsrifū²⁸⁰

60b

ve daḥı ta'ām yiyüp def'a şu içmeyeler iki sāt miqdār tevaḳḳuf ideler andan içeler kim kuvveti hāzıma²⁸¹ süst olmaya mi'dei (صُودُونَ)²⁸² [...]²⁸³ evvel maşrabaya veyāḥud

²⁷⁷ Eksik kısım

²⁷⁸ Metinde خريفا yazılmış.

²⁷⁹ Metinde دلة yazılmış.

²⁸⁰ Gerçi Allah söylemiş iyice yiyin iyice için amma onun peşinde israf etmeyin.

²⁸¹ Metinde حاضمه yazılmış.

²⁸² Okunmuyor.

²⁸³ Eksik bab başlığı

bardağa şuyı ʔolduralar şunuñ /5. hāşā ki vücūdı çöpi varısa bardağunñ ağızına gelür birez dökeler andan maşrabanuñ veyāḥud bardağunñ ʔulbın ādemden yaña tutup şunivireler ve yüksekden ve ırağdan şunmayalar ve iki eliyle tutup şunalar ve alan kişi sađ eliyle ala **bi'smi'l-lāhi**²⁸⁴ diyüp /10. içmege başlaya āheste āheste içe ve bardağunñ dibin bir kimsenünñ şūretine ʔarşu tutup içmeye ve şuyı

61a

şunan kişi elin bardağunñ altına tuta ve damlayan şuyı defc ide ve şu içentünñ bardağ elinden gitmedin şıḥḥa dimeye belki birez eglene andan şoñra diye kim şu içen nefesin elinen cevāb viribile **ḥikāyet** bir pāzişāh varımış cāḳıl /5. şu içecek şıḥḥa ve cāfiye ve henīen dirler imiş ʔaḳır imiş ümerā[y]ı ve vüzerāyı dil-āzār idermiş bunlar daḥı istifsār itmege dehşet iderlerimiş ki iy pāzişā biz saña şıḥḥat ve cāfiyet dirüz sen bize ne maʕnīden ḥışm idersin diyeler hatta şuña yitmiş ki bu pāzişāh şu içecek hıç /10. dınmaz olmışlar bir gün bir dervīş gelmiş pāzişāh ḥuzūrında duca ve şenā eylemiş ol eşnāda pāzişāh

61b

daḥı şu içmiş bu dervīş bir laḥze eglenmiş maşraba pāzişāhuñ elinden gitdüğinden şoñra durugelmiş şıḥḥa ve cāfiye pāzişāhum dimiş pāzişāh ol dervīşe ikrām eylemiş çün bu ʔadar münāsebet düşdi şormışlar /5. ki iy pāzişāh bizüm şuçumuz neydi ki şıḥḥat didüğümüz için bizi azarlardıñuz yā dervīşe ne maʕnīden ikrām itdünüz dimişler pāzişāh eytmış sizünñ maʕrifetünüz yoğdur kim bardağ ağızundan gitdügi gibi cāfiye[t]

²⁸⁴ Allah'ın adıyla.

dırsız nefesüm alınmazam kim size cevāb virem diĸlenürem buña /10. dervīş şāhib-
maʿrifet imiş şabr itdi bardaĸ elümden gitdüĸinden ŝoñra ŝıĸha didi ben daĸı nefesüm

62a

alınmıŝ idüm cevāb virüp ikrām itdüm didi ve daĸı şuyı yaturken ve ayaĸın durarken
içmeyeler ve ĸayet de terlemişle ve cimāʿ ŝoñına içmeyeler ve gedük bardaĸdan ve
şınuk çanaĸdan şu içmeyeler [...] ²⁸⁵ /5. yürümeĸüñ edebi oldur kim ŝoĸaĸda sürʿatile tiz
tiz yürümeye ve gāh gāh dönüp ardına baĸmaya ve kimse ĸaramın gözükmeye ve yolın
gözleyü yüriye [ŝiʿir]

ne yirde yüriseñ gözle tarīķuñ

edeb birle ĸayā olsun refīķüñ

ve ŝoĸaĸda āvāz idüp ve ŝiʿr oĸıyu ŝoĸranu /10. gümrenü yürimeye ve kimseyi başup
ilerü geçmeye becid ĸaydı olup geçerse selām virüp edebile geçe

62b

ve yolda ve ŝoĸaĸda kendüden uluya ve aʿlā mertebelü kimseye şavul dimeye ve
namāza yetişmez diyü abdestlü kişi ĸatı segirtmeye ve üstāduñ ve atanuñ ve ananuñ ve
ekābirüñ ve efāziluñ ve pīrlerüñ önince yürimeyeler meger kim bunlar izin vireler
veyāĸud /5. ĸulavuzlıĸ ideler ve maĸfilde ve meclisde ādem öñinden geçmeyeler ve
yoldaŝsuz sefere gitmeyeler ki **e'r-refīķu ŝümme't-tarīķu e'c-cārü ŝümme'd-dār** ²⁸⁶ ve

²⁸⁵ Eksik bab baŝlıĸı

²⁸⁶ Yola çıkmadan evvel arkadaş tut, ev almadan evvel komŝu al.

yürimekte yoldaşa uyalar ve yoldaşı tebevüle ve teğayyüze²⁸⁷ otursa koyup gitmeyeler yürüdüğü yerde tefāhḥur birle şalını şalını yürimeye ve kimseye tokınu tokınu yürümiye ve ayağı altındaki /10. cānavarcuḳları başmaya ḳadem başduğı yirleri gözleyü gözleyü yüriye ve gice²⁸⁸ye ḳarşu yata ve irtiyeye ḳarşu gide [...]²⁸⁹

63a

murabbaʿ oturmak bi-ğayr-i ʿözrin ululıḳ ḳaşd idüp ḥarāmdur belki edeb oldur kim her yerde diz üzerine oturalar ve ayağın köseltmek ve yanındaki ādeme söykenmek ve ulular ḥuzūrında dirsegin ḫayanmak ve ardına ḫayanmak ʿaybdur ve cemāʿatun orta yirinde /5. bir kiři oturmak veyā kiři ardında oturmak edeb degüldür ve Kāʿbe-i muʿazzama ve enbiyā mezārına ardın dönüp oturmaya ve ekābir ḥuzūrında şayru ḳatında çok oturmak ibrāmdur [...] ²⁹⁰ḥulleye girmek ve yabanda tebevül ve teğayyüz itmek edebini bildürür evvelā ḫalāya giricek şol /10. ayağın taḳdīm idüp gireler ḳazā-yı ḥācete oturıcak şol yanına söykenürek oturalar ve baʿde istincā ide şol elinün

63b

şerçe²⁹¹ barmağı yanındaki barmağı ilerürek dutup anuñıla maḳʿadın yuya ve sağı eliyle şu ḳoya ve andan soñra ayağı üstüne ḫura tenaḥnuḥ ide yaʿnī öksürü iki ayağın üçer kez yire depe ve zekerin şıḡaya bevlinün baḳıyyesi indügi ḫannına ḡālib olıcak /5. ikileyin

²⁸⁷ Metinde تَغِيْطُه yazılmış.

²⁸⁸ Metinde كَجِيَا yazılmış.

²⁸⁹ Eksik bab başlığı

²⁹⁰ Eksik bab başlığı

²⁹¹ Metinde صِرْجَه yazılmış.

kubul²⁹²ın yuya dübürin degül ammā evvel taşıla veyā bir ğayri nesneyile silinüp andan şuyıla yumak evlādur nitekim Resül buyurmuşdur taşıla istincā itmek bevāsīr²⁹³ zahmetinden şaqlar dir ve daħı istincāyı kirecile ve pişmiş kerpicile ve külile ve kömürile süñükile ve terkile /10. ve ʿalefi devābbile itmek mekrūhdur ve istincā iderken ʿavretine bakmak memnūʿdur ve müsterāħa girdügi vaqt [...] ²⁹⁴

64a

ħatardan ħalāş itdi ve dönüp kendü kendüye eydür ʿilimden bir mesʿele öğrenmek ile dünyāda Ĥaĥĥ teʿālā beni ölümünden ve belādan ħurtardı daħı ziyāde öğrenürsem aħiret ʿazābından daħı ħurtarur şek degüldür /5. didi vardı beñliginden vāz gelüp bu nīkliğinde İmām Aʿzam²⁹⁵a şākird oldı ʿilm hāşıl itdi ve andan şoñra İmām Muħammed²⁹⁶ oldı adı [...] ²⁹⁷ evvel kişi tenin ve ʿonın arı eyleyüp andan abdest almağa başlamak gerek evvel

²⁹² Metinde قُبُولٌ yazılmış.

²⁹³ Metinde بَوَاصِرٌ yazılmış.

²⁹⁴ Eksik kısım.

²⁹⁵ **İmam-ı A'zam Ebû Hânife** (d. H 80/M 699; ö. H 150/M 767): Tâbiünden. İslam âleminde Eshâb-ı kirâmdan sonra yetişen evliyanın ve âlimlerin en büyüklerinden. Ehl-i sünnetin reisi ve Hanefî Mezhebinin kurucusudur. İsmi, Nûmân bin Sâbit bin Zûtâ'dır. Ebû Hânife künyesiyle ve İmâm-ı A'zam lakabıyla meşhur olmuştur. Kûfe'de doğduğu için Kûfi nisbesiyle bilinir. *Evlîyâlar Ansiklopedisi*, C 7, s. 252.

²⁹⁶ **İmam Muhammed (Şeybâni)**: İmâm A'zam Ebû Hanife hazretlerinin en meşhur ve en mühim, iki talebesinden biri. H 135 yılında Vâsıt şehrinde doğdu. Dedelerinden olan Hürmüz (rahmetullahi aleyh) aynı zamanda hocası İmâm A'zam'ın da ceddidir. Bu zatın Hazreti Ömer'i görüp imanla şereflediği rivayet olunur. Nesebi: Muhammed b. Hasani, Künyesi: Ebû Abdullah'tır. Tam dört sene hocasından, fıkıh (İslam hukuku) dersleri aldı. Sonra Ebû Hanife hazretlerinin birinci talabesi, İmâm Ebû Yusuf'tan aynı usulle ilim tahsil edip yüksek derecelere ulaştı. Aynı hocalardan hadis-i şerif dersi de aldığı halde onlarla yetinmedi. Yaşadığı Kûfe şehrinden başka yerlere sırf hadis öğrenmek için seyahatlar yaptı. Bağdat, Şam, Mekke, Medine ve Irak tarafına gitti. İmâm Mâlik hazretlerinden üç sene ders gördü. Ondan meşhur Muvattâ adlı eserini dinledi. 700 hadis-i şerifi orada hıfzetti. Bir müddet Bağdat'a yerleşip kadılık görevi yaptı. Aynı zamanda birçok kıymetli talebe yetiştirip fıkıh ve diğer ilimleri öğretti. İmâm Şâfiî başta olmak üzere Ebû Süleyman-ı Cürcani, Hafs-ı Kebir ve diğerlerini sayabiliriz. Hanefî fikhını çok sayıda kitap yazarak nakleden ve yayan O'dur. Fıkıh (İslam hukuku) âlimlerinin ikinci tabakasından olup mezhepte müctehittir. Hanefî mezhebinde fetva verilirken önce İmâm A'zam'a bakılır. Onda bulunmazsa Ebû Yûsuf'un sözü araştırılır. Onda da bulunmazsa İmâm Muhammed hazretlerinin sözü ile amel olunur. 805 (H 189) yılında Rey şehrinde vefat etti.

²⁹⁷ Eksik bab başlığı

vuzū²⁹⁸nuñ ibtidā- /10. sında niyyet ide **neveytü'l-vuzū'e ecli'ş-şalāvati**²⁹⁸ diye andan elin yumaga

64b

başlaya **bismi'l-lāhi'l-azīm ve'l-ḥamdüli'l-lāhi 'alā dīni'l-islām**²⁹⁹ diye andan elin üç kez yuya **elḥāmdüli'l-lāhillezi ce'ale'l-mā'i ḫahuran ve ce'ale'l-islāme nūren**³⁰⁰ diye ve bir yüksek yirde durup abdest ala ḫonın mā-i müsta^cmilden şaḫına ve ḫonında teninde abdest /5. şuyı degdügi yire şu ḫoya ve her 'uzvını üçer kez yuya ve şuyı yüzine ḫatı ḫatı urmaya ve abdestde ve ḫusülde şuyı isrāf itmeye ve ḫar yüzigin deberde ve şaḫalın barmağıyla ḫilāllaya³⁰¹ ve şuya sümürüp tükürmeye ve bir ḫab içindeki şudan elin şoḫup abdest almaya ve bir a'zā- /10. sınıñ yaşı ḫuruyınca eḫlenüp birisin daḫı yumaya belki mütevāliyen muttaşılan abdest ala ve abdest alurken

65a

kelām-ı dünyevī itmeye illā meḫer kim her 'uzvını yuriken du{'āların} oḫıya maḫmaḫa iderken **allāhümme e'innī 'alā tilāveti zikrike ve şükrike ve kitābıke'l-kerīmi**³⁰² diye istinşāḫ iderken **allāhümme rāyihñi min rāyiḫti'l-cenneti verzuḫni min na'imiḫā**³⁰³ /5. diye ve yüzün yuriken **allāhümme beyyiz vechi ve nūrike yevme tebbeyzu vücühü**

²⁹⁸ Niyet ettim namaz kılmak için abdest almaya.

²⁹⁹ (Ellerine ilk suyu döktüğünde) Azim olan Allah'ın adıyla, Allah'a hamd olsun ki beni İslam dini üzerine yarattı.

³⁰⁰ Suyu temiz ve temizleyici, İslam'ı bir nur kılan Allahu Te'ala'ya hamd ü senalar olsun.

³⁰¹ Metinde حَلَّلَ لِيَا yazılmış.

³⁰² Allah'ım seni zikretmekte, sana şükretmekte, senin kitab-ı kerimini okumakta bana yardım et.

³⁰³ Ey Allah'ım! Bana cennet kokusunu duyur, beni nimetleriyle rızıklandır.

evliyā'ike velā tüsevvit vechi yevme tesevvidu vücühü a'dā'ike³⁰⁴ sağ kolun yuriken
 allāhümme a'ḫni kitābi bi-yemīni ve ḥāsibni ḥisāben yesīren³⁰⁵ ve şol kolun yuriken
 allāhümme lā tü'aḫni kitābi bi-şimāli velā min vera³ /10. zahri velā tūḥāsibni ḥisāben
 şedeyden³⁰⁶ ve başına

meşh iderken allāhümme ḡaşinni bi-raḫmetike ve-enzil 'aleyye

65b

min berekātike³⁰⁷ ve kulağına meşh iderken allāhümme ic'alni mine'l-lezīne
 yestemi'üne'l-ḳavle feyettebi'üne eḥsanehü³⁰⁸ ve boynına meşh iderken allāhümme
 a'tiḫ raḳabeti mine'n-nāri ve eḥfiẓni mine's-selāsili ve'l-eḡlāl³⁰⁹ sağ ayağın /5. yuriken
 allāhümme şebbit ḳadem, 'ale's-şırāti yevme tezülü minhü'l-eḳdāmu³¹⁰ ve şol ayağın
 yuriken allāhümme ic'al lī sa'yen meşḳüren ve zenben maḡfüren ve 'amelen maḳbūlen
 ve ticāreten lentebüre bi-rāḫmetike yā 'azīz³¹¹ ve ḳaçan vuzūdan fāriḡ olsa ol etegine
 ve iç /10. tonı üstine şu sepe def't-i şübhe için andan soñra gökden yaña nazar ide
 anide kim allāhümdüli'l-lāhi 'alā

66a

³⁰⁴ Allah'ım düşmanların yüzünün kara olduğu gibi evliya kulların yüzünü beyazlandırдыңın gibi benim de yüzümü nurlandır.

³⁰⁵ Ey Allah'ım! (amel defterimi) sağ tarafımdan ver. (Kıyamet gününde) hesabımı kolaylaştır, hesabımı kolay eyle.

³⁰⁶ (Sol kolu yıkarken) Allah'ım benim kitabımı soldan verme, arkadan verme, beni de ağır hesap ile muhasebe etme.

³⁰⁷ Allah'ım beni rahmetinle ört, üzerime bereketini indir.

³⁰⁸ Ey Allah'ım! Beni, sözü dinleyip de en güzeliyle amel eden (en güzeline uyan) kullarımdan eyle.

³⁰⁹ Allah'ım boynumu cehennem nârından azat et. Ve cehennemin kızgın zincirlerinden de muhafaza et.

³¹⁰ Ey Allah'ım! Ayakların kaydığı günde, sırat üzerinde ayaklarımı sabit eyle (kaydırma).

³¹¹ Ey Allah'ım! Çalışmalarımı şükür, günahlarımı bağışlanmış, amelimi kabul eyle. Ticaretimi helalinden kazanmayı bana nasip eyle. Rahmetinle bağışla ya Aziz ya Gafur!

tamāmi'l-vuzū'i ve itbā'i's-sünneti sübhāneke allāhümme ve biḥamdike eşhedü en lā ilāhe illā ente vaḥdeke lā şerīke leke ve etüb ileyke³¹² andan yire baḳa eyde eşhedü enne muḥammeden ʿabdüke ve resülüke lā ḥavle velā kuvvete illā bi'l-lāhi'l-ʿaliyyi'l-ʿazīm³¹³ *fī beyān-ı edebi'l-ezān*³¹⁴ /5. kaçan ezān okısa mecmūc kārı ve kesbi ve kelāmı kesüp sākıt ve müstemiç olalar ve kaçan müʿezzin allāhu ekber³¹⁵ dise bile ḥayye ʿale'ş-şalavat³¹⁶ dise lā ḥavle velā kuvvete illā bi'l-lāhi'l-ʿaliyyi'l-ʿazīm³¹⁷ diyeler ḥayye ʿale'l-felāḥ³¹⁸ diyicek māşā'allāh kāne ve-māleküm yeşā'lem yekün³¹⁹ diyeler e'ş-şelāvatiḥayrun mine'n-nevm³²⁰ /10. diyicek şadaḳte ve bi'l-ḥaḳḳı naṭaḳte³²¹ ve bāḳısın daḳı bile diyeler *duʿā-ü'l-ezān* allāhümme rabbe hezihi'd-daʿveti't-tāmmeti

66b

ve'ş-şalavati'l-kāʾimeti āti muḥammeden el-vesīleti ve'l-fazīlete ve'd-deracete'r-rafiʿati'l-ʿāliyeti ve'b-ʿaşḫü'l-maḳāme'l-maḫmüden ellezi ve-ʿadteḫü inneke lā tüḫlifü'l-mīʿād³²² ve ezānı kese kese okıyalar ve ḳameti tiz tiz getüreler ve bir kimse ezān okıyup /5. bir gayri kişi ḳamet getürmeye ve abdestsüz kişinüñ ḳamet getürdüğü dürüst degüldür ezānda lā be'sdür *fī beyān-ı düḫüli'l-mescidi ve ālābihi*³²³ mescide girmek edebi oldur kim ṭahāretile gireler eger şu mescid içinde olsa teyemmüm alup gireler ve teyemmüm daḳı

³¹² Abdestin tamamına ve sünnete uymaya şükr olsun, Allah'ı tesbih ediyor ve ona hamd ediyorum.

³¹³ Hz. Muhammed O'nun kulu ve elçisidir. Güç ve kuvvet ancak şanı yüce Allah'tandır.

³¹⁴ *Ezan âdâbı*

³¹⁵ Allah en büyüktür.

³¹⁶ Haydiyin namaza!

³¹⁷ Güç ve kuvvet ancak şanı yüce Allah'tandır.

³¹⁸ Haydiyin kurtuluşa!

³¹⁹ Allah isterse olur, istemezse olmaz.

³²⁰ Namaz uykudan hayırlıdır.

³²¹ Doğru söyledin ve hakkı konuştun.

³²² Ey benim Allah'ım! Ey bu tam davetin ve vakti gelen, kılınacak olan namazın Rabbi. Peygamberimiz Muhammed (s.a.v)'e vesileyi, fazileti ve yüksek dereceyi ihsan et. O'nu kendisine vadettiğin Makam-ı Mahmud'a erişti. Muhakkak Sen va'dinden dönmezsin.

³²³ *Mescide giriş âdâbı*

iki ɗarb- /10. dur bir ɗarb yüz için ve bir ɗarb eller için dirsekleriyle bile şıfatı't-teyemmüm³²⁴ evvel barmağında yüzüğü ve zih-gır

67a

varısa ııkara ve iki kollarını şıgaya dağı ellerinüñ barmağların aça bir tahir yire ellerini ura dağı ıaldura yüzine sile ve bir gayri yire dağı iki elini yine ura ıaldura sağ elinüñ barmağları ucınüñ arkasın şol /5. elinüñ içine kıoya ammā şol{elinüñ}baş barmağıyla şehadet barmağın degürmeye kolınüñ taş yüzinden süre tā dirsegine varınca ve ba'de ol iki barmağı kim kolına degmemişdi anlaruñıla kolınüñ iç yüzünden sıgaya tā barmağları ucına varınca ve şol kolın dağı eyle ide /10. kim zıkr olındı ve şu bulunmaz yirlerde ve sibā^c ve ĥarāmī ĥavf olan yirlerde veyā bir 'özrü ecil için namāzı teyemmümile

67b

kılamak revādur ve teyemmüm cāyiz olur her nesneyile kim bir cinsinden ola ammā kirecile ve külile ve alçuyıla ve kiremidile ve tezegile revā degüldür ammā şu bulunmayan yirlerde vaqtüñ ağirine şuyı taleb itmek gerekdür bilünmez ise andan teyemmüm alup kılamak gerekdür /5. ammā bir vaqtı teyemmümile kılsalar ol vaqt içinde şu bulsalar abdest alup ikileyin kıllalar ve mescide giricek evvel sağ ayağın tađdīm idüp gireler ve mescidden ııkıcağ şol ayağın ilerü dutup ııkalar ve mescide girdüğü vaqt **allāhümme efteĥlenā ebvābe tātike ve-edĥilnā fı raĥmetike yā**

³²⁴ Teyemmüm şekli

erḥame'r- /10. **rāḥimīn**³²⁵ diye ve ayağı kabın kim çıkarur balçıgın ḥaşıra veyā ḥūd dīvāra veyā direge silmeye ve ayakkabın yire katı bırakmaya

68a

ve mescidde kelām-ı dünyevī itmeye veyā yavı kılınmış nesneyi çağirtmaya ve ezān ve ḥuṭbe okınurken söylemeyeler ve mescid içinde tükürmeyeler meger kim örteler ve mescidde yatup uyumağ ve şan'at işlemek ve ücretile ta'līm-i şıbyān itmek ve kağı maḥkemesin /5. mescidde eylemek memnū'dur zīrā kim mescid maḥamı t̄a'at ve 'ibādet ve maḥall-i zıkr ve tilāvetidür her nesne ki ibādete ve t̄a'ate mensüb olmaya anı mescidde işlemek menhīdür ve dağı mescide öñ gelmekligüñ ve öñ şafda kılmağlıguñ ve öñ şafda imām ardında kılmağıñ şevābı artuğ- /10. dur ve namāza t̄urıcağ evvel niyet ide şürū' itdüğü kankı vağt namāzıdur farz mıdur veyā sünnet midür ve nāfile

68b

teṭavvu' mıdur göñliyle niyet ide dilile zıkr ide meşelā irte namāzınuñ sünnetine şürū' itse **neveytü en uşalli şalāte's-şubḥi**³²⁶ diye farīzasında **farze's-şubḥi**³²⁷ diye eger imām olsa **enā imāmen limen tebi'ani**³²⁸ diye ve imāma uyşa /5. **iğdateytü bi'l-imāmi**³²⁹ diye ve ümmi kişiler şürū' itse kankı vağt ise zıkr ide dağı uydum imāma diye dağı iki elin kaldura baş barmağları kulağları yumşağlarına dege dağı allāhu ekber diye ve sağ elini sol elinüñ üstinde qoya göbegi altında andan sübhāneke oğıya ve ba' dehū fātiḥa oğıya

³²⁵ Ey Allah'im bize taat kapılarını aç ve bizi o kapıya dahil et, ey ihsanı ve bereketi olan.

³²⁶ Niyet ettim sabah namazımı kılmaya.

³²⁷ Sabahın farzı.

³²⁸ Bana uyanlara imamlığa niyet ettim.

³²⁹ İmama uyarak niyet ettim.

ammā sünnet- /10. ler ve teṭavvu³³⁰da niçe rekʿat kılrursa fātiḥayla bile sūre ḳoṣa ya üç ayet miḳdārı ḳurʿāndan oḳıya ammā farīzalarda

69a

üç rekʿat kılrınan namāzuñ iki evvelki rekʿatında fātiḥayla ya sūre veyāḥud ihlāṣ veyāḥud āyet ḳoṣa ṣoñında hemān fatiḥa oḳıya ve namāz kılrurken secdesi yirin gözleye ve ḥuṣūʿıyla ṭura ve ihtiyārile öksürmeye ve bir ḥarf /5. ṣadır olacaḳ ṣavt itmeye ve barmaḡın çatlatmaya geyesiyle oynamaya ve dört yanına mültefit olmaya ve yanına ṣoñra gelen kimseyi bilmege meyl eylemeye ve kıyāmda toḡru ṭura secdesi yirin gözleye ve rükūʿda ṣol miḳdār egile kim sekirdenile başı müsāvī ola ve rükūʿ{da} /10. yiken üçkez **sübḥāne rabbiye'l-ʿazīm**³³¹ diye rükūʿdan ḳalkıcaḳ toḡrula kıyāmetde ṭurur gibi ve secdeye varıcaḳ iki elin

69b

düṣe ve ḳoltuḡın aça ve ḳolların düṣmeye iki elinüñ orta yirine secde ide burnıyla alını bile dege secde yirine ḳalıñ yumṣaḳ nesne üstine secde itmeye kim yirüñ ḳatılıḡı eṣeri alınına yitiṣe ve secdede üç kez **sübḥāne rabbiye'l-ʿaḳā**³³² diye /5. ve secdeden ṭurıcaḳ toḡrula oturur gibi ve baʿde otura ṣol ayaḡ üstine teṣehhüd oḳıya ve ṣaḡ ayaḡınüñ baṣ barmaḡın dike ḳıbleden yaña duta ve her namāz ki üç rekʿat veyā dört rekʿat kılrınur ol evvel ḳaʿdede teṣehhüdi **ʿabduḥü ve resūluḥü**³³³den artuḳ oḳımaya ve ahir ḳaʿdede

³³⁰ Metinde تَطَوُّعَات yazılmış.

³³¹ Ey büyük Allah'ım! Seni bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim.

³³² Ey yüce Allah'ım! Seni bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim.

³³³ Ettehiyyatü duasının son kısmı.

muḥayyerdür teşehhüd- /10. de otururken iki budların gözede ve ellerin dizleri üstinde
koya barmağların açık dutup ve her yanına selām virdüğü

70a

vaḳt cemā'ata ve kirāmen kātibine niyet idüp selām vire ve farīza-ile sünnet aralarında
kelām-ı dünyā itmeye ve namāza ṭurıcaḳ evvel şaflara erenler ṭuralar anlardan girüye
oḡlancuḳlar ṭuralar ve andan girüye ḥünşālar /5. ṭura ve bāliḡ olmamış oḡlan yanında ve
‘avretler berā{berinde} ve şüret yirlü olan evde namāz kılmāḳ dürüst degül{dür} enseb
ve lāyık olan evvel müteverri‘ ve şa{liḥ} ve ‘ālim ki ‘ulüm-ı dīniyyede māhir ola ve
andan geçse ḳur‘ānı eyü bilüp tecvīdi ḥüb olan kimseler imāmet /10. ide ve andan geçse
ḥüsn-i şüret ve ḥulḳ-ı sīret ḥüb olanlar ideler ve imāmdan ḡayri iki kişi ola

70b

imām ilerü ṭura ve bir olsa berāber ṭura me‘mūr³³⁴ şaḡ yanına ṭura ve eger cemā‘at
önden eksük olsa imām kıbleye ḳarşı du‘āya el götüre ve eger cemā‘at ön olsa ve daḡı
ziyāde olsa imām yüzün cemā‘atdan /5. yaña döndürüp elin du‘āya götüre ve ‘avretler
birbirine imām olsa berāber ṭuralar imāmları öñ şafuñ ortasında ṭura ve namāzda
ellerin göḡüslerinde baḡlayalar ve yüzlerinden ḡayri yirleri açık olmaya ve rükū‘da
ḳatı egilmeyeler ve secdede ḳarınların uyluḳları üzerine döşeyeler ve teşehhüde /10.
yire döşeni oturalar ve cemā‘ata ve cum‘aya ḡāzır olmayalar ve daḡı üç vaḳitte namāz
kılmāḡı Resül nehy eylemişdür evvel gün

³³⁴ Metinde مأمور yazılmış. Kanaatimizece me‘mur olmalı.

71a

toğaturarken ikinci vakit zevâlde üçüncü gurûb iderken ve bir niçe vakitte dağı namâz kılmağı ʿulemā menʿ itmişler biri fecrûñ farzı kılınduğundan soñra ve ʿaşruñ farızasından soñra vitr-i vācibden soñra ve bayrām namaz- /5. larından öñdin ve haṭīb huṭbedeyiken farz nedür sünnet nedür vitr-i vācib nedür ve teṭavvuʿ nedür anı bildürür evvelā farz oldur ki anı Hakk teʿālā buyurdu ve Resûl cemīʿ ʿömrinde müdāvemet idüp işledi bizüm üzerimize farz oldu ve farz dağı iki nevʿdür biri farz-ı kifāyedür /10. ve farz-ı ʿayn oldur ki anı her kişi elbette kendüsi işlemek gerek şalāh gibi şavm gibi zekevāt³³⁵ gibi hac gibi cihād gibi nefir-i ʿāmm

71b

olsa ve farz-ı kifāye oldur ki anı bir cemāʿatdan bir kişi edā itmek kifāyet ider selām almağ gibi ağsurana hayr olsun demek şayru şormağ gibi ve cenāze namāzın kılmağ gibi ve peygām-bara şalāvāt virmek gibi sünnet oldur /5. ki Resûl anı kendüden işledi ol dağı iki kısımdu biri sünnet-i müʿekkededür ve biri gayr-ı müʿekkededür sünnet-i müʿekkede oldur ki Resûl aña cemīʿ ʿömrinde mülāzemet itdi terk itmedi ve bizüm üzerimize müʿekkede oldu şubḥuñ sünneti gibi ve zuhrûñ sünnetleri gibi ve mağribüñ /10. iki sünneti gibi ve ʿışānuñ iki sünneti gibi ve terāvīḥ gibi gayr-ı müʿekkede oldur ki Resûl anı (وَقْتَهَا)³³⁶ işledi bizüm üzerimize ol gayr-ı müʿekkededür

³³⁵ Metinde زَكَاةً yazılmış.

³³⁶ Okunmuyor.

72a

ve hem nâfiledür ikindü sünneti gibi ve yatsunuñ evvelki sünneti gibi vitr-i vâcib oldur kim Resül anı Cebraîl emriyle işledi meşelâ ihfâyıla okıyacak yirde ihfâyıla okımağ gibi ve cehrile okıyacak yirlerde cehrile okımağ ve namâzda yañılsa sehiv secde /5. itmek gibi ve vitirde kunüt okımağ gibi ve Resül hazreti kunütta bu du'âyı okurdu **allâhümme inni e'üzubike bi-rızâke min sahtike ve e'uzu bi-mu'âffâtike min u'kûbetike ve e'üzübike minke lâ uşşi senâ'en 'aleyke ente kemâ esneyte 'alâ nefsike**³³⁷ {ve te'tavvu'c} oldur ki kim anı işlemeği 'ulemâ hasen ve sevgülü gördiler vuzûda /10. ve şalât ve ğayrında ve te'tavvu'c oldur kim Resül anı işlemedi işlemeçlük şevâbın ve fazîletin beyân eyledi

72b

yañud farz oldur ki anı terk iden 'aşî olur ve inkâr iden kâfir olur oldur ki anı terk iden âşim ve inkâr iden ehl-i bid'at olur oldur kim ne anı terk iden âşim olur ve ne inkâr iden kâfir olur [...] ³³⁸ /5. evvel mescide girdüğü gibi iki rek'at tahıyyetü'l-mescid diyü kıla andan şoñra dört rek'at cum'ca sünneti diyü kıla ve ezân okınurken ve ha'tib hutbe okurken sâkit ve müstemi'c ola ve imâma uyıcağ iki rek'at cum'ca namâzına uydum

³³⁷ Allah'ım! Senin rızanı şefa'atçi kılarak öfkenden sana sığınıyorum. Affımı şefa'atçi yaparak cezandan sana sığınıyorum. Senden de sana sığınıyorum. Sana layık olduğun senayı yapamam. Sen kendini sena ettiğin gibisin.

³³⁸ Eksik bab başlığı

imāma diye ve andan sonra dört /10. rekʿat aḥur-i zuhr³³⁹ diyü kıla ammā farizā kıla ve sonrasında yine iki rekʿat sünnet kıla ammā mışır cāmiʿ

73a

olan şehirlerde cumʿa kılmak farz olur ammā müsāfire degül [...] ³⁴⁰ cenāze namāzına daḥı niyyet şartdur er midür veyāḥud ʿavret midür veyā şabī midür veyā şağire midür meşelā diye **neveytü an uşalli lil-lāhi şalavate'l-cenāzeti /5. erbaʿa tekbīratin liheza'l-meyyiti**³⁴¹ diye ve ümmī kişiler niyyet ideler erise ve ʿavretise ve kızcuğaz her neyise göñliyle zıkr ide ve dilile uydum imāma diye andan tekbīr idüp elin bağlaya ve bunu okıya **sübḥāneke allāhümme ve biḥamdike ve tebāreke ve teʿālā ceddüke velā ilāhe ğayrūke**³⁴² / **allāhümme ente dāyimün tetebā /10. vemā sivāke yaʿnī ve külli şeyʿin ḥālikun illā vecheke leke'l-ḥüküm ve-ileyke'l-maşır**³⁴³ [...] ³⁴⁴ **allāhümme şalli ʿalā muḥammedin**

73b

ve-ʿalā āli muḥammedin ve bārik ʿalā muḥammedin ve ʿalā āli muḥammed ve sellim ʿalā muḥammedin ve-erḥam muḥammeden ve-ʿālī muḥammedin kemā şalleyte ve-sellemte ve-bārikte ve-raḥimte ʿalā ibrahīme ve-ʿalā āli ibrahīm rabbenā inneke

³³⁹ Metinde ظُهر yazılmış.

³⁴⁰ Eksik bab başlığı

³⁴¹ Niyet ettim bu ölü ruhuna dört tekbir ile cenaze namazı kılmaya.

³⁴² Allah'ım! Sen, eksik sıfatlardan uzaksın. Seni, Sana yaraşan övgü ile övüyorum. Senin ismin kutlu ve yücedir. (Seni anmak da kutludur!) Senden başka hiçbir ilah da yoktur.

³⁴³ Allah'ım her zaman varsın. Senden başka her şey yokluğa mahkumdur. Hüküm senindir ve geri dönüş sanadır.

³⁴⁴ Eksik kısım

hamīdun mecīd³⁴⁵ [...] ³⁴⁶ /5. allāhümme eġfir liḥayyinā ve-meyyitine ve-şahidnā ve-ğāyibinā ve-şagīrina kebīrinā ve-zekerinā ve-ünşānā³⁴⁷ / allāhümme men aḥyeytehü minā feeḥyihī ‘ale'l-islāmi ve men teveffitehü minnā feteveffehü ‘ale'l-īmāni ve ḥaşa hezā'l-meyyiti bi'l-rūhi ve'l-maġfieti ve'l-rızvāni³⁴⁸ / allāhümme in kāne muḥsinen fezed fi iḥsānihi ve-in kāne müseyyien /10. fetecāveze ‘anhü velaḳḳihi'l-emn ve'l-büşrā ve'l-kerāmete ve'l-zülfā³⁴⁹ [...] ³⁵⁰ mü'enneş olsa ya'nī dişi ḳabīlesinden balige

74a

olsa bu vechile oḳıya eyde kim allāhümme min eḥyeytehā minnā feeḥyihā ‘ale'l-islāmi min tevfeytehā minnā fetevvefehā ‘ale'l-īmāni ve ḥaşe hezā'l-meyyiti bi'r-rūhi ve'l-rahāti ve'l-maġfireti ve'l-rızvani / allāhümme in kānet muḥsineten fezid fi iḥsānihā /5. ve in kānet müsḔeten fetecāveze ‘anhā velaḳḳihi'l-emnü ve'l-büşrā ve'l-kerāmeti ve'l-zülġa³⁵¹ oġlana böyle oḳıya allāhümme ec'alhü lenā ferṫān ve ec'alhü lenā ecren ve ec'alhü lenā zuḫran ve ec'alhü lenā şāfi'ān müşeffi'ān yeşfe'u lenā yevme'l-ḳıyāmeti bi-rahmetike yā erḫame'r-rāḫimīn³⁵² ḳızcuġaza böyle oḳıya /10. allāhümme ec'alhü

³⁴⁵ Allahım! Muhammed'e ve Muhammed'n ümmetine rahmet eyle; şerefini yücelt. İbrahim'e ve İbrahim'in ümmetine rahmet ettiğin gibi. Şüphesiz övülmeye layık yalnız sensin, şan ve şeref sahibi de sensin.

³⁴⁶ Eksik kısım

³⁴⁷ Allah'ım! Dirilerimizi, ölülerimizi, hazır olanlarımızı, burada olmayanlarımızı, erkeklerimizi, kadınlarımızı, küçüklerimizi ve büyüklerimizi af ve maġfiret eyle!

³⁴⁸ Ya Rabbi, içimizdeki kimseleri İslam üzere yaşat, ölenleri iman üzere öldür. Bilhassa bu ölüyü, kolaylığa, rahata erdir! Onu maġfiret et ve ondan razı ol!

³⁴⁹ Allah'ım! Onun kabrini Cennet bahçelerinden bir bahçe eyle! Onun kabrini Cehennem çukurlarından bir çukur yapma! Ya Rabbi! Beni, ana babamı, ölü diri bütün müminleri ve müslümanları affet, ey merhametlilerin en merhametlisi.

³⁵⁰ Eksik kısım

³⁵¹ Allah'ım onu (bayan) bizden dirilttin İslam üzere yaşat. Onu bizden öldürdün iman üzere öldür. Allah'ım bu ölüye rahatlık genişlik maġfiret ve rızanı bahşeyle. Eğer ölen (bayan) iyi idiyse onun iyiliklerini artır, kötü idiyse onun kötülüklerine aldırma. Onu emanete, müjdeye, ikrama erdir ve onu ateşten koru.

³⁵² Allah'ım bizim iyi amellerimizi artır ve onları bize sevap hükmünde kıl ve onu kıyamet gününde bize şefaathı olarak define kıl ey merhametlilerin en merhametlisi.

lenā ferṭān ve ec^ʿalhā lenā ecrān zühṛān ve ec^ʿalhā lenā şāfi^ʿaten müşeffi^ʿaten teşfe^ʿu
lenā yevme'l-ḳiyāmeti

74b

bi-raḥmetike yā erḥame'r-rāḥimīn³⁵³ [...] ³⁵⁴ ehl-i ḥikmet dimişlerdür kim ḥāşiyette
ḥammāmuñ ḳadīmisi ve eskisi nāfi^ʿ müfiddür ammā ḳış günlerinde ve yaz günlerinde
ḥammāma girseler evvel defa ḡayet ıssı /5. ḥalvete girmeyeler belki tedricile i^ʿtidāl
bekleyeler ya^ʿnī evvel ısıcaḡa andan daḡı ıssına varalar ve ṭonların edebile şoyunalar
fūta bağlanırken yanın ādemden yaña eylemeyeler ve iç ṭonın iḥfāyıla çıkaralar yönin
cāme-kān dīvārından yaña eyleyüp çıkara ve imtilāyile ve ḡayet acele /10. ḥammāma
girmeye ve ḥammāma girdügi gibi şu dökünmeye belki derleyince ṭura ve andan abdest
ala andan şu döküne evvel [...] ³⁵⁵

75a

iç ṭonıla silmek çok cimā^ʿ itmek ve çok ḡuşşalanmaḡ [...] ³⁵⁶ göz nūrın arturur
ḥaḍravāt³⁵⁷ a nazār itmek ve ata ana yüzine baḡmaḡ ve Kelāmu'llāḥ yüzine baḡmaḡ ve
Mekketu'llāḥa nazār itmek [...] ³⁵⁸ göz nūrın eksür ṭuzlu ṭa^ʿām yimek ve başına ḳaynar
şu dökmeḡ /5. ve güneşe ḳarşu baḡmaḡ [...] ³⁵⁹ teni semridür yumşaq libāslar ve ḥoş bŷy

³⁵³ Allah'ım rahmetinle onu bize acil kıl ve onu bize mükâfat kıl bize bir övgü kıl onu bize kıyamet gününde şefa'at eden şefa'atçilerden kıl (çünkü sen sözünden dönmezsın). Ey merhametlilerin en merhametlisi!

³⁵⁴ Eksik bab başlığı

³⁵⁵ Eksik kısım

³⁵⁶ Eksik kısım

³⁵⁷ Metinde حَضْرًا yazılmış.

³⁵⁸ Eksik kısım

³⁵⁹ Eksik kısım

nesneler yiylemek ve kaygusuz olmak ve işleme{mek} [...] ³⁶⁰ teni aruqladur kuru et yimek ve çok cimā^c itmek ve hammā{mda} çok oturmak ve aḥşam uyumak [...] ³⁶¹ gönli karardur çok söylemek ve çok gülmek ve çok yimek ve ḥarām yimek [...] ³⁶² /10. gönli nūrlandurur ḳulhuvāllāhu aḥad³⁶³ sūresin çok oḳımaḳ ve ta^cām az yimek ve ^culemā meclisinde oturmak

75b

ve dün namāzın kılmaḳ ve yabān otların yimek [pend] dört nesneye i^ctimād idüp maḡrūr olmamaḳ gerek evvel kış faşlında hevā hoşlığına ikinç pādişāhlaruñ güldüğine üçünci düşmenüñ temelluḳ itdüğine dördünci ^cavretlerüñ zāhid- /5. lendüğine nitekim dimişlerdür **lā yeḡurrenneküm erba^catün ḥarru's-ṣitā'i ve zihkü'l-ümerā'i ve temelleḳu'l-e^cdā'i ve tezehhüdü'n-nisā'i** ³⁶⁴ [...] ³⁶⁵ ve üç nesnede vefā yoḳdur evvel atda ikinç kılıçda üçünci ^cavretde [ṣi^cir]

selāšetün leyse lehā vefā,

e's-seyfü ve'l-ferasü ve'n-nisā'i ³⁶⁶

[...] ³⁶⁷ kaçan bir işe şürü^c itseñ evvel Ḥaḳḳ te^cālāḳatuñda /10. hāzır bil eger iḳdām itdügüñ iş şerrise ḳorḳ Ḥaḳḳ te^cālādan ḳatuñda hāzır ve nāzırdur ve eger ḥayr ise āḡaz idersen

³⁶⁰ Eksik kısım

³⁶¹ Eksik kısım

³⁶² Eksik kısım

³⁶³ İhlas Suresi.

³⁶⁴ Dört şeye aldanmayın: Kışın sıcaklığı, zenginlerin gülüşleri, düşmanların övgüleri, kadınların dindarlığı.

³⁶⁵ Eksik başlık

³⁶⁶ Üç şeyde vefa yoktur: 1. Kılıç, 2. At, 3. Kadın

³⁶⁷ Eksik başlık

76a

ihlâsıla riyâsuz işle kim Tenğri Te‘âlâ nâzırdur göreçurur [...] ³⁶⁸ eger dilerseñ kim mecmû‘ halkıla eyü dirlik dirilsen senden ululara atañ gibi ‘izzet it ve senüñ akrânuña qardaşlaruñ gibi hürmet it ve senden kiçilere oğluñ /5. gibi şefkat it ve kaçan bir kişiyle dost olmaq dileseñ evvel anuñıla şavaş eger ol kişi ‘ayblaruñı yüzüñe urmazısa anuñıla dost ol ve illâ terk it dostlaruñdan ve qardaşlaruñdan nesne alma kim muhabbeti eksür

[şi‘ir] **velâ taqriż eḡāke velev maḡabbetin**

feinne elqarže /10. miqrāzü'l-muḡabbeti³⁶⁹

üç täyifeye rāzuñ söyleme evvel mey-h̄‘ārlara ikinç ‘avretlere üçünci oğlanlara [...] ³⁷⁰

76b

üç täyifeden vefâ gelmez evvel pâzişāhlardan ki emîrü'l-mü‘minîn ‘Alî dimişdür **lā vefā‘e'l-mülükün³⁷¹** ve bir daḡı şol düşmenden ki intikām itmiş olasıñ daḡı añlayan senüñile dost olmış ola ve bir daḡı ‘avretten vefâ gelmez [şi‘ir]

seg be-perver zen me-perver gü /5. çirā

seg vefā dāred nedāred zen vefā³⁷²

kaçan kimseden nesne ḡacetüñ olsa veyā bir nesne tevaḡḡu‘ ider olsañ gökçek gökçek yüzlü kişiden iste gülenç yüzlüden tevaḡḡu‘ it [şi‘ir]

meber ḡacet benezdik türüş ruy

ki ez ḡüyı yadeş fersüde kerdı

³⁶⁸ Eksik başlık

³⁶⁹ Kardeşine ödünç vermekten sakın çünkü ödünç dostluğu azaltır.

³⁷⁰ Eksik başlık

³⁷¹ Hükümdarlara güvenilmez.

³⁷² Bir köpeği yetiştir amma bayanları yetiştirme nedeni köpek vefalıdır fakat bayanlar vefalı değildir.

eger guy ğam-ı dil bā kesi guy

ki ez rūyeş be-nekad /10. āsūde kerdi³⁷³

zīrā³⁷⁴ türüş yüzlü kimseden ve şarudan ki gök yüzlü ola hayr gelmez **lā hayre mine'l-
eşkarî'l-i'lān**³⁷⁵ ve ğayet uzun [...] ³⁷⁶

³⁷³ Huysuz adamın yanına gitme, ihtiyacını ona götürme onun kötü huyundan rahatsız olursun. Kendinde dağlar kadar gam olsa o adama söyle ki onun yüzünden sen rahatlayabilirsin.

³⁷⁴ Metinde ذیرک yazılmış.

³⁷⁵ Sarışınlardan hayır yoktur, Ali'den başka.

³⁷⁶ Eksik kısım

4. BULGULAR

4.1 ŞEKİL İNCELEMESİ

XV. yüzyıl Anadolu Türkçesiyle yazılan Kitâb-ı Tâcu'l-Edeb adlı bu eserin okunması, transkribe edilmesi ve gramatikal dizininin hazırlanması esnasında eserin dil bakımından Türkçenin eski dönemlerinin ve eserin yazıldığı dönemin dil özelliklerini yansıttığını görmüş olmamız, eserin dil özelliklerini ortaya koymayı gerekli kılmaktadır. Eserin şekil incelemesi neticesinde ulaştığımız sonuçları aşağıda veriyoruz:

4.1.1 Yapım Ekleri

4.1.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

- +An** : Eski Türkçede çokluk eki olarak kullanılan bu ek zamanla işlevini yitirmiş, kalıplaşmış birkaç örnekte kalmıştır.
er+en+ler 8a/7, 49b/3, oğ(u)l+an+cuğ 14a/8
- +Aru** : İstikamet bildiren kelimeler türetir.
yuğ+aru+su+na 25a/6, iç+erü 23b/7, il+erü 15b/2, il+erü+rek 63b/1
- +CA** : 1. "... kadar ve ... olarak" anlamı taşıyan zarflar yapar. ayru+ ca 28b/7, bu+(n)ca 43a/11, 57a/9, oñat+ca 9b/5, ni+ce 12b/2, 18a/9, 39b/5, 43a/7, 43b/3-9-10, 44a/11, söyler+ce 13a/10, ziyâde+ce 14b/1
2. İsim yapar. ma'sûm+ca+lar+a 14a/7, 27b/2
- +CAK** : Sıfat ve zarf fonksiyonlu kelimeler türetir.

gök+cek 9b/10, büyü+cek 16b/8, al+çağ 14b/3

+CI : Bazen bir işi âdet hâline getiren kimseyi bildirir.³⁷⁷

oyun+cı+ya 15a/2, muştı+cı 18a/10, yal+(g)an+cı+lığ-ıla 56a/1

+cUGAz : Küçültme ekidir.

kıız+cüğaz 73a/6, mey+cügez+in 43b/7, zarf+cüğaz+ıla 43b/7,

dil+cügez+i 13a/10

+cUk : Ünlü ve ünsüz uyumlarına bağlı olan +CIk / +CUk eki, adlara ve

sıfatlara küçültme, pekiştirme, sevgi ve acıma ifadesi katan bir ektir.³⁷⁸

maçşūme+cik+ler+e 15b/3, aqça+cüğ+um 59a/4, cānavar+cuk+lar+ı

62b/10, hātır+cuk+lar+ı+n 14b/2, oğlan+cuk 14a/8, tabīrat+cuk+lar+ı

27b/2, uşa(ğ)+cuk+lar+ı+n+a 28b/8

+dA : Aslında bulunma hâli ekidir. Yapım için de kullanılır. Zaman bildiren

isimlere gelerek zaman zarfı yapar.

gün+de 21b/2, yıl+da 22a/10, 46b/1

+dAş < da+eş : Ortaklık ve beraberlik ifade eder.³⁷⁹

kar+daş 45b/5, 76a/8, qarın+daş 45a/5-7, yol+daş 15b/7, 42a/11

+dIn : Ayrılma hâli olan bu ek belirli kelimelere gelerek zarf yapar.

öñ+din 31a/4

+di : Kalıplaşmış tek örnekte zaman zarfı yapmıştır.³⁸⁰

im+di 9a/9

³⁷⁷ Gülsevin, G. (1997), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yay., Ankara, s.115

³⁷⁸ Korkmaz, Z. (2007), *Türkiye Türkçesi Grameri*, TDK Yay., Ankara, s. 42

³⁷⁹ Vural, H. (2004), *Çoban-nâme*, GOP Ü. Yay., Tokat, s. 11

³⁸⁰ Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, s.116

- +egü** : Arkaik olarak belli kelimelerde geçmektedir.³⁸¹
bir+egü+nüñ 17a/10
- +In** : Ünlü uyumuna girerek isimlerden zarf yapar.
uz+un 36b/6, yak+ın 59b/7
- +(I)ncI** : Sayı adlarından sıra sayı sıfatları türeten çok işlek bir ektir.³⁸²
beş+inci 7a/3, dörd+ünci 7a/2, altı+ncı 7a/3, toğuz+ıncı 7a/3, on+uncı
7a/6, sekiz+nci 8a/6, yedi+nci 8a/5
- +KI** : +ki ilgi ekidir. Ünlü uyumuna giren örnekleri azdır. Ötümlüleşmiş
birkaç örnekte bulunur.
el+ler+i+(n)de+ki 14a/7, şimdi+ki 37b/11, göñl+i+(n)de+ki 59a/4,
öñ+in+de+ki 59b/11, evvel+ki 72a/1, kan+kı 48a/8
- +IA** : Zaman zarflarına eklenerek anlamı pekiştirir.
dün+le 43a/3
- +IAyIn** : Zarf yapar.
iñi+leyin 27a/5, iki+leyin 63b/5
- +IUk** : Düzlük yuvarlaklık uyumuna giren bu ek âlet ismi ve soyut isim türetir.
er+lik 40a/2, selâmet+liğ+ile 18a/2, yok+sul+lık 22b/1, delü+lüg+e 8b/7,
10a/2, eyi+lük 25b/4
- +IU** : İsimlerden sıfat görevli kelimeler türetir.
boy+lu 8a/2, kıt+lu 21b/2, 22a/8, baht+lu 29a/8, 34b/2, kıt+lu 30b/3,
abdest+lü 62b/2, dür+lü 6b/9, dil+lü 8a/4, 58b/9, giz+lü 59a/5

³⁸¹ Özkan, M. (2000), *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, s. 119

³⁸² Korkmaz, age., s. 61

+mİş : Altı ve yedi rakam isimleri üzerinde kalıplaşmış olarak görülür. Çok eskiden 'on' anlamını taşıyordu.

alt(ı)+mış 27a/11

+ndü : 'İki' rakamının üzerine gelerek, vakit bildiren yeni bir isim yapar.

iki+ndü 72a/1

+rA : 1. Yön bildiren zarf yapar.

taş+ra 5a/5

2. Zaman zarfı türetebilir.

şoñ+ra 6b/7

+sul : Tek örnekte görülür. Sıfat yapar.

yok+sul+lık 22b/1

+sUz : Olumsuzluk ifade eder.

destürun+suz 29a/1, fışk+suz 12b/2, fücür+suz 12b/2, göz+süz+ler 34a/4,

ök+süz 7b/10, tahâret+süz 30a/3

4.1.1.2. *Fiilden İsim Yapım Ekleri*

-1. Masterlar

-mAk : En işlek master ekidir.

oķı-t-maķ 6a/8, ķaz-ı+t-maķ 7a/2, ģarç+la-n-maķ 16b/8, dik-mek 22a/1

-mAKIİK : -mAK mastarı ile aynı fonksiyonda kullanılır. İkinci derece işlek bir ektir.

kıl-maqlıg+uñ 68a/9, ev-len-meklik 8a/1, gel-meklig+uñ 68a/8, oqu-
maqlıg+luğ 30a/3

-(y)İş : İşlek bir ek değildir.

al-ış vir-iş 22a/7, yañ(1)l-ış+lar+ı+n 28b/9

-dUK : Bu şekil aslında işlek bir sıfat-fiil ekidir. Ancak, EAT.'de, nādiren -
mAK mastar ekinin fonksiyonunda kullanılmıştır.³⁸³

tağıl-duğ+ı+ndan 57b/9, kıl-ın-duğ+ı+ndan 71a/3, düken-düg+i+nden
10b/6, di-dük+ler+i 37b/9

-2. Sıfat-Fiiller

-mİş : Çok işlek bir geçmiş zaman sıfat-fiil ekidir.

kızdan kal-mış 8a/5, karı-mış 8a/11, kız-mış 58a/2, piş-miş 63b/9, yavı
kul-ın-mış 68a/1

-dUK : Çok işlek bir görülen geçmiş zaman sıfat-fiil ekidir. Kendinden sonra
iyelik eki alarak kullanılır.

um-duğ+um 11b/6, ol-duğ+ı+n 11b/9, baş+la-duğ+ı 21b/8, gel-düg+i
22b/11, sö(z)+le-düg+im 23b/3, ir-iş-düg+i 25a/5

-(y)AcAK : Gelecek zamanın işlek sıfat-fiil ekidir.

koy-acağ 34a/5, oқи-(y)acağ 72a/3, işid-il-ecek 52a/2, ri'āyet id-ecek 5b/8

-(y)An : İşlek bir sıfat-fiil ekidir.

ol-ın-an 1b/8, kal-an 6a/3, ol-an+ı 8a/7, ögre-d(t)-en 6a/3, get-ür-me-
(y)en 8a/5

³⁸³ Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, s. 122

-(U)r : İşlek bir geniş zaman sıfat-fiildir.

kıayna-r 75a/4, otur-ur 69b/5, ırur-ur 69a/11

-mAz : Olumsuz geniş zaman sıfat-fiildir.

bul-ın-maz 67a/10, dile-mez 36a/3, id(t)-e-mez 51b/4

-3. Zarf Fiiller

-3.1. Zaman Zarf-Fiilleri

-(y)IcAK : toğ-ıcağ 6a/6, ıkı-ıcağ 13b/4, otur-ıcağ 13b/5, ol-ıcağ 16b/9, ıkı-ıcağ 67b/7, ırur-ıcağ 68a/10, deg-icek 15b/5, baş+la-(y)ıcağ 54b/3, büyü-(y)icek 17a/7

-(y)IncA : EAT.'de “-(y)IncAyA kadar” görevini üstlenmiştir. Olumsuz tabanlar üzerinde kullanıldığı zaman “-mAdIktAn sonra” anlamı taşır.³⁸⁴
ol-ınca 20b/5, añla-(t)-ınca 41a/3, al-ma-(y)ınca 8b/10, uza-t-ma-(y)ınca 17b/2

-(y)IcAGAz : -(y)IncA anlamında seyrek kullanılmış eklerdendir. -(y)IcAK ekinin genişletilmiş şekli olabilir.
ol-ıcağaz 6a/3

-(y)AlI : Seyrek kullanılmış bir ektir. Bugüne -(y)AlI, -(y)AlIdAN beri veya – DIKtAn sonra olarak aktarılabilir.³⁸⁵
gid(t)-eli 45b/1

-mAdIn : Esas fiile zamanda öncelik kazandırır.

boz-ul-madın 4b/1, ol-madın 53b/2, bil-medin 25a/6, git-medin 61a/2

³⁸⁴ Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, s.126

³⁸⁵ Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, s.127

-dUK+iyelik+dA : -dUKdA geçmiş zaman sıfat-fiilinin iyelik ekli biçimidir. Esas fiil ile zarf-fiil ekli fiilin eş zamanda yapıldığını bildirir.

it-düg+i+(n)de

-dIsA : Bugün -(y)ınca eki ile tercüme edilebilir.³⁸⁶

it-dise 12a/3, öğren-dise 31a/9, 50a/3

-mAZdAn öñ(din) : -mAdIn ekinin fonksiyonunda kullanılmıştır.

şor-mazdan öñdin 53b/1, edeb-le-mezden öñdin 35a/5

Cümlelerin İçindeki Diğer Unsurlarla Birlikte Fiillerin Zarflaştığı Kullanılışlar

kaçan (ki..)

kaçan (ki..) ... F.-sA+kişi :

kaçan vuzūdan fāriğ *ol-sa* ol etegine ve iç tonı üstüne şu sepe 65b/9

kaçan bir işe şürūc *it-señ* evvel Hakk te^cālā katuñda hāzır bil 75b/9

tā (ki) ... F.-IncA(yA) : -(y)IncA(yA) kadar anlamı verir.

tā bizüm peygām-barımuza *gel-ince* 6b/11

-3.2. Hâl Zarf-Fiilleri

-ken : 'i-' fiili ile kullanılır. Ünlü uyumuna uymaz.

al-ur-ken 7a/4, yat-ur-ken 9a/2, id(t)-er-ken 17b/11

-(y)V : a. -(y)A, -(y)I ve -(y)U zarf-fiilleri, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde, günümüzle hemen hemen aynı fonksiyonlarda kullanılmıştır.³⁸⁷

di-(y)ü 5b/5, göz+le-(y)ü 34a/7

³⁸⁶ Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, s.128

³⁸⁷ -(y)V eki fonksiyonu için bk. Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, s. 130

b. ikilemeler kurar.

çat çat *ur-ı ur-ı* mektebden taşra çıkardı 24a/1

ve dağı sözi *gül-e gül-e* söylemek 52b/10

c. gör- tasvirî fiilinden önceki fiile gelir ve istek kipi gibi kullanılır.

mübtedî oğlanuñ evvel tabî'atını teşhîş *id(t)-e göre* 25a/3

d. '-maya' anlamını taşır.

gayret idüp beni cāhil şanmasunlar diyüp ola ki nā-şevāb hüküm *id(t)-e* ve

dalālete sebep olup mazlemeye *gir-e* 48b/3-4

e. -(y)ArAk veya -(y)Ip zarf-fiileri gibi de kullanılmıştır.

sünnet *id(t)-e* andan 'ilme ibtidā itdüre 6b/8, Tācu'l-Edeb *di-(y)ü* ad

virildi 5b/5, naşrānī *di-(y)ü* çağırırsalar 53b/8

-3.3. Şart Zarf-Fiilleri

-sA+kişi : Asıl fiilin yapılmasını, zarf-fiil eki alan fiilin yapılması şartına bağlar.

her kimüñ ki kızcuğazları çok *ol-sa* ve ata bunlaruñ me'ünet-i

meşakqatine havāyic belāsına mübtelā *ol-sa* Hakk te'ālā celle celālühü ol

kişiyle cehennem arasında bu kızcağızları perde kıılır 14b/6

-(V)rsA+kişi : Asıl fiili zaman içinde şarta bağlar.

ehl-i hikmet dimişler kim yolu elden qomañ eger tolanmacı dağı *ol-(u)rsa*

8a/10, taşra çıkayım evvelā her kime *şataş-(u)rsam* anuñla tanışayım

9a/3

Cümle İçindeki Diğer Unsurlarla Birlikte Fiillerin Zarflaştığı Kullanımlar

eger

eger ... F.-sA+kişi : -(V)rsA+kişi anlamı verir.

eger cemā'at önden eksük *ol-sa* imām kıbleye karşı du'āya el götüre
70b/2

eger ... F.-(V)rsA+kişi : -(V)rsA+kişi anlamı verir.

ve şehirlerde sâkin oluñ *eger* göçer konar dağı *ol-ursa* 8b/1

eger ... F.-(V)A+kişi : -sAydI anlamı verir.

eger biñ yıl 'ömrüñ *ol-a* her yıl kim arkaña götürüp getirüp Mekke[y]i
tavâf itdürsin 19b/10

her kim

her kim ... F.-sA+kişi : -(V)rsA+kişi anlamı verir.

her kimse ol tâcı başına *gey-(ü)rse* her kande olursa 'azîzü ve
muhteremdür ve maqbül ve muhteremdür ve maqbül ve mükerremdür
35a/8

4. Bağlama Zarf-Fiilleri

-(y)Up : Ünlüsü devamlı yuvarlak olan bu ek iki fiili birbirine bağlar. İlk fiilin yapılmasından hemen sonra ikinci fiilin yapıldığı veya yapılacağını anlatır.

kıl-up 1b/10, götür-üp 2b/6, ko-(y)up 20a/3, belinlet-me-(y)üp 24b/9

4.1.1.2.1. Fiillerden İsim Yapan Diğer Ekler

-(A)k : Eski Türkçedeki -Gak ekinin, EAT.'deki şekilleriyle karışmıştır.³⁸⁸ Sıfat yapar.

³⁸⁸ Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, s. 135

yum(u)ş-ağ 69b/3

-(y)An : -An eki, tarihi dönemlerin -gAn ekindeki ön ses g-'sinin eriyip kaybolmasından oluşmuş abartma sıfatları yapan farklı bir ekin devamıdır. Şekildeki tıpkılık dolayısıyla bunu -An sıfat-fiil ekiyle karıştırmak gerekir.³⁸⁹

yal-an-dan 50b/7

-ğu / -gü : İsim yapar.

sev-gü+lü-si+dür 19b/1, kay-ğu+sı 18a/2

+(y)IcI / -(y)UcU < -gUçı <-gUçI : Fiilden, “o işi yapan, yapma etkisi gösteren” anlamında sıfatlar türetir.³⁹⁰

id-ici 34b/2-3, 46b/11, iste-(y)ici 46b/10, at-ıcı 17b/4, uz+a-t(d)-ıcı 17b/4, bul-ucu 46b/10

-Im : Genellikle bir defada veya bir hamlede yapılan işleri gösterir.

öl-üm+den 64a/3

+mAc : Az kullanılan bu ek, dönüşlü fiillerle kurulmuş örneklerde görülür. Benzeşmezlik ve benzeşme gibi ses olaylarıyla şekilce değişikliğe uğrayarak Türkiye Türkçesinde örneklerini bulur.³⁹¹

tol-a-n-mac+ı 8a/11

-maz : Geniş zamanın olumsuz sıfat-fiil ekidir. Kalıcı sıfatlar da yapar.

yara-maz+lar+ıla 15b/11, yara-maz (işlere) 30b/9

-mur : Geçişsiz fiile gelir.

³⁸⁹ Korkmaz, age., s. 74

³⁹⁰ Korkmaz, age., s. 82

³⁹¹ +mAc ekli türetmeler için bk. Korkmaz, age., s. 94

yağ-mur 18a/1

-(U)k : Her durumda 'edilgen çatıda -mış' ekinin fonksiyonunda isim ve sıfat türetir.

büyük-ler+e 15b/6, böl-üg+i 38a/3, buç-uğ 42a/10, aç-uğ 69b/11, ayr-uğ 10b/6, çib-uğ 23a/10

-V : Bir tek 'ünlü' ile yapılan isimlerdir.³⁹²

-A :

a. Eski Türkçedeki ünlü zarf-fiildir. Kalıplaşmış olarak edat yapar.

gör-e 9a/5

b. Eski Türkçedeki ünlü zarf-fiildir. Kalıplaşmış olarak görülür.

kış-a 8a/3

-I : Eski Türkçedeki ünlü zarf-fiildir. Kalıplaşmış olarak görülür.

dağ-ı 8a/11

-I / -U < -(I)g / -(U)g : Daha çok tek heceli geçişli ve geçişsiz fiillere gelen -I / -U eki çok işlek ve verimli bir ektir. Şekil yapısı bakımından aslında bir bağlantı ünlüsüdür. Eski Türkçede fiilden isim türeten -(I)g / -(U)g eki Güney-Batı Türk lehçelerine uzanan gelişme sürecinde eriyip kaybolunca fiilin son ses ünsüzü ile eki kaynaştıran -(I) / -(U) bağlantı ünlüleri -g ekinin yerini almış, böylece fiilden ad türeten bir ek niteliği kazanmıştır.³⁹³

kap-ı-g > kap-u-sı-ndan 9a/3, kork-u-d(t)-urmış 23a/5

³⁹² -V zarf-fiili eki fonksiyonu için bk. Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, s. 136

³⁹³ Korkmaz, age., s. 82

Bu ek işlev bakımından fiilin gösterdiği işin ürünü veya sonucu olan somut ve soyut adlar ve sıfatlar türetir.

kat-ı 62b/2, kur-u-(y)ınca 64b/10

4.1.1.3. Fiilden Fiil Yapan Ekler

-A- : Eski Türkçe devresinden beri bütün şivelerde nadir olarak kullanılan bir pekiştirme ekidir. Fakat bu ek zamanla kaynaşıp pekiştirme vazifesini yitirmiştir.³⁹⁴

ır-a-ğ 11a/1

-AIA- : Nadir olarak kullanılan ve fiilin bildirdiği hareketin arka arkaya yapıldığını gösteren bir ektir.³⁹⁵

kov-ala-sa 25a/2

-Ar- : Geçişsiz bazı fiillerden geçişli fiiller türeten ettirgenlik ekidir.

gid(t)-er-mek 7a/3, çık-ar-a 74b/9

-der- / -ter- : Bu ek, *gönder-*, *dönder-*, *göster-* gibi pek mahdut kelimelerde görülüyor. Bunlardan *göster-*'in izahı güçtür, *gös-* diye bir fiil yoktur.³⁹⁶

könd-ger- > kön-der- > gön-der-miş 17b/10, közd-ger- > köz-der- > gös-ter-üp 53a/4³⁹⁷

-Dır / -Dur : İş başkasına yaptırma ya da işe olanak sağlama, sebep olma anlamlı ettirgenlik işlevinde kullanılır.

al-dır-up 26a/11, inan-dur-ınca 58a/7

³⁹⁴ Hacıeminoğlu, N. (1984), *Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller*, Cönk Yay., İstanbul, s. 97

³⁹⁵ Hacıeminoğlu, *Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller*, s. 78

³⁹⁶ Timurtaş, F.K.(1994), *Eski Türkiye Türkçesi*, Enderun Yay., İstanbul, s. 118

³⁹⁷ Bu kelimelerin açıklaması için bk. Timurtaş, F.K.(1999), *Osmanlı Türkçesi Grameri 3*, Alfa Yay., İstanbul, s. 118

-(I)l- / -(U)l- : Hem edilgen çatı hem de özel anlamda yeni kelimeler türetir.

aç-(i)l-a 3a/11, vir-(i)l-di 5b/5, buyur-(u)l-duğ+ı 35a/5

Bu ek edilgenlik işlevini kaybederek ve eklendiği kökle kaynaşarak oluş ve dönüşlülük işlevinde geçişsiz fiiller türetmiştir.

dir-(i)l-sen 76a/2, eg-(i)l-e 69a/9

-lAn- : -ñ dönüşlülük eki ile kaynaşıp isimden fiil türetmesine rağmen Kâşgarlı

Mahmut'un eserinde geçen bir şiirdeki kelime, bu ekin zıt anlamını karşılayan fiilden fiil türettiğini de göstermektedir:

“Tapdu maŋa ilindi

Emgek kerü ulındı

Kılmış inğa ilendi

Tutgun bolup ol katar”³⁹⁸

“Tapdu bana tutsak oldu, zahmet görüp canı sıkıldı, yaptığına pişman oldu, tutsak olup sıkıntıya düştü.”

kat- (mihnete, sıkıntıya düşmek) > kat-lan- 26a/3 (dayanmak, tahammül etmek, sabretmek)³⁹⁹

-n- / -(I)n- / -(U)n- : Etken fiillerden edilgen fiil oluşturur.

bul-(u)n-maz 11a/4, gör-(i)n-ür 38b/7

Dönüşlülük görevinde yapılan işin yapana döndüğü ya da kendi kendine olduğunu gösterir.

sev-(i)n-dür-mek-de 14b/3, soy-(u)n-alar 74b/7

³⁹⁸ Kaşgarlı Mahmut, *Divanü Lügati't Türk*, ter. Besim Atalay (1998), c.1, TDK Yay., Ankara, s.205

³⁹⁹ DİLÇİN, C. (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara, s. 130

Bazı fiillere eklendiğinde, kendisindeki dönüşlülük işlevini sürdürmesine karşılık kökle iyiden iyiye kaynaşarak onun ayrılmaz bir parçası durumuna gelmiştir.

ısı-n-a 23a/1, ögre-n-sün 24a/9, şaķı-n-a 31b/4

Bazen +A-n- > -An-, +lA-n- > -lAn- ve -n-ç > -nç biçiminde birer birleşik ek niteliği kazanmıştır.

ın+a-n-maz-lar 56a/3

-(I)ş : Aslında işteşlik ekidir. İşin kendi kendine olduğunu gösteren bir çatıdır.
ir-(i)ş-düm

-(I)şIr- / -(U)şUr- < -(I)ş- / -(U)ş- + -tIr- / -tUr- : Karşılıklı ve birlikte anlamlı işteş çatılar kurar.

tan-ış-mış 9a/1, yap-ış-up 23b/7, ir-iş-düg+i 25a/5, gül-iş-mek 53b/6, yit-işdür-dük 57b/7, bul-uş-dıg+ı 31b/1, tut-uş-mış 56a/8

-t- , -(I)t- / -(U)t- : Ettirgenlik fiilleri kuran işlek bir çatı ekidir.

oķı-t-maķ 6a/8, kaz-ı-t-maķ 7a/2

Eklendiği bazı fiillerde kökle kaynaşmış ve ettirgenlik işlevi bakımından bir körelmeye uğramıştır. Bu türlü fiillerde kökler de yalın biçimleriyle kullanımdan düşmüştür.⁴⁰⁰

ör-t-eler 68a/3, işi-t-dük-ler-i 48b/8

-y- < -đ- : -y- eki, Eski Türkçede de artık canlılığını yitirmiş olan -đ- ekinin -đ- > -y- değişmesine uğramasından oluşmuş bir ek türüdür.⁴⁰¹

⁴⁰⁰ Korkmaz, age., s. 135

⁴⁰¹ Korkmaz, age., s. 135. Ayrıca -y- < -đ- değişimi için bk. Hacıeminoğlu, *Yapı Bakımından Türk Dilinde Filler*, s. 77

(ke-đ-) > ge-y-ürse 35a/8, (ko-đ-) > ko-y-alar 60a/8, (şı-đ-) > şı-r 53a/1,
 (sö-đ-üg+le-) (aynı kökten söz vardır) > sö-y+le-mek 53b/1

-(İ)z- / -(U)z- : Az kullanılan bu ek, bazen ettirgen, bazen de sadece geçişli fiil teşkil etmektedir.⁴⁰²

(em-(i)z-ir-) > em-z-ür-düg-i-nüñ 20a/1

4.1.1.4. İsimden Fiil Yapan Ekler

+A- : İsimlere gelerek hem geçişli hem de geçişsiz fiiller türetmeye yarar.⁴⁰³

yarlık+a- > yarlıg+a-dum 43a/8, beñiz+e-rsin 53b/9, uz+a-t-ıcı 17b/4,
 dil+e- 20a/5

“Olma” bildiren geçişsiz fiil yapar.

ogur > ug(u)r+a- > ugra-rsa 50b/3

+Al- < +A-l- : Sıfatlardan ve isimlerden geçişsiz fiiller türetir.

diri+l-mek+den 16b/2

+An- < +A-n- : +A- ekinin dönüşlülük eki -n- ile birleşmesinden oluşmuş bir birleşik

ektir. Ekin işlevinde “olma” bildirme yanında -n- ekinin “yapılan işin yapana dönüşünü gösterme” işlevi de belirgindir.⁴⁰⁴

şad+an- > şa(d)t-an-dur-ma-(y)alar 16b/8

+Ar- < +A-r- : Hem geçişsiz hem de geçişli fiiller türetir.

ev+er-mek 7b/2

⁴⁰² Hacıeminoğlu, N. (1996), *Karahanlı Türkçesi Grameri*, TDK Yay., Ankara, s. 147

⁴⁰³ şAHİN, H. (2003), *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yay., Ankara, s. 71

⁴⁰⁴ Korkmaz, age. s. 112

- +Ar- < er-** : Bazı sıfatlara ve renk adlarına gelerek “olma” bildiren Eski Türkçedeki er- fiilinin bir süre sonra birleştiği sözlerle kaynaşarak ekleşmesinden olmuştur.⁴⁰⁵
kara+er- > kara+r-dur 75a/8
- +At- < A-t-** : “Yapma” bildiren geçişli fiiller türetir. Kaynaşma dolayısıyla -t- ekinin işlevi körelmiştir.
il+et-se 3b/3
- +dA-** : Ses yansımali kelimeler türetir. İsimlerden geçişli fiiller yapar.
iz+de- > is+te-di-ler 10a/2
- +I- / +U-** : Bu ek Eski Türkçede işlek olduğu halde, eklendiği kökün yalın durumu çok kez, bu kökün başka türevleri aracılığı ile ortaya konabilmektedir.⁴⁰⁶
yo-r (yol) > yor+ı- (yürümek) > yür+ü-rken 30a/10⁴⁰⁷, kaç+ı-mış 18a/4
- +(U)k-** : Eski Türkçeden kullanılagelen bu ek oluş bildiren kök isimlerden geçişsiz fiiller türetir.
göz+ük-meye 62a/7
- +lA-** : Her türlü isimden etken, hem oluş bildiren hem de taklidî mahiyette fiiller teşkil eden çok işlek bir ektir.⁴⁰⁸
baş+la-salar 29b/7, aruğ+la-dur 75a/7, belinğ+le-> belin+le > belin+le-t-me-(y)üp 24b/9

⁴⁰⁵ Korkmaz, age. s. 113. Ayrıntılı bilgi için bk. Banguoğlu, T. (2007), *Türkçenin Grameri*, TDK Yay., Ankara, s. 208 § 175 ; Kaşgarlı Mahmut, age., c.II, s. 163 (kızılardı = kızıl erdi, karardı = kara erdi vb.)

⁴⁰⁶ Erdal, M.(1991), *Old Turkic Word Formation I-II*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden'den naklen Korkmaz, age., s.114

⁴⁰⁷ Hacıeminoğlu, *Karahanlı Türkçesi*, s. 153, § 7 -ı- / -i- fiiline bk.

⁴⁰⁸ Hacıeminoğlu, *Karahanlı Türkçesi*, s. 156. Ayrıca Korkmaz, age., s. 116'ya bk.

+lA eki ile kurulmuş bazı fiillerin kökleri yalın olarak kullanılışlarını kaybederek kökle kaynaşmış durumdadır.

añ+la-ñ-mış 32a/1

+lAn : +lA eki ile kurulmuş bazı kelimeler dönüşlülük eki -n- ile genişletilebilir.

ev+len-mek 7b/3, harç+lan-mak 16b/8

+ra- : Eski Türkçede sayılı örneklerine rastlanılan bir ektir. Metnimizde bu ekin ikileme şeklinde oluşmuş bir yapısına rastlıyoruz.

şoķaķda āvāz idüp ve şi'r oķıyu şoķ+ra-n-u güm+re-n-ü (homurdan-) yürimeye 62a/10

4.1.2. İsim Çekimi

4.1.2.1. Çokluk Eki : +lAr / +lEr

ata+lar+uñ 5b/6, ad+lar+uñ 6a/8, müsülmān+lar 6b/2, harekāt+lar 14a/2, ma'sümca+lar+a 14a/7, gül+ler+i 3a/10, 'aceb+ler+i 4b/10, eren+ler 8a/7

4.1.2.2. Hâl Ekleri

4.1.2.2.1. İlgi Hâli : +(n)uñ/+(n)üñ, +Ø

bu(n)+lar+uñ 1b/9, ata+lar+uñ 5b/11, ata+m+uñ 9a/4, şehir+üñ 9a/6, delü+(n)üñ 9b/4, kişi+(n)üñ 19a/7, ağac+ı+(n)uñ 17a/11, şu+(n)uñ 60a/4

Metinde 3. teklik şahıs iyelik eki -si, ilgi hâli yerine kullanılmış.

namāz kıılırken *secde+si* yirin gözleye 69a/3

kııyāmda ıoğru ıura *secde+si* yirin gözleye 69a/8

İlgi eki olmaksızın da kullanılabilir.

hatta *ana+sı* hıızmetin kıoyup varup Resūl hāzretini görmezidi 20a/3

4.1.2.2.2. *Yükleme Hāli* : +(y)ı /+(y)i , +n /+nı /+ni , +Ø

+(y)ı /, +(y)i

kıapı+(y)ı 13b/8, kendü+(y)i 15b/7, oğlan+ı 17a/1, ten+i 75a/5

Yönelme hāli yükleme hāli yerine kullanılabilir :

dağı üstād bir *oğlan+a* adıyla kıağırsa.. 30b/11

lākıabile kimse+ye kıağırmaya 6b/2

+n

yan+ı+n 16b/10, ıon+ı+n 64b/4, yön+i+n 74b/8

+nı, / +ni : Eski Türkçede yalnızca zamirlere gelen bu ek, Orta Türkçe devresinde isimlere de gelmeye başlamıştır.⁴⁰⁹

a+nı 13a/1, şu+nı 44a/3, bu+nı 73a/8, māzı+si+ni 25a/6, āyine+si+ni

33b/8

+Ø

nefesüm alınmazam kim size cevāb virem 61b/9

4.1.2.2.3. *Yönelme Hāli* : +(y)a / +(y)e, +Ø

⁴⁰⁹ Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, s. 33

ata+ya 6b/5, ümerā+ya 18a/4, dere+ye 15a/1, tenġri+ye 21a/11

İyelik teklik 3. şahıstan sonra +na / +ne şekline girer :

şikence+si+ne 18b/2, gölge+si+ne 28a/10

Bazen eksiz kullanımına da raslanır :

her kiři ‘adūdan ħazer idüp ıraġ olmaġ vācibdür 11a/1

4.1.2.2.4. *Bulunma Hâli : +da / +de*

yaş+da 7b/7, üstād+a 13b/9, maġal+de 15a/7, yir+ler+de 21a/7

Bulunma durumu eki “bu” zamirinde ve iyelik teklik üçüncü şahıstan

sonra +nda / +nde şekline girer :

baş+ı+nda 29b/10, ħat+ı+nda 32b/10

4.1.2.2.5. *Ayrılma Hâli : +dan / +den , +dın / +dın*

+dan / +den

oġlan+lar+dan 25b/10, ‘ıġab+dan 26b/3, şu‘le+si+(n)den 29b/6, ‘ilim+den
33a/1

+dın / +dın : Eski Anadolu Türkçesi için karakteristik değildir. Çok seyrek görülür. Kullanıldığı örnekler, genellikle öñ kelimesi ve bazı edatlarla sınırlıdır.⁴¹⁰

öñ+dın 31a/4

⁴¹⁰ Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, s. 57

4.1.2.2.6. *Vasıta Hâli* : +(y)ula / +(y)ile ,+i(n)en, +la /+le, +in, birle

+(y)ula / +(y)ile

her söz ki ataya anaya söyler *rıf'at+ile lutf+ile* ve *hul'k+ila* söyleye 18b/7

mürür-ı zamân+ıla âhîr neticesi zâhir olur 26a/1

namâz kılan kişiyi azdurup *iğvâ+yıla* namâzdan çıkarırdum.. 44b/6

ve dağı dimişlerdür ki 'ilmüñ huşûli üç *nesne+yile* olur 46a/4

+i(n)en

şu içen nefesin *el+i(n)en* cevâb viribile 61a/4

+la /+le

ve dağı her sözi *rıf'k+la* söyleyeler 52a/2

ve dağı şuyı yaturken ve ayağın durarken içmeyeler ve gayet de

terlemiş+le 62a/3

+in

zibil bilesinde vâki^c *olmağ+ın* bir çemendür ki çâmîn-gâhı kilâb ve

sibâ^cdur 38b/8

on *yıl+ın* işbu şudan abdest aldum 45b/2

ve dağı şuyı yaturken ve *ayağ-ın* durarken içmeyeler 62a/3

birle : 'bir+le' yapısındadır. Edat olarak kullanılır.

.. güzîn rivâyetler *birle* pâdişâh katında taqârrüb kesb idüp mertebe

bulmuşıdı 57b/1

4.1.2.2.7. *Eşitlik Hâli* : +ca /+ce ,+ça

+ca /+ce : Asıl eşitlik hâli eki +ca,+ce'dir. Ekin eşitlik dışında karşılaştırma, kadar, benzerlik gibi farklı anlam ve fonksiyonunun yanında; gibi, göre ve tarafından edatlarının yerini tutan kullanılışlara sahip olduğu da görülmektedir.⁴¹¹

oñat+ca 9b/5, ma'süm+ca+lar+a 14a/7, ayru+ca 28b/7, bu+(n)ca 43a/11, ni+ce 12b/2, söyler+ce 13a/10, ziyâde+ce 14b/1

+ça : Bu ek kalıplaşarak zamanla bir yapım ekine dönüşmüştür.

ağ+ça 16b/7

4.1.2.2.8. Yön Gösterme Hâli : +ra /+re, +aru /+erü, +eri

+ra /+re

taş+ra 5a/5, şöñ+ra 6b/5

+aru /+erü

yuk+aru+dan 49b/11, il+erü 15b/2, 62a/10, 70b/1 iç+erü 23b/7, 46b/11

gi+rü 20a/10

+eri : Bu yön gösterme eki, diğerlerinden farklı olarak, üst kelimesinden sonra gelerek kelime ile kaynaşmış ve bu kullanımını bugüne kadar taşımıştır.⁴¹²

üz+erü+ñüz+e 8a/9

4.1.2.2.9. Karşılaştırma Hâli : +rağ/ +rek

⁴¹¹Korkmaz, Z. (2005), "Türk Dilinde -ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme" *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, TDK Yay., c. I, Ankara, s.12-84

⁴¹² Özer, H.(2007), *Usûl-ı Vusûl-ı İlâhiyye*, Yüksek Lisans Tezi, GOP Üniv., Tokat, s. 147

yig+reg+i 26b/5, il+erü+rek 63b/1

4.1.2.3. İyelik Ekleri

I. Tekil şahıs : +m ,+um / +üm

ana+m+dur 19b/7, ata+m+uñ 9a/4, sırr+um+ıla 13a/2, †azamet+üm 44a/5,
dñn+üm+üñ 3a/4

II. Tekil şahıs : +uñ /+üñ

kul+uñ 17a/8, oğ(u)l+uñ 23a/6, †amel+üñ+i 45b/6, †alem+üñ 36b/6

II. Tekil şahıs : +ı /+i, +sı /+si

harem+i+nden 17a/10, ard+i+nda 68a/9, ana+sı 20a/3, maħkeme+si+n
68a/4

Türk dilinde, bazen 3. kişi iyelik eki almış kelimelerde bu ekin fonksiyonu kaybolur ve kelime kalıplaşarak taban hāline gelir. Bu durumlarda, kelimenin üstüne tekrar bir 3. teklik kişi iyelik eki geldiği görülür.⁴¹³

kadım+i+si 74b/3, bir+i+si 42a/7, kim+i+si 42b/10, muħtāc-ı ileyh+i+si
36b/9

I. Çoğul şahıs : +muz /+müz, +ımız /+imüz

ana+muz+dan 14b/5, üz+eri+müz+e 71a/8, peyğam-bar+ımız+a

II. Çoğul şahıs : +(u)ñuz / +(ü)ñüz

⁴¹³ Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, s. 15

oğlan+lar+uñuz+a 40b/10, ednā+ñuz 42b/7, cesīme+ñuz+den 2b/10,
 Һazret+üñüz 56b/7

III. Çoğul şahıs : +ları / +leri

yalım+ları 14b/2, cemā'at+ları+na 49b/3, emel+leri 14b/2,
 şuğul+leri+nde 24b/3

4.1.2.4. Soru Eki : +mı /+mi /+mu /+mü

edā kılduñ mı 45b/1, ҺorҺmaz mı+sın 54b/9, sünnet mi+dür 68a/11, yig
 mü+dür 29a/6

4.1.2.5. İsimlerde Bildirme

4.1.2.5.1. Geniş Zaman

I. Tekil şahıs : (y)Am

ben ādemoğlı+(y)am bundan girü Һalam diyüp döndi 27a/4

saña ol Һadar let vuraram ki Tenğrinüñ bir kimesne Һulı+(y)am diyince

didi 44a/9

zīrā-ki ben maħlūķ+am Һur'ān ğayrimaħlūķ+dur 29a/7

II. Tekil şahıs : -sIn

oğ(u)l+ım+sın ve tahtum yaraşığı ve salţanatım ārāyışi+sin 23a/7

III. Tekil şahıs : -dUr

kişi oğlın evermek mesnūn+dur 7b/2

kişi yigitlik naqdini ʿavretler bāzārında isrāf-ı sarf itmek ʿömre
ziyān+dur 10b/6

māl ve oğul ve kız ve ʿavret kişiye düşmān+dur 10b/9

ehline ihānet nazarıyla bakmamak gerek kim ʿilmi ʿazīz+dür 46a/1

ve Resūl sünneti üzere dırnağ kesmek işbu terkipler hūrūfi
tertīb+ince+dür 7a/8

4.1.2.5.2. Hikāye

I. Tekil şahıs : +IdUm

muntazır idüm 43b/1

III. Tekil şahıs : +(y)IdI

var+ıdı 57a/11, yoğ+ıdı 57b/6

4.1.2.5.3. Rivāyet

III. Tekil şahıs : -miş, -(y)ImIş

var+mış 45a/9, ziyāde imiş 6a/4, gerek+imiş 6a/5, var+ımış 17b/8, 43a/3,
61a/4, şāhib-maʿrifet imiş 61b/10, yoğ+ımış 26a/10, baş+ma+mağ+ımış
34a/8

4.1.2.5.4. Şart

III. Tekil şahıs : -sA, -(y)IsA

tabī'at+ise 25a/5, er+ise 73a/6, 'avret+ise 73a/6, ne+(y)ise 73a/6

4.1.3. Zamirler

4.1.3.1. Şahıs Zamirleri

ben

ey benüm bu gice yabanda yatan oğlan nice oğlum olur 18a/9

iy bābā işbu ben senüñ oğluñ degül miyem 23a/6

im ki benden telemmüz idüp istifāde itdiyse şoñra münkir olup beni bī-minnet
çıkardı 12a/3

benüm cehāletüm baña anda dağı kim bile kim neler getüre 26b/4

benī İsrā'ilde benden ulu 'ālim yoğıdı 10a/1

sen

iy bābā işbu ben senüñ oğluñ degül miyem 23a/6

ben bunda çaluram 'ibādet iderem var sen git 45a/8

'izzüm celālüm haqqıçün seni yarlıgadum 43a/8

ire dānişmend ben saña oğlumı dövmege mi virdüm 23b/8

bir kişi alımlısına eytse Tenğri dağı olursan haqqımı senden aluram dise kâfir
olur 54a/8

ol

bir kişi kişiyeye eytse Tenğri bilmez misin dise ol dağı bilmezem dise kâfir

olur 54b/5

meger bir gün a^cvān anuñ yanında bir kişi dutmış 26a/5

ben bir kuş gördüm kızmış temür yir hiç anı yakmaz 57b/5

sünnet-i mü^oekkede oldur ki Resül aña cemī^c ömrinde mülāzemet itdi terk itmedi

71b/7

ve bir atası dağı oldur kim andan ʿilm-i kur'ān öğrendi 5b/10

anuñçün kim ana ata hağkı ʿazīm hağdur 20b/11

her kime şataşursam anuñla şanışayım 9a/4

iki cihān şerefi anuñladur 42a/4

biz

nicesini biz dağı gördük kim olmadı 47b/6

bizüm üzerimize farz oldı 71a/8

iy pāziřāh bizüm şuçumuz neydi ki şihhat didüğümüz içün bizi azarlardıñuz

61b/6

ol bize edeb ve hüsñ ve sīret hūb Resül hađretinden řaldı 33a/2

siz

sizüñ üzerüñüze olsun kız oğlan almağ 8a/9

nefesüm alınmazam kim size cevāb virem 61b/9

yā Resülullāh sizden dağı yig müdür 29a/6

iy pāziřāhum řāh-zāde şanda varursa il vilāyet sizüñdür yabānda şalmaz 18a/7

anlar

mektebde kızcuğazlar olsa anlar ayrıca bir tarafa oturalar 28b/7

büyük oğlanlara yakın oturmayalar ve anlarıñıla söyleşdüremeyeler 28b/9

bir kişi kendüzin kefere sımāsında düzse dağı anlara öykünse kâfir olur 54a/2

anlardan girüye oğlançuklar turalar 70a/3

4.1.3.2. İşaret Zamirleri

bu

tekbir idüp elin bağlaya ve bunu oқыya 73a/8

nefesüm alınmazam kim size cevāb virem diğlenürem buña 61b/9

Resül şordı kim yā mel^cün bunda neylersin 44b/3

bu ^candelib-i pür-dile bir dili ögret kim tūtiyān āşiyān ^carşı ve bülbülān-ı

gülistān-ı kıuds bundan sebağ ala 3b/10

evvelā şağından başlaya kim ħurūf budur 7a/9

bunuñıla yidi gerekdür ki fülān yirden arğama götürüp getirüp Mekke[y]i tavāf

itdürürem 19b/7

şu

hem ^cağlı dağı şunu tecvīz ider kim bilenile bilmeyen berāber degüldür 40a/4

şuña yitişdürdük ki pāzişāh ilinde yalanı muğāl dağı söylersin 57b/7

ol

saña ol kıadar let vuraram ki Tenğrinüñ bir kimesne kıulıyam diyince 44a/9

bunlar

bunlar dağı ta'lime ve imāmete mü'zzinlige meşğul olup muvāzabet
göstereler 24b/2

bunların şer'ate muvāfiķ umurından rücū^c ve tecāvüz itmeye 18b/5

hizmet ve ta'ahhüd ve tesellī-i hātır ide dura bunları redd itmeye 18b/7

ve bunlara ^cāk olmak ulu günāh-gerdendir 19b/1

ve bunlardan geçse esmā²-i enbiyā ve aşhāb-ı resūl adlarıdır 6b/1

şunlar

imdi şunların sultānlar anaları hakkında bu resme sa^cy iderlerdi 20b/10

4.1.3.3. Soru Zamirleri

ne yā divāne atam evlenmek każiyyesinde işbu resme vaşiyet itdi idi sen ne
diresin 9b/1

farz nedür sünnet nedür vitr-i vācib nedür ve teṭavvu^c nedür anı bildürür
71a/6

yā kişi bu götürdüğün neñdür 19b/7

benüm cehāletüm baña anda dağı kim bile kim neler getüre 26b/4

ķanda pāzişāh şordı eytdi altı aydan berü ķanda idiñ didi 58a/1

4.1.3.4. Dönüşlülük Zamiri

- kendi** zīrā her kimse kim keşiri'l-kelām olsa yā sözi bī-ğadr olur yā kendi sefāhata ħaml iderler 51a/1
- kendü** bir kişi kendü oğlına hey kāfirūñ oğlı veyā ħūd hey kāfir tuħım dise kāfir olur 55a/7
- elfāzıla kendüyi zıkr itmeye 56b/3
- ve dönüp kendü kendüye eydür 64a/1
- yolda ve şoğakda kendüden uluya ve aʿlā mertebelü kimseye şavul dimeye 62b/1
- ve farz-ı ʿayn oldur ki anı her kişi elbette kendüsi işlemek gerek 71a/10
- kendüzi(n)** bir kişi kendüzin kefere sīmāsında düzse daħı anlara öykünse kāfir olur 54a/1

4.1.3.5. Belirsizlik Zamirleri

- baʿzısı** mecmūʿ şākird üstadına kim baʿzısından ħurʿān oğımışdur 21a/7
- baʿzılar** baʿzılar dimişler kim iğvā ve teşvīş ħaşdına virseler selām dürüstdür 50a/6
- biri** zīrā-kim nefsi uyuyan kimesneler biri çağırmayınca uyanmaz 25a/9
- birisi** meşāyihden birisi Mekke tavāfın iderken görmüş ki bir kişi bir ħarıcuğı arħasına götürmüş Beytu'llāh tavāf itdürür 19b/4
- daħı oğlanı ħāceden ħāceye gezdürmeye meger kim birisinden ħur'an ħāşıl ide 24a/8

biregü	.. oğlanı haṭṭı gelince ḥareminden ṭaşra ve biregüntüñ evinde yaturmaya 17a/10
her biri	meger yine ol zamān içinde bir kişi oğlına vaşıyyet itmişidi kim tamam yüz kişiyle meşveret idüp ve her birinden bir naşīḥat almayınca evlenme dimişidi 8b/10
ḳamusı	faḳīrū'l-ḥāl olana himmeti az itmeyeler belki ḳamusın ḥāşıl olsun diyü sa'y ide 28a/5
kimesne	daḥı Resül 'a.s. buyurur eydür baḥtlu şol kimesneler kim ḳur'ān oḳurlar ve ḳur'ānile 'amel iderler 29a/8
kimi	meger kim bir ṭā'yife ortasında muḥavere iderken iḥtilāf düşmiş kimi eytmiş 'ālim fāsıḳ yigdür kimisi eytmiş 'ābid cāhil yigdür 42b/9
kimse	ve daḥı üstād cevrine ve edīb ḳahrına ḳatlanmayan kimseler taḥşil-i 'ilimden bī-ḥāşıl ve kesb-i edebden bī-behre ḳalır 32a/3
niceler	kişi oğlın bir mu'allime virmek gerek kim .. ucından niceler fāyide dutup ḥāşıl olmuş ola 21a/5

4.1.3.6. İlgı Zamirleri

ki	: her söz ki ataya anaya söyler rif'atile luṭfile ve ḥulḳıla söyleye 18b/7
kim	'İsā durdı anasınıñ ḳatına geldi gördi kim cānı Ḥaḳḳa vāşıl olmuş 20b/7

4.1.4. Sıfatlar

4.1.4.1. Niteleme Sıfatları

Metnimizde geçen Türkçe ve yabancı asıllı niteleme sıfatlarının sayısı çok fazla olduğu için bu sıfatların tamamını değil de fikir vermesi amacıyla birkaç tanesini aşağıya sıraladık.

4.1.4.1.1. Türkçe Asıllı Niteleme Sıfatları

kısa boylu	:	(k. ʿavreti) 8a/2
ulu	:	(u. ʿālim) 10a/1
yavuz	:	(y. kişi) 24a/5
yüksek	:	(y. yirde) 64b/3
kızmış	:	(k. temür) 57b/5
arı	:	(a. dillü) 58b/9
gizlü	:	(g. rāzın) 59a/5
gedük	:	(g. bardağ) 62a/3
şınuk	:	(ş. çanağdan) 62a/4
kiçi	:	(k. arkadaş) 45a/9

4.1.4.1.2. Yabancı Asıllı Niteleme Sıfatları

nīk	:	(n. oğlı) 28b/2
muğlağ	:	(m. kelām) 51b/4
fitne-engīz	:	(f. girçekden) 57b/8

şulḥ-āmīz	:	(ş. yalan) 57b/8
cünüp	:	(c. kimseler) 30a/7
‘arīf zarīf	:	(‘ā. ehl-i dil yārenler) 12b/2
ḥasīb nesīb	:	(ḥ. kimse) 7b/3
mübārek	:	(m. günde) 21b/2
müşāb	:	(m. ḥamrı) 26a/11
‘āqıl	:	(‘ā. kimseler) 35a/4
ḥūb	:	(ḥ. ḥatlar) 37a/3
müteferriḳ	:	(m. yirlerde) 21a/6

4.1.4.1.3. Yabancı Asıllı + Türkçe Asıllı Niteleme Sıfatları

şıfatlu	:	(ş. mu‘allīm) 21a/10
a‘lā mertebelü	:	(a. kimseye) 62b/1
ḥaṭarlu ve ḥazer	:	(ḥ. yirlere) 34a/7
abdestlü	:	(a. kişi) 62b/2

4.1.4.2. Belirtme Sıfatları

4.1.4.2.1. İşaret Sıfatları

bu	bu kişi 9a/1, bu muşāhabet 12a/2, bu kızcağızları 14b/9, bu nesne 26a/9
ol	ol pāzişāh-zāde 17b/8, ol kişininüñ 21b/7, ol ḥ‘āceñ 24a/4, ol ḥuyı 25a/2

işbu	işbu taş 27a/2, işbu tertib 30b/5, işbu mescidde 44b/4, işbu şudan 45b/2
şol	şol resme 3b/11, şol dervîşe 14a/9, şol ot 38b/6, şol düşmeden 76b/2

4.1.4.3. Sayı Sıfatları

4.1.4.3.1. Asıl Sayı Sıfatları

4.1.4.3.1.1. Türkçe Asıllı Asıl Sayı Sıfatları

bir	bir yıl 26b/8, bir sâ'at 47a/11
iki	iki cihân 42a/3, iki qarındaş 45a/5, iki kişi 59a/2, iki sâ'at 60b/1
üç	üç nesne 6a/6, üç 'amel 17a/1, üç ef'âl 17a/5, üç ayet 68b/11
dört	dört maħalde 15a/7, dört t̄ā'yifeye 51b/7, dört rek'at 72b/6
altı	altı pāk kitāb 27a/6, altı aydan 57b/11
yidi	yidi yaşında 15a/4, yidi gün 22b/2, yidi atasına 27b/4
toğuz	toğuz kişiye 8b/11
on	on dürlü sünnet 8b/9, on yaşına 15b/1, on yıldur 45b/4
on iki	on iki yaşına 15b/5
yigirmi	yigirmi yıldur 45b/1
toğsan toğuz	toğsan toğuz kişiye 8b/11
yüz	yüz kişiyle 8b/9
üç yüz altmış altı	üç yüz altmış altı pāk kitāb 27a/10
biñ	biñ yıl 19b/10

4.1.4.3.1.2. *Yabancı Asıllı Asıl Sayı Sıfatları*

yek	yek-şenbih gün 21b/11
dü	dü-şenbih gün 22a/2
se	se-şenbih gün 22a/3
çehār	çehār-şenbih gün 21b/4
çihār	çihār-şenbih gün 21b/6
penç	penç-şenbih gün 22a/5
hezārān	hezārān sitāyiş 2b/7

4.1.4.3.2. *Sıra Sayı Sıfatları*

ikinci	ikinci sâc̄atde 22b/8, ikinci fiķīr 51b/9
beşinci	beşinci gün 22b/3

4.1.4.3.3. *Kesir Sayı Sıfatları*

buçuk	biri buçuk sâc̄at 42a/10

4.1.4.3.4. *Üleştirme Sayı Sıfatları*

üçer	üçer kez 64b/5

4.1.4.4. *Belirsizlik Sıfatları*

4.1.4.4.1. Türkçe Asıllı Belirsizlik Sıfatları

bir	bir isim 6a/7, bir öksüz 7b/10, bir ʿālime 8b/4, bir naşīhat 8b/10
bir nice	bir nice ʿārif zārīf ehl-i dil yārenler 12b/2
bunca	bunca yıldan 43a/11
çok	çok sevāb 14b/4, çok lūgatlar 46a/9, çok müzākereler 47a/7
kanķı	kanķı ʿālime 48a/8
ne	ne diyāra 3b/3, ne yirde 62a/7
nice	nice şāhīb-i ʿilm ve edebe 39b/5

4.1.4.4.2. Yabancı Asıllı Belirsizlik Sıfatları

baʿzı	baʿzı meşāyih 55b/3
fūlān	fūlān yirden 19b/8, fūlān nesne 54a/5, fūlān dānişmende 55a/4
her	her meclisde 3b/7, her dürr-i sūhan 5a/9, her vuşlatuñ 12b/8
mecmūʿ	mecmūʿ peygām-barlar 22a/8, mecmūʿ hālāyık 28a/9
sāir	sāir maḥlūqāt 1b/5
bāķī	bāķī müsülmānlar 6b/2

4.1.4.5. Soru Sıfatları

kanķı	kanķı vaķt 68a/10
ne	ne maʿnīden 61a/8

4.1.5. Zarflar

Metnimizde zarf görevli kelime ve kelime grubu sayısı çok olduğu için birkaç örnek aşağıda sıraladık.

4.1.5.1. Durum Zarfları

eyle

şol kolın dağı eyle ide 67a/9

böyle

muşāhabet hālin böyle buldum 12b/8

tīz

hey benüm bu gice yabanda yatan oğlan nice oğlum olur tīz dutuñ buluñ 18a/9

şeyle

şeyle beyān ve ʿayān ider kim 2a/9

cehrile

melāhī ve fişk fücūr olınan yirlere kur'ānı cehrule oqımaq memnūʿdur 30a/10

cebrile

meger kim benī İsrāyilde bir pāzişāh bir ʿālime cebrile qağılık virmek diledi

iñileyin

girü medreseye geldi iñileyin qamet getürdi 27a/5

oñatca

yā kişi oñatca söylegil āhir cevābuñ añlayayım 9b/5

rifʿatile luţfile ve ħulqıla

her söz ki ataya anaya söyler rif'at ile lu'file ve hul'kıla söyleye 18b/8

çat çat urı urı

çat çat urı urı mektebden taşra çıkardı 24a/1

edebüñle

var imdi edebüñle epsem olup otur o'kı didi 24a/5

tahāretsüz

muşhafa tahāretsüz yapışmayalar 30a/3

4.1.5.2. Zaman Zarfları

-1. Doğrudan Doğruya Edat ve Zarf Olan Kelimeler :

yarın

bābāsı eytdi o'glum uş ben yarın anā varup bir iş ideyim kim işe beñzemesün 23a/10

imdi

imdi birezden alup varsam 23b/2

şimdi

şimdi a'şşamdur başed ki yarın yolına selāmetli'gile gele dimişler 18a/7

kaçan ki

kaçan ki qur'ān o'qıma'ğa başlasalar e'üzü ile başlayalar 29b/7

çün

çün bu kadar münāsebet düşdi 61b/4

-2. İsim ve Sıfatın Zarf Gibi Kullanılmasından Meydana Gelen Kelime ve Kelime Grupları :

andan (ondan sonra)

bir ğayri nesneyile silinüp andan şuyıla yumak evlâdur 63b/6

birez

şu içenüñ bardağ elinden gitmedin şıhğa dimeye belki birez eglene 61a/3

dünle

dünle anuñ bacasına gelmişler 43a/3

gāh

gāh olur ki mümāreset ve gūşış birle oğlanūn zihñ açılır 25b/9

hemān

hemān bir niçe müddet meşakqate katlanmaq gerekdür 26a/2

irte

irte namāzınuñ sünnetine şürū^c itse 68b/2

öñ

mescide öñ gelmekligüñ ve öñ şafda kılmaklıguñ ve öñ şafda imām ardında kılmagüñ

sevābı artuqdur 68a/8

öñdin

bir oğlana ğilmiden ve dünyevīden nesne şorsalar bir ğayrisi dönüp andan öñdin cevāb

virmeye 31a/4

birezden

birezden pāzişāh oğlanuñ eline yapışup mekteb-ğāneye gelür 23b/5

bu gice

hey benüm bu gice yabanda yatan oğlan nice oğlum olur 18a/9

pes (sonra)

pes deminde kelām ve hengāmında süküt hūbdur 58b/4

girü (sonra)

h̄āceden kaçup geldügi gibi şol resme let eyleyeler kim girü h̄āceye ısına 23a/1

evvel

şu içse evvel maşūmeciklere dirler 15b/3

evvelā

evvelā her ata kim mü'min muvaḥḥid ola 6a/6

şabāḥ

şabāḥ şehriñ ol kapusından taşra çıkdı 9a/5

ḥāliyā

bu delüye ḥāliyā bir söylemiş olayım bir göreyim nedir didi 9a/10

‘ākıbet

bu muşāhabet tazıı-i ‘ömürdür ‘ākıbet ḥasret ve nedāmetdür 12a/10

dāīm

Üveys Karani ulu şeyḥ idi dāīm anasın ḥizmetine mülāzımıdı 20a/2

defaten

pāzişāḥ defaten içeri girdügi gibi eydür 23b/7

ol vaḳt

ol vaḳt ibā ve imtināc iderlerse devādur 30b/10

gāh gāh

gāh gāh çıbuğ darbıyla dağı korkudurmuş 23a/4

yarın

eşedd-i ʿazāb yarın kıyāmet gününde okıyup dutmayanlaradır 44a/4

ol zamān

ol zamān içinde bir kişi oğluna vaşiyet itmişidi 8b/8

bir gice

bir gice bu kişi meskeninde yaturken gönliyle tanışdı kim yarın şehrüñ 9a/2

ayruğ

mā-i cüvānī dükendüğinden soñra ayruğ kesb itmek mümkün degüldür 10b/6

yidi yaş

yidi yaşında namāz kılmak emr ideler ve on yaşında kııl diseler kıılmasa döveler 15a/7

ayda bir .. yılda bir

dağı dimişlerdür ki ayda bir çan alduralar ve yılda bir kez ot içeler haftada bir kez

kez

bu kez oğlan nā-çār dipdiñiz olup okumağa meşgül olur 24a/1

mürür-ı eyyām

mürür-ı eyyām ile ʿağılları ziyāde olur 27b/5

ʿağıbetü'l-emr-i eyyām

ʿağıbetü'l-emr-i eyyām gazzālī oldu 27a/10

bir ān evvelinde

āyet başında ve bir ān evvelinde taʿvīz ile başlayalar 29b/10

bir lahze

bir lahze hem-nişin oldumısa sālihā melāetin ve bārḥā bār-ı belāsın çekdüm 12a/6

h̄attı gelince

oğlanı h̄attı gelince h̄areminden taşra ve biregünüñ evinde yaturmaya 17a/9

çihār-şenbih gŸn ikinci s̄atde

imdi eyle gerekdŸr kim çihār-şenbih gŸn ikinci s̄atde oğlancuğları h̄aceye vireler
22b/2

bir niçe mŸddetden řoñra

bir niçe mŸddetden řoñra cin̄ayet-i ilāhī yitişdi 27a/6

-3. “-a dek, -a değin, -dan berŸ, -dan girŸ, řoñra” Gibi Son Çekim Edatlı**Kelimeler :****Ÿç gŸnedegin**

gerekdŸr kim Ÿç gŸnedegin muallim oğlana ikrām ve iltifāt idŸp ve gŸlŸvirmek gerek
24a/6

on yaşına değin

dağı oğlancuğları on yaşına değin ādemlerle tařāma şındurmayalar 15b/1

bunca yıldan berŸ

yā Rab ben řuluñ bunca yıldan berŸ bu cevāba muntazır idŸm 43a/11

on yaşından girŸ

dağı oğlanı on yaşından girŸ atasından kız şarındaşından ayru yaturalar 15b/4

řoñra

yanına řoñra gelen kimseyi bilmege meyl eylemeye 69a/7

4.1.5.3. Yer Yön Zarfları

girü	ana sözine muhālefet olmasun diyü girü anası hizmetine geldi 20a/10
içerü	pāzişāh defaten içerü girdügi gibi eydür 23b/7
aşağa	taşı kesmiş aşağı indürmiş 27a/1
ırag	her kişi adūdan hāzer idüp ırag olmak vācibdür 11a/1
taşra	şabāh şehriñ ol kapusından taşra çıkdı 9a/6
yağın	oğlançukların uşacuklarına yağın otura 28b/8
ilerü	kimseyi başup ilerü geçmeye 62a/10
beri	sen beri alasin dağı sār oğlanlar gibi dövesin 23b/9
alt	şuyı şunan kişi elin bardağıñ altına tuta 61a/1
ara	aralarında bir aqıl kişileri eytmış 42b/11
kat	avām u havāşş katında mübeccel ve muazzez ola 5a/3
orta	bī-tekellüf şavābın hātāsın bilmedin getirüp ortaya atmayalar 57a/1
öñ	kimse öñindeki loğma[y]ı götürmeyeler 59b/11
üst	secde yirine qalıñ yumşaq nesne üstine secde itmeye 69b/3
qanda	iy pāzişāhum şāh-zāde qanda varursa il vilāyet sizüñdür yabānda qalmaz 18a/6

4.1.5.4. Miktar Zarfları

az	maşūmcalara şebağı az vireler 27b/2
az az	az az gūşimāl vire ve tedīb ide 24b/11

çok	dili tatlu olanlaruñ dostları ve kardaşları çok olur 52a/5
çoğ	müpeddeb kimseleruñ dostı ve muhibbi çoğ olur 36a/1
artuğ	ziyāde hizmet idene sa'y artuğ idüp faķırü'l-hāl olana himmeti az itmeyeler 28a/4
niçe	zīrā-kim iy niçe bī-hünerler nā-sezāları görürüz 38a/9
birez	şunuñ hāşā ki vücūdı çöpi varısa bardağūñ ağızına gelür birez dökeler 60b/6
bir kez	yilda bir kez ot içeler haftada bir kez hamāma gireler 22a/10
bir sāt	bir sāt ʿilm öğrenmek meşakķatine katlanmayan cehl zulümātından ebedī horlığla kalsa gerek 47a/11
katı	her sözi rıfķla söyleyeler işidilecek miķdārdan katı söylemeyeler 52a/2
key	ata ana haķķın edā kılmak Haķķ te'ālā katında ʿamelleruñ key sevgülisidür 19b/1
ol kadar	saña ol kadar let vuraram ki Tenğrinuñ bir kimesne kılıyam diyince didi 44a/9

4.1.5.5. Soru Zarfları

nice	imdi bu delü ile nice tanışayım 9a/9
neçün	neçün oğlımsın ve tahtum yaraşığı ve salţanatum ārāyışisin 23a/7
ķanda	altı aydan berü ķanda idiñ 58a/1

4.1.6. Edatlar⁴¹⁴

4.1.6.1. Çekim Edatları

arçuru < arçur-u : -a karşı, -a doğru

bir kişinin ağzından sözün arçuru alup söylemek 53b/3

artuğ : -den başka, -den fazla

evvel ka^cdede teşehhüdi ‘abduhü ve-resülühü’den artuğ okımaya 69b/9

berü / beri : -den beri, -den itibaren

yā Rab ben kuluñ bunca yıldan berü bu cevāba muntazır idüm 43a/11

bigi < gibi < kibi < kip+i : gibi

ta^cnlı sözler ādeme oğ bigi toğınur 52a/10

bile < birle : beraber, birlikte, ile

bir çarb eller için dirsekleriyle bile 66b/11

birle < bir+le < bir+ile

ne yirde yüriseñ gözle çarıkuñ / edeb birle hayā olsun refiķüñ 62a/8

degin < degi+n < tegi+n < teg+i : -a kadar Bu edata az rastlanmıştır, kullanılışı tegi gibidir.⁴¹⁵

üç güne degin üç sebağ okıya hemā[n] bend ayağına geçer 24b/10

dek < teg < te-g? : -a kadar

zırā-kim bu faķır haķır ömrümüñ ibtidāsından tā intihāsına dek sa^cy-ı belig ve cidd ü cehd itdüm 11b/4

deñlü < teñlü < teñ-lü < teñg lü < teñg-lig : gibi, kadar

⁴¹⁴ Edatlar hakkında ayrıntılı inceleme için bk. Hacıeminoğlu (1992), *Türk Dilinde Edatlar*, MEB Yay., İstanbul.

⁴¹⁵ Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, s. 95

ne deñlü āleti esbābı varısa ıağıtdı 26b/6

dürlü < tür+lü : gibi, çeşit

on dürlü sünnet İbrāhīm peyğam-bar aleyhi's-selām kıldı 6b/9

ğayri < ğayr+i : -den başka

imāmdan ğayri iki kişi ola 70a/11

girü : -den sonra, -den itibaren

oğlanı on yaşından girü atasından kız ıarındaşından ayru yaturalar 15b/4

gibi < kibi < kip+i

ođluñı ıuluñ gibi ıullan kim ıuluñ saña ıulluğ ide 17a/8

göre < köre < kör-e : nazaran, nisbetle

dağı aña göre evlenmek tedārüđin ideyim didi 9a/5

içün < üçün < uçun < uç+u-n⁴¹⁶

ednā mertebelü kimseler uluları bir mühim içün ayaklarına kığırmayalar 53a/2

ile < il-e

imdi bu delü ile nice tanışayım 9a/9

girān-cān olan kimesneler dövmeğ ile ve ıağımağıla sebük rüğ olmazlar 25a/10

ıadar a. Soru edatı ile : miktar zarfı olarak

‘adü yanında kimse ne ıadar āsāyiř idüp ve rāhat göre 10b/10

b. Zamirlerin yalın hāli ile : “derece, mertebe, miktar” anlamında.

⁴¹⁶ Necmettin Hacıeminoğlu bu edatın ortaya ııkması hakkında çeşitli görüşlere eserinde yer vermiştir: “Bu görüşlerden en yaygın olanı uçun’un uç ‘nihayet’ sözüne -n vasıta hāli eki gelmek suretiyle teşkil olunduğu kanaatidir. Mesela W. Bang (St. III. 1273), T. Banguoğlu (SN. 79), M. Ergin (TDB. S. 332) bu kanattadırlar. Diğer taraftan A von Gabain de kelimeyi mevhum bir uç- fiilinin -n ile yapılmış zarf-fiili saymaktadır (Alt. Gr. 142). Prof. Dr. Zeynep Korkmaz ise, bu edat hakkında yazmış olduğu makalede (uçun / üçün / için vb. çekim edatlarının yapısı üzerine TDAY 1961-Ankara) yukarıda zikredilen görüşlerin münakaşasını yaptıktan sonra, onlardan ayrılarak, kelimeyi uç “sebeğ” ismine -n vasıta hāli eki gelmek suretiyle teşekkül etmiş saymaktadır.” Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, s. 98

saña ol kadar let vuraram ki Tenğrinüñ bir kimesne ıulıyam diyince didi 44a/9

ıarşıu : İsimlerin yönelme hâli ile “-e doğru” anlamında.

bardağın dibin bir kimsenün şüretine ıarşıu tutup içmeye 60b/11

ma^ıniden < ma^ıni+den : yüzden, sebebiyle

uyuyandan ne ma^ıniden ıorkarsın didi 44b/11

öñdin “-den önce” anlamında isimlerin ıkma hâli ile :

ıağıl kimseler oldur kim zamâne edeblemezden öñdin edeblene 35a/5

üzre < öze+re⁴¹⁷ : üzerine, üzerinde

perverdi-gâr-ı kadîme şüret-i insânı ahsen-i takvîm üzre halk itdi 1b/4

şoñra

bir niçe günden şoñra ol atası kişinün maħallesinde bir meyyit olmuş 28a/7

ıaşra < daş+ra : dışında, -den dışarı

oğlanı haıttı gelince ģareminden ıaşra ve bireğünün evinde yaturmaya 17a/10

yaña < yañ-ğa: tarafa, yüzünden

pâdişâh-zâde dağı bir yaña gidüp nâ-bedîd olmuş 18a/2

yönin ıa^ıımdan yaña eyleyeler 59b/8

4.1.6.2. Bağlama Edatları

āħır : nihâyet, sonunda, neticede

āħır bulmamışlar girü gelmişler ıazıyye[y]i pâzişâha eydivirmişler 18a/3

ıağıbet : nihâyet, sonunda “er-geç”

⁴¹⁷ Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, s. 75

‘ākıbet bu muşāhabet tazıı̄-i ‘ömürdür 12a/10

ammā : fakat, lâkin, halbuki

yā Zeyd evlen kim evlenmeklik bereketdür ammā on dürlü ‘avreti alma çiftlenme 8a/1

anuñçun < anuñ+üçün : ondan dolayı, o sebeple

anuñçun kim ana ata haqqı ‘azım haqqdur 20b/11

ayruķ < ayıruķ < ayır-u-ķ : artık, bundan sonra

ayruķ oğlan mektebe vermez didi 23b/4

bāri : hiç olmazsa, hiç değilse

bāri yine şan‘atum işleyim diyüp ğodı gitdi 26b/10

bes : ancak

bes ‘adū yanında kimse ne ğadar āsāyiş idüp ve rāhat göre 10b/9

çün : her ne zaman ki

çün bu ğadar münāsebet düşdi şormışlar ki iy pāzişāh bizüm şuçumuz neydi.. 61b/4

çünki : zirâ, nitekim

çünki bu ‘ālemde bir yār-ı vefâ-dār ve dost-ı pāyidār bulunmaz 11a/4

çünkim : vaktâ ki

çünkim oğlan dört yaşında ve dört aylık ve dört günlük ola bir mübārek günde ve ğutlu

sā‘atde ğocaya virmek gerek..

dağı : ve

dağı bir medreseye vardı oğumağa āğaz itdi 26b/7

eger a. Şart kipi ile kullanılıp “şayet” manası taşıyabilir:

ehl-i ğikmet dimişler kim yolu elden ğomañ eger tolanmacı dağı olursa 8a/10

b. Başka kiplerle şart ifade edebilir:

eger biñ yıl ʿömrüñ ola 19b/10

ger : her ne kadar

Vesîle-i men ʿTaleb te'lîf olunup ger terkiḅ şüret-i tertîḅ bulup..

ḥattâ : bile, dahi

ḥattâ anası ḥizmetin koyup varup Resûl ḥazretini görmezidi 20a/3

hergiz : asla, hiçbir zaman

ben añâ hergiz yapışmazam dimiş ol aʿvân 26a/8

hîç

cehâleti belâsından bunuñ iʿtiqadı hîç zâyil oldu mı âlim berekâtında didi 44b/1

illâ ki / ve illâ : ancak, fakat, lâkin

zîrâ kim adı arturmaz illâ ki hem-nişîn 15b/10

ve illâ muʿallim ve imâm ve müʿezzin kendü şugullerinde ve kâr-ı kesblerinde olurlarise

bu işler ḳalır 24b/3

imdi : artık, böylece

iy oğul ol ḥʿaceñ ne yavuz kişi olur beni daḥı dövdü var imdi edebüñle epsem olup otur

oḳı didi 24a/5

ise < i-se : Eski i- fiilinin şart ekidir. Edat olarak kullanılır.

ve eger kim cühhâluñ faḥri mâl ve neseb birle ise ʿulemânuñ iftiḥârı ʿilm ü edeb birledür

39a/11

ḳaçan / ḳaçan ki : ne zaman, ne zaman ki , vaktâ ki

ḳaçan bir kişiyle dost olmaḳ dileseñ evvel anuñıla şavaş 76a/5

ḳaçan ki ḳurʿân oḳımaḡa başlasalar eʿüzü ile başlayalar 29b/7

ki : Batı Türkçesinin her sahasında yaygın bir kullanılışı olan “ki” şu mânâları ifade eder:⁴¹⁸

a. Sebep bildirir : çünkü, zirâ

ol ʿālim Ḥakk Teʿālā korkusundan almadı ola ki hükümde ḥabṭ idüp mazlemeye girem diyü 8b/5

b. Netice bildirir : böylece

varam ben daḥı ʿilmi ḥāşıl idem ki bu varṭalardan ḳurtılam 26b/5

c. “-dığı için” anlamında :

iy bār-ı ḥudāya ʿahd daḥı itmiş oldum ki her kime ilk tavış olursam anuñıla tanışam 9a/8

d. Konuşulan ibareyi bildirir :

didigüm oldur ki yāḥūd bir genç ḥasnāṗ ṭayyībe al kim öksüzü olmaya 9b/7

e. “nitekim, zirâ” anlamında :

ammā ḳorḳdum ki ol ʿālim uyana ıslāḥ ide daḥı benüm emegüm zāyiᶜ ola 45a/2

kim : Eski Adadolu ve Osmanlıca devrelerinde Farsça “ki” ile yan yana yaşayan “kim”, Türkiye Türkçesinde artık tamamen kaybolmuştur.⁴¹⁹

a. “zirâ” anlamında :

ata üçdür biri şulb atasıdur kim anuñ bilinden geldi 9a/9

b. Konuşulan ibareyi bildirir :

ehl-i ḥikmet dimişler kim yolu elden ḳomañ eger ṭolanmacı daḥı olursa 8a/10

c. Sebep bildirir :

kişi oḳlını yola ve yumuşa ögredüp ve küçe küçücügiken puḥte ḳılmaḳ gerek kim büyüyicek ataya anaya mutiᶜ ve münḳād ola 17a/7

⁴¹⁸ Hacıeminoḳlu, *Türk Dilinde Edatlar*, s. 168

⁴¹⁹ Hacıeminoḳlu, *Türk Dilinde Edatlar*, s. 172

d. Netice bildirir :

şol resme let eyleyeler kim girü ħ̣āceye ısına ayruķ 23a/1

e. Gâye, maksat bildirir :

oğlum uş ben yarın anā varup bir iş ideyim kim işe beñzemesün dimiş 23a/11

meger : Bağlama ve cümle başı edatıdır.

“ancak” anlamında :

pīrlerüñ önince yürimeyeler meger kim bunlar izin vireler 62b/4

meşelā

meşelā ihfāyıla oқыyacaķ yirde ihfāyıla oқыmaķ gibi

nitekim : nasıl ki, zirâ

nitekim dimişlerdür oğluñı kuluñ gibi kullan kim kuluñ saña kulluķ ide 17a/8

niteki : nasıl ki, zirâ

niteki Ĥaķķ teālā Kelām-ı kadīminde buyurur 40a/5

ola ki : belki

ol ālim Ĥaķķ Teālā korkusından almadı ola ki ĥükmde ĥabı idüp mazlemeye girem

diyü 8b/5

pes : öyleyse

pes kişinüñ musāhibi kendüden aālem ve efđal gerekdür 16a/6

tā : -caya kadar

āilmi taleb itmek gerek tā mehdden laħde varınca 41b/6

tā ki / tā kim : zirâ, bu sebeple, bu sayede

maāşūmcalara şebaķı az vireler tā ki tabīātcuķları incinüp göñüllerine teneffür ĥāşıl

olmaya 27b/2

tā ki ḥayr u ŧerden ve nef'i zardan ve edebi bī-edeblikden bilüp temyīz ider 33b/9

tā kim ʿatā itmek ḫabīʿatlarına muʿtād ola ve cömerdlik ögrene 14a/10

diyü < ti-y-ü : Türkçede her zarf-fiil şekli edat gibi hususiyle bağlama edatı gibi kullanılabilir. Ancak bunlardan bazıları kalıplaşarak, tamamen edatlaşmışlardır. İşte “diyü” bunlardan biridir.⁴²⁰

namāza yetişmez diyü abdestlü kiŧi ḫatı segirtmeye 62b/2

ve / vu / u / ü

ve : Cümleleri ve kelimeleri bağlar :

gedā-yı neslin tezvīc itmeyeler ve mālā ḫamaʿ idüp ʿacūze ve menḫūse almayalar 7b/6

vu , u / ü : Cümleleri, zıt ve müteradif kelimeleri bağlar :

kiŧi ʿālemde .. ḫayā vü ḫilmile ve nīk-nāmlıgıla ölmek yigdür 16b/7

ŧenbih gūn ŧayd u ŧikār için mübārekdür 21b/11

üstād cevrin çeken ʿilm ü edeb hüner öğrenür 32a/10

veyā < ve+yā : **yahut**

bir gū hezliyyāḫ söylese veyā elfāz-ı küfürden söylese aña gülüşmek küfürdür

veyāḫut < ve+yāḫod

bir kiŧi kendü oğlına hey kāfirün oğlı veyāḫud hey kāfir tuḫım dise kāfir olur 55a/7

yā : **ve, veya, yahut**

iy pāziŧāḫ bizüm ŧuçumuz neydi ki ŧiḫḫat didüğümüz için bizi azarlarduñuz yā dervīŧe

ne maʿnīden ikrām itdüñüz 61b/6

yaʿnī

on dürlü sünnet İbrāḫīm peyğam-bar aleyhi's-selām kıldı yaʿnī evvel ol işledi 6b/10

⁴²⁰ Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, s. 198

zīrā : nitekim, çünkü

zīrā mecmū^c peygām-barlar cum^a gün nikāh itdiler 22a/8

zīrā üstād cevrin çeken ^cilm ü edeb hüner öğrenür 32a/9

zīrā ki / zīrā kim : “nitekim, amma, çünkü”. Kullanılışı zīrā gibidir.

zīrā ki ben maḥlūkam ḡur'ān ḡayrimaḥlūkdur 29a/7

zīrā ki ^camel ve ṡā^cat bābında her müşkülünü şorup öğrenmek gerek 41b/3

zīrā kim Resūl[ūñ] mürebbīsi varıdı kim Ḥaḡḡ te^cālādur 33a/7

4.1.6.3. Kuvvetlendirme Edatları

bile : “dahi, hatta”. Tekid görevinde daima manasını kuvvetlendirdiği sözden sonra gelir.

hep dökülüp ḡalur birisi kendü ile bile gitmez 42a/7

da / de : Eski Türkçe kökenli ma/me edatı olması muhtemeldir.⁴²¹

“dahi” anlamında Belirtme ve kuvvetlendirme vazifesinde:

ammā oḡlanı üç ^camel ḡayet de küstāḡ ve fuḡül eyler 17a/1

bunuñ gibi yalanlar da günāh olmaz 57a/7

daḡı

adlaruñ daḡı gökcegi üçdür ^cAbdu'llāh ve ^cAbdu'rrahman ve ^cAbdu'rrahīm dūr 6a/9

elbette : muhakkak, mutlaka

farz-ı ^cayn oldur ki anı her kişi elbette kendüsi işlemek gerek 71a/10

hem : Bağlama ve kuvvetlendirme vazifesi görür.

⁴²¹ Ayrıntılı açıklama için bk. Hacıeminoḡlu, *Türk Dilinde Edatlar*, s. 220

bir gün anasından destür diledi kim vara Resûlî göre ve hem ziyâret eyleye 20a/5

hod : **da / de, dahi**

kişiyi hod zamâne çâr u nâ-çâr edebler 35a/4

key < ked : **pek**

ata ana haqqın edâ kılmak Haqq teâlâ katında ‘amellerüñ key sevgülisidür 19b/1

läcerem : **şüphesiz**

läcerem cühhâluñ ehl-i ‘ilme ve bî-hünerlerüñ ehl-i hünere hasedi olmayınca olmaz

40a/11

ne

oldur kim ne anı terk iden âşim olur ve ne inkâr iden kâfir olur 72b/3

Resûl ‘a.s. buyurur ki ne gökçek şefî‘dür Qur‘ân 29a/10

niçe <ne+çe; ne+çe+me : **ne kadar**

iy niçe bî-hünerler nâ-sezâları görürüz 38a/9

yine / gine < yan+a

yine bu ağır ay geldi dise 55b/1

gine bu kişi çağırur ki yâ fâsık u fâcir kulum nice bu zillet ü ‘işyân yâ nice bu dalâlet ü

tuğyân 43b/9

4.1.6.4. Karşılaştırma-Denkleştirme Edatları

Bağlama edatlarının bir çeşidi olan bu edatlar karşılaştırılan grupları veya unsurları birbirine mukayese suretiyle bağlarlar. Bağladıkları unsurlardan umumiyetle önce gelirler.⁴²²

4.1.6.4.1. Karşılaştırma Edatları

eger .. eger : gerek .. gerek

eger cemā'at önden eksük olsa imām kıbleye qarşu du'āya el götüre ve eger cemā'at ön olsa ve daħı ziyāde olsa imām yüzün cemā'atdan yaña döndürüp elin du'āya götüre 70b/2

gāh .. gāh : bazen .. bazen

gāh andan tenāvül ider gāh müṭāla'asına meşgūl olur 43b/8

hem .. hem

bī-ḥayā olanlaruñ ey ser-firāz / hem 'adūsı çoğ olur hem 'ömri az 36a/6

ne .. ne

ne anı terk iden āşim olur ve ne inkār iden kāfir olur 72b/3

4.1.6.4.2. Denkleştirme Edatları

yā .. yā

her kimse kim keşiri'l-keḷām olsa yā sözi bī-ḳadr olur yā kendi sefāhata ḥaml iderler 50b/11

4.1.6.5. Soru Edatları

⁴²² Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, s. 261

ķanda < ķan+da : Mekān mefhumunu arayan soru edatıdır.

altı aydan berü ķanda idiñ 58a/1

mı / mi

ħınzır ölisi ile bu ķadar çok şu murdār mı olur 45b/8

yā řeyħ ana ĥaķķın yirine getürdüm mi 19b/9

ne : nasıl, hangi

đarbıyla yabān cānavarları ne edeb öğredürler 28a/1

neçün / neyiçün / niçün < ni+içün < ni+üçün : Sebep mefhumu arayan soru edatıdır.

neçün oğlımsın ve taħtum yaraşığı ve salşanatım ārāyışisin 23a/7

yā neyiçün bu ĥıācem beni köleler narķına ayağum falakaya geçüp her gün şabanum

çıbuķ yir 23a/9

namāz kılandan niçün ķorkmazsın 44b/10

4.1.6.6. Çağırma ve Hitap Edatları

iy / ey

iy bābā işbu ben senüñ oğluñ degül miyem 23a/6

bī-ħayā olanlaruñ ey ser-firāz / hem ‘adūsı çoğ olur hem ‘ömri az 36a/6

mire⁴²³ : “Ey, hey, yahu”

⁴²³Türkçedeki m>b değışiminden hareketle “mire” (Dede Korkut’ta mere) < “bre”. şemseddin Sami’nin “bre” açıklamasının akla ve metindeki anlama en uygun olduğu izah kanaatindeyiz: “Ey, hey, yahu gibi rum ili dillerinde muhtelif surette kullanılır bir lafızdır.” şemseddin Sami (1987), *Kāmus-ı Türki (Tıpkıbasım)*, Çağrı Yay., İstanbul, s. 290; Ayrıca krş. “mire > mer-e (ar.) mer = adam. Büyük ihtimalle metinde sık sık hitap makamında geçen “mere!” edatı, Arapça mer (adam) ve Oğuzların günlük konuşma dilinde (bu cümleden Dede Korkut Destanlarında) rast gelinen –a/-e edat ekinden ibarettir. Yani: “mer-e!”= ey adam! Bu ek, çağdaş Türkiye Türkçesinde de kullanılmaktadır = alsana, versene!” *Kitab-ı Dedem Korkut*, H. Achmed Schmiede (2000), Türkiye Diyanet Yay., s. 189, Ankara. Ayrıca “mere”li örnekler

mire dānişmend ben saña oğlumı dövmege mi virdüm 23b/7

yā : ey

yā Zeyd evlen kim evlenmeklik bereketdür 7b/11

4.1.6.7. Ünlemler

meded

yā müsülmānlar evüm oda yandı gelüñ meded eyleñ 56a/5

4.1.6.8. Gösterme Edatları

tā : Farsçadır. Uzak mesafede olan mekān, zaman, hareketi göstermek için kullanılır.⁴²⁴

tā şubḥ olunca namaz vaḳti oldı 20b/5

uş : işte

uş on yıldur teyemmümile kıluram 45b/4

4.1.6.9. Tekrarlama Edatları

bir : Bu “bir kez”, “bir defa”, “bir kerre” gibi söz birliklerinin kısaltılması neticesinde “bir” in aynı manayı kazanma hadisesidir.⁴²⁵

için age., s. 111 § 1, 23; “Hoca manasınadır ki kedhuda-yı hanedir. Arabide buğz ve adavet manasınadır.” Mütercim Âsım Efendi (2000), *Burhan-ı Ka‘tı*, hzl. Prof.Dr. Mürsel Öztürk, Dr. Derya Örs, TDK Yay., Ankara, s. 524

⁴²⁴ Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, s. 307

⁴²⁵ Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, s. 309

bu delüye ḥāliyā bir söylemiş olayım bir göreyim nedir 9a/10

girü : tekrar, yeniden

ana sözine muḥālefet olmasun diyü girü anası hizmetine geldi 20a/5

gine : tekrar, yeniden

gine bu kişi çağırur ki yā fāsıḳ u fācir ḳulum nice bu zillet ü ‘iṣyān yā nice bu ḍalālet ü
tuḡyān 43b/9

kerre : defa

İmāmı Zuferüñ bir kerre üstādına sözinden istiḥfāf ma‘nisi añlañmış imiş 31b/11

4.1.7. *Fiil Çekimleri*

Fiil çekiminde kullanılan şahıs ekleri şunlardır:

Zamir kökenli şahıs ekleri

Anlatılan geçmiş zaman, gelecek zaman, geniş zaman, istek kipi ile gereklilik çekimlerinde şahıs zamiri kökenli şahıs ekleri kullanılmaktadır.

1. Tekil şahıs: /+m/,/+am/, /+em/

2. Tekil şahıs: /+sın/,/+sin/

3. Tekil şahıs: /+Ø/

1. Çoğul şahıs: /+uz/,/+üz/

2. Çoğul şahıs: /+sız/,/+siz/

3. Çoğul şahıs: /+lar/,/+ler/

İyelik eki kökenli şahıs ekleri

Görülen geçmiş zaman ve şart kipinde iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılmaktadır.

1. Tekil şahıs: /+m/
 2. Tekil şahıs: /ñ/
 3. Tekil şahıs: /+Ø/
 1. Çoğul şahıs: /+k/,/+k/
 2. Çoğul şahıs: /+ñuz/,/+ñüz/
 3. Çoğul şahıs: /+lar/,/+ler/

4.1.7.1. Basit Çekimler

4.1.7.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Olumlu Çekim

I. Tekil Şahıs: -dUm

kı1-dum 5b/1, bul-dum 12b/8, kesil-düm 12b/10, vir-düm 23b/8, öğren-düm 24a/1

II. Tekil Şahıs: -dUñ

oğı-duñ 40b/10, kı1-duñ 45b/1, var-duñ 58a/5, öğren-düñ 33b/11, gel-düñ 44a/7

III. Tekil Şahıs: -dI

buyur-dı 7a/1, tanış-dı 9a/1, çiftlen-di 5b/10, işle-di 6b/10, yürü-di 8b/8

I. Çoğul Şahıs: -dük

gör-dük 47b/6, yitişdür-dük 57b/7, getir-dük 58a/6

III. Çoğul Şahıs: -düñüz

it-düñüz 61b/7

III. Çoğul Şahıs: -dIIAr

şor-dılar 33b/11, tur-dılar 43b/5, iste-diler 10a/2, vir-diler, eyt-diler 29a/5

Olumlu Soru**II. Tekil Şahıs:-duñ mı**

kılduñ mı 45b/1

II. Tekil Şahıs:-dı mı

oldı mı 44b/1

Olumsuz Çekim**I. Tekil Şahıs:-mAdUm**

al-madum 10a/2, bul-madum 11b/5, gör-medüm 11b/10

III. Tekil Şahıs:-mAdI

al-madı 8b/5, uyan-madı 20b/6, dutul-madı 31a/6, ol-madı 47b/6, gör-medi 20a/10

Olumsuz Soru**I. Tekil Şahıs:-medüm mi**

di-medüm mi 44a/3, bildür-medüm mi 44a/3

II. Tekil Şahıs: -medüñ mi

di-medüñ mi 45b/10

III. Tekil Şahıs: -medi mi

dimerdi mi 44a/5

4.1.7.1.2. Anlatılan Geçmiş Zaman**Olumlu Çekim**

III. Tekil Şahıs:-miş

tanış-miş 9a/1, kal-miş 9a/1, yağ-miş 18a/1, gönder-miş 17b/10, di-miş 17b/11

III. Çoğul Şahıs:-mişler

okı-mışlar 28a/8, otur-mışlar 28a/10, kılmışlar 42b/11, dur-mışlar 43a/3, şor-mışlar 46a/11, di-mişler 8a/10, eyt-mişler 28a/11, gör-mişler 43a/4

Olumsuz Çekim

III. Teklik Şahıs:-mamış

otur-mamış 28b/6, var-mamış 56a/8

III. Çokluk Şahıs:-mamışlar

bul-mamışlar 18a/3

Anlatılan Geçmiş Zaman'ın dur'lu yapısının da metnimizde örneğine rastlıyoruz:

III. Teklik Şahıs:-mişdür

buyur-mışdur 11a/11, okı-mışdur 31a/8, ol-mışdur 31a/10, kal-mışdur 42b/3, gel-mışdür 10a/6, yol eyle-mişdür 27a/4, öğren-mişdür 31a/8, di-mişdür 76b/2

III. Çoğul Şahıs:-mişlerdür

di-mişlerdür 17a/8, cāyüz gör-mişlerdür 24b/1

4.1.7.1.3. Belirli Geçmiş Zaman

Bu ek metnimizde sadece III. Teklik şahıs çekiminde kullanılmıştır.

-up dur : ol-up dur 38a/3

4.1.7.1.4. Geniş Zaman

I. Tekil Şahıs:-rAm;-ArAm;-UrAm

çık-aram 44a/8, vur-aram 44a/9, id-erem 45a/8, kal-uram 45a/8, kıl-uram 45b/5, al-uram 54a/9, itdür-ürem 19b/9, id-erem 45a/8, diğlen-ürem 61b/9

II. Tekil Şahıs: -rsin,- arsin,

di-rsin 9b/1, yürü-rsin 9b/11, kork-arsın 44b/11,

III. Tekil Şahıs:-r;-Ar;-Ur

uğra-r 18b/2, çık-ar 25b/10, düş-er 32a/11, buyur-ur 5b/8, ayd-ur 7b/11, ańıl-ur 15b/11, gel-ür 9a/7

I.Çoğul Şahıs:-rüz

‘afiyet di-rüz 61a/7

II.Çoğul Şahıs: -ersiz

id-ersiz 43a/1

III. Çoğul Şahıs:-rlAr; -ArlAr ; -UrlAr

oğu-rlar 29a/9, di-rler 12b/3, it-erler 29a/9, ol-urlar 34b/2, öğren-ürler 41b/2, gönder-ürler 42a/10, segird-ürler 56a/6

Olumlu Soru

II. Tekil Şahıs:-ür misin

tenğrilen-ür misin 44a/8

Olumsuz Çekim

I. Tekil Şahıs: -mAzAm

yapış-mazam 26a/8, kork-mazam 54b/11, al-mazam 61b/9, öde-mezem 55b/5

II. Tekil Şahıs: -mazsın

kork-mazsın 44b/10

III. Tekil Şahıs: -mAz

ol-maz 15b/4, artur-maz 15b/10, kal-maz 18a/7, deg-mez 12b/4, gel-mez 14a/2,
dönderil-mez 57a/2, yetiş-mez 62b/2, bilün-mez 67b/4

III. Çoğul Şahıs: -mazlar

yatur-mazlar 42a/10, inan-mazlar 56a/3

Olumsuz Soru

II. Tekil Şahıs: -mAz mIsIn

kork-maz mısın 54b/9, gör-mez misin 36a/7

Geniş zaman, “her zaman” için kullanılır. Oluşu ve kılışı, konuşma anıyla, ondan önceki ve sonraki zamana taşıyabilir.⁴²⁶ Metnimizde -(y)A istek eki geniş zaman fonksiyonunda kullanılmıştır:

I. Teklik şahıs:-(y)Am

ol ʿālim Ḥakk Teʿālā korkusından almadı ola ki hükmdde ḥabṭ idüp mazlemeye gir-em
diyü vardı kendüzin delülüğe urdı 8b/5

II. Teklik şahıs:-AsIn

sen kim rüm sultānı ol-asın ben daḥı senüñ oḡluñ ol-am 23a/8

III. Çokluk şahıs:-(y)AlAr

⁴²⁶ Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, s. 92

yarın kıyāmet güninde ol ʿālimūñ aǵzına oddan bir uyan ur-alar dađı zebāniler yidüp
cehenneme ilet-eler 44a/4

Olumsuz Çekim

III. Teklik Şahıs:-meye

çehār-şenbih gün hamāma girmegi ʿādet idinse yoǵsullıǵ gör-meye 22b/1

4.1.7.1.5. Gelecek Zaman

Gürer Gülsevin, Eski Anadolu Türkçesinde Ekler adlı eserinde Bergamalı Kadri'nin üç ayrı gelecek zaman şeklini gösterdiğini belirtmektedir.⁴²⁷ Bunlar: 1.-(y)A ; 2.-(y)IsAr ; 3.-sA gerektir. Metnimizden tespit edebildiğimiz şekilleri aşağıda örneklendirdik.

1.-(y)A :

I. Tekil Şahıs:-(y)Am

iy bār-ı ħudāya ʿahd dağı itmiş oldum ki her kime ilk tavış olursam anuñıla tanış-am
9a/9

2.-sA gerek : Bergamalı Kadri'nin mürekkep yapı olarak verdiği bir gelecek zaman şeklidir. Eski Anadolu Türkçesi ile ilgili pek çok incelemede, bu ek 'gereklilik' bildiren şekillerle karıştırılmıştır. Aslında, gereklilik bildiren örneklerinden çok, gelecek zaman bildiren kullanılışlarına rastlanır.⁴²⁸

I. Tekil Şahıs:-sAm gerek

imdi birezden alup var-sam gerek varup saña söyledüğim gibi beni göze başa dimeyüp
urasın 23b/3

⁴²⁷ Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, s. 100

⁴²⁸ Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, s. 103

III. Tekil Şahıs:-sA gerek

bir sâ'at ʿilm öğrenmek meşakkatine katlanmayan cehl zulümâtından ebedî horlîğla kalsa gerek 47b/2

4.1.7.1.6. İstek Kipi

Olumlu çekim

I. Tekil Şahıs: -(y)Am/-(y)AyIm

kıl-am 5a/2, var-am 26b/5, gör-em 4b/2, ir-em 4b/3, işle-(y)im 26b/10, çık-ayım 9a/3, tanış-ayım 9a/4, aňla-(y)ayım, gör-eyim 20a/9

II. Tekil Şahıs:-(y)AsIn

ur-asın 23b/4, döv-esin 23b/9

III. Tekil Şahıs:-(y)A

ol-a 3b/5, başla-(y)a 7a/9, koy-a 20b/8, ısın-a 23a/1, kırtar-a 26b/4, öğred-e 6a/1, söyle-(y)e 18b/8

I. Çoğul Şahıs:-AlUm

var-alum 43b/3, gör-elüm 43a/2

II. Çoğul Şahıs:-esiz

id-esiz 3a/9

III. Çoğul Şahıs:-(y)AlAr

ol-alar 12b/3, yatur-alar 15b/5, aldur-alar 22a/10, otur-alar 28b/7, öğred-eler 14a/7, sev-eler 14b/1, döv-eler 15a/5

Olumlu Soru

Metinde istek kipinin soru şekline rastlayamadık.

Olumsuz Çekim

III. Tekil Şahıs: -mAyA

çıkar-maya 4a/8, kıo-maya 6/2, çağır-maya 6b/3, yatur-maya 17a/10, buyur-maya 31a/3, bak-maya 31b/6, horla-maya 31b/6, bak-maya 62a/6, baş-maya 62b/10, göster-meye 4a/3, gezdür-meye 24a/8, döv-meye 25a/8

II. Çoğul Şahıs:-meyesiz

it- meyesiz 3a/1

III. Çoğul Şahıs:-mAyAlAr

ıadandur-mayalar 16b/8, otur-mayalar 28b/9, bur-mayalar 28b/11, ilet-meyeler 15a/2, geydür-meyeler 15a/3, öğret-meyeler 16b/8

Emir kipi, metinde istek kipi yerine kullanılmış:

Olumlu Çekim

II. Teklik Şahıs:-üñ

yā imāmü'l-müslimîn siz dağı gölgeye gel-üñ güneşde oturmeñ 28a/11

III. Teklik Şahıs:-sun

mu'allim dağı pāzişāh-zādedür terbiyet bul-sun diyü ziyāde meşgūl olup gūşimāl idermiş 23a/4

II. Çoğul Şahıs:-ñ

yā müsülmānlar evüm oda yandı gelüñ meded eyle-ñ 56a/6

Olumsuz Çekim

III. Teklik Şahıs:-masun

ana sözine muhālefet ol-masun diyü girü anası hizmetine geldi 20a/10

II. Çoğul Şahıs:-meñ

yā imāmü'l-müslimîn siz dağı gölgeye gelün güneşde otur-meñ 28b/1

4.1.7.1.7. Dilek-Şart Kipi**Olumlu Çekim****II. Tekil Şahıs:-sAñ**

ol-sañ 76b/6, yüri-señ 62a/8

III. Tekil Şahıs:-sA

ol-sa 14b/7, çık-sa 15a/11, kaç-sa 25a/1, dile-se 7b/3, göster-se 15a/11, iç-se 32b/6

III. Çoğul Şahıs:-sAlAr

başla-salar 29b/7, şor-salar 31a/4, uğra-salar 50b/4, çağır-salar 53b/8, kıl-salar 67b/5,
dile-seler 14a/8, geydür-seler 17a/5, söyle-seler 31b/2

Olumsuz Çekim**I. Tekil Şahıs:-mesem**

it-mesem 54a/5, söyle-mesem 58b/3

III. Tekil Şahıs:-masa

kıl-masa 15a/5, gel-mese 15a/9, it-mese 15a/10

4.1.7.1.8. Emir Kipi

Olumlu Çekim

II. Tekil Şahıs:-Gİl-Ø

söyle-gil 9b/5, bil-gil 36a/10, var 20a/7, yaz 36b/7

III. Tekil Şahıs:-sUn

ol-sun 8a/9, gel-sün 9a/5, it-sün 17b/10, öğren-sün 24a/9

II. Çoğul Şahıs:-(U)ñ

ol-uñ 8b/1, bul-uñ 18a/5, göster-üñ 3b/11, çiftlen-üñ 8a/11, gel-üñ 43a/1

III. Çoğul Şahıs:-sUnlAr

otur-sunlar 39a/7

Olumsuz Çekim

II.Teklik Şahıs:-mA

al-ma 8a/1, çık-ma 15a/10, çiftlen-me 8a/1, söyle-me 58a/6, di-me 59a/6

III.Teklik Şahıs:-mesün

beñze-mesün 23a/11

III. Çoğul Şahıs:-masunlar

şan-masunlar 48b/2

4.1.7.1.9. Gereklilik Kipi

Metnimizde -mAK isim-fiili ve -sA şart eki üzerine gelen “gerek” ekinin gereklik anlamı verdiğini görüyoruz.

1. -mAK+gerek

Olumlu Çekim

al-mak gerek 7b/4, ısmarla-mak gerek 21b/1, katlan-mak gerekdür 26a/3, vir-mek gerek 21a/2, gülivir-mek gerek 24b/7, döv-mek gerek 25a/2, it-mek gerek 34b/9, öğren-mek gerek 41b/4

Olumsuz Çekim

ol-mamak gerek 40b/8

2. -sa+gerek

III. Teklik Kişi : añ-sa gerek 34b/11

4.1.7.2. Birleşik Kipler

4.1.7.2.1 Hikâye

4.1.7.2.1.1. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Olumlu Çekim

I. Teklik Şahıs:-dum(ı)dı

al-dumıdı 20a/9

4.1.7.2.1.2. Anlatılan Geçmiş Zamanın Hikâyesi

I. Teklik Şahıs:-mış (i)düm

al-mış idüm 62a/1

III. Teklik Şahıs:-mışIdı

yapış-mışıdı 20b/9, yığ-mışıdı42a/7, di-mışıdı 8b/11, hazır it-mışıdı 23b/7, maşûk idin-mışıdı 42a/9, mertebe bul-mışıdı 57b/2

Olumsuz Çekim**III. Teklik Şahıs:-memiş(i)di**

deg-memişdi 67a/8

4.1.7.2.1.3. Geniş Zamanın Hikâyesi**Olumlu Çekim****III. Tekil Şahıs:-r(i)dı**

oķu-rdı 72a/6

II. Çoğul Şahıs:-r(i)duñuz

azarla-rduñuz 61b/6

III. Çoğul Şahıs:-erler(i)di

id-erleridi 24a/11

Olumsuz Çekim**III. Teklik Şahıs:-mezidi**

gör-mezidi 20a/4

III. Çoğul Şahıs:-mAzlarIdI

al-mazlarıdı, dile-mezleridi 57b/3

4.1.7.2.1.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Metnimizde –IsAr ekinin bileşik zamanlı tek örneğine rastlıyoruz.

I. Teklik Şahıs:-ısar(ı)dum eydüñ

çıkar-ıсарdum 44b/6

4.1.7.2.2. Rivayet

4.1.7.2.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti

III. Teklik Şahıs:-r (i)miş

kağı-r imiş 61a/5

III. Çoğul Şahıs:-rler (i)miş / UrlAr (I)mIş

di-rler imiş 61a/5, kórqud-urmiş 23a/5, gel-ürler imiş 56a/6

Olumsuz Çekim

III. Teklik Şahıs:-maz (i)miş

bulun-maz imiş 11a/4

4.1.7.2.2.2. Anlatılan Geçmiş Zamanın Rivayeti

III. Teklik Şahıs:-mış (i)miş

añlañ-mış imiş 32a/1

4.1.7.2.3. Şart

4.1.7.2.3.1. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

I. Teklik Şahıs:-dumısa

ol-dumısa 12a/6

4.1.7.2.3.2. Anlatılan Geçmiş Zamanın Şartı

III. Teklik Şahıs:-mİş (I)sA

gel-miş ise 21b/7, olmuş ısa 55a/9

4.1.7.2.3.3. Geniş Zamanın Şartı

Olumlu Çekim

III. Teklik Şahıs:-ermiş

gūşimāl id-ermiş 23a/4

Olumsuz Çekim

III. Teklik Şahıs:-mezse /-mazısa

işle-mezse, ur-mazısa 76a/7

4.1.7.3. Bileşik Fiiller

Türkçede yardımcı fiiller iki biçimde karşımıza çıkar. Bunlardan birincisi bir isim ile “it-, eyle-, ol-, kıl-” yardımcı fiillerinin birleştiği yapılar, ikincisi ise tasvir fiillerinin birleştiği yapılardır.

4.1.7.3.1. İsim + Yardımcı Fiille Yapılan Bileşik Fiiller

it- : alış viriş it- 22a/7, āğaz it- 26b/7, †ağ it- 14a/7, beyān it- 36b/5, buğl it- 48a/9, bün-yād it- 22a/1, ĥarc it- 25b/3, ĥatm it- 27a/9, ĥitāb it- 7b/11, ĥitābet it- 56b/3, ĥāşıl it- 24a/9, ĥaml it- 51a/1, ĥükm it- 48b/2, ĥazā it- 60a/4, ĥurbān it- 7b/8, şabr it- 61b/10, şarf it- 40a/2, şavt it- 69a/9, řulĥ it- 57a/4, şaleb it- 41a/7, şanaz it- 52a/9, řavāf it- 30a/9, zıkr it- 56a/10

eyle- : ahde vefā eyle- 51a/11, arı eyle- 64a/8, beyān eyle- 72a/11, derc eyle- 5a/10, emr eyle- 18a/5, fuzūl eyle- 17a/1, ĥarām eyle- 21a/1, †ĥtirām eyle- 31b/1, let eyle- 23a/1, meyl eyle- 28b/4, mütekebbir eyle- 17a/1, nehy eyle- 70b/11, řaleb eyle- 17b/9, taşnıf eyle- 27a/11, yir eyle- 27a/1, yol eyle- 27a/4,

ol- : dili şatlu ol- 52a/4, cānı Ĥađđa vāşıl ol- 20b/7, bā†ıř ol- 4b/7, bī-řabr ol- 51b/9, dipdiñiz ol- 24a/3, epsem ol- 24a/5, emīn ol- 21a/5, fāriğ ol- 32b/5, ĥafil ol- 40b/7, ĥüşād ol- 3a/10, ĥāşıl ol- 11b/7, ĥayr ol- 71b/3, hem-řoĥbet ol- 12b/3, ırāđ ol- 11a/1, iĥzār ol- 28b/5, kāfir ol- 43b/3, ĥā†ıl ol- 52a/8, ma†lūm ol- 6a/2

ķıl- : edā ķıl- 7b/1, ĥafil ķıl- 57a/9, gerd-ālūd ķıl- 4a/6, giriftār ķıl- 26b/1, ma†zeret ķıl- 43a/7, mufazżıl ķıl- 1b/6, mübāĥase ķıl- 42b/11, mücellā ķıl- 33b/8, müstetāb ķıl- 1b/7, müteĥallī ķıl- 5b/2, pejmürde ķıl- 4a/6, puĥte ķıl- 17a/7, řāfi ķıl- 1b/11, sipāriř ķıl- 2b/7, řapu ķıl- 13b/4, tefvīz ķıl- 2b/6, tevađķu† ķıl- 76b/7, tevekkül ķıl- 21a/11, zāhir ķıl- 5a/2

bul- : temettu† bul- 47b/4, yol bul- 4a/7, menfa†at bul- 21a/9

ur- : delülüge ur- 8b/7

var- : ĥoř var- 58a/5, yügürüp var- 27b/6

vir- : ĥarż vir- 59a/3, řalāvāt vir- 71b/4, cevāb vir- 61a/4

- gör-** : ħor gör- 45b/11
- gel-** : ħoş gel- 58a/3, ħaleme gel- 2a/11, ħanı ʿazaba gel- 18a/4, vāz gel- 64a/5, yirine gel- 9a/4
- dur-** : ayağ üzerine dur- 13b/7, ayağın dur- 62a/2

4.1.7.3.2. Tasvir Filleri ile Yapılan Bileşik Fiiller

Tasvir fiilleri, fiillerin -a/-e ; -ı/-i ve -u/-ü zarf-fiil şekillerine bazı özel fiiller eklemek suretiyle yapılır.⁴²⁹

a. Sürerlilik Fiili : **tur-, gör-, gel-**

- tur-** : toğ-aaturarken 71a/1, gör-eaturur 76a/1
- gör-** : id-egörmüş 56b/8
- gel-** : tur-ıgeldi 23b/10, dur-ugelmiş 61b/2

b. Tezlik Fiili : **-i virmek**

yür-ivirdi 9b/3

c. Yaklaşma Fiili : **-yazmak**

Metnimizde rastlayamadık.

d. Yeterlik Fiili : bil- yardımcı fiili ile yapılır, olumsuz yapmada u- fiilinin olumsuzu kullanılır. Eski Anadolu Türkçesinde yeterlik fiilinin olumlu ve olumsuzunda çok defa -a/-e yerine -ı/-i ve bazen de -u/-ü zarf-fiilleri kullanılmaktadır.⁴³⁰

Olumlu Şekli

giç-ebilincek 10a/8, cevāb vir-ibile 61a/4

⁴²⁹ Özkan, age., s. 148

⁴³⁰ Özkan, age., s. 148

Olumsuz Şekli

añlı-(y)amadı 9b/4

4.1.8. Fiilimsiler⁴³¹

4.1.8.1. İsim-Fiiller

- mAK** : oğlancuqlara hālet-i şığarda aqça pul harçlan-mağ öğretmeyeler 16b/8
kişi oğlin ever-mek veyā kendü evlen-mek dilese bir hasīb nesīb kimse
kızın almağ gerek 7b/3
- mAKIIK** : öñ şafda kııl-mağlığuş ve öñ şafda imām ardında kıılmağuş şevābı artuğ-
dur 68a/9
yā Zeyd evlen kim evlen-meklik bereketdür 8a/1
işle-meklük şevābın ve fazīletin beyān eyledi 72a/11
- dUK** : mecālis tağıl-duğından şoñra hemān ol gün çıqdı gitdi 57b/9
māp-i cūvānī dūken-düğinden şoñra ayruğ kesb itmek mümkün degöldür
10b/6
- İş** : kazā-yı hācāt ve edā-yı deyn ve muāmele ve al-iş vir-iş itmek eyüdür
22a/7

4.1.8.2. Sıfat-Fiiller (Partisipler)

4.1.8.2.1. Geçmiş Zaman Sıfat-Fiili :

⁴³¹ Fiilimsilerin görev ve fonksiyonu için bk. Fiilden İsim Yapım Ekleri, s. 112

- dUK** : vifāk um-duğum yirden nifāk ve ittifāk mülāhaza itmedüğümden şıkağ
hāşıl oldu 11b/6
idrāk[i] irişdügi miğdār sebağ ide teklīf mālā-yuṭāk itmeye 25a/5
- mİş** : ben bir kuş gördüm kız-mış temür yir hīç anı yakmaz 57b/5
istincāyı kirecile ve piş-miş kerpicile ve külile ve kömürile süñükile ve
terkile ve ʿalefi devābbile itmek mekrūhdur 63b/9

4.1.8.2.2. Geniş-Zaman Sıfat-Fiilleri :

- (y)An** : bizi ol zümrenüñ inʿām-ı niʿmeti ve ihsān-ı kisvet-i İslām olınan
kabīleden kıldı 1b/8
kişiye ʿilm öğred-en kimse atalaruñ hayırlusı olıcağaz kalan atalardan
dağı anuñ haqqı ziyāde imiş 6a/3
- (U)r** : başına kayna-r şu dökmek ve güneşe karşı bakmak teni semridür 75a/4
- mAz** : şu bulun-maz yirlerde ve sibāʿ ve harāmī havf olan yirlerde veyā bir
ʿözrü ecil için namāzı teyemmümile kılmak revādur 67b/10
bī-hayā olanlaruñ ʿadūsı ve anı dilemez çoğ olur 36a/3

4.1.8.2.3. Gelecek Zaman Sıfat-Filleri :

- esi** : barmağın çatlatmaya geyesisiyle oynamaya 69a/6

- (y)AcAK** : gördüm ki gözsüzler evvel ayakları koy-acağ yiri muhkem teşhîş iderler
34a/5
her sözi rıfqla söyleyeler işidil-ecek miqdardan katı söylemeyeler 52a/2

4.1.8.3. Zarf-Fiiller

4.1.8.3.1. Durum Zarf-Fiilleri

- A .. -A** : yürüdüğü yirde tefâhğur birle şalın-ı şalın-ı yürimeye ve kimseye toğın-
u toğın-u yürümiye 62b/8
- e** : kişi nefsi şüm belâsından giç-e-bilincek ʿâlem-i tecerrüdü ʿâlem-i
ferâgatdur 10a/8
- i** : şu içen nefesin elinen cevâb vir-i-bile 61a/3
- (i)ken** : bir gice bu kişi meskeninde yaturken gönliyle tanışdı 9a/2

4.1.8.3.2. Zaman Zarf-Fiilleri

- eli** : sen gid-eli yigirmi yıldur ʿibâdet iderem 45b/1
- ıcağaz** : kişiye ʿilm öğreden kimse atalaruñ hayırlısı ol-ıcağaz kalan atalardan
dağı anuñ hağğı ziyâde imiş 6a/3
- (y)ıcağaz** : evvelâ her ata kim müʾmin muvağğid ola oğlı toğ-ıcağ aña üç nesne
vâcib olur 6a/6
on iki yaşına deg-icek bî-gânelere mağrem ve müfsidelere hem-dem ve
kendüden büyüklere yoldaş itmeyeler 15b/5

kişi oğlını yola ve yumuşa öğredüp ve küçe küçücügiken puhte kılmak
gerek kim büyü-(y)icek ataya anaya mutîr ve münkâd ola 17a/7

-IncA : şubh ol-ınca namaz vaqti oldı Meryem hatun uyanmadı 20b/5

tā bizüm peygām-barımuza gel-ince her peygām-bar işledi 6b/11

-mAdIn : ve bāğ-i emelüm bozulmadın şāğ-ı şecere-i devletümüñ şüküfelerin

şüküfte ve ārāste görem 4b/1

ve māzīsini bilmedin yuqarusuna gitmeye pür sebağ bilmedin pür sebağ

dağı virmeye 25a/6

-ürek : kazā-yı hācete oturıcağ şol yanına söyken-ürek oturalar 63a/11

4.1.8.3.3. Bağlama Zarf-Fiilleri

-(y)Up : anası hizmetin ço-(y)up var-up Resül hazretini görmezidi 20a/3

keşürü'l-izā'a ketifne götür-üp teslim ve tefvîz kıldı 2b/6

4.1.9. Ses Olayları

4.1.9.1. Ses Düşmesi

4.1.9.1.1. Ünlü Düşmesi

Genellikle iç seste dar ünlülerin düşmesi şeklinde görülür:

ağ(ı)zuna 60b/5, ay(ı)ru 15b/5, beñzemesün 23a/11, gön(ü)liyle 73a/6, ey(i)tdi 9a/7,

oğ(u)lına 17a/3, oy(u)nayanlara 50a/6, uy(u)kusın 19b/11, yum(u)şaklarına 68b/7

ile ve için edatları ile -i ek fiilinin kaynaştığı kelimelerde i'ler çoğu kez düşer: ne için > neçün 23a/7, Teñgri için > Teñgriçün 55b/3, canı için > canıçun 55b/3, anuñ ıla > anuñıla 9a/4, rıfķ ıla > rıfķıla 52a/2, kimüñ ile > kimüñle 12a/5, mu'allim ile > mu'allimle 22b/9, oķur idi > oķurdı 72a/6, degmemiş idi > degmemişdi 67a/8

4.1.9.1.2. Ünsüz Düşmesi

b- ve -l- : Kelime ortasında, mahdut birkaç kelimedede -l-, daha Batı Türkçesinin ilk zamanlarından beri düşmüş bulunmaktaydı.⁴³²

ol- 20a/10, getir- 20b/2, otur- 24a/6

y- ve -y : Bazı kelimelerde y- düşmüştür: ıraķdan 60b/7

Bugün olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesinde de “ağaç” olarak geçen kelime Eski Türkçede y- iledir: yığaç > ağaç 8b/7

Bazı örneklerde y- sesi kendini muhafaza etmiştir: yıl 19b/10, yigitlik 10b/4, yigirmi 22b/3

-ğ, -g ve -ğ-, -g- : Birden fazla heceli kelimelerin ve dolayısıyla bütün eklerin sonundaki -g, g'ler düşmüştür. Bunların bir kısmı kendinden önceki vokali yuvarlaklaştırmıştır, bir kısmında herhangi bir değişiklik olmamıştır:⁴³³

arığ > arı 51a/4, adrığ > ayrığ > ayru 15b/5, ķapığ > ķapuda 44b/2, yazığ > yazı 36a/11; açığ > acı 8a/4, kiçiğ > kiçi 45a/8, ısığ > ıssı 74b/4, ķarığ > ķarı 9b/9, ķatığ > ķatı 27a/2, ķamuğ > ķamusın 28a/5, ölüğ > ölüsin 45b/3, tamlağ > tamla > damla- 61a/1

⁴³² Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, s. 62; Ayrıca bk. “Eski Anadolu Türkçesi devresinin başında bol-filinde b- ve keltür-, oltur- kelimelerindeki -l- düşmüştür.” Timurtaş, *Osmanlı Türkçesi 3*, s. 425

⁴³³ Timurtaş, *Osmanlı Türkçesi 3*, s. 426

Yapım ekleri ve çekim ekleri başındaki -ğ- ve -g-'ler Eski Anadolu Türkçesinde tamamıyla düşmüştür⁴³⁴: emgek > emek 25b/3, edgü > eyü 34b/1, ker-gek > gerek 34b/9, kōrk-ğu > kōrku 55b/7, kıl-ğak > kulağ 68b/7, şuv-ğar- > şuvar 3a/9, yal-ğan > yalan 51a/6; -ğaru, -gerü > -aru/-erü yöneltme ekli: yoğ+ğaru > yuğarusuna 25a/6, iç+gerü > içerü 23b/7, il+gerü > ilerü 62a/10; -ğan/-gen > -an/-en sıfat-fiil eki: kal-an 28b/4, kıl-an 44b/6, gel-en 49b/11; -ğınça/-ginçe > -ınca/-ince zarf-fiil eki: kuru-(y)ınca 64b/10, var-ınca 67a/7, gel-ince 6b/11; -geli > -eli zarf-fiil eki: gid-eli 45b/1

Kimi kelimeler küçültme eki aldıklarında ses kaybına uğrar. Metnimizde tek bir örneğine rastlıyoruz: uşa(k)+cuğ > uşacuklarına 28b/8

4.1.9.2. Hece Düşmesi

Kelime içinde benzer ya da eş hecelerin yan yana gelmesi durumunda bu hecelerden birinin düşmesi⁴³⁵dir. Metnimizde tek örneğine rastlıyoruz.

karında eş > kardaş 45a/8, atası durur > atasıdur 5b/9, mesnün durur > mesnündür 7b/2

4.1.9.3. Ünsüz Çiftlenmesi

Konsonant çiftlenmesi (gemination) sadece -ss- olarak ve mahdut birkaç kelimedede görülmektedir⁴³⁶: ıssı “hararet” 28a/8, ıssi “sahibi” 28b/2

4.1.9.4. Ses Türemesi

⁴³⁴ Timurtaş, *Osmanlı Türkçesi* 3, s. 426

⁴³⁵ Şahin, age., s. 42

⁴³⁶ Timurtaş, *Osmanlı Türkçesi* 3, s. 427

Ses türemesi düşme olayının aksine kelimeyi genişleten bir ses olayıdır. Eklemeyi kolaylaştırmak ve yabancı kelimeleri Türkçenin ses ve hece yapısına uydurmak amacıyla ortaya çıkar. Düşmede olduğu gibi bu olay da başta, içte ve sonda ünlü ve ünsüz türemesi şeklinde görülür.⁴³⁷

(Ar. ṭāʾife) > ṭāʾyife 42b/8, (Ar. cāʾiz) > cāʾyiz 67b/1, (Ar. sāʾir) > sāʾyir 5a/3, (Ar. şerāʾit) > şerāʾiyit 45a/11, (Far. pāy-dār) > dost-ı pāyidār 11a/4, (Ar. ğayb) > ğāyib 49b/9

4.1.9.4.1. Ünlü Türemesi

Metnimizde ünlü türemesine örnek olabilecek kullanıma rastlayamadık.

4.1.9.4.2. Ünsüz Türemesi

Yardımcı ünsüz -y- ve -n- genellikle kullanılır.

şu+(n)laruñ 20b/9, bu+(n)lar, bu+(n)dan 26b/9, bu+(n)ca 43a/11, 24b/2, oķı-(y)up 46a/9, ķo-(y)up 62b/8, arı eyle-(y)üp 64a/8, söyleme-(y)üp 13b/5

Metinde tek örnekte y- protezi görölmektedir: yit-miş 61a/1

4.1.9.5. Ses Değişmeleri

4.1.9.5.1 Ünlü Değişmesi

-1. i/e , e/i meselesi : Bu değişimin günümüz Türkçesiyle benzer ve farklı yönleri şu şekilde :

⁴³⁷ Şahin, age., s. 42

a) Metinde 'e' olarak geçen fakat bugün 'i' olarak yazıp söylediğimiz kelimeler :

iyi > eyü 15b/11, giy- > gey- 17a/4

b) Metinde 'i' olarak geçen fakat bugün 'e' olarak yazıp söylediğimiz kelimeler :

de- > di- 8a/3, el > il 18a/6, eriş- > iriş- 25a/5, erte > irte 68b/2, ey > iy 23a/6, yetiş- > yitiş- 26b/11, gece > gice 9a/1

4.1.9.5.2. Ünsüz Değişmesi

-1. -z- > -y- : söyle- 9a/10, söyleş- 28b/9

-2. -ğ- > -v- : şovukdan 20b/8

Metnimizde tek örnekte -ğ- olduğu gibi kalmıştır, günümüzdeki gibi -v- olmamıştır: şığa- 63b/4

-3. -d- > -y- : Eski Türkçedeki d Eski Anadolu Türkçesinin başında y olmuştur:⁴³⁸ ayru 15b/5, ayruk 23a/1, ayrıl- 42b/1, ayaklarına 53a/2, büyüklere 15b/6, boya- 55a/11, eyü 70a/9, eyle- 70b/11, geydür- 15a/3, koy- 20a/3, uyan- 20b/6, uykusın 19b/11

4.1.9.5.3. Ünsüz Tonlulaşması

t->d- (İnce sıradan kelimeler)

degin 15b/1

degül 19a/7

demür 58a/3

düş- 61b/4

deñiz 41b/9

dep- 63b/3

di- 8a/3

dil 68b/1

dile- 76a/2

diş 34b/6

diz 63a/2

dök- 74b/10

⁴³⁸ Timurtaş, *Osmanlı Türkçesi 3*, s. 425

dökül- 42a/7 dört 43b/6 döşe- 70b/9 dün 75b/1
 dürlü 6b/9 düş- 18a/1

İnce sıradan kelimelerde t- sesi korunmuştur.

tükür- 64b/8 türüş 76b/10

/t->d- (kalın sıradan kelimeler)

dağı 5b/10, dart- 60a/1, dın- 57b/9, dırnağ 7a/7, dut- 63b/1

Kalın sıradan şu kelimelerde t- sesi korunarak genellikle (t) ile yazılmıştır.

tağandur- 16b/8 tağıl- 57b/9 tağıt- 26b/7 tal- 41b/9
 tapu 13b/4 taş 27a/2 taş- 45b/3 taşra 17a/10
 tat- 52b/4 tavar 55a/8 tayan- 63a/4 ton 38b/11

Tek heceli bazı kelimelerin son sesinde tonlu ünsüz bulunmaktadır.

ad 5b/5 od 48b/11

Hem Eski Türkçede kullanılan hem de tonlulaşmış olanlar.

dur- 20b/6 tur- 28b/5

k->g-

geç- 6a/11 geçür- 29a/2 gel- 31b/3 gerek 34b/11
 getir- 49b/9 geydür- 15a/3 gezdür- 24a/8 gibi 24b/9
 gice 62b/11 giç- 10a/8 gir- 22a/10 gine 43b/9
 git- 43a/8 göğüs 70b/7 gök 76b/10 gölge 28a/11
 gönder- 42a/10 gönül 56b/10 gör- 57b/4 göster- 3b/11
 götür- 19b/6 göz 23b/3 gözle- 34a/7 gül- 52b/10
 gün 56b/4 güneş 75a/5

İnce sıradan ünlü taşıyan bazı kelimelerde tonlulaşma olmayabilir.

keleci 31b/3 kendü 33b/10 kesdür- 36a/9 kesil- 12b/10

key 19b/1	kez 22a/10	kiçi 45a/8	kilit 46b/4
kim 47a/8	kimse 50b/11	kişi 52a/3	kül 67b/2

Metinde tonsuz ünsüzlerle biten kelimeler ünlü ile başlayan ek aldıklarında genellikle ünsüz tonsuzlaşması meydana gelmektedir.

şoķaķ > şoķaĝa 15a/1, varmaķ > varmaĝa 15a/1, oķımaķ > oķımaĝa 27a/6, ululuķ > ululuĝa 56b/2, bardaķ > bardaĝa 60b/4, iķmek > iķmeĝe 60b/10, direk > direĝe 67b/11, göbek > göbeĝi 68b/8, işlemek > işlemeĝi 72a/9, uğruluķ > uğruluĝı 8a/8, kılıç > kılıcuñ 36a/7, git- > gider 37a/11

4.1.9.5.4. Ünsüz Sızıcılaşması

-1. **ķ-** > **ħ-** : ĥatun 20b/6

Bazı örneklerde kelime başındaki ķ'nın kendini muhafaza ettiğini görüyoruz:

ķanda 58a/1, ķankı 68a/10

-2. **-ķ-** > **-ħ-** : aĥşam 75a/8, daĥı 21b/7, uyĥusu 24b/11, yoĥsa

-3. **b-** > **v-** : var- 23a/11, var 23b/2, vir- 55b/8, viril- 5b75

-4. **-b-** > **-v-** : yavuz 24a/5

4.1.9.6. Hece Kaynaşması (Derilme-Birleşme)

Vokalle biten bir kelimedenden sonra vokalle başlayan bir kelime veya ek geldiği zaman vokallerden birinin düşerek iki kelimenin birleşmesi hâdisesi olan derilme-

birleşme için pek çok örnek vardır. Bu şekildeki vokal düşmesi ya geçici veya devamlıdır. Devamlı düşme sonunda kalıplaşmış sözler ortaya çıkmıştır.⁴³⁹

kendü+özi+n > kendüzin 54a/1, kim+ise > kimse 55a/2, ne+içün > niçün 9b/10, ne+it-e+ki > niteki 40a/5, ne+it-e+kim > nitekim 10a/6, ne+eyle- > n'eyle- 44b/3, uş+imdi > şimdi 32a/2, ne+ise+ne > nesne 32b/3, uş+ol > şol 38b/6, bu+öyle > böyle 74a/6

4.1.9.7. Göçüşme

Kelime içindeki seslerin yer değiştirmesi olayıdır. Metnimizde tek örnekte rastlıyoruz: müslümān > müsülmān 54b/6

4.1.9.8. Tekleşme

Türkçe asıllı olmayan kelimelerde sonda bulunan çift ünsüzden birinin Türk dilinin ses yapısına uydurularak düşürülmesidir. Bu hadise temel olarak ses düşmesidir.⁴⁴⁰

(Ar. becidd) > becid 62a/10, (Ar. eşedd) > eşed-i ʿazāb 44a/4, (F.+Ar. bī-ʿadd) > bī-ad 1b/3, (F.+Ar.) bī-ḥadd > bī-ḥad 1b/3, (Ar. şaff) > saf-ı niʿalde 39a/7, (Ar. mühimm) > mühim 32b/5, (Ar. ḥatt) > ḥüsn-i ḥatile 37a/11, (Ar. ʿāmm) > daʿvet-i ʿām 60a/7

4.1.9.9. Ses Uyumları

⁴³⁹ Timurtaş, *Osmanlı Türkçesi* 3, s. 422

⁴⁴⁰ Şahin, age., s. 42

4.1.9.9.1. Ünlü Uyumu

4.1.9.9.1.1. Dil Uyumu (kalınlık-incelik uyumu)

Türkçenin eski dönemlerinden beri görülen uyumdur. Metnimizde bunu örneklendiren kelimelere sıkça rastlıyoruz.

dirler imiş 61a/5, dehşet iderlerimiş 61a/7, dimişidi 8b/11, şataşursam 9a/3, olursam 9a/9

Metnimizde “ile” edatı uyuma girerken; “içün” edatı, iken zarf-fiil eki ve i- ek fiilinin hikâye ve rivayet çekimlerinin bazı örneklerde uyuma girmediğini görüyoruz.

kaķır imiş 61a/5, aldırmağ-içün 22b/2, okurken 50a/10, yaturken 62a/2, durarken 62a/2, yuriken 65a/1, oķınurken 68a/2, kılurken 69a/3, rükûdayiken 69a/10, otururken 69b/10, toğaturarken 71a/1, bağlanurken 74b/7

Metnimizde -lık eki yabancı kökenli örneklerde uyuma girmemiştir.

cömerdlik 14a/10, taķşırlik 25a/4, kılletlikdedür 38a/11

4.1.9.9.1.2. Dudak Uyumu (düzlük-yuvarlaklık uyumu)

Türkçede bir kelimenin ilk hecesindeki ünlü düz ise takip eden hecenin ünlüsü de düz olur; ya da ilk hecede yuvarlak bir ünlü varsa takip eden ünlü ya dar-yuvarlak (u, ü) ya da düz-geniş (a,e) olur.

“Eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerinden biri de dudak benzeşmesinin olmamasıdır. Bu nedenle dudak uyumu tam manasıyla yerleşmiş değildir. Uyumsuzluk köklerde ve eklerde olmak üzere iki şekilde görülür.”⁴⁴¹

4.1.9.9.1.3. Yuvarlaklaşma

Günümüzde düz ünlülü pek çok kelime metnimizde yuvarlak ünlü ile yazılmıştır. Yuvarlaklaşma, kelimelerde yuvarlaklaşma ve eklerde yuvarlaklaşma olarak karşımıza çıkmakta.

4.1.9.9.1.3.1. Kelimelerde Yuvarlaklaşma

ağruç 23b/2	ağsur- 32b/7	alçu 67b/2	anduç 53a/2
artuç 30a/3	aruç 8a/3	degül 19a/7	eksü- 75a/4
gedük 62a/3	girü 15b/4	içün 21b/11	kalun 30b/3
karañulıç 39b/10	ķayġu 18a/2	kendü 6b/1	ķulavuz 62b/5
şalgun 54b/5	şaru 76b/10	şavul- 62b/2	şayru 63a/7
şovuç 20b/8	tapu 13b/4	toķuz 8b/11	toġru 69a/9
ulu 7b/8	uġrulıķ 8a/6	yaluñuz 49b/7	yatsu 72a/1
yavru 18b/1	yavuz 24a/5	yoķsul 22b/5	yuķaru 43a/6
yumşak 75a/5	yumurda 55a/10	yumuş 30b/11	

4.1.9.9.1.3.2. Eklerde Yuvarlaklaşma

⁴⁴¹ Solmaz, A.O. (2007), *Tutmacı'nın Gül ü Hüsrev Adlı Eseri*, (İnceleme, Metin, Dizin), Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum, s. 30

4.1.9.9.1.3.2.1. Yapım Eklerinde Yuvarlaklaşma

Ekler	Fonksiyonu	Örnekler
-cuğ, -cuğ	isimden isim yapma	uşa+cuğ 28b/8, cānavar+cuğ 62b/10, qarı+cuğ 19b/5
-dur / -dür	fiilden fiil yapma	deş-dür- 22a/4, gey-dür- 17a/4, inan-dur- 57a/9, it- dür- 19b/9, al(k)-dur- 28b/10
-erü	isimden isim yapma	il+erü 15b/2
-gü	fiilden isim yapma	sev-gü+li 72a/9
-(u)l- / -(ü)l-	fiilden fiil yapma	bişir-ül- 60a/6, dök-ül- 42a/7, süz-ül 11a/8
-lu / -lü	isimden isim yapma	dil+lü 8a/4, deñ+lü 26b/6, baht+lu 29a/8, giz+lü 59a/5, atar+lu 34a/7, mertebe+lü 53a/2, sebep+lü 21a/4, söz+lü 51a/11, at+lu 52a/4, uz+lu 75a/4, yük+lü 50a/1
-luğ / -lük, -lüg	isimden isim yapma	eylük 12a/1, delü+lüg 8b/7, işlemeklük 72a/11
-mur / -mür	fiilden isim yapma	yağ-mur 18a/1, kö-mür 63b/9
-suz / -süz	isimden isim yapma	edebsüz 35b/8, aygusuz

		75a/6, semā ^c suz 48b/4
-un / -ün	fiilden fiil yapma	bil-ün- 67b/4, şoy-un- 74b/7
-u / -ü	fiilden isim yapma	ayr-u 15b/2, küs-ü+lü 57a/6
-uğ / -ük	fiilden isim yapma	aç-uğ 69b/11, ayruğ 56b/3, eksü-k 16b/9, süñ-ük 63b/9
-ur / -ür	fiilden fiil yapma	art-ur- 75a/2, deg-ür- 67a/6, emz-ür- 20a/1, geç-ür- 29a/2, get-ür- 19b/11, yat- ur- 15b/5

4.1.9.1.3.2.2. Çekim Eklerinde Yuvarlaklaşma

İlgi hâli eki: +uñ/+üñ, -nuñ/-nüñ

atalar+uñ 6a/3, müsâfir+üñ 19a/8, ayasınıñ 20b/4, biregünüñ 17a/10

I. Tekil şahıs iyelik eki: +um/+üm

taht+um 23a/7, kıl+um 43b/9, ʿilm+üm 26a/7, celâl+üm 43a/8

II. Tekil şahıs iyelik eki: +uñ/+üñ

cevâb+uñ 9b/5, kıl+uñ 17a/8, ʿömr+üñ 19b/10, kalem+üñ 36b/6

I. Çoğul şahıs iyelik eki: +muz/+müz

ana+muz 20a/7, didüg+(ü)müz 61b/5, üzeri+müz+e 71a/8

II. Çoğul şahıs iyelik eki: +ñuz/+ñüz

oğlanlar+(u)ñuz+a 40b/10, ednâ+ñuz 42b/7, ma^crifet+(ü)ñüz 61b/7

Emir kipi III. tekil şahıs: -sUn

bul-sun 23a/4, öğren-sün 24a/9, gel-sün 9a/5

Emir kipi II. çoğul şahıs: -Uñ

şākin ol-uñ 8b/1, gel-üñ 28a/11,

Emir kipi III. çoğul şahıs: -sunlar

otur-sunlar 39a/7

Görülen geçmiş zaman I. Tekil şahıs: -dUm

tut-dum 34a/8, yarlığa-dum 43a/8, iriş-düm 43b/1, öde-düm 54b/5

Görülen geçmiş zaman II. Tekil şahıs: -dUñ

edā kııl-duñ mı 45b/1, hoş var-duñ 58a/5, öğren-düñ 33b/11

Görülen geçmiş zaman I. Çoğul şahıs: -dük

gör-dük 47b/6, yitişdür-dük 57b/7, getürdük gördük 58a/6

İstek kipi I. Çoğul şahıs: -AlUm

var-alum 43b/3, tecrube id-elüm 43b/4

Bildirme III. Tekil şahıs: -dUr

vebāl+dur 48a/3, evlā+dur 53a/9, küfür+dür 53b/6, gibi+dür 57a/1

Bildirme I. Çoğul şahıs: -üz

dir-üz 61a/8

Sıfat-fiil eki: -duķ

başla-duğı kitāb 21b/8, uğra-duğı kişiye 50a/11

Zarf-fiil eki: -up

şuvar-up 3a/9, at-up 52a/9, dart-up 60a/1, baş-up 62a/10, kisil-üp 10a/11

4.1.9.9.1.4. Düzleşme

Metnimizde geçen düzleşme örneklerini yapım ekli ve çekim ekli olarak ele aldık:

4.1.9.9.1.4.1. Yapım Eklerinde Düzleşme

Ekler	Fonksiyonu	Örnekler
-cı	isimden isim yapma	oyun+cı 15a/2
-(ı)l	fiilden fiil yapma	buyur-ıl- 31a/2, on-ıl- 52a/2, vir-ıl- 5b/5, yir-ıl- 31b/11
-lık/-lik, lığ	isimden isim yapma	artuğ+lığ 42b/7, gün+lik 21b/2, hoş+lığ 75b/3, hor+lığ 47b/1, karanıu+lığ 39b/10, ulu+lık 35b/8, uğru+lık 8a/6, yavuz+lık 25b/5, yoksul+lık 22b/1, mashara+lığ 38a/4
-n, -ın/-in	fiilden fiil yapma	bisle-n- 7b/10, bul-ın- 67b/3, id-in- 22b/1, yavı kul-ın- 68a/1, gör-in- 38b/7, ol-ın- 30b/6, id-in- 22b/1
-ncı/-nci	isimden isim yapma	on(u)+ncı 7a/6, üç+(ü)nci 6a/8
-ucı	fiilden isim yapma	bul-ucı 46b/10

4.1.9.9.1.4.2. Çekim Eklerinde Düzleşme

Yükleme hâli : +ı/+i

âdemoğ(u)l+ı 24a/4, a+nı 13a/1, ömrüñ+i 9b/9

İyelik eki III. Tekil şahıs : +ı/+i, +sı/+si

hayırlı+sı 6a/1, kayğu+sı 18a/2, ton+ı+n 64b/4, yön+i+n 74b/8, bu+nı 73a/8,

Görülen geçmiş zaman III. Teklik şahıs : -dı

bâcîş ol-dı 4b/7, buyur-dı 7a/1, ur-dı 8b/7, bulun-dı 18a/11, getir-di 20b/3

Görülen geçmiş zaman III. Çoğul şahıs : -dılar

şor-dılar 33b/11, tur-dılar 43b/5, gör-diler 43b/6

Anlatılan geçmiş zaman III. Teklik şahıs : -miş

ol-miş 18a/3, dut-miş 26a/5, tur-miş 28b/5, döndürül-miş 32b/9

Zarf-fiil ekleri :

-İcAK : çık-ıcağ 13b/4, otur-ıcağ 63a/10, di-(y)icek 66a/8, deg-icek 15b/5

-İncA : ol-ınca 20b/5, kuru-(y)ınca 64b/10, di-(y)ince 23b/9

-mAdIn : bozul-madın 4b/1, ol-madın 53b/2, bil-medin 56b/11

4.1.9.9.2. Ünsüz Uyumu

Sert ünsüz ile biten bir kelimeye tonlu ya da tonsuz bir ekin gelmesi durumuna denir. Metnimizde bu uyuma aykırı ekler aşağıdaki gibidir.

Bulunma hâli eki : +dA

yaş+da 7b/7, şalât+da 30a/8, vaqt+de 31b/1, gaflet+de 44b/9, meclis+de 62b/5

Ayrılma hâli eki : +dAn

muvāşalat+dan 12b/10, halk+dan 13a/3, küsmek+den 13b/6, ölmek+den 16b/1

Görülen geçmiş zaman eki : -dl

eyt-di 9b/2, dut-dı 20b/5, yitiş-di 26b/11, taş+dı 45b/3

Bildirme eki : -dUr

yok+dur 53b/10, ahmağ+dur 59a/3, gerek+dür 67b/4, dimiş-dür 76b/2

Sıfat-fiil eki : -dUK

saçy it-düg+i miqdār 46b/6, baş-duğı yirleri 62b/10

Fiilden fiil yapım eki : -dUr

barış-durmağda 57a/6, it-dürmek 3a/1

4.2 DİZİN

GRAMATİKAL DİZİN SIRASI

İSİM

A. Teklik

Yalın hâl

+ yardımcı fiiller

(î-, tur-) + soru

et- + soru

eyle- + soru

ol- + soru

kıl- + soru

it- + soru

+ edatlar

İlgi hâli

Yükleme hâli

Yönelme hâli

Bulunma hâli

Ayrılma hâli

Vasıta hâli

Eşitlik hâli

Yön gösterme hâli

B. İyelik Ekleri:

I. Tekil Şahıs Yalın hâl

Yükleme hâli

Yönelme hâli

Bulunma hâli

Ayrılma hâli

Vasıta hâli

Eşitlik hâli

Yön gösterme hâli

II. Tekil Şahıs

III. Tekil Şahıs

I. Çoğul Şahıs

II. Çoğul Şahıs

III. Çoğul Şahıs

C. Çokluk

Yalın hâl

İlgi hâli

Yükleme hâli

Yönelme hâli

Bulunma hâli

Ayrılma hâli

Vasıta hâli

Eşitlik hâli

Yön gösterme hâli

FİİL

A. Basit Çekimler

Şimdiki zaman

Geniş zaman

Görülen Geçmiş Zaman

Anlatılan Geçmiş Zaman

Belirli Geçmiş Zaman

Gelecek Zaman

Emir

Şart

İstek

Gerekliklik

ZARF-FİLLER

SIFAT-FİLLER

BİRLEŞİK ZAMANLAR

Hikaye

Rivayet

Şart

Olumsuz fiil çekimleri (Olumlu çekimlerle aynı sıralama)

Masterlar -mak / -mek ; -ma / -me

	-A-		a. 11a/6
‘ābid	(Ar.) : İbadet (kulluk) eden, zahid. ‘ā. 42b/6, 43a/3-7, 44a/10 ‘ā.(‘ā.-i cāhil) 42b/10, 43a/9	aç-	: Açmak. a.-iver- 13b/8 a.-ar 33b/8, 40b/11 a.-miş 43b/7 a.-a 67a/2, 69b/1
‘acebā	(Ar.) : Şüphe ve tereddüt bildiren edat, acaba. ‘a. 19b/9	açıl-	: Açılmak, açıklamak. a.-ur 25b/10 a.-a 3a/11
‘aceb	(Ar.) : Şaşılacak şey. ‘a. 4b/10	açuk	: Açık olma durumu. a. 69b/11, 70b/8
‘acele	(Ar.) : Çabuk, çabukluk. ‘a.+yle 42a/10	açlık	: Aç olma durumu. a. 47a/6
acı dillü	: Acı sözlü, dedikodulu. a. 8a/4	ad	: 1. İsim, ad. a. 15b/10 a.+ıla 15b/11 a.+ı 64a/7 a.+ıyla 30b/11 a. +ını 49b/6 a. +laruñ 6a/8 a. +ları 37b/3 a. +larıyla 18b/8 a. +larıdur 6b/1
‘acīb	(Ar.) : Tuhaf. ‘a.+üñ (dürer-i ‘a.) 2a/7		
‘aciz	(Ar.) : Eli ermez, zayıf, güçsüz. ‘ā. 26b/9		
‘acūze	(Ar.) : Kocakarı. ‘a. 7b/7		
aç	: Tok olmayan.		

	ad çıkar- : Ün salmak, şöhret kazanmak. 16a/1		‘a.+sı 36a/2-6 2. Allah düşmanı.
	ad viril- : Ad verilme. 5b/5		‘a.+’llah 44b/8
ādāb	(Ar.) : Terbiyeler, utanmalar. ā.+ıla (zeheb-i ā.) 3a/7	‘āfiyet	(Ar.) : Sağlık. ‘ā. 61a/8, 61b/8
ādem	(Ar.) : Adam. ā. 13b/4-7, 62b/5 ā.+i 55a/6 ā.+e 52a/10, 63a/3 ā.+den 60b/6, 74b/7 ā.+lerle 15b/2	ağaç	: 1. Ağaç. a. 22a/1 a.(vaqt-i a.) 17b/3 a.+muñ 17a/11 2. Sopa, değnek. a. 8b/7, 9a/7 a.+ın 23b/6
ādemoğlı	(Ar.+T.) : İnsan denen yaratıkların hepsi. ā.+yam 24a/4	āgaz	(Ar.) : Başlama. ā. it- 26b/7, 75b/11
‘ādet	(Ar.) : Alışkanlık. ‘ā. 14a/3, 22b/1, 47a/6	ağır	: Sert. a. 55b/1
‘ādī	(Ar.) : Bayağı. ‘ā.+dür 7b/2	ağruķ	: Sakat. a.+dur 23b/2
‘ādū	(Ar.) : 1. Düşman. ‘a. 10b/9 ‘a.+dan 11a/1	ağsur-	: Aksırmak. a.-sa 32b/7 a.-ana 13b/3, 71b/2
		ağyār	(Ar.) Yabancılar. a.+dan 43a/6

aḥbāb	(Ar.) : Dost, bildik, tanıdık. a.+ına (etbā ^c -ı a.) 2a/5	ā.(ā. zuhr) 72b/10
aḥbār	(Ar.) : Haber. *söylentiler. a.(āyāt u a.) 5a/10, 32b/4, 41a/2 a.(a.-ı şīve-engīz) 40b/6	(Ar.) : Emirler, hükümler. a.+ıyla 29a/11
‘ahd	(Ar.) : 1. Yemin ‘a. 9a/8 ‘a. it- 48b/10 2. Söz verme ‘a.+e 51a/11 ‘ahde vefā eyle-: Sözünde durmak. 51a/11	aḥlaḳ-ı ḥamīde (Ar.) : Övülecek huylar. a. 33a/10
āheste	(Far.) : Yavaş yavaş, ağır. ā. 60b/10	aḥmaḳ (Ar.) : Pek akılsız, sersem. a.+dur 59a/3
āḥir	(Ar.) : 1. Nihayet, son. ā. 9b/5, 18a/3, 26a/2 2. Cuma namazının son sünneti.	aḥsen (Ar.) : (daha, en veya) pek güzel. a.(a.-i esmādan) 6a/7 a.(a.-i taḳvīm) 1b/5 a.(a.-i zīnet) 58b/10
		aḥşam : Akşam. a. 75a/8 a.+dur 18a/7
		aḥter (Far.) : Yıldız. a.+i 11b/8
		aḥyā (Ar.) : Diriler, canlılar. a.+dan (‘ilm-i a.) 27a/10
		aḳça : Para.

	a. 16b/7	aḳrān	(Ar.) : Eş ve benzer olanlar, yaşıtlar, yaşdaşlar.
aḳçacuḳ	a.+sın 59a/3 : Para. a.+um 59a/4		a. 5a/2
ʿāḳıbet	(Ar.) : Nihayet, son. ʿā. 12a/10, 34b/9 ʿā.(ʿā.-ü'l-emr-i eyyām) 27a/10 ʿā.+in 12b/8	aḳşā	(Ar.) : Son, en son, uzak. a.(a-yı maḳaşıddür) 37b/9
		āl	(Ar.) : Aile, evlat, sülāle. ā.(ā.-i aḳşābına) 2a/5
ʿāḳıl	(Ar.) : Akıllı kimse. ʿā. 30a/4, 35a/4, 42b/11, 43a/6, 43b/2, 45b/11, 61a/4 ʿā.(maḳdūm-ı merd-i ʿā.) 2b/1	al-	: Almak. a.-ıvir- 17a/5 a.-uram 54a/9 a.-ur 42b/1 a.-dum 45b/2 a.-dı 20b/1 a.-mıḣ 26a/11 a. 9b/7-8 a.-sın 55b/8 a.-sa 49a/3-9-11, 49b/2, 53b/8 a.-salar 60a/1 a.-ayım 48a/1 a.-asın 23b/9
ʿāḳıl	(Ar.) : Akıl, us. ʿa. 3a/9, 33b/8 ʿa.(ʿa. u ʿilmi) 16a/9 ʿa.(ʿa.-ı firāseti) 33b/1 ʿa.+ı (ḡavvāḣ-ı ʿa.) 4b/8 ʿa.+a 40b/5 ʿa.+ı 1b/9, 40a/2-4		

a.-a 3b/10, 60b/9, 64b/4-11, 74b/11	aclā	a.-mağa 64a/9 (Ar.) : (daha, en, pek) yüksek.
a.-alar 49b/4-7, 60a/1		
a.-urken 7a/4, 64b/11		a. 31b/7, 62b/1
a.-up 11a/10, 19a/6, 23b/3, 32b/11, 53b/3, 66b/9, 67b/4-6	alā-ḥide	a.(a.-yı meṭālibdür) 37b/9 (Ar.) : Ayrıca. ca. 31a/10
a.-an 60b/9	alāmet	(Ar.) : İşaret, nişan.
a.-mazam 61b/9		ca.(ca.-i nişān) 51a/6
a.-maz 42b/2		ca.(ca.-i sa'ādet) 51a/10
a.-madum 10a/2	alāyik	(Ar.) : İlgiler.
a.-madı 8b/5		ca.+den 10a/9
a.-ma 8a/1-2-3-8	alçaq	: Aşağı.
a.-maya 64b/9		a. 14b/3
a.-mayalar 7b/7, 50a/5	alçu	: Alçı taşının pişirilip toz durumuna getirilmesinden elde edilen madde.
a.-dımıdı 20a/9		a.+yıla 67b/2
a.-mış idüm 62a/1		
a.-mazlarıdı 24a/11		
a.-mayınca 8b/10		
a.-mağ 7b/4, 8a/10, 34a/9-10, 49a/1, 71b/2	aldır-	: Aldırmak. krş. aldur-
a.-mağı 24b/5	aldur-	: krş. aldır-. a.-alar 22a/10

	a.-up 26a/11		‘a. 6a/2-10, 7b/9, 8a/8,
	a.-mağ 22a/3		14b/10, 15a/5, 19a/2-3-5-
‘alef	(Ar.) : Hayvan yemi, ot, saman, yulaf.		7, 19b/2, 21b/5, 29b/1, 31b/8, 41a/7, 41a/8, 41b/11, 46a/2
	‘a.+i 63b/10		
‘ālem	(Ar.) : Dünya, cihan.	alımlı	: Alacaklı.
	‘ā.(‘ā.-i ferāğatdur) 10a/9		a.+sına 54a/8
	‘ā.(‘ā.-i tecerrüdü) 10a/8	alın-	: Alma işine konu olmak.
	‘ā.-de 11a/4, 16a/10		a.-ur 24b/11
a‘lem	(Ar.) : En [daha, pek, çok] bilen, *bilgin.	alış viriş	: Alım satım işini gerçekleştirme.
	a. 16a/7, 31b/7		a. it- 22a/7
	a.(‘ilm-i a.+den) 27a/10	‘Alī	(Ar.) : Ebu Talib’in oğlu ve Peygamberimizin damadı ve amcazadesi, dördüncü halife.
ālet	(Ar.) : 1. Makine, aygıt. ā.+lerine 15a/2		‘a. 21b/9, 35b/7, 36b/5- 10, 38b/5-10, 51a/2, 76b/2
	2. Vasıta. ā.+i 26b/6		
‘aleyhi's-selām (Ar.)	: “Ona selam olsun!” manasında peygamberin adı anılırken kullanılan bir söz.	‘ālī-cenāb	(Ar.+Far.) : Cömert. ‘a.+a 56b/5
		ālim	(Ar.) : Çok okumuş bilgin.

	ā. 8b/5, 10a/1, 42b/5-10, 43b/3-5, 44a/6, 44b/1, 45a/2, 45b/5, 48b/9, 70a/8		58a/6, 59b/11, 63b/5, 67a/5, 67b/2-3-5, 68b/9- 11, 72b/10-11, 73a/1, 74b/3
	ā.+üñ 42b/6, 48a/10	ān	(Ar.) : Lahza, pek az bir zaman.
	ā.+i 45b/1		ā. 29b/10
	ā.+e 8b/4, 48a/8		
	ā.+dür 45a/1	añ-	: 1. Anmak, adından bahsetmek.
‘āmī	(Ar.) : Avama mahsus, avamca.		a.-sa 56b/3 a.-maz 36a/4
	‘ā. 40a/8, 44a/7		2. Hatırlamak.
‘āmīm	(Ar.) : Umuma ait, umumi.		a.-sa 34b/11
	‘a.+eñüzden 2b/9	ana	: Anne.
‘āmm	(Ar.) : Umumi, genel.		a. 19a/11, 19b/9, 20a/10, 20b/11, 75a/2
	‘ā.(da‘vet-i ‘ā.) 60a/7		a.+nuñ 19a/6, 62b/3
ammā	(Ar.) : Ama, fakat, lakin.		a.+yı 18b/4-7-8 a.+mdan 20a/8 a.+mdur 19b/7 a.+sı 20a/3-10-11, 20b/2- 3 a.+sınuñ 20b/5-7
	a. 6b/6-8, 7b/2, 8a/1, 10a/7, 15b/2, 17a/1, 21b/4-11, 29b/9, 34b/8, 35a/4, 36b/2, 37b/11, 38b/7, 45a/2, 49a/4, 49b/4, 55a/4, 56b/3,		

	a.+sın 20a/2		63b/2-6, 64a/6, 65b/10,
	a.+sından 20a/4		67b/4, 70a/4, 72b/6-9
	a.+muz 20a/7		2. Ondan sonra.
	a.+muzdan 14b/5, 17a/3-7		a. 6b/6-8-10, 16a/7, 18a/11, 21a/10, 24b/11, 34a/6, 49a/7, 56b/11,
	a.+laruñ 19a/3		60b/2-6, 64a/8-11, 64b/1, 66a/3, 68b/9, 70a/8-10, 73a/7, 74b/6-11
	a.+ları 20b/10		
aña	: 1. Ona.		
	a. 6a/4-6, 7b/10-11, 9a/5, 12b/3, 14a/2, 17b/4, 21a/11, 26a/8-10, 28b/3, 32a/2, 53b/6, 55b/7, 57b/3, 71b/7	ʕandelib	(Ar.) : Bülbül. ʕa.(ʕa.-i pür-dile) 3b/8
	2. Onu.	anduk	: Sırtlan. a. 53a/2
	a. 17a/3	anı	: Onu. a. 13a/1, 14a/4, 20b/11, 31b/7, 34a/3-8, 34b/2, 36a/2-3, 36b/4, 57b/5, 58a/7, 68a/7, 71a/6-7-10, 71b/1-5-11, 72a/2-9-10, 72b/1-2-3
	3. Onun için, ondan dolayı.		
	a. 55a/2		
and	: Yemin, söz.		
	a.+ı 54a/6		
andan	: 1. Ondan.	ʕanķā	(Ar.) : İsmi olup, cismi olmayan bir kuş ya da nesne, simurg. ʕa. 11a/6
	a. 5b/11, 21a/8, 31a/4, 33a/8, 37b/10, 38b/9, 43b/8, 45b/2, 61a/3,		

añla-	: Anlamak. a.-yamadı 9b/4 a.-yamadığı 51b/4 a.-yayım 9b/ a.-yan 76b/35	anuñçun	: Onun için, bundan dolayı. krş. anuñ-içün a. 20b/11
añlat-	: Anlatmak. a.-ınca 41a/3	anuñ-içün	: krş. anuñçun. a. 24b/5, 28b/2
anlar	: Onlar. a.+a 56b/3	ara	: Arasında. a.+sında 1b/9, 5a/2, 14b/9, 30a/9, 42b/11, 53b/2, 57a/4 a.+larında 70a/2
añıl-	: Anılmak, adından bahsedilmek. a.-ur 15b/11	Arab	(Ar.) : Irak, Şam, Arap yarımadası, Hicaz, Yemen ile Mısır'da ve Afrika'nın şimalinde bulunan semitik kavmin umumi adı. a. 52b/7-10
añlañ-	: Anlaşılmak. a.-miş 32a/1	ārāste	(Far.) : Bezenmiş, süslenmiş. ā. 4b/2, 35b/1
anuñ	: Onun. a. 2a/5, 3a/8, 5b/9-10, 6a/4, 16a/1, 17b/1, 21b/8, 26a/5, 29b/4-6, 30a/4-5, 33a/3, 43a/4-5, 56a/3 a.+ıla 9a/9, 14a/3, 63b/1, 76a/6-7 a.+la 9a/4, 37b/5, 41b/3 a.+ladur 42a/4	ārāyīş	(Far.) : Süs, ziynet. ā.+isin 23a/7
		ard	: Arka, geri.

	a.+ın 63a/6		‘a.+ı 3b/9
	a.+ına 62a/6, 63a/4-5	artuğ	: 1. Fazla, ziyade.
	a.+ında 68a/9		a.+dur 30a/3, 68a/9,
arı	: 1. Güzel, temiz.		69b/9
	a. 51a/4, 52b/9, 58b/9		2. Yeğlemek, üstün
	2. Temizleme, temiz		tutmak.
	kılma.		a. it- 28a/4
	a. eyle- 64a/8	artuğlık	: Üstünlük, erdem,
arıt-	: Temizlemek.		olgunluk.
	a.-mağ 7a/3		a.+ı 42b/7
‘arī	(Ar.) : e. -sız, hür.	artur-	: Yükseltmek.
	‘ā. 21a/8, 35b/4		a.-ur 75a/2
‘arīf	(Ar.) : Bilen, bilgili,		a.-dığınca 47b/8-9
	irfan sahibi.		a.-maz 15b/10
	‘ā. 12b/2	aruğ	: Zayıf, cılız.
arğa	: Arka, sırt.		a. 8a/3
	a.+ma 19b/8	aruğla-	: Zayıflamak.
	a.+ña 19b/11		a.-dur 75a/7
	a.+sın 40a/8, 67a/4	‘a.s.	(Ar.) krş. ‘aleyhi's-selām.
	a.+sına 19b/5		‘a. 47b/10, 48b/5, 49a/4,
arğuru	: -e karşı, - doğru.		51a/5-8, 51b/5-10, 29a/8-
	a. 53b/3		9-10, 33a/5, 37b/1, 42b/4
‘arş	(Ar.) : Taht, makam.		

āsānlık	(Far.+T.) : Kolaylık. ā.+ıla 14a/4, 25a/8	aşağa	: Aşağı. a. 27a/1 a.+dan 49b/11
āsāyiş	(Far.) : Rahat, huzur. a. 10b/10	āşiyān	(Far.) : Mesken, ev. ā. 3b/9
aşhāb	(Ar.) : Peygamberimizi görmek ve sohbetine ermek şerefini kazanmış kimseler. a.(a.-ı resül) 6b/1 a.+ına (āl-i a.) 2a/5	at	: At (hayvan). a. 8b/7 a.+a 9a/7 a.+uñ 25b/8
‘aşır	(Ar.) : Yüzyıl. ‘a.+da 37b/11	ata	: Baba. a. 5b/9, 6a/6, 7b/4, 14b/7, 17a/3, 19a/1-11, 20b/11, 24a/11, 75a/2 a.+nuñ 19a/6-8, 32a/8- 10, 62b/3 a.+yı 18b/4 a.+ya 6b/5, 13b/9, 17a/7, 18b/7-8 a.+m 9a/11 a.+muñ 9a/4
‘aşı	(Ar.) : Günahkār. ‘a. 72b/1		
āsīb	(Ar.) : Bela, musibet, zarar. ā.(ā.-i dehr-i gerdūn) 4a/2		
āşim	(Ar.) : Günahlı, kabahatli. ā. 72b/2-4		
aşl	(Ar.) : Soy, nesep. a.+ı 4a/9, 7b/5, 34a/6		a.+ñ 76a/3 a.+lar 14a/11
aş	: Yemek, taam. a.+laruñ 5b/11, 6a/3		

	a.+ları 14a/8	ʿavret	(Ar.) : Kadın, zevce,
	a.+lardan 6a/4		avrat.
	a.+sı 5b/11, 8b/11, 28a/7-		ʿa. 10a/11, 10b/9, 30a/8
	9		ʿa.+i 8a/1-2
	a.+sına 29b/4		ʿa.+e 49b/1, 7b/8
	a.+sından 15b/4		ʿa.+de 75b/7
	a.+sıdır 5b/9		ʿa.+den 49b/2, 76a/4
ʿavām	(Ar.) : Kaba ve cahil		ʿa.+i 55b/11
	halk.		ʿa.+ler 10b/5, 70a/5,
	ʿa. 5a/3		70b/5
aʿvān	(Ar.) : 1. Yardakçılar.		ʿa.+lerüñ 75b/4
	a. 26a/5-8		ʿa.+lere 76a/11
	2. Yardım edenler.		ʿa.+ise 73a/6
	a.+laruñ 52b/2		ʿa. mi dür 73a/3
ʿavāyik	(Ar.) : Engeller,	avurt	: Yanağın ağız boşluğu
	müşküller, zor işler.		hizasına gelen bölüm.
	ʿa.+den 10a/9		a.+ına 7a/5
āvāz	(Far.) : Ses, seda.	aya	: Avuç.
	ā. 43a/10		a.+ların 28b/11
	ā. it- 62a/9	ayağ	: krş. ayak
avlağ	: Çalıdan yapılmış çit.		a.(a. üstine) 30a/9, 69b/6
	a.+dan 17a/1		a.(a. üzere tur-) 31a/11,
			32a/6

	a.(a. üzerine dur-) 13b/7	‘ayb	(Ar.) : 1. Utanılacak şey.
	a. (ayağ üstine tur-) 63b/3		‘a. 13b/2, 14a/2
	a.(ayağ üzerine tur-)		‘a.+dur 52b/10, 53a/5
	32b/6		2. Kusur
ayağ	: Ayak. krş. ayağ		‘a.+laruñı 76a/6
	a.+um 23a/9		‘a.+dur 63a/4
	a.+ı 19a/3, 20b/5	āyet	(Ar.) : Kur'an'ın
	a.+ı (a. üstine tur-) 63b/2		herhangi bir cümlesi.
	a.+ın 29a/2, 63a/2-10,		ā. 29b/10
	63b/3, 65b/4-6, 67b/7-8	āyine	(Far.) : Ayna.
	a.+ın (a. dur-) 62a/2		ā.+sini 33b/8
	a.+ınuñ 69b/6	‘ayn	(Ar.) : Göz.
	a.+ına 24b/10		‘a.(‘a.-ı başiretin) 33b/7
	a.+ları 34a/5		‘a.(nazar-ı ‘a.-ı
	a.+ların 34a/6		‘ināyetüñüz) 3a/2
	a.+larına 53a/5		‘a.(nūr-ı ‘a.-ı cihān-bīni)
ayağkabi	: Ayakkabı.		2b/4
	a.+n 67b/11		‘a.+ı 3a/8
‘ayān	(Ar.) : Belli, açık.	ayru	: Ayır. Yalnız, tek
	‘a. 2a/9		başına.
āyāt	(Ar.) : Kur'an'ın		a. 15b/5
	ayetleri.	ayruğ	: Artık, bundan sonra.
	ā.(ā. u aḥbār) 5a/10		

	a. 10b/6, 23a/1, 23b/4, 56b/3, 57b/9		b.+m 53b/3 b.+sı 23a/6-10, 24a/4
a^zā	(Ar.) : Organlar. a.+ları 33b/5 a.+sinuñ 64b/9	bāc	(Far.) : Vergi, haraç. b. 54a/10
azadlık	(Far.+T.) : Serbestlik. a.+dur 10b/1	baça	: Işık deliği, pencere. b.+dan 44a/8 b.+sına 43a/4, 43b/5
āzīne	(Far.) : Cuma günü. a. 22a/7	bād	(Far.) : Yel, rüzgar. b.(b.-ı sām) 4a/2 b.(b.-ı şimāl) 3b/3
azarla-	: Paylamak, takdir etmek. a.-rduñuz 61b/6	ba^cde	(Ar.) : Sonra. b. 63a/11, 67a/7, 69b/5
‘azīz	(Ar.) : 1. Sayın. ‘a.+ü 35a/9 ‘a.+dür 46a/1 2. Muhterem. ‘a. 2b/1 ‘a.+in (zāt-ı ‘a.) 39b/10	ba^cdehū	(Ar.) : Ondan sonra. b. 68b/9
		bağışla-	: Bağışlamak, ihsan etme. b.-r 37a/4
		bağla-	: 1. Sona erdirmek, tamamlamak. b.-rsın 41a/3 2. Tutmak. b.-ya 73a/8 b.-yalar 70b/7
	-B-		
bāb	(Ar.) : Mesele, yol. b.+ında 3a/1, 9a/4, 41b/3		
bābā	(Far.) : Baba, ata. b. 23a/6		

bağlan-	: Bağlamak işine konu olmak. b.-urken 74b/7	bākī	(Ar.) : 1. Fazla, geri kalan. b.+sin 66a/10
bahār	(Far.) : Gençlik. b.(b.-i cömrüm) 4a/11		2. Geri kalan. b. 6b/2, 57b/5
bahāyim	(Ar.) : Dört ayaklı hayvanlar; canavarlar. b. 38b/9		3. Bundan başka. b.+sin 66a/10
baħr	(Ar.) : Deniz. b.(b.-i fikrete) 4b/8	bākūre	(Ar.) : Turfanda [yemiş]. b.(b.-i nevrete) 4b/3
baħt-ħufte	(Far.) : Talihsiz, bahtsız. b. 11b/8	bāl	(Ar.) : Gönül, hatır. b.(dimāğ-ı bāğ-ı b.) 3b/4
baħtlu	(Far.+T.) : Talihli, kısmetli. b. 29a/8, 34b/2	bālā	(Far.) : Yüksek, yüce. b.+sını 3a/6
bāiṣ	(Ar.) : Sebep olma, icab etme. b. ol- 4b/7	balçık	: Çamur. b.+dan 55a/6 b.+ın 67b/10
bağ-	: Bakmak. b.-up (eline b.) 16b/10	bāliğ	(Ar.) : Büluğa eren, reşid. b. 70a/5, 30a/4 b.+e 73b/11
bağıyye	(Ar.) : Artan, geri kalan. b.+sin 63b/4	banayır	(Yun.) Panayır. Belli zamanlarda ve genellikle küçük yerleşme

	birimlerinde kurulan, sergi niteliğini de taşıyan büyük pazar. b.+larına	başiret	(Ar.) : Önden görüş, seziş. b.+in (‘ayn-ı b.) 33b/7
bār-ı huḍā	(Far.) : Cenab-ı Hak, Allah. b.+ya 9a/8	baş	: 1. Kafa. b. 7a/2 b.+a 23b/3 b.+ı 17a/10, 69a/9
bardaḳ	: Bardak. b. 61a/2, 61b/8-10 b.+uñ 20b/4-8, 60b/5-6- 10, 61a/1 b.+ı 20b/1-8 b.+a 60b/4 b.+dan 62a/3		b.+ına 3a/5, 65a/10, 75a/4 2. Başlangıç. b. 67a/5, 69b/6, b.+ında 29b/10, 50b/2 3. Öz varlık, kendisi. b.+uñ 55b/2 b.+ına 34b/9, 35a/8 4. En uç yüksek nokta. b.+ında 43b/7
bārhā	(Far.) : Zaman zaman, sık sık. b. 12a/6	başed	(Far.) : Olur, ola. b. 18a/7
barışdur-	: Barıştırmak. b.-maḳda 57a/6	başla-	: Başlamak. b.-salar 29b/7 b.-ya 7a/9, 24b/11, 60b/10, 64b/1
bārī	(Far.) : Hiç olmazsa. b. 26b/10		
bas-	: Adım atmak. b.-mayalar 5a/6		

	b.-yalar 29b/7-10, 49a/7, 59b/10	becid	(Far.) : Ciddi. b. 62a/10
	b.-yıcağ 54b/3	bed	(Far.) : Fena, kötü. b. 4a/2, 38b/8
	b.-duğı 21b/8		
	b.-mağ 22a/2, 64a/9	bed-duca	(Far.+Ar.) : İnkisar, ilenç. b.+sından 36a/4
başlu başı	: Başka şeylerden ayrı olarak kendi başına, tek başına. b. 18a/2	bed-fiâl	(Far.+Ar.) : Yaptığı işler kötü olan. b. 8a/6
başmağ	: Ayakkabı. b. 13b/8 b.+ın 32b/8	bed-ğuy	(Far.) : Kötü huylu. b. 53a/4 b.+ıla 16b/2
bâṭın	(Ar.) : İç yüz. b.(dā'iye-i b.) 4b/7 b.+ı 35b/1 b.+dur 33b/4	bed-nāmlık	(Far.+T.) Kötü adlılık. b. 16a/11
bāzār	(Far.) : Pazar, çarşı. b.+a 15a/1 b.+ında 15b/5	bed-nijād	(Far.) : Aslı, soyu bozuk. b. 4a/6
ba'zı	(Ar.) : Kimi. b. 19b/4, 55b/3 b.+sından 31a/7-8 b.+lar 50a/6	behre	(Far.) : Hisse, pay, nasip. b.+si 53a/8
		behremend	(Far.) : Behreli, hisseli. b. 33a/1
		belā	(Ar.) : Musibet, ceza.

	b.+dan 64a/3	bend	(Far.) : Bağ, yular.
	b.+sından 10a/8, 44a/11		b. 24b/10
belī	(Ar.) : Evet.		b.+e 34b/10
	b. 29a/6	bende	(Far.) : Kul, köle.
beliğ	(Ar.) : Fasih, düzgün söz söyleyen.		b.(b.-i kemine) 56b/1
	b. 11b/4	benī İsrāyil	(Ar.) : İsrail oğulları.
beliñlet-	: Korkutmak, ürkütmek.		b.+de 8b/3, 10a/1
	b.-meyüp 24b/9	beñlik	(Ar.+T.) : Kibir, gurur.
ben	: zm. Ben		b.+inden 64a/5
	b. 10a/2, 23a/6-8, 23a/11, 23b/3-8, 26a/5-8, 26b/5, 27a/4, 29a/7, 31a/1, 43a/11, 45a/7, 54a/5, 56b/2-10, 57b/4, 61b/11	beñze-	: Benzemek.
	b.+i 12a/3, 23a/9, 23b/3, 24a/5, 26b/1, 48b/2, 64a/3		b.-rsin 53b/9
	b.+den 10a/1, 12a/2, 43b/10, 45a/3, 55a/5	berāber	(Far.) : 1. Eşit.
	b.+üm 11a/10, 18a/9, 26a/7, 26b/4, 42b/7		b. 40a/5, 60a/5
benān	(Ar.) : Parmaklar.		2. Birlikte bulunan.
	b.+ı 5b/2		b.+inde 7a/5
			3. Bir hizada.
			b. 70b/1-6
			4. Bir arada.
			b. 28a/3
		berekāt	(Ar.) : 1. Meymenetler.
			b.+ında 44b/1
			2. Bolluklar.
			b.+ın 59b/5

bereket	(Ar.) : Bolluk, mutluluk. b.+dür 8a/1		b. 75a/9
berḥur-dār	(Far.) : Mesut olan. b. 47b/5-10 b.(b.-1 c'ömr) 36a/4	beşinci	: Beş sayısının sıra sayı sıfatı. b. 7a/3, 8a/4, 22b/3
bes	(Far.) : krş. Pes. b. 4b/5, 6a/2, 6b/4, 7a/11, 10b/9, 11a/1-5, 14a/2, 15b/10, 17a/5, 22b/7, 27b/5, 29b/9, 33a/5-8, 34a/6, 36b/9, 37a/11, 38b/11, 42a/2, 45b/11, 46a/5, 47b/8	beşāret	(Ar.) : Müjdeleme. b. it- 18a/10
besā	(Far.) : Nice nice, hayli. b. 38a/10	bevāsīr	(Ar.) : Basurlar, mayasillar. b. 63b/8
besle-	: Beslemek. b.-rsin 53a/5	bevl	(Ar.) : İdrar, sidik. b.+inüñ 63b/4
besmele	(Ar.) : “Bismillahir- rahmanirrahim” cümlesinin adı. b. 29b/9 b.+yle 59b/4 b.+yi 31a/11	bey^c ü şirā'	(Ar.) : Alım satım. b.+ya 16b/8 b.+da 51b/8
beş	: Beş rakamı.	beyān	(Ar.) : Anlatma, açık söyleme, bildirme. b. 2a/9 b. it- 5b/2, 36b/5 b. eyle- 72a/11 b.+a (şahīfe-i b.) 5a/10
		beze-	: Süslemek. b. 15a/10
		beyt	(Ar.) : İki mısradan oluşan şiir düzeni.

	b.+ile 41a/3		b.+lere 15b/6
Beytu'llāh	(Ar.) : “Allah’ın evi” Kâbe. b. 19b/6	bī-gāye	(Far.+Ar.) : Sonsuz, çok. b.(şalavāt-ı b.) 2a/1
bıçak	: Bıçak. b.+ı 59b/3	bi-gayr-i ʿözrin	(Ar.) : Başka bir özür için. b. 63a/1
bıyık	: Bıyık. b. 7a/3	bigi	: Gibi. b. 3b/6, 4a/3-7, 52a/10
bī-ʿad	(Far.) : Sayısız. b.(şenā-yı b.) 1b/3	bī-ḥaber	(Far.+Ar.) : Habersiz. b. 44b/9
bī-behre	(Far.) : Mahrum. b. 32a/4	bī-ḥad	(Far.+Ar.) : Hadsiz, sınırsız. b.(ḥamd-i bī-ḥ.) 1b/3
bī-edeb	(Far.+Ar.) : Edebsiz, terbiyesiz. b. 36a/2 b.+lerüñ 34a/1	bī-ḥalel	(Far.+Ar.) : Noksansız, fesatsız. b.+üm 3a/4
bī-edeblik	(Far.+Ar.+T) : Edebsizlik. b. 16a/11, 27b/10, 33b/9, 39b/6 b.+in 25a/2 b.+dür 53b/4	bī-ḥāşıl	(Far.+Ar.) : Verimsiz. b. 32a/4
bī-gāne	(Far.) : Yabancı.	bī-ḥayā	(Far.+Ar.) : Arsız, utanmaz. b. 36a/2-6 b.+lar 39b/6

bī-ḥayālīk	(Far.+Ar.+T.) : Arsızlık, utanmazlık. b. 16a/11	b. 36b/3, 75b/10 b.-gil 36a/10 b.-e 16a/7, 26b/4, 33b/6
bī-hūde	(Far.) : Beyhude, boşuna. b. 31b/4, 40a/2	b.-eni+le 40a/5 b.-medin 25a/6-7, 56b/11
bī-hüner	(Far.) : Marifetsiz, hünersiz. b.+ler 38a/9, 39b/11, 40a/9 b.+lerüñ 40b/1	b.-ince 15b/7 b.-üp 33b/10, 70a/9 b.-meyen 40a/5 b.-medügi 48b/1 b.-mezem 54b/8 b.-mezin 55a/4
bī-ihmāl	(Far.Ar.) : Savsaklamasız. b.+i (ḥizmet-i b.) 46a/5	b.-mez 54b/8 b.-mek 33a/11 b.-mege 69a/7
bī-ḳadr	(Far.Ar.) : 1. Değersiz. b. 51a/1 2. Onursuz, itibarsız. b.(b. ü mezmüm) 35b/5	b.-mekden 40b/7
bikr	(Ar.) : Genç kız. b. 8a/11	bildür- : Bildirmek. b.-ür 63a/9, 71a/6 b.-e 13b/2 b.-üp 43b/11 b.-meyüp 60a/4
bil-	: Bilmek. b.-ür 55a/5 b.-düm 33a/2, 34a/6	bilün- : Bilinmek. b.-mez 67b/4

bil	: Bel. b.+inden 5b/9		b. 19b/10
bilā-münāsibet	(Ar.) : Münasebetsiz. b. 53b/1	binā	(Ar.) : Yapı, ev. b.+lar 21b/11
bile	: 1. Dahi, de. b. 16a/7, 42a/7-11, 55a/11, 59b/10, 66a/7 2. İle. b.(cehele-b.) 41a/2 3. Birlikte, beraber. b. 42b/8, 66a/11, 66b/11, 68b/10, 69b/2 b.+sinde 38b/8	bī-naẓīr	(Far.+Ar.) : Eşsiz, eşi bulunmayan. b.+dür 35b/4
bilesine	: Beraberinde, yanında. b.+dür 49b/8	bişır	(Ar.) : Yüzük parmağı. b. 7a/10-11
bī-mihr	(Far.) : Şefkatsiz, sevgisiz. b.+üñ (sipihr-i b.) 38b/1	bir	: Sıfat ve zarf durumunda başına geldiği kelimelere kuvvet, istek veya kesin olmayan anlamlar katar. b. 2b/1, 3b/9, 5a/5, 5b/10, 6a/7, 7b/3-10, 8b/4-7-9- 10, 9a/1-7-10, 9b/8, 11a/4, 12a/6, 12b/1-2, 17b/7-8-9, 18a/2, 18b/2, 19b/5-11, 20a/4, 21a/2, 21b/2-9-10, 22a/9-10, 23a/3-5-11, 23b/1-6, 24b/6, 26a/4-5-10, 26b/7- 8, 27a/1-2, 28a/7, 28b/7, 29a/4, 29b/2-6-10, 30a/4, 30b/3-11, 31a/1-3-4-5-9,
bī-minnet	(Far.+Ar.) : Gücendirici şekilde hatırlatmayan [lütuf]. b. 12a/3		
biñ	: Bin sayısı.		

32b/3, 33a/8, 36b/6,		53a/2-3, 53b/1-2-3-5-7-9,
38a/7, 38b/8, 41a/3,		54a/1-3-7
41b/9-10, 42a/3-9, 42b/8-		b.+isiyle 6b/5
11, 43a/2, 43b/4-7, 44a/9,		b.+ine 26a/11
44b/2-4-5, 45a/6, 45b/3,		b.+inde 54b/7
47a/2-11, 54b/3-4-6-7-		b.+inden 8b/10, 24a/9
10-11, 55a/3-5-7-8,		b.+isin 43b/8, 64b/10
55b/7-9-10-11, 56a/1-4-		b.+isine 54b/1
7, 57a/11, 57b/3-4, 59a/5,		b.+isinden 24a/8
60b/11, 61a/4-10, 61b/1,	birbiri	: 1. Karşılıklı olarak.
63a/5, 63b/6, 64a/2,		b.+yle 60a/2
64b/3-8-9, 66b/4-5-10,		b.+ne 70b/5
67a/2-3-11, 67b/1-5,		2. Biri diğerinin yanı sıra.
9a/4, 71b/1-2, 75b/9,		b.+ne 70b/5
76a/5, 76b/2-4-6,	birez	: Biraz.
b.+i 5a/9, 5b/10, 12a/9,		b. 60b/6, 61a/3
16b/5, 17a/2, 19a/8,	birezden	: Az sonra.
33b/3, 34b/2-10, 35a/7,		b. 23b/2-5
41a/11, 48a/8-11, 49a/2-	biregü	: Başkası, bir kimse.
3-8-9-10, 49a/1-2, 52b/8-		b.+nüñ 17a/10
9, 57a/3, 59a/3-4, 71a/2-	bī-renc	(Far.) : Kolayca,
9, 71b/6		sıkıntısız.
b.+isi 6a/7, 19b/4, 42a/7,		b.+dür 47a/2
46a/7, 46b/1, 51a/6-8-9,	bir iki	: Birkaç [kez].

	b. 24a/1		b.-miş 60a/6
biri buçuk	: Bir buçuk.	bit-	: 1. Meydana gelmek, çıkılmak.
	b. 42a/10		b.-er 52a/3
birle	: İle.		b.-se 17b/3
	b. 1b/10, 3b/1, 5a/11, 5b/2, 11a/8, 16a/11, 22b/10, 25b/9, 39a/2-3- 11, 47b/4, 57b/1, 62a/8, 62b/8		b.-en 38b/6
	b.+dür 39b/1	bī-tekellūf	(Far.+Ar.) : Külfetsiz, tabī olarak.
bir niçe	: Bir hayli, birçok.		b. 56b/11
	b. 26a/2, 27a/6-9, 28a/6, 30a/6, 36b/5, 43a/2, 50a/8, 57a/2, 71a/2	biter	(< Far. bed-ter) : Daha fazla, beter.
bir ol-	: Bir araya gelmek.		b. 18a/8
	b.-sa 70b/1	biz	: zm. Biz
bī-şabr	(Far.+Ar.) : Sabırsız.		b. 47b/6, 56b/2, 61a/7
	b. ol- 51b/9		b.+i 1b/7, 61b/6
bislen-	: Beslenmek.		b.+e 33a/2, 61a/8
	b.-miş 7b/10		b.+üm 6b/11, 24a/11, 61b/5, 71a/8, 71b/8-11
bişür-	: Olgunlaştırmak.	bīzār	(Far.) : Rahatsız, usanmış.
	b.-eler		b. 11b/8
bişirül-	: Pişirme işine konu olmak.	boş	: İşsiz.

	b. 50a/1	26b/1-6-11, 27a/2-3,
boş ol-	: Boşanmak.	35b/1-2-4, 36b/2, 38a/11,
	b.-ur 56a/1	39b/9, 43a/9, 43b/1-9-10-
boya-	: Boyama işi.	11, 44a/6-7-10, 45b/3-5,
	b.-sa 55a/11	46a/5, 47a/5, 55b/1,
boyun	: Gövdenin başla omuz	57b/3-6-8, 58a/3-5,
	arasında kalan bölgesi.	61a/9, 61b/1, 64a/5,
	b.+ına 65b/3	72a/6, 74a/1
bozul-	: Bozmak işine konu	2. zm. Bu.
	olmak.	b. 11a/10, 17a/11
	b.-madın 4b/1	b.+nuñ 44a/11, 48b/10,
bölük	: Kısım.	56a/7
	b.+i 38a/10	b.+nuñıla 19b/7
böyle	: Böyle.	b.+nı 43a/11, 73a/8
	b. 12b/8, 74a/6-9	b.+ña 61b/9
bu	: 1. sf. Bu.	b.+nda 44b/3, 45a/7
	b. 2a/7-9, 2b/5-8, 3a/4,	b.+ndan 3b/10, 26b/9,
	4b/7, 5a/4-6, 6b/4, 9a/1-	27a/4
	7-9-10, 9b/4-5, 11a/4,	b.+nlar 24b/2-8, 25b/8,
	11b/3, 12a/10-11, 14b/9,	42b/3, 61a/6, 62b/4
	15a/11, 17a/5, 18a/9,	b.-nlaruñ 1b/9, 14b/3-7,
	19a/7, 19b/7, 20b/10,	15b/3, 18b/5
	21a/7-10, 22b/4, 23a/9,	b.-nları 18b/7, 31a/10
	24a/3, 24b/4, 26a/6-9-11,	b.-nlara 19b/1

	b.-nlardan 6a/11		b.-madum 11b/5
	b.-dur 7a/9-10		b.-mamışlar. 18a/3
	3. 'kadar' ile gelerek bu		b.-maya 59b/5
	denli anlamında	bulın-	: krş. bulun-
	kullanılır.		b.-dı 67b/3
	b. 45b/8, 61b/4		b.-maz [yir] 67a/10
buğl	(Ar.) : Cimrilik.		b.-maz 11a/4
	b. it- 48a/9	bulucu	: Bir şeyi bulan.
bud	: Vücudun kalça ile diz		b. 46b/10
	arasındaki bölümü.	bulun-	: Bulunmak. krş. bulın-
	b.+ların 69b/10		b.-mayalar 58a/11
budağ	: Dal.		b.-mayan 67b/3
	b.+ı 17a/11	buluş-	: Buluşmak.
bul-	: Bulmak.		b.-duğı 31b/1
	b.-dum 12a/2, 12b/8	bunca	: 1. Bu kadar zamandan
	b.-sun 23a/4		beri.
	b.-uñ 18a/5-10		b. 43a/11
	b.-salar 67b/6		2. Bu denli, böylesi.
	b.-a 59b/6		b. 57a/9
	b.-up 2a/11, 3b/2-8,	bur-	: Bükmek, çevirmek.
	21a/9-10, 47b/4-5		b.-mayalar 28b/11
	b.-mışıdı 57a/2	burc	(Ar.) : Hisar çıkıntısı.
	b.-maz 35b/8		b. 63b/6

burun	: Burun. b.+ıla 69b/2	buyurul-	: Buyurmak işi yapılmak. krş. buyurul-
būstān	(Far.) : Gül ve çiçek kokularının çok olduğu yer, bahçe. b.(b.-ı ٢٢١مؤن) 4b/4 b.+ın (vücūd-ı b.) 3a/9	buyurul-	: krş. buyurul- b.-an 31a/2 b.-duğı 31a/5-6
buyur-	: Söylemek, demek. b.-up 2b/10 b.-ur 5b/8, 13b/2, 18b/10, 19a/1-3, 29a/8-9, 29b/1, 30a/1-6, 35b/8, 36b/10, 37a/8-11, 38b/5, 39a/3, 40a/6, 41b/7-8, 48a/10, 49a/7, 51a/2-4-5, 51b/7, 52b/7, 54a/3, 54b/11, 59b/3 b.-maya 31a/3 b.-duqları 31b/4 b.-sa 31a/1 b.-ursa 30b/8 b.-dı 7a/1, 58a/4, 71a/7 b.-mişdur 11a/11, 40b/10, 63b/7	buyruk	: Buyruk, hüküm. b.+ı 54a/11
		būhtān	(Ar.) : Yalan, iftara. b. 50b/8
		būlbūlān	(Far.) : Būlbūller. b.(b.-ı gülüstān-ı kudūs) 3b/10
		būnyād	(Far.) İnşa, yapı. b. it- 22a/1
		būyü-	: Büyümek. b.-yicek 17a/7 būycek ol- : Büyümek. 6b/8
		būyūk	: [yaşça] büyük. b. 28b/8 b.+lere 15b/6
			-C-
		cāh	(Ar.) : İtibar, mevki.

	c. 39a/1	cānavarcuḡ (Far.+T.) : Küçük canlılar.
cāhil	(Ar.) : Bilgisiz.	
	c. 39b/6, 42b/10, 43a/3-9, 44a/7-10, 48b/2-7	c.+ları 62b/10
	c.+ũñ 38b/5	cānib (Ar.) : Taraf, yan.
	c.+i 45a/1	c.+inden 24a/7
	c.+dür 45a/71	cān-peyvend (Far.) : Canın bağı, parçası.
cāme-kān	(Far.) : Elbise	c.+üm 2b/8
	soyulacak yer.	cārī (Ar.) : Akan.
	c. 74b/8	c. 13b/11
cāmid	(Ar.) : Cansız, donuk.	cāyiz (Ar.) : İşlenilmesinde
	c.+i (ḡarīḡa-i c.) 4b/8	cevaz olan, olabilir.
cān	(Far.) : 1.Ruh, gönül.	c. 67b/1
	c.+ların 2a/1	cebr (Ar.) : Zor, zorlama.
	2. Can vermek, ölmek.	c.+ile 8b/4, 26a/6
	c.(c. ḡaḡḡa iṣmarla-)	Cebraīl (Ar.) : Peygamberlere
	20b/3	emir ve vahye vasıta ve
	c.+ı (c. ḡaḡḡa vāṣıl ol-)	memur olan dört büyük
	20b/7	melekten biri.
cānavar	(Far.) : Canlı, zararlı	c. 33a/4, 72a/2
	hayvan.	cehālet (Ar.) : Cahillik,
	c.+ları 28a/1	bilmezlik.
		c. 39b/10

	c.+i 44a/11, 45b/6		c.(c.-i h�azret) 57b/5
	c.+�m 26b/4		celle cel�l�h� (Ar.) : “Onun Şanı,
	c.+�md�r 26b/2		y�kseklilēi, b�y�kl�ēil�i
cehd	(Ar.) : Çalışma, çabalama.		artsın” anlamına gelen
	c. 11b/4, 26b/8, 46a/8, 46b/1		Tanrı için kullanılan
	c.(c.-i cem�l) 2b/10		saygı s�zleri.
	c. it- 11b/4, 17a/9, 19a/5, 26b/8, 46b/1, 56a/1	cem�	c. 14b/8
cehele	(Ar.) : Bilgisizler.		(Ar.) : 1. �oēul.
	c.+bile 41a/2		c. 49b/5
cehennem	(Ar.) : Cehennem, tamu.		c.+ile 49b/6
	c. 14b/8		c.+ile (lafz- c.) 49b/7
	c.+e 48b/1		2. Toplama, yilēma.
cehl	(Ar.) : Bilmezlik.		c. it- 4b/10
	c. 41b/5, 47b/1	cem��at	(Ar.) : 1. İnsan
cehr	(Ar.) : Y�ksek sesle konuşma.		topluluēu.
	c.+ile 30a/8-10-11, 49a/4, 72a/3-4		c.+u�n 63a/4
cel�l	(Ar.) : B�y�kl�k, ululuk.		c.+a 49a/10, 60a/7
	c.+�m 43a/8		c.+dan 49a/2-3-11, 71b/1
cel�s	(Ar.) : Arkadaş.		c+larına 49a/3
			2. İmamın arkasında namaz kılanlar.
			c. 70b/2-3

	c.+a 70a/1, 70b/10	cevher	(Ar.) : 1. Hüner, marifet.
	c.+dan 70b/4		c.+i 25a/11
cemāl	(Ar.) : Yüz güzelliği.		2. Gevher, mücevher.
	c.(c.-i kemāl-i verdini)		c.(c.-i ʿaqlı) 40a/1
	4a/4	cevr	(Ar.) : Cefa, sitem.
	c.(hüsn-i c.) 46a/5		c.+in 32a/9
cemīʿ	(Ar.) : Cümle, hep,		c.+ine 32a/3
	bütün.		cevri cefā : Sitem ve
	c. 60a/9, 71a/7, 71b/7		eziyet.
cemīl	(Ar.) : Güzел.		c.(c. cefa+sın) 32a/9
	c.(cehd-i c.) 2b/10	cihān	(Far.) : Dünya, ālem.
cereyān	(Ar.) : Gidiş, hareket.		c.+da 16b/2
	c. 13a/11	cihān-bīn	(Far.) : Cihani, dünyayı
cerr	(Ar.) : Çekme.		gören.
	c.(c.-i şaķīlile) 41a/2		c.+i (nūr-ı ʿayn-ı cihān-
cerrāh	(Ar.) : Operatör [doktor].		b.) 2b/4
	c. 32a/5	cidd	(Ar.) : Bir işi gerçekten
cesīme	(Ar.) : Büyük, kocaman.		çalışıp işleme, ciddilik.
	c.+ nūzden (ihsān-ı c.)		c.(c. ü cehd) 11b/4,
	2b/10		26b/8, 46a/8, 46b/2
cevāb	(Ar.) : Sorulan şeye	cīfe	(Ar.) : Lâşe, leş.
	verilen karşılık.		c. 53a/2
	c.+uñ 9b/5		

cihād	(Ar.) : Din uğruna düşmanla savaşıma. c. 71a/11	c. 22a/8 2. Cuma namazı. c. 72b/7-9, 73a/1
cihān-güzīn	(Far.) : Cihanın seçilmişisi. c.+idür 2b/5	c.+ya 70b/10
cimā	(Ar.) : Çiftleşme [insan hakkında]. c. 62a/3 c. it- 60a/10, 75a/1-7	cūyende (Far.) : Arayıcı, araştırmacı. c. 46b/9
cins	(Ar.) : Çeşit, nevi, tür. c.+inden 67b/1	cūhhāl (Ar.) : Bilgisizler. c. 39b/3 c.+uñ 39a/10, 40a/11
cins-i kefere	(Ar.) : Müslüman olmayanlar. c.+ye 50a/4	c.+e 53a/5 çağır- : 1. Seslemek. ç.-ur 43a/6, 43b/9 ç.-sa 30b/11 ç.-salar 53b/8 ç.-an 44a/10 ç.-maya 6b/3, 18b/9 ç.-mayınca 25a/9
cirāḫat	(Ar.) : İrinler, yaralar. c. 22a/4 c.+ine 32a/5	2. Bağırarak. ç.-up 56a/4
cömerdlik	(< Far.+T. cevān- merd+lik) İyilikseverlik. c. 14a/10	çağırt- : Yüksek sesle duyurmak. ç.-maya 68a/1
cum'a	(Ar.) : 1. Perşembeden sonra gelen gün.	

çehār-şenbih (Far.) : [gün] çarşamba.		2. [güç durumlara]
ç. 21b/4-6, 22a/4-11		uğramak, dayanmak,
çāmīn-gāh (Far.) : Sidik ve pislik		katlanmak.
yeri.		ç.-düm 12a/7
ç.+ı 38b/9		ç.-sin 58a/7
çanağ : Toprak, metal vb. den		ç.-eler 57a/10
yapılmış yayvan, çukurca		ç.-en 32a/9
kap.		ç.-üp 47a/7
ç.+dan 62a/4		3. Bir şeyi tutup kendine
çarḥ-ı devvār (Far.+Ar.) : Dünya, talih,		veya başka bir yöne
kader.		doğru yürütmek.
ç.+uñ 11b/9		ç.-er 24a/2
çār u nā-çār (< Far. çār-nā-çār) :	çekirdek : Tane.	ç.+in 40a/3
Çaresiz, ister istemez.	çemen (Far.) : Çimen, yeşillik.	ç.+dür 38b/9
ç. 35a/4	çevür- : Bir şeyin yönünü	değiştirmek.
çatlat- : Çıtlatmak.	çeyne- : Ağza alınan bir şeyi	ç.-üp 13b/8
ç.-maya 69a/5	dişler arasında ezmek.	ç.-yeler 59b/9
çehre (< Far. çihre) : Yüz,	çık- : 1. Gitmek.	
sima.	ç.-dı 9a/6, 57b/10	
ç.+sinde (gülzār-ı ç.)		
3b/5		
çek- : 1. Dizmek, sıralamak.		
ç.-düm 5b/2		

ç.-sa 15a/11, 17b/1,		ç.-a 67a/1, 74b/9
55a/11		ç.-alar 74b/8
ç.-ayım 9a/3		ad çıkar- : Kötü bir ün
ç.-alar 67b/8		kazanmak. 16a/1
2. Ayrılmak.		bî-himmet çıkar- : Gibi
ç.-ıcağ 13b/4, 67b/7		göstermek. 12a/3
ç.-ma 15a/10		şöhret çıkar- :
3. Olmak.		Yayılmak, duyulmak.
ç.-ar 25b/10		56a/2
4. Bir şeyin yukarısına		yoldan çıkar- : Doğru
varmak veya yükselmek.		yoldan ayırmak. 4a/8
ç.-aram 44a/8	çıbuğ	: Değnek.
5. Duyulmak.		ç. 23a/5-10
ç.-a 48b/10		ç.+ıla 28b/11
6. Niteliği sonradan	çiçek	: Çiçek.
anlaşılmak veya ortaya		ç.+ine 17b/1
çıkılmak.	çiftlen-	: Evlenmek.
ç.-sa 54a/6		ç.-di 5b/10
çıkır- : Çıkmasını sağlamak.		ç.-üñ 8a/11
ç.-ur 67b/10		ç.-me 8a/1
ç.-dı 24a/1	çok	: Çok, fazla.
ç.-ıyardum 44b/6		ç. 14b/4-7, 17b/4, 36a/1-
		3-7, 45b/8, 46a/9, 47a/7,

	52a/5, 59b/9, 60a/9-10, 63a/7, 75a/1-7-8-9-10	18a/2-8, 18b/11, 19a/3-5- 11, 21b/7, 22a/9, 22b/1-9, 23a/3-5-8, 23b/6, 24a/1- 5, 24b/2, 25a/7, 25b/7-8, 26a/8, 26b/3-4-5, 27a/9, 27b/2-10, 28a/2-8-10, 28b/6, 29a/1-5-6-8, 29b/1, 30a/2-6-11, 30b/11, 31a/3-5-9, 31b/5- 7, 32a/2-3-8, 32b/2-10, 33b/3-10, 34a/8-10, 34b/9, 35a/11, 35b/7-11, 36a/5, 37a/3-6-10, 37b/2, 38a/7, 40a/4, 41a/10, 41b/2, 42b/5, 43a/1, 43b/4, 44a/3, 46a/3, 47a/1-5-11, 47b/3-6-9, 48a/1-5-8, 48b/1-7, 49a/2-3-5-8, 49b/5-6-9, 50a/3-5-8, 51a/4-5-10, 51b/3-6, 52a/1-6-9, 52b/2-7-10, 53a/1, 53b/2, 54a/8, 54b/8-10, 55a/2, 55b/8-9-10, 56a/1-3-9-
çök-	: Çömelmek. ç.-üp 13b/6	
çöp	: Saman inceliğinde herhangi bir sap, dal veya tahta parçası. ç.+i 60b/5	
çünkü	(Far.) : Çünkü. ç. 10b/8, 11a/4	
çünkü	(Far.) : bk. çünkü. ç. 21b/1, 24b/6-10	
	-D-	
dāī	(Ar.) : Dua eden, duacı. d. 56b/1	
dāīye	(Ar.) : İçten gelen bir duyguyu teşvik edici hal. d.(d.-i bāīn) 4b/7	
daī	1. Dahi, de. d. 5b/10-11, 6a/4-9, 6b/1, 8a/1, 8b/1-11, 9a/5-8, 10a/4, 12b/1-3, 14a/7-11, 14b/11, 16a/2, 17b/9,	

	10, 56b/9-10, 57a/2-9, 57b/7, 58a/4-7-8, 58b/2- 9, 59a/2-4-5, 59b/3, 60b/1, 61a/6, 61b/1-11, 62a/1-8, 64a/4, 66a/10, 66b/9, 67a/3-9, 68a/8, 70b/4-11, 71a/2-9, 71b/5, 73a/2 2. Sonra. d. 9b/3, 14a/9, 23b/9, 26b/7, 28b/3, 45a/3, 48a/11, 54a/2-5, 59a/3, 59b/3, 64a/3, 64b/10, 67a/1-3, 68b/6-7, 74b/6 3. Bundan başka. d. 15a/7, 15b/1-4, 16b/7, 17a/6-9, 29a/10, 49b/10 4. Ve... d. 20b/4		d.(d.-i ebedden) 5a/5 ḍalālet (Ar.) : Doğru yoldan sapma. ḍ.(ḍ. ü ṭuḡyān) 43b/10 ḍ.+e 48b/3 ḍāll (Ar.) : Sapıtılmış, doğru yoldan ayrılmış, günaha girmiş. ḍ.(ḍ. u mużill) 48b/11 damla- : Damlamak. d.-yan 61a/1 dānā (Ar.) : Bilen, bilici. d. 43a/2 dāniş-mend (Far.) : [öğretmen] Bilgili. d. 23b/8, 46b/2 ḍ.+e 55a/4 ḍar : Geniş olmayan. ḍ. 64b/7 ḍarb (Ar.) : Vurma, dövme. ḍ. 66b/9-10 ḍ.+ıyla 23a/5, 27b/10 dart- : Tartmak.
dāim	(Ar.) : Devamlı, sürekli. d. 20a/2, 31b/1		
dāimā	(Ar.) : Her vakit. d. 32b/8		
dāire	(Ar.) : Çember.		

	d.-up 60a/1		3. Dokunmak.
daş	: Taş.		d.-e 68b/7, 69b/2
	t. 17b/4		d.-dügi 64b/5
daʿvāt	(Ar.) : Davetler.		d.-memişdi 67a/8
	d.+dan 60a/6	degin	: Kadar, dek.
daʿvet	(Ar.) : 1. Çağırma.		d. 15b/1, 29b/4-5
	d.(d.-i ʿāmm) 60a/7	değşüril-	: Değıştirilmek, çevrilmek.
	d. it- 60a/3		d. 38a/4
	2. Ziyafet.	degül	: Değil.
	d.+e 60a/3		d. 19a/7, 39b/4, 63b/5, 73a/1
debert-	: Kurcalamak.		d. miyem 23a/6
	d.-e 64b/7		d.+dür 10b/7, 12a/9, 26b/3, 40a/1-2-5, 49b/8, 50b/1, 54b/11, 63a/5, 64a/4, 66b/6, 67b/3, 70a/6
defʿ	(Ar.) : Giderme.		
	d.(d.-i melāl) 12a/5	degür-	: Dokundurmak.
	d.(d.-i şübhe) 65b/10		d.-meye 67a/6
defʿa	(Ar.) : Kere.	dehr	(Ar.) : 1. Felek.
	d. 74b/4		d.(āsīb-i d.-i gerdün) 4a/2
defʿaten	(Ar.) : Birden.		2. Dünya.
	d. 23b/7		
deg-	: 1. Yakışmak.		
	d.-mez 12b/4		
	2. Ulaşmak, erişmek.		
	d.-icek 15b/5		

	d.(d.-i dūnuñ) 38a/11		d.+ile 4a/5
dehşet	(Ar.) : Korku ve telaş gösterme, ürkme. d. it- 61a/7	deñiz	: Deniz. d. 41b/9 d.+e 41b/9
dek	: Kadar, değin. d. 11b/4	deñlü	: Kadar. d. 26b/6, 50b/9
del-	: Delmek. d.-üp 15a/4	dep-	: Ayağıyla tepmek. d.-e 63b/3
delālet	(Ar.) : İşaret, gösterme. d. 56b/4 d. it- 56a/11, 56b/2	derc	(Ar.) : Toplama, biriktirme. d. eyle- 5a/10
delü	: Deli. d. 9a/7-9, 9b/5 d.+nüñ 9b/4 d.+ye 9a/10-11 d.+ler 9b/11	derc-i hātır	(Ar.) : Zihin, fikir. d.+dan 5a/9
delülük	: Deli olma hali. d.+e 10a/2 delülüğe ur- : Kendini deli gibi göstermek. 8b/7	derd	(Far.) : Dert, gam, keder. d.+e 32a/6 d.+ümile 13a/2
dem	(Far.) : Vakit, zaman. d.+inde 58b/4	der-gāh	(Far.) : Kapı yeri. d.(d.-ı ʿāliye) 56b/6 d.+a 56b/5
dem-i serd	(Far.) : Sert ve ümit vermeyen söz.	derhāl	(Far.) : Hemen, o anda. d. 23b/1, 43a/10, 43b/1
		dere	: Dere. d.+ye 15a/1
		dirnek	: Toplantı, cemiyet.

	d.+e 15a/2	destürunsuz (Far.+T.) : Destursuz,
derr	(Ar.) : Kişi, kimse.	izinsiz.
	d.(d.-i kerīm) 4b/11	d. 29a/1
dervīş	(Far.) : 1. Fakir ve ihtiyaçlı kimse.	deşdür- : Deldirmek, yardırmak.
	d.+e 14a/9	d.-mek 22a/4
	2. Allah için alçakgönüllülüğü ve fukaralığı kabul eden veya bir tarikata bağlı bulunan kimse.	devā (Ar.) : 1. Çare. d.+dur 30b/10 2. İlaç. d.+ya
	d. 61a/10, 61b/1-10	devlet (Ar.) : Bir hükümet idaresinde teşkilatlandırılmış olan siyasi topluluk. d. 56b/5 d.(şāh-ı şecere-i d.-ümüñ) 4b/1 d.(tāc-ı d.-i nā- mütenāhīdür) 3a/3
	d.+e 61b/3-6	
	d.+sen 36b/1	
destān	(Far.) : Hikāye, kıssa. d.+ını 4b/4	
destūr	(Far.) : İzin, müsaade, ruhsat. d. 20a/4, 32b/4 d.+ı 20a/8	
destūrlan-	(Far.+T.) : Kendisine izin verilmek. d.+up 32b/11	dırnağ : Tırnak. d. 7a/2-7 di- : Demek. d.-rsin 9b/1

d.-r 14b/9, 19a/2, 21b/9,
 29b/5, 41a/1, 41b/11,
 43a/9, 48b/1, 51b/8,
 63b/8
 d.-rüz 61a/8
 d.-rsiz 61b/8
 d.-rler 12a/11, 12b/3,
 15b/3, 48b/11, 61a/5
 d.-di 2b/8, 4b/5, 6a/1,
 8a/2-3-8-10, 9a/5-11,
 9b/1-3-5-6-11, 10a/3,
 16b/1, 19b/7-10, 20a/1-8,
 23b/5, 24a/6, 26b/4-6,
 29a/7, 34a/3-8, 37a/11,
 42b/8, 43b/1-4, 44a/10,
 44b/1-4-7-11, 45a/1-3-4,
 45b/5-11, 57b/4-5, 58a/1-
 2-8, 61b/11, 62a/1, 64a/5
 d.-diler 29a/6, 33b/11,
 34a/3, 42b/6, 57b/8
 d.-miş 17b/11, 21b/10,
 23a/7-11, 26a/8-9, 28b/5,
 32a/2, 36a/6, 36b/7,
 42b/10, 43a/2, 45a/8,
 45b/5, 46b/3, 61b/2-3
 d.-mişler 8a/10, 18a/8-
 11, 21b/5, 22b/1, 28b/1,
 30a/7, 38a/7, 46b/2,
 50a/7, 60a/9, 61b/7
 d.-me 59a/6
 d.-se 15a/5, 29b/3, 54a/5-
 9-11, 54b/4-5-6-8-9-10-
 11, 55a/1-2-3-4-5-6-8,
 55b/1-2-3-7-8-10, 57a/7,
 66a/6-7
 d.-seler 15a/5, 53b/10,
 55b/5, 56b/1, 57a/6
 d.-ye 49a/9-10-11, 49b/1-
 2-10, 53b/8, 56b/8-9,
 59a/4-6, 61a/3, 64a/11,
 64b/1-3, 65a/3-5, 67b/10,
 68b/3-4-5-6-8, 69a/10,
 69b/4, 72b/9, 73a/4-5-7
 d.-yeler 24a/9, 32b/7-8,
 50b/6, 58b/4, 61a/9,
 66a/8-9-11

d.-yüp 20a/9, 23b/11, 25b/8, 26b/10, 27a/4, 39a/5, 48b/2, 60b/9		d.-meye 56b/10, 61a/2, 62b/2
d.-meyüp 23b/4		d.-düğüm 9b/7-9
d.-yince 23b/9, 44a/9		d.-düğimi 9b/4
d.-yü 5b/5, 8b/6, 18a/5, 20a/9-10, 23a/4, 28a/5, 31a/1, 48a/2-9, 53b/8, 56b/6, 62b/2, 72b/6-7-10	dip	d.-düğümüz 61b/5 d.-dükleri 37b/9 d.-mek 19a/4, 71b/3 : 1. Alt bölüm. d.+i 20b/7 d.+in 20b/4
d.-rken 18a/10		2. Kapalı bir yerin kapıya göre en uzak bölümü.
d.-yicek 66a/8-10		d.+de 39a/7
d.-rmiş 55a/6		
d.-rleridi 7b/10		
d.-mişidi 8b/11	dik-	: 1. Yetiştirmek için bir bitkiyi toprağa yerleştirmek.
d.-rlerse 6b/1		d.-mek 22a/1
d.-mişdür 76b/2		2. Bir cismi dik olarak durdurmak.
d.-mişlerdür 17a/8, 22a/9 46a/3, 47a/11, 52a/10, 56a/9, 57a/8, 59a/2, 74b/2, 75b/5		d.-e 69b/7
d.-medüm 44a/3	diklen-	Birine karşı ters davranışta bulunmak.
d.-medüñ 45b/10		
d.-medi 44a/5		d.-ürem 61b/9
	dil	: 1. Lisan.

	d. 52a/11		d.-señ 76a/5
	d.+ile 52a/4, 68b/1, 73a/7		d.-se 7b/3, 55b/7
	d.+i 3b/9, 52a/4, 52b/9		d.-seler 14a/8, 30b/3
	d.+ini 50b/7		d.-dügi 32b/10
	d.+inden 34a/9		d.-rseñ 76a/2
	d.+leri 14b/2		d.-rse 6b/7
	dile getir- : Belirtmek, ifade etmek. 56b/11		d.-mez 26a/10, 36a/3
	2. Anahtar.		d.-meyeler 32b/4
	d.-idür 46b/4		d.-mezleridi 57b/3
dil	(Far.) : Gönül.	dili tatlu	: Güzel, kandırıcı, gönül alıcı konuşan.
	d.(ehl-i d.) 2b/1, 12b/2		d. ol- 52a/4
	d.+i 13b/11	dillü	: Cerbezeli , iyi ve kolay söz söyleyen.
	d.+lerin 1b/11		d. 8a/4, 58b/9
dil-āzār	(Far.) : Gönül inciten, hatır kıran.	dil-pezīr	(Far.) : Gönüle hoş gelen, gönlün beğendiği.
	d. it- 61a/6		d. 35b/3
dil-bend	(Far.) : Gönül bağlayan.	dimāg	(Ar.) : Akıl.
	d.+üm (ferzend-i d.) 2b/8		d.(d.-ı bāg-ı bāl) 3b/4
dilcūgez	: Dil [konuşma organı].		d.+ında 23b/2
	d.+i 13a/10	dīn	(Ar.) : Din.
dile-	: Dilemek, istemek.		d.+üñ 53b/10
	d.-r 26a/10		
	d.-di 8b/4, 20a/5, 20b/1-8		

	d.+i 41b/4		d.-r 34b/6
	d.+üm 54a/4	dīv	(Far.) : Şeytan.
	d.+ümün (tācu d.) 3a/4		d. 4a/6
	d.+lerin 41b/2	dīvān	(Far.) : Büyük meclis.
dın-	: Tınmak. Ses çıkarmak, söz söylemek.		d. 23b/11
	d.-madı 57b/9	divāne	(Far.) : Deli.
	d.-maz 61a/10		d. 9b/10
	d.-mıyalar 32b/6	dīvār	(Far.) : Duvar.
diñle-	: Dinlemek.		d. 28a/9, 28b/2
	d.-seler 48b/8		d.+a 67b/11
	d.-mek 30a/1		d.+ından 74b/9
dipdiñiz	: Upuslu; sessiz, sedasız; suspus.	divşir-	: Derlemek, toplamak.
	d. ol- 24a/3		d.-üp 42a/6
dirlik diril-	Ömür sürmek.	diyār	(Ar.) : Memleket, ülke.
	d.-mek 76a/2		d.+a 3b/3
dirsek	: Dirsek.	diz	: [uzuv] diz.
	d.+in 63a/3		d. 63a/2
	d.+ine 67a/7		d.+leri 69b/10
dişi	: Kadın.		dizin çök- : Diz çökmek, diz üzerine oturmak.
	d. 73b/11		13b/6
	d.+ye 41a/8	diz-	: Dizmek.
dişle-	: Yemek, ısırarak.		d.-er 36b/4

dost	(Far.) : 1. Dost, ahbap, arkadaş. d. 76a/7 d.(d.-ı pāyidār) 11a/4 d.+ı 36a/1 d.+ları 52a/5 d.+laruñdan 76a/8 2. Yakınlık kurmak. d. ol-76a/5, 76b/3	d.-üp 31a/4 2. Durumdan duruma geçmek. d.-dügin 11b/10 3. Geri gelmek. d.-di 27a/4 d.-e 59a/4 4. Kendini bir yandan bir yana çevirmek. d.-üp 62a/6, 63a/6
dök-	: 1. Dökmek. d.-eler 60b/6 d.-mek 75a/4 2. Ortaya koymak. d.-seler 60a/8	döndür- : Çevirmek. d.-üp 70b/5
dökeçur-	: Dökmek. d.-an 50a/10	döndürül- : krş. dönderil- d.-miş 32b/9
dökül-	: Dökmek işine konu olmak. d.-üp 42a/7	dönderil- : Döndürme işine konu olmak. krş. döndürül- d.-mez 57a/2
dökün-	: Kendi üstüne dökmek. d.-e 74b/11 d.-meye 74b/10	dördünci : Dört sayısının sıra sıfatı. d. 7a/2, 8a/4, 15a/10, 51b/10, 75b/4,
dön-	: 1. Yönelmek. d.-di 9a/11	döşe- : Sermek, yaymak. d.-yeler 70b/9

	döşeni otur- : Yere yayılı oturmak. 70b/10	duhül	(Ar.) : İçeri girme, içine girme.
döşek	: Yatak.		d.(d.-ı selāṭīn) 22a/6
	d.+ine 15a/8	dur-	: 1. Beklemek.
döv-	: Vurarak canını acıtmak.		d.-arken 62a/2
	d.-di 24a/5		d.-mağ 13b/7
	d.-esin 23b/9		2. Kalmak.
	d.-eler 15a/5		d.-dı 13b/7, 20b/6
	d.-meye 25a/8		d.-a 18b/7
	d.-mek 15a/8, 24b/8, 25a/2-10, 27b/11		d.-up 64b/3
	d.-mege 23b/8		durugel- : Durmak.
duā	(Ar.) : Allah'a yalvarma, niyaz.	dut-	61b/2
	d. 61a/11		: 1. Kullanmak.
	d.(d.-ü'l-ezān) 66a/11		d.-mağ 7a/4
	d.(d.-yı hayrıla) 5a/7		2. Gereğini yapmak, yerine getirmek.
	d.+yı 72a/6		d.-dum 13a/1
	d.+ya 70b/3-5		d.-alar 31a/5
	d.+sı 19a/7		d.-up 11a/11
	d.+sın 32b/11		d.-mayanlaradur 44a/4
	d.+ların 19a/6, 65a/1		3. Yakalamak.
	duāun ʿaleyh : Karşıt		d.-dı 20b/6
	dua. 19a/6		d.-uñ 18a/9

4. Yanında bulundurmak.		d.-madı 31a/6, 31b/10
d.-dı 20b/5		d.-masın 32a/2
5. Etkisini göstermek.	dübür	(Ar.) : Kıç, makat.
d.-up 21a/5		d.+in 63b/5
6. Hizmetine almak.	dügün	: Dügün.
d.-miş 26a/5		d. 22a/1
7. Elde bulundurmak.	düken-	: Tükenmek.
d.-alar 30a/4		d.-düginden 10b/6
d.-mağı 36b/3	dün	: 1. Gece.
8. Bilmek, bellemek.		d. 75b/1
d.-up 34b/3		d.+le 43a/3
9. Kesmek, son vermek.		2. Bir önceki gün.
d.-up 41a/3		d. 52b/8
10. Herhangi bir	dünyā	(Ar.) : İçinde
durumda bulundurmak.		yaşadığımız âlem.
d.-dum 43a/9		d.(kelām-ı d.) 29b/11
d.-a 69b/7		d.+nuñ 29a/5
d.-up 67b/8, 69b/11		d.+ya 18b/2
11. Durdurmak.		d.+da 35b/5, 36a/3,
d.-up 63b/1		47b/9, 64a/2
dutul-	: Yerine getirilmek.	d.+da (‘ilm-i d.) 26b/2
d.-maz 32a/2		d.+dan 29a/5, 42a/4
		d.+sı 41b/4

	d.+ları 41b/2		d.-üp 8b/8
dünyevî	(Ar.): Dünyaya ait.		2. Düşmek.
	d. 31a/3		d.-miş 18a/1
	d.(kelâm-ı d.) 65a/1,		3. Bazı deyimlerde
	68a/1, 70a/2		“yürüme, birlikte
dürer	(Ar.): Büyük inci		gelmek” anlamlarında
	taneleri.		kullanılır.
	d.(d.-i ‘acîbüñ) 2a/7		d.-er 18b/2
dürlü	: Türlü, çeşitli.		4. Kalmak.
	d. 6b/9, 8a/1		d.-er 32a/11
	d.+dür 33b/3, 41a/10		5. Vaki olmak,
dürr	(Ar.): İnci.		olabilmek.
	d.(d.-i süñan) 5a/9		d.-miş 42b/9
	dürr-i yetîm : Hz.		d.-di 61b/4
	Muhammed. 4b/11		6. İnme, salmak.
dürüd	(Far.): Medih.		d.-e 67b/1
	d.+una 2a/5		d.-meye 67b/1
dürüst	(Far.): Doğru.	düşenbih	(Far.): Pazartesi günü.
	d. 66b/6		d. 22a/2
	d.+dür 50a/8, 70a/6	düşmen	(Far.): Düşman.
dürüş-	: Çalışmak, çabalamak.		d. 34a/9, 34b/2, 40a/9,
	d.-di 26b/8		57a/4
	d.-sen 36b/1		d.+üñ 75b/4
düş-	: 1. Gitmek.		d.+den 76b/2

düşvârlık	(Far.+T.) : Zorluk, güçlük. d.+ıla 47a/5		e. 5b/1, 40b/7-10
düz-	: 1. Hazırlamak, süslemek. d.-in 15a/10 d.-se 54a/2 2. Dizmek. d.-mek 36b/2 3. Yapmak, meydana getirmek. d.-eyim 55a/6	ecel	(Ar.) : Ömrün sonu. e.+i 21b/7 e.+in 21b/8
		ecmel	(Ar.) : En (daha, pek, çok) güzel. e.(e.-i kisvetdür) 58b/10
		ecnebî	(Ar.) : Yabancı [kimse]. e. 50b/1
		ecr	(Ar.) : Sevap. e.+üñüz 3a/1
		edâ	(Ar.) : Yerine getirme. e. it- 71b/2 e. kı1- 7b/1, 19a/11, 45b/1 2. Borç ödeme. e.(e.-yi deyn) 22a/6
	-E-		
ebed	(Ar.) : Sonu olmayan gelecek, gelecek zaman. e.+ den (dâire-i e.) 5a/5 e.+leri (cevâhir-i e.) 4b/9	edeb	(Ar.) : 1. İyi terbiye, naziklik, usluluk, zariflik. e. 23b/6, 24a/5, 28a/1, 33a/2-6-9, 35a/7-11, 49b/4-10, 62a/8, 63a/2- e.+in 25b/1
ebedî	(Ar.) : Zevalsiz, sonu olmayan. e. 47b/1		
ebyât	(Ar.) : İki mısradan meydana gelen manzum sözler.		

e.(‘ilm ü e.) 32a/10, 39a/11	edebilen-	(Ar.+T.) : Uslanmak, ince ve terbiyeli olmak.
e.(Kitāb-ı Tācu'l-E.) 1b/1		e.-e 35a/5
e.(Risāle-i E.) 2a/9	edebisüz	(Ar.+T.) : Utanılacak işleri hiç sıkılmadan yapan, utanmaz, sıkılmaz, terbiyesiz.
e.(tālībān-ı ‘ilm ü e.) 5a/3		e. 35b/8
e.(bī-e.) 36a/2		e.+lerden 33b/11
e.(tertīb-i e.) 2b/11		
e.(Tācu'l-Edeb) 5b/5.	edebisüzlük	(Ar.+T.) : Utanmazlık, sıkılmazlık, terbiyesizlik.
e.+ile 62a/11, 74b/7		e. 34a/2
e.+den (kesb-i e.) 32a/4		
e.+i 13b/2, 33b/9-11, 62a/5, 66b/8	edīb	(Ar.) : Edepli, terbiyeli, zarif, nazik [kimse].
e.+e 33a/6, 39b/5		e. 32a/3
e.+den 50a/9		
e.+in 63a/9	ednā	(Ar.) : Pek aşağı, en bayağı, çok alçak.
e.+lerüñ (bī-e.) 34a/1		e. 53a/1
e.+dür 37b/11		e.+ñuz 42b/7
2. Yol yordam.		e.+lara 56b/9
e.(e. ve erķān) 33a/9	edviye	(Ar.) : İlaçlar.
edebile-	(Ar.+T.) : Edepleme işi veya biçimi.	e. 33b/5
e.-r 35a/4		
e.-mezden 35a/5	ef‘āl	(Ar.) : İşler, ameller.
		e. 17a/5

efāzıl	(Ar.) : Mümtez olanlar, çok bilgililer. e.+dan 49b/4 e.+uñ 62b/3	eḥādīs	(Ar.) : Peygamberimizin sözleri. e. 30b/4 e.(e. ü kelām) 5a/10
efḍal	(Ar.) : Daha (en, pek) faziletli. e. 16a/7	ehl	(Ar.) : 1. Sahip. e.+i 10a/4 e.+dür 10a/5 2. Karıkocadan her biri. e.+ini 15a/7 e.+ine 45b/11
efendi	(Yun.) : Kişi, adam. e. 56b/8	ehl-i bid'at (Ar.) :	İslamlığın genel kurallarına uymayan kimse veyā topluluk. 72b/3
efsürde	(Far.) : Donmuş, donuk. e. 4a/5	ehl-i dāniş (Ar.+Far.) :	Bilgi sahipleri. 40a/8-9
eger	(Far.) : Eğer. e. 8a/11, 8b/1, 16a/1, 19b/10, 21b/7, 29b/10, 30a/9, 34b/9, 39a/10, 39b/3, 49a/10, 50a/3, 52a/8, 53a/1, 55a/9, 66b/8, 68b/3, 70b/2, 75b/10-11, 76a/2-6	ehl-i dil (Ar.+Far.) :	Gönül adamı. 2b/1, 12b/2
egil-	: Eğilmek. e.-e 69a/9 e.-meyeler 70b/8	ehl-i ḥased (Ar.) :	Kıskançlar. 40b/2
eglen-	: Beklemek. e.-e 61a/3	ehl-i ḥikmet (Ar.) :	Filozoflar. 8a/10, 60a/8, 74b/2

	ehl-i hüner (Ar.+Far.) :	eksü-	: Eksiltmek.
	Hünerli, sanattan anlayan		e.-r 75a/4, 76a/9
	kimseler. 38a/2-10,	el	: 1. El (organ).
	40a/9, 40b/1		e. 7a/10, 10a/11, 13b/4
	ehl-i ʿilm (Ar.) : İlim		e.+inen 61a/4
	adamları, âlimler. 26a/9,		e.+inüñ 63a/11, 67a/4-5,
	39b/4, 40a/11		68b/8, 69b/1
	ehl-i ʿiyāl (Ar.) : Aile,		e.+i 20b/4
	çoluk çocuk. 42a/8, 59b/1		e.+iyle 60b/8-9, 63b/2
	ehl-i şanʿat (Ar.) : Sanat,		e.+in 30a/5, 31b/1, 59b/6,
	hüner sahibi. 37b/2		61a/1, 64a/11, 64b/2-9,
	ehl-i ʿulūm (Ar.) : İlim		68b/6, 69a/11
	sahipleri. 42a/8, 55b/10		e+ini 67a/3, 68b/8
ehliyyet	(Ar.) : İktidar, liyakat,		e.+ine 14a/8, 23b/5
	kabiliyet.		e.+indeki 59a/3, 59b/11
	e.+i 16a/9		e.+inden 16b/9, 21b/8,
ekābir	(Ar.) : Rütbece, görgü ve		57a/3, 61a/2, 61b/2
	faziletçe büyük olanlar,		e.+ümden 61b/11
	devlet ricali.		e.+ler 66b/10
	e. 63a/7		e.+leri 14b/2, 28b/11
	e.+e 56b/8		e.+lerinüñ 67a/1
	e.+üñ 62b/3		e.+lerin 69b/10, 70b/7
eksük	: Noksan.		e.+lerini 67a/2
	e. 16b/9, 70b/2		e.+lerindeki 14a/7

2. Bir kimseyi el ile çağırarak. e. it- 57a/4		e. 17b/4
el götür-: Elini göğse kaldırmak. 70b/3	elbetde	(< Ar. elbette) : Mutlaka. e. 17b/1
el kavşur-: El kavuşturmak, elpençe divan durmak. 32b/6	elfāz	(Ar.) : Kelimeler, sözler. e. 5b/1 e.(e.-ı küfürden) 53b/5 e.+ı 13a/11
el uzat-: Birinden bir hakkı almaya kalkışmak. 17b/1	elvān	(Ar.) : Renkler, çeşitler. e.(e.-ı reyāhīn) 3b/1
elin bağla-: Namaza durmak. 73a/8	emek	: Emek. e. 25b/3 e.+üm 45a/3
elin duāya götür-: Dua etmek. 70b/5	emel	(Ar.) : Ümit, arzu, hırs. e. 25b/4 e.+üm (bāg-i e.) 4b/1 e.+leri 14b/2
eline baķ-: Bir kimsenin yardımıyla geçinmek. 16b/10	emīn	(Ar.) : Korkusuz, kendisine güvenilen [kimse]. e. 17b/9 e. ol- 18a/11, 21a/5
el uzadıcı : Birinden bir hakkı almaya kalkıcı.	Emīr Sülemān : Özel isim.	

	E. 23a/2		e. 25b/11
emīr-el-mü'minīn	(Ar.) :	enşāf	(Ar.) : Yarımalar, yarılar.
	Mü'minlerin emiri, İslam		e.(e.-ı ğarāib) 57b/1
	halifesi.	enbiyā	(Ar.) : Müstakil şeriat
	e. 5a/11, 21b/9, 36b/5,		sahibi olmayan
	38b/5, 51a/1, 76b/1		peygamberler.
emlāk	(Ar.) : Ev, tarla, bağ,		e. 35a/11, 63a/6
	bahçe, vesāire gibi sāhip		e.(esmā-i e.) 6b/1
	olunan mal ve mülk.		e.+nuñ 43b/1
	e. 42a/5		e.+dan 43b/3
emr	(Ar.) : İş buyurmak,	enseb	(Ar.) : Münasip.
	emretmek.		e. 70a/7
	e. it- 6b/10, 15a/4,	envāc	(Ar.) : Çeşitler, türlüler.
	15a/8		e.(e.-i leṭāyif) 57a/11
	e. eyle- 18a/5		e.(e.-i cüz'ıyyāt) 46a/9
	e.+iyle 72a/2	epsem	: 1. Sessiz.
	emr-i ma'rūf (Ar.) :		e. 13b/5
	Şeriatın emirlerine uygun		2. Susmak.
	emir.		e. ol- 24a/5, 29b/11,
	e. it- 55b/6		57b/8
emzür-	: Emzirmek.	erenler	: Erkek.
	e.-düginüñ 20a/1		e. 8a/7, 49b/3, 70a/3
eñşe	: Ense.		e.+e 15a/3, 54a/9

	e.+de 56a/9	eṣnā	(Ar.) : Ara, aralık, vakit.
erlik	: Mertlik, yiğitlik.		e.-da 61a/10
	e. 40a/2	esne-	: Esnemek.
es-	: Esmek.		e.-se 40a/8
	e.-miş 18a/1	eṣār	(Ar.) : Vezinli, kafiyeli
esbāb	(Ar.) : Vasıtalar.		sözler.
	e. 42a/6		e. 40b/7-10
	e.+ı	eṣed	(Ar.) : Şiddetli.
eşer	(Ar.) : Nişan, iz, alamet.		e.(e.-i ʿazāb) 44a/4
	e. 11b/5	eṣnāʿ	(Ar.) : Fena, kötü, çirkin.
	e.(e.-i kemāl-i		e.(e.-ı ṣenāʿat) 53a/6
	kifāyetüñüz) 3a/3	et	: Et.
	e.+ı 69b/3		e. 75a/7
eṣḥāb	(Ar.) : Sahipler.	etbāʿ	(Ar.) : Taraflılar.
	e.(e.-ı maḳbūl-i ṭaleb)		e.(e.-aḥbābına) 2a/6
	5a/4	etek	: Edep yeri.
eski	: Eski.		e. 23a/11
	e.+si 74b/3		e.-ine 65b/9
eski-	: Eskimek.	etrāb	(Ar.) : Akranlar.
	e.-r 37b/3		e. 5a/2
esmāʾ	(Ar.) : Adlar.	ev	: Ev.
	e.+dan 6a/7, 6b/4		e.+e 22b/11
	e.(e.-i enbiyā) 6b/1	evāmīr	(Ar.) : Emirler.

	e.+ine 30b/7	60b/3, 63b/5, 64a/8-9,
ever-	: Evlendirmek.	66b/11, 67b/7, 68a/10,
	e.-mek 7b/2-3	69b/8, 70a/3-7, 71a/11,
ev issi	: Ev sahibi.	72b/5, 74b/4-6-11, 75b/2-
	e.+ne 50a/3	7-9, 76a/6-11, 76b/1
evlā	(Ar.) : Daha iyi, üstün.	e.+inde 29b/9-10, 59b/6,
	e.+sı 6b/8, 36a/11	
	e.+dur 40b/3, 53a/9,	evvel-emirde (Ar.) : İşin
	60a/4, 63b/6	başlangıcında.
evlād	(Ar.) : Çocuklar.	e. 24b/9
	e. 8a/4	evvelā (Ar.) : Her şeyden önce,
evliyā	(Ar.) : Allaha daha yakın bulunanlar.	ilk önce.
	e.(sīret-i e.) 35a/11	e. 6a/6, 7a/1-8, 9a/3,
evşāf-ı hāmide	(Ar.) : Övülmeye değer vasıflar.	37b/9, 59a/11, 63a/9,
	e.+yile 21a/7	71a/7
evvel	(Ar.) : Önce, ilk.	evvelki (Ar.+T.) : Önce olan, önceki.
	e. 6b/6-8-10, 8a/2, 9a/6,	e. 69a/1, 72a/1
	15a/8, 15b/3, 21a/10,	eyle : Öyle.
	25a/3, 30a/7, 33a/6,	e. 22b/7, 24b/4-6, 54a/7,
	34a/5, 36a/11, 46a/4,	67a/9
	49a/6, 50a/9, 50b/2,	eyle- : Eylemek.
	56b/10, 59b/4, 60a/8,	e.-düm (derc e.) 5a/3
		e.-di (beyān e.) 72a/11
		e.-di (taşnīf e.) 27a/11

e.-r (füzül e.) 17a/1		e.-meyeler (°amel e.)
e.-r (mütekebbir e.) 17a/6		29a/11
e.-miş (hışm e.) 18a/4		e.-meyeler (let e.) 23a/1
e.-miş (ikrām e.) 61b/4		e.-meyeler (ta°āmdan
e.-miş (şenā e.) 61a/11		yaña e.) 59b/8
e.-miş (taleb e.) 17b/9		e.-mek (°ahde vefā e.)
e.-miş (yir e.) 27a/1		51a/11
e.-ñ (meded e.) 56a/6		e.-mek (hıyānet e.) 51a/7
e.-se (ibtidā e.) 21b/7		e.-mek (hilāf e.) 51a/7
e.-se (inkār e.) 54b/1	eyle olsa	: Bundan dolayı, o halde.
e.-yem (meyl e.) 28b/4		e. 6a/4
e.-ye (ri°āyet e.) 31a/10	eylük	: İyilik.
e.-ye (sünnet e.) 6b/7		e. 12a/1
e.-ye (ziyāret e.) 20a/5	eyit-	: Söylemek, demek.
e.-yüp (arı e.) 64a/8		e.-ivir- 18a/3
e.-yüp (harām e.) 20a/1		e.-ür 7b/11, 23b/1-7,
e.-yüp (ri°āyet e.) 29a/11		24a/4, 29a/8, 54a/9,
e.-mişdür (nehy e.)		55b/5, 64a/1
70b/11		e.-di 9a/7-10-11, 9b/2-4-
e.-mişdür (yir ve yol e.)		5-10-11, 19b/7-10, 20a/7-
27a/4		8, 23a/10, 26b/9, 27a/2,
e.-meye (meyl e.) 69a/7		29a/6, 33b/11, 34a/4,
		42b/6, 43a/11, 43b/2,

	44a/7-10, 44b/4-8-11, 45b/5, 57b/11, 58a/1-5 e.-diler 29a/5 e.-miş 18a/8, 23a/6-7-8, 26a/6, 26b/1, 28b/1, 42b/9-10, 43a/1, 45a/7- 10, 46b/2, 61b/7 e.-mişler 18a/5, 28a/11 e.-se 54a/8, 54b/5-8, 55a/1-8 e.-e 66a/3, 74a/1		e.+da 66b/6 (Far.) : Zihinde tutma. e. 30a/2
		ez-ber	
		ez-berle-	(Far.+T.) : Zihinde tutmak. e.-dün 41a/1
			-F-
		fahır	(Ar.) : Övünme, böbürlenme. f.(tāc-ı f.) 5a/1 f.+i 39a/10
eyvān	(Far.) : Köşk. e. 39a/1		
eyyām	(Ar.) : Günler. e.(‘ākıbetü'l-emr-i e.) 27a/11 e.+ile (mürür-ı e.) 27a/3, 27b/5	fāhiş	(Ar.) : Çirkin, pek kötü. f.(lāķab-ı f.) 6b/2
ezān	(Ar.) : Ezan. e. 50a/9, 66a/5, 66b/4, 68a/2, 72b/7 e.(du‘ā-ü'l-ezān) 66a/11 e.+ı 66b/3	faķır	(Ar.) : 1. Zavallı, biçare, aciz. f. 11b/3, 38a/3 f.(f. ü haķır) 56b/3 2. Yoksul halde olmak. f.+ü'l-ħāl 28a/4
		falaķa	(Ar.) : [eskiden] mektepte veya medresede kabahatli talabenin-arkası

	üstü yatırıp dayak atmak üzere- ayak bileklerine takıp sıkıştırılan iki ucu ip bağlı bir sopa. f.+ya 23a/10		diğerlerinden sâkıt olan emirleri. f. 71b/1 f.+dür 49a/2, 71a/9
farīza	(Ar.) : Farz. f.+sında 68b/3 f.+larda 68b/11	fāsık	(Ar.) : Allah'ın emirlerini tanımayan. f. 42b/10, 44a/6 f.(f. u fācir) 43b/9 f.+ı 43b/3
fāriğ	(Ar.) : Çekilmek. f. ol- 32b/5, 43a/5, 65b/8	faşd	(Ar.) : Kan aldırma. f. it- 22b/4
farğ	(Ar.) : Ayırt alameti, başkalık nişanesi. f.(f.-ı fūrğadin) 5a/1	fāsıd	(Ar.) : Bozma. f. it- 52b/11
farz-ı ‘ayn	(Ar.) : Allah'ın, teker teker her Müslümanın yerine getirmesiyle lazım gelen emri. f. 71a/10	faşihu'l-kelām	(Ar.) : Düzgün söz. f. 58b/9
farz-ı kifāye	(Ar.) : Allah'ın, bir kısım Müslümanların yerine getirmesiyle,	fāyide	(Ar.) : Fayda, menfaat. f.+si 26a/1 f.+sin 47b/4
		fāyide dut-	(Ar.+T.) : Fayda elde etmek. 21a/5
		fāyidelen-	(Ar.+T.) : Faydalanmak. f.-ür 29b/7

fażl	(Ar.) : Lütuf. f.(f.-i ināyetiyle) 27a/9		f. it- 56a/5, 56a/8
feḥr	(Ar.) : Sabaha karşı tanyerinin ağarması. f.+üñ 71a/3	ferzend	(Far.) : Oğul, çocuk. f.(f.-i dil-bendüm) 2b/8
fehḥ	(Ar.) : Anlama, anlayış. f.(f.-i kiyāseti) 33b/1 f. it- 51b/3 f.+i 1b/10	fesāda git-	(Ar.+T.) : dey. Bozulmak, kötü durum almak. f.-di 23b/4
felek	(Ar.) : Sema, gökyüzü. f.(f.-i sa‘ādetüñ) 4b/11	feth	(Ar.) : Açma, açılma. f.(f.-i fütühın) 2b/5
ferḥ	(Ar.) : Bir aslın neticesi. f.+ümüñ 4a/9	fetvā	(Ar.) : Bir işin yapılabilmesi için yargıda bulunmak. f.+sı 32a/2
ferāiz	(Ar.) : Farzlar. f.+den 42a/2	fıkh	(Ar.) : Ameli ve şeri meseleler bilgisi. f. 30b/3
ferāgat	(Ar.) : Vazgeçme, el çekme. f.+i 13a/1 f.+da (kūşe-i f.) 11a/6 f.+dur (‘ālem-i f.) 10a/9	fısk	(Ar.) : Sefahate dalma. f. 12a/9, 30a/10, 43b/4, 47b/3 f.+suz 12b/2
ferden-ferdā	(Ar.) : Fert fert, tek tek. f. 50b/1	fi‘l	(Ar.) : İş, kâr, amel. f.+i 23b/2 f.+in 16a/1
feryād	(Far.) : Haykırma.		

fıkr it-	(Ar.) : Düşünmek, İdrak etmek. f.-miş 26b/1	fuzül	(Ar.) : Gözüpek, sefih, atak etme. f. eyle- 17a/1
fıkret	(Ar.) : Zihin, akıl, düşünce. f.+e (baħr-i f.) 4b/9	fuzülî	(Ar.) : Boşuna, yersiz. f. 53b/4
fırâset	(Ar.) : Anlayışlılık, çabuk sezış. f.+i (caql-ı f.) 33b/1	fücür	(Ar.) : İşret, ahlaka aykırı durum. f. 12a/9, 30a/11, 47b/3 f.+suz 12b/2
fırāvān	(Far.) : Çok, bol, fazla. f. 2b/7	fülān	(Ar.) : Herhangi bir şahıs, biri, filan. f. 9a/3, 19b/8, 54a/5, 55a/1-4
fitne-engīz	(Ar.+Far.) : Fesat çıkaran. f. 57a/8	fürqad	(Ar.) : Dostlardan ve saireden ayrılık, ayrılış. f.+in 5a/1
fuşsiyyāt	(Ar.) : Edep, terbiye ve ahlaka aykırı olan işler. f. 13b/1	fürūc	(Ar.) : Tomurcuk. f.+ı 4a/9
furşat	(Ar.) : Uygun zaman, elverişli durum. f. 12b/9	fütūħ	(Ar.) : Zafer, galibiyet. f.+uñ (feth-i f.) 2b/5
fūta	(Far.) : Peştamal. f. 74b/7		
			-G-
		ğafil	(Ar.) : Gaflette bulunan.

	ğ. ol- 40b/7		ğ.+ile 56b/7
	ğ. kıl- 57a/9	ğayr, -i	(Ar.) : Arapça bazı
ğāh	(Far.) : Bazı, kimi.		sözlerin başına getirilerek
	g. 23b/11, 25b/9, 43b/8		“olmayan” anlamını
	ğāh gāh : Zaman zaman.		verir.
	g. 23a/4, 53a/2, 62a/6		ğ.maḥlūḡ 29a/7
ğalebe	(Ar.) : Çokluk, kalabalık.		ğ.mühim 32b/4, 53a/3,
	ğ.+yile 50a/9		53b/1
ğarāz	(Ar.) : Hedef, gaye.	ğayri	(< Ar. ġayr) : 1. Başka,
	ğ.+a 34b/3		diğer.
ğarrā	(Ar.) : Güzel.		ğ. 31a/1, 50a/2, 53b/4,
	ğ. 41a/1		63b/6, 66b/5, 67a/3,
ğavğa	(Far.) : Gürültü.		70a/11, 70b/8
	ğ. 55b/6		ğ.+de 30a/8
ğavvāş	(Ar.) : Dalgıç.		ğ.+si 31a/4
	ğ.(ğ.-ı ‘aḡlı) 4b/8		ğ.+ler 16b/10
ğayet	(Ar.) : Son derece.		ğ.+leri 56b/3
	ğ. 7b/8, 17a/1, 21a/1,		2. Bundan sonra.
	27a/2, 28a/8, 59a/3,		ğ.+nde 72a/10
	62a/2, 74b/4-9, 76b/11	ğazūb	(Ar.) : Dargın, gazaplı,
ğāyib	(< Ar. ġayb) : 1. Kayıp.		kızgın.
	ğ. 49b/9		ğ. 21a/3
	2. Bilinmeyen şeyler.	geç-	: 1. Vazgeçmek.

g.-se 6a/11, 37b/10, 70a/8-10		2. Söylediğini kabul ettirmek.
2. Gitmek.		g.-mek+içün (sözünü g.) 52a/7
g.-di		
g.-en 17b/1	gedā	(Far.) : Yoksul, dilenci.
g.-meyeler 62b/5		g.(g.-yı neslin) 7b/6
3. İleri geçmek, öne geçmek.	gedük	: Çatlak, yarık. g. 62a/3
g.-e 62a/11	gel-	: 1. Ortaya çıkmak, doğmak.
g.-erse 62a/11		g.-di 5b/9, 43a/10
g.-meye 62a/10		g.-düğine (kaleme g.) 2a/1
4. Geçmek.		g.-mez 25b/8
g.-er 24b/11		2. Kadar olmak.
g.-üp 23a/10		g.-ince 6b/11
g.-düginden 45b/9		3. Bazı kelimelere getirilerek birleşik fiil veya deyim yapar.
5. Bazı kelimelerle bileşik fiil yapar.		g.-di (katına g.) 20b/7
g.-mez (hizmete g.) 31a/6		g.-di (hizmetine g.) g.-di (hoş g.) 58a/3
6. Takmak.		g.-ür (yirine g.) 49a/3
g.-dügi 34b/10		g.-sün (yerine g.) 9a/5
6. Dahil olmak.		
g.-er 51a/5		
geçür-	: 1. Takmak.	
g.-meye 29a/2		

g.-eyim (gālib g.) 48a/2	g.-en 49b/11, 69a/7
g.-üp (başına bir iş g.) 34b/10	g.-ene 49b/11
g.-üp (ʿazaba g.) 18a/4 20a/11	g.-mez (vefā g.) 76b/1-4
g.-üp (vāz g.) 64a/5	g.-mez (ḥayr g.) 76b/11
g.-icek (ḡubār g. keleci) 31b/3	g.-mese 15a/9
g.-medi (ḥoş g.) 34a/2	g.-mekligüñ 68a/8
g.-meyeler (karşu g.) 52a/7	5. Nakl olunmak, hikâye edilmek.
4. Gelmek.	g.-mişdür 10a/6
g.-ür 9a/7, 23b/11, 24a/4, 60b/3	6. Uygun düşmek.
g.-ürler 56a/6	g.-mez 14a/2
g.-düñ 44a/7	7. Çıkmak, yönelmek.
g.-di 18a/11, 20a/6, 27a/5, 55b/1-2	g.-se 15b/2
g.-diler 43b/5	8. Belirli bir süre dolmak, belli bir zamana ulaşmak.
g.-miş 45a/10, 61a/10	g.-miş 21b/7
g.-mişler 43a/1, 45a/6	g.-ince 17a/9
g.-seler 50b/2	9. Geriye dönmek.
g.-e 3a/10, 18a/8	g.-mişler 18a/3
g.-incek 13b/7	g.-dügi 22b/11, 25a/1
	g.-icegiz 26b/1
	10. Sürerlik fiili yapmaya yarar.
	g.-di (tırıg.) 23b/11

	g.-miş (durug.) 61b/2		g.-dür 14a/11, 16a/7,
	11. Gelmek fiilinin		19b/8, 22b/7, 24b/6,
	olumlu emir kipi, bazen		26a/3, 33a/7, 46a/7-9-10,
	öğüt, istek anlatır.		67b/4
	g.-ün 28a/11, 43a/1,		g.-imiş 6a/5
	43b/3, 56a/5		g.-ise 39a/7
genc	(Far.) : Hazine, define.	getür-	: 1. Bazı kelimelerle
	g.+dür 47a/2		birleşik fiil yapar.
genç	: Genç.		g.-düm (yirine g.) 19b/11
	g. 9b/8, 25a/2		g.-dün (ğavgā g.) 55b/6
ger	(Far.) : Eger'in		g.-di (k̄amet g.) 27a/5,
	kısaltılmışı.		g.-seler (selām g.) 49b/5
	g. 2a/10, 13a/10		g. 55b/8
gerd-ālūd	(Far.) : Kederli kılmak.		g.-e (yirine g.-e) 18b/5
	g. kıl- 4a/6		g.-eler (dile g.) 56b/11
gerek	: Gerek, lazım.		g.-eler (tiz tiz g.) 66b/4
	g. 7b/4, 17a/7, 19a/7,		g.-üp (götürüp g.) 19b/8-
	21a/2-8, 21b/1-3, 22b/10,		11
	23b/3, 24b/7, 25a/2,		g.-üp (hüccetler g.) 31b/5
	27b/11, 34a/9-10, 34b/9-		g.-dügi (k̄amet g.) 66b/6
	11, 40b/8, 41b/4-5-6,		g.-meyesin (yirine g.)
	46a/1, 47a/8, 47b/2-9,		20a/1
	49a/4-6, 56a/2, 63b/3,		g.-meye (k̄amet g.) 66b/5
	64a/9, 71a/11, 75b/2		g.-meyen (evlād g.) 8a/5

	g.-mek (yirine g.) 21a/1		24b/9, 31a/10, 33b/1,
	2. Getirmek.		49b/3, 55a/6, 71a/11,
	g.-düm 19b/9, 58a/2		71b/2-4-8-9-10, 72a/1-3-
	g.-di 20b/3, 45b/4,		5
	57a/11		g.+ye 48b/11
	g.-dük 58a/6		g.+dür 38a/6, 42b/8,
	g.-e 26b/4		57a/1-7, 69a/11
	g.-eler 14b/1, 24b/6		2. İmişcesine, benzer
	g.-üp 21a/11, 57a/1		biçimde.
	g.-icek 21b/9		g. 4b/4, 23b/9, 31a/5,
	g.-meyeler 59b/11		69b/5, 76a/3-4-5
	g.-mege 20b/2		3. O anda, tam o sırada.
gey-	: Giymek.		g.(girdügi g.) 23a/1,
	g.-ürse 35a/8		23b/7, 25a/1, 61b/8,
geydür-	: Giydirmek. krş. giydür-		72b/5, 74b/10
	g.-seler 17a/4	gice	: Gece.
geyesi	: Elbise, giysi.		g. 9a/1, 18a/9, 19a/11,
	g.+siyle 69a/5		24a/4
ğybet	(Ar.) : Dedikodu yapma.		g.+ye 62b/11
	ğ.+den 50b/7		g.+yle 56a/4
gibi	: 1. ...-e benzer.	giçebil-	: Vazgeçmek.
	g. 3b/8, 8a/7, 11a/6-7,		g.-incek 10a/8
	13b/4-5-6-7-8, 14a/2,	gider-	: Uzaklaştırmak,
	17a/8, 20a/9, 23b/3,		defetmek.

	g.-mek 7a/3	girçek	: Gerçek.
gine	: Yine, tekrar.		g. 51b/6-8
	g. 43b/9		g.+i 57a/9, 58a/6
gir-	: Girmek.		g.+ine 56a/3
	g.-em 8b/6		g.+den 57a/8
	g.-sin 55a/2	giriftār	(Far.) : Uğramış,
	g.-se 50a/2		tutulmuş.
	g.-seler 74b/4		g. kı1- 26b/1
	g.-e 48b/4	girü	: 1. Sonra.
	g.-eler 22a/10, 63a/10,		g. 15b/4, 24b/11
	66b/8, 67b/7		2. Geriye.
	g.-üp 44b/5		g. 18a/3, 20a/10, 25a/1,
	g.-icek 63a/9, 67b/6		26a/11, 27a/5, 32a/10,
	g.-dügi 23b/7, 50a/4,		57a/2
	63b/11, 67b/8, 72b/5,		g.+ye 70a/4
	74b/10		3. Yine, tekrar.
	g.-meye 74b/10		g. 23a/1, 50b/7, 60a/4
	g.-meyeler 74b/5		4. Arkada kalmak,
	g.-mek 63a/8, 66b/7		gecikmek.
	g.-megi 22a/11		g. 27a/4
girān-cān	(Far.) : Ağır canlı.	git-	: 1. Gitmek.
	g. 25a/9		g.-er 37a/11, 38a/4, 42a/8
girān-māye	(Far.) : Kıymetli.		g.-di 20b/2, 22a/2,
	g.+sin 2b/3		26b/11, 57b/10

g.-di (fesāda g.) 23b/4	göçer konar : Göçebe bir yaşam
g.-miş 26a/11, 45a/9, 56a/9	süren, sürekli bir yere yerleşmeyen, göçer.
g.-mişler 45a/6	g. 8b/1
g. 44a/8, 45a/8	gök : 1. Gök.
g.-e 32b/11, 62b/11	g.+den 65b/11
g.-incek 13b/8	2. Güzel [nurlu] yüzlü.
g.-üp 18a/2	g. yüzlü 76b/10
g.-medin 61a/2	gökçek : Güzel, sevimli, hoş.
g.-eli 45b/1	g. 9b/10, 29a/10, 52b/9,
g.-dügi 61b/8	76b/6
g.-düginden 61b/2-11	g.+i 6a/9
g.-mez 42a/7	gölge : Gölge.
g.-erlerimiş 56a/7	g.+ye 28a/11
g.-meye (yuğarusuna g.) 25a/7	g.+sine 28a/10
g.-meyeler 62b/6-8	g.+sinde 28b/6
g.-mekdi (koyup g.)	gönder- : Göndermek.
giydür- : krş. geydür-	g.-ür 23b/1
g.-meyeler 15a/3	g.-ürler 42a/10
gizlü : Gizli.	g.-miş 17b/10
g. 59a/5	gönül : Gönül, hatır.
göbek : Göbek.	g. 17a/10
g.+i 68b/8	g.+lere 37a/4
	g.+lerine 27b/3

gör-	: 1. Görmek.	g.-mek 46a/10
	g.-ürüz 38a/9	2. Anlamak, kavramak.
	g.-ürler 56a/6	g.-düm 13a/1, 34a/1-4
	g.-düm 45b/4, 57b/4	g.-eyim 9a/10
	g.-di 9a/6, 20a/6, 20b/7,	g.-e 25a/3
	26b/1144b/2, 57b/8	3. Bir şey hakkında
	g.-dük 47b/6, 58a/6	yargıya varmak,
	g.-dünüz 43b/2, 44a/10	değerlendirmek.
	g.-diler 43b/6	g.-medüm 11b/10
	g.-miş 19b/5, 26a/9	4. Dikkat et, iyi bak,
	g.-mişler 43a/4	düşün ki.
	g. 20a/8	g. 13a/10
	g.-ün 45b/5	6. Bileşik eylem yapar.
	g.-em 4b/2-5	g.- eðurur (g.) 76a/1
	g.-eyim 20a/9	g.-düm (furfat g.) 12b/9
	g.-e 20a/4	g.-düm (mektüm g.)
	g.-elüm 43a/2	11b/6
	g.-üp 25a/2	g.-diler (revā g.) 24b/5
	g.-dükleri 57b/6	g.-diler (sevgülü g.)
	g.-ürse 31a/10	72a/9
	g.-mez 36a/7, 52b/11	g.-miş (ideg.) 56a/8
	g.-medi 20a/10	g.- mişlerdür (cāyüz g.)
	g.-meye 22b/1	24b/1
	g.-mezidi 20a/4	g.(rāhat g.-e) 10b/10

	g.-üp (hor g.) 45b/11		g.-e (el g.) 70b/3
	g.-mez (fāyidesin g)		g.-e (elin duāya g.)
	47b/5		70b/5
göre	: (bir şeye) uygun olarak, bir şey uyarınca, gereğince.	götürt-	: Götürme eylemini başkasına yaptırma.
	g. 9a/5		g.-mek (zelle g.) 60a/7
görin-	: Görünmek.	göz	: Göz.
	g.-ür 38b/7		g. 75a/2-3
göster-	: Göstermek.		g.+e 23b/3
	g.-se 15a/11		g.+lere 37a/4
	g.-eler (muvāzabet g.)		gözi açıl- : İyiyi kötüyü veya kendisine yarayanı ayırt eder duruma gelmek. 17b/10
	24b/3		
götür-	: 1. Yüklenmek.	gözet-	: Riayet etmek, göz önünde bulundurmak.
	g.-miş 19b/6		g.-e 69b/10
	g.-üp (ketifne g.) 2b/6		
	g.-dügün 19b/7	gözle-	: Gözetmek, bakmak.
	2. Taşımak.		g. 62a/8
	g.-üp 19b/8-11		g.-ye 69a/3-8
	g.-mek 26b/7		g.-yü 34a/7, 62a/7, 62b/10
	g.-mekden 26b/2		g.-meye 16b/10
	3. Kaldırmak, almak.		
	g.-meyeler 59b/11		
	4. Bileşik fiil yapar.		

gözük-	: Görünmek. g.-meye 62a/7	gūşimāl	(Far.) : Kulak bükme, yola getirme. g. it- 23a/4, 24b/11
gözsüz	: Gözü olmayan. g.+ler 34a/4	gūşiş	(Far.) : Çalışma, çabalama. g. 25b/9, 46a/8
ğubār	(Ar.) : Toz. ğ. 31b/3	gūş-vār	(Far.) : Küpe. g.+1 5a/2
ğül	(Ar.) : Şeytan. ğ. 4a/7	gū[y]	(Far.) : Söyleyen, diyen. g. 53b/5 g.+ya 59a/5
ğurer-i ğarīb	(Ar.) : Zavallı gafil. ğ.+üñ 2a/7	gūyā	(Far.) : Söyleyen, söyleyici. g. 4b/4
ğurūb	(Ar.) : [güneşin] batması. ğ. it- 71a/1	güç	: Güç. g.+e 17a/6
ğuşşalan-	(Ar.+T.) : Kederlenmek. ğ.-mağ 75a/1	gül	(Far.) : Gül çiçeği. g. 3b/6-7 g.+leri 3a/10
ğusül	(Ar.) : Cünüplük, hayız ve nifas hallerinden sonra din gereği yıkanma, arınma. ğ.+de 64b/6	gül-āb-vār	(Far.) : Gülsuyu gibi. g. 3b/6-7
gūş-ı hūş	(Far.) : Akıl kulağı. g.+ın 33b/7 g.+ına 5a/1	güle güle	: Gülerek. g. 52b/10

- gülenç yüzlü** : Güleryüzlü.
g. 76b/7
- gülgüne** (Far.) : Gül renkli.
g. 3b/5
- gül-istân** (Far.) : Gül bahçesi.
g.(hayât-ı g.-ın) 3a/8
g.(bülbülân-ı gülistân-ı
kuds) 3b/10
- güliş-** : Karşılıklı veya birlikte
gülmek.
g.-diler 57b/6
g.-mek 53b/6
- gül-** : 1. Gülmek
g-se 53a/1, 53b/10
g.-üp 56a/7
g.-dügine 75b/3
g.-mek 52b/11, 75a/9
- gülivir-** : Gülmek
17a/3, 24b/7
- gülüp tur-** : Gülmeye
devam etmek. 53b/10
- gülşen** (Far.) : Gül bahçesi.
g.+inde 3a/10
- gülzâr** (Far.) : Gül bahçesi.
- gümren-** : Homurdanmak.
g.-ü 62a/10
- gün** : Gün.
g. 15a/7-9, 17b/8-11,
20a/4, 21b/4-6-10-11,
22a/2-3-4-6-11, 22b/2-3-
8, 23a/5-10, 26a/5, 28a/8,
44b/2, 45b/3, 56a/7,
57b/3-10, 61a/10, 70b/11
g.+inde 44a/4, 48a/10
g.+de 21b/2, 56a/4
g.+den 28a/7
g.+lerde 22b/4
g.+inde 74b/3-4
g.+içün 21b/10
- günâh** (Far.) : Günah.
g. 57a/2-7
- günâh-gerden** (Far.) : Günah olmuş.
g.+dür 19b/2
- günedegin** : ... güne kadar.
g. 24b/6-10
- güneş** : Güneş.
g.+e 75a/5

	g.+de 28a/11, 28b/5		Şerîfe”yi ziyaret etmek
günlük	: Gündelik, ücret. g. 21b/2		üzere yola çıkma farızası. h.71a/11
güşād	(Far.) : Açılmak. g. ol- 3a/10	hacāmet	(Ar.) : Hacamat ettirmek işi. h.it- 22a/3
güzīn	(Far.) : Seçen, seçilmiş, seçkin, beğenilmiş. g. 57b/1 g.+i 36b/3 g.+idür (cihān-g.) 2b/5	hācāt	(Ar.) : İstekler, dilekler. h. 32b/4 h.(kazā-yı h.) 15a/6
		hāce	(Far.) : Hoca. krş. hoca h.+ye 22b/8, 23a/1-3, 24a/8 h.+den 22b/11, 24a/8 h.+m 23a/9 h.+ñ 24a/4
	-H-		
habīs	(Ar.) : Kötü. h.(kelām-ı h.)	hācet	(Ar.) : İhtiyaç, lüzum, gereklik, muhtaçlık. h.(kazā-yı h.-e) 32b/3, 63a/10 h.(miqdār-ı h.) h.+üñ 76b/6
habt	(Ar.) : Yanlış hareket etme, yanılma. h. it- 8b/6		
hāb	(Far.) : Uyku. h.(h. u ğaflet) 44b/9		
hac	(Ar.) : İslamın beş şartından biri olan ve muayyen zamanda Mekke’deki “Kâbe-i	hacīl düşür-	(Ar.+T.) : Utandırmak, küçük düşürmek.

	h.-e 57a/10	hāl	(Ar.) : Durum, keyfiyet, suret.
hādēm	(Ar.) : Hizmetçiler, odacılar. h. 39a/1, 42a/8 h.+e 18a/5		h.(faķīrū'l-h.) 28a/4 h+i 12a/8 h.+in 11a/10, 12b/8
hādīka	(Ar.) : Ağaçlı, suyu çok bahçe. h.(h.-yi seyrān-ı İrem) 3b/2	hālet	(Ar.) : 1. “Dikkate değer hāl” manasına. h.+e 39b/9 2. Hāl, sûret, keyfiyet.
hādīm	(Ar.) : Hizmet eden, harem ağası. h. 23b/1		h(h.-i kibrde) 14a/4 h.(h.-i şığarda)
hādīs	(Ar.) : 1. Peygamberimizin kutsal sözü. h.+ine 12a/2 2. Hadîsten bahseden ilim. h. 48b/7	hāliyā	(< Ar. hāliyen) : Şimdiki zamanda, şimdiki hâlde. h. 9a/10, 26a/11, 39b/9, 45a/10
hādrā	(Ar.) : Yeşil. h. 38b/7	hāķīr	(Ar.) : İtibarsız, değersiz, aşağı, âdî, bayağı. h. 11b/3, 38a/3 h.(faķīr ü h.) 56a/1 h.(h. ü pūr ķahr) 35b/6
hādravāt	(Ar.) : Yeşillikler. h.+a 75a/2	Hāķķ	(Ar.) : Allah. 29b/4, 31a/9, 35b/3

	h.+a 53a/11, 20a/3-7		40a/5, 45b/7, 51b/7,
hakk	(Ar.) : 1. Bir insana ait olan şey.		64a/2, 71a/7, 75b/9-10
	h.+ın 55b/7		h.+nuñ 27a/8
	h.+ını 5b/8, 54a/8	halā	(Ar.) : Ayakyolu, tuvalet.
	h+ıdur 54a/11		h.+ya 63a/9
	2. Doğruluk, insaf.	halāyık	(Ar.) : Satın alınan kadın hizmetçi.
	h.+a 52a/8		h.(mecmu ^c -ı h.) 28a/9
	3. Geçmiş, harcanmış emek.	halef	(Ar.) : Babadan sonra kalan oğul.
	h. 6a/4, 19a/11, 19b/9,		h.(h.-i girān-māyesin)
	20a/1, 20b/11		2b/3
	4. Doğru gerçek.		h.+ini 21a/10
	h.+içün 43a/8, 44a/5	halel	(Ar.) : Bozukluk, eksiklik.
hakkında	(Ar.) : Dair, müteallik, ilgili.		h. 23b/2
	h. 2b/9, 20b/10		h.+üm (halīl-i bī-h.) 3a/4
Hakk te^cālā	(Ar.) : Tanrının yüceliğini ve yüksekliğini belirtmek için kullanılan söz.	hālī	(Ar.) : Boş
	h. 14b/4-8, 18b/9, 19b/1,		h. 35b/7
	21b/3, 21b/8, 30a/5,	halīfe	(Ar.) : Birinin yerine geçen kimse, padişah.

	h. 29a/1	hāmīl	(Ar.) : Sahip, malik.
hālīl	(Ar.) : Samimi [dost].		h. 53a/7
	h.(h.-i bī-hālelüm) 3a/4	hāml	(Ar.) : Atf etme, isnat.
hālķ	(Ar.) : 1. İnsanlar.		h. it- 31b/3, 34b/3, 51a/1,
	h. 35b/3		57a/10, 57b/8, 58a/6
	h.(maḥsūd-ı h.) 40b/2	hāmır	(Ar.) : Şarap.
	2. Yaratma, yaratılma.		h.26a/6.
	h. it- 1b/5		h.+uñ 43b/11
hāl	(Ar.) : Çözme, çözülme,		h.+ı 26a/7-11
	karışık bir meselenin		h.+e 44a/15
	içinden çıkma; karar	hāmmām	(Ar.) : Hamam, banyo.
	verip neticeye varma.		h. 74b/1
	h.(çukde h.) 33a/11		h.+uñ 74b/2
hālvet	(Ar.) : 1. Hamamın sıcak		h.+a 74b/4-10
	bölmesi.		h.+da 75a/7
	h.+e 74b/4		h.+dan 13b/4
hāmđ	(Ar.) : Tanrı'ya olan	hāndān-rūy	(Far.) : Güteryüzlü,
	şükran duygularını		güleç.
	bildirme.		h. 3b/8
	h.(h.-i bī-had) 1b/3	hārāb	(Ar.) : Yıkık, viran.
hāmıđ	(Ar.) : Hamdeden,		h. 3b/11
	şükreden.		
	h.+ı (hāḫır-ı h.) 4b/7		

ḥarāc	(Ar.) : Vaktiyle Müslümân olmayan teb'adan alınan vergi. ḥ. 54a/10.		ḥ.+lar 14a/2 2. Davranma. ḥ.+ında 34a/1
ḥarām	(Ar.) : Şeraitçe, dince yasak edilmiş şey. ḥ. 15a/3, 26a/7, 54a/10, 54b/4, 75a/9 ḥ.+dur 40a/13, 48a/6, 60a/5, 63a/1	ḥarem	(Ar.) : Herkesin girmesine müsaade edilmeyen [ev]. ḥ.+inden 17a/10
ḥarāmlık	(Ar.+T.) : Haram olma hali. ḥ.+ın 43b/11	ḥarf	(Ar.) : Alfabeyi meydana getiren işaretlerden her biri. ḥ.+i 25a/7, 69a/4
ḥarāmī	(Ar.) : Hırsız, haydut, yol kesen. ḥ. 42b/1, 67a/10	ḥarf at-	(Ar.+T.) : Söz atmak, dokundurmak. ḥ.-up 52a/9
ḥarc	(Ar.) : Sarf, gider. ḥ. it- 25b/3, 53a/6	ḥāric	(Ar.) : Dışarı. ḥ.+dür 50a/9
ḥarçlan-	(Ar.+T.) : Harcamak. ḥ.-mağ 16b/8	ḥarīf-āne	(Ar.+Far.) : Herkes tarafından kendi hissesini vererek, ortaklaşa yapılan ziyafet. ḥ. 60a/4
ḥarekāt	(Ar.) : 1. Tavır, tarz, gidiş, muamele. ḥ. 13b/11	ḥarīfe	(Ar.) : Ev için sonbahar hazırlığı.

	h.+den 60a/5	ḥaşır	(Ar.) : Sazdan [saz otu] yapılan döşek.
ḥarīr	(Ar.) : Hararetli, ateşli. h. 54a/9		h.+a 67b/10
ḥaseb	(Ar.) : Baba tarafından gelen şeref, soy temizliği. h. 39a/2	ḥasīb	(Ar.) : Değerli, itibarlı, soyu temiz, muhterem, şahsi meziyet sahibi [kimse]. h. 7b/3
ḥased	(Ar.) : Kıskançlık, çekememezlik. h. it- 57b/3 h.+i 40b/1 h.+den 40b/2	ḥāsīd	(Ar.) : Hased eden, kıskanç. h. 40a/8
ḥāşıl	(Ar.) : Peyda olan, olan, çıkan, husūl bulan. h. 2a/6 h. it- 24a/9, 26b/5, 46b/1, 45a/9, 45a/10 h. ol- 11b/7, 13a/4, 14b/4, 47a/5, 24a/7, 21a/5, 27b/2, 28a/5, 28b/3-4, 47a/8, 47b/4 h.+ı 42a/5	ḥasnā	(Ar.) : Güzel [kız ve kadın]. h. 9b/6
		ḥasret	(Ar.) : Üzüntü, keder, eseflenme, özleyiş. h. 12a/11 h.+ile 35b/5
		ḥāşā	(Ar.) : Katiyen. h. 60b/5
		ḥaşem	(Ar.) : Maiyet, yanında bulunanlar, hademe. h. 39a/1

	h.+le 42a/8	ḥatm	(Ar.) : Kur'anı baştan sonuna kadar okuyup bitirme.
	h.+e 18a/5		h. it- 27a/9
ḥaṭā	(Ar.) : Günah.		
	h.+sın 56b/11	ḥaṭṭ	(Ar.) : Yazı, mec. Sakal.
ḥaṭar	(Ar.) : Tehlike.		h. 31a/8, 36b/4, 36b/10
	h.+dan 64a/1		h.(ḥ.-ı sevād) 2b11
ḥaṭarlu	(Ar.+T.) : Tehlikeli.		h.+ı (h. gelince) 17a/9
	h. 34a/7	ḥaṭṭāṭ	(Ar.) : El yazısı çok güzel olan sanatkâr.
ḥāṭır	(Ar.) : 1. Gönül.		h.+lar 36b/7
	h.(ḥ.-ı ḥāmidi) 4b/7	ḥaṭṭāṭlık	(Ar.+T.) : Hattatlık mesleği.
	h.(teselli-i ḥ.) 18b/6		h.+dur 37b/10
	h.+ları 31b/3	ḥatun	: Hatun
	h.+larına 18b/9		h. 20b/6
	2. Hâl.	ḥavāṣṣ	(Ar.) : İleri gelenler
	h.(riḥāyet-i ḥ.) 18b/4		h. 5a/3
	3. Zihin, akıl.	ḥavāyic	(Ar.) : İhtiyaçlar, lüzumlu, gerekli şeyler.
	h.+a 31b/11		h. 14b/7
	h.+dan (derc-i ḥ.) 5a/9	ḥavf	(Ar.) : Korku, korkma.
ḥāṭırcuḳ	(Ar.+T.) : Gönül, rıza.		h. 67a/10
	h.+ların 14b/3		

ḥayā	(Ar.) : Utanma, sıkılma. ḥ. 33a/9, 37b/11, 62a/8 ḥ.(ḥ. vü ḥilmile) 16b/1 ḥ.(gülgüne-i ḥ.) 3b/5 ḥ.+ile (māü'l-ḥ.) 3a/8		ḥ. 53b/1
ḥayāt	(Ar.) : Dirilik, canlılık. ḥ.(ḥ.-ı gülistānın) 3a/8 ḥ.+dur (mā-ü'l-ḥ.) 3a/8	ḥayvānāt	(Ar.) : Hayvanlar. ḥ.+da 53a/8
ḥayr	(Ar.) : 1.Hayırlı. ḥ. 19a/6, 75b/11 2. İyi. ḥ. 33b/9 3. İyilik ḥ. 60a/6 ḥ.+ıla 36a/2-3 4. Fayda, faydalı. ḥ. 51b/11 ḥ. ol- 71b/3	ḥayz	(Ar.) : Aybaşı [kadınlarda]. ḥ. 56a/10
ḥayr-endīş	(Ar.+Far.) : İyilik düşünen. ḥ. 34b/5	ḥazā	(Ar.) : Bu, o, şu. ḥ. 1b/1
ḥayr-ı ḥalef	(Ar.) : Hayırlı oğul.	ḥazer	(Ar.) : Sakınma, kaçınma, korunma. ḥ. it-11a/1
		ḥāzır	(Ar.) : 1. Huzurda, meydanda, göz önünde olan, bizzat bulunan. ḥ.(ḥ. itmişidi) 23b/7 ḥ.(ḥ. olmayalar) 70b/10 2. Her yerde bulunan ve gören [Allah]. ḥ. 75b/11
		ḥāzık	(Ar.) : İşinin ehli [doktor]. ḥ.(ḥabīb-i ḥ.) 33b/2

hāzıma	(Ar.) : Yenilen şeyleri midede hazmettiren kuvvet. h. 60b/2		saygı anlamında kullanılan unvan. 18b/11
hazret	(Ar.) : Saygı saymak üzere büyüklere verilen ünvan. h.(celīs-i h.) 57b/5 h.(h.-i Resūl) 37a/7 h.+i 5b/7, 7b/11, 14b/6, 36b/10-11, 39a/3, 40b/9, 41b/7-8, 44b/1-7, 45a/3, 48a/10, 49a/7, 51a/4, 52b/7, 54a/3, 59b/3, 72a/5 h.+inüñ 5b/7, 20a/6 h.+ini 20a/4 h.+inden 21b/5-9, 33a/3 h.+leri 56b/8 h.+lerine 56b/6 h.+üñüz 56b/7 hazret-i risālet : Peygamberimize	hebā	(Ar.) : Boş, nafile kılmak. h. it- 45b/6
		helāl	(Ar.) : 1. Nikâhlı kadın. h.+i 15a/8 2. Karı ve kocanın her biri. h. 57a/3 3. Kullanılması şeran caiz olan, dinin hükümleri bakımından kullanılabilen, haram olmayan şey. h. 59b/1 h.+dur 55a/1
		hemān	(Far.) : 1. Derhal, hemen. h. 24b/10, 48b/8, 50b/3, 54a/6, 57b/9, 69a/3 2. Böylece.

	h. 26a/2, 26b/5	heves itdür- (Ar.+T.) : Bir şeye karşı
	3. Öylece.	istekli olmasını
	h. 14a/3	sağlamak.
hem-dem	(Far.) : Cancığır	h.-meyeler 15a/2
	arkadaş.	hey : 1. Sitem, yakınma gibi
	h.+den 11b/5, 13a/2,	duygular anlatan
	15b/6	cümlelerde kullanılır.
hem-nişîn	(Far.) : Teklifsiz	h. 18a/9
	arkadaş.	2. Seslenmek veya ilgi ve
	h. 4a/7, 12a/6, 15b/10,	dikkat çekmek için
	16a/1	söylenir.
hem-şoḥbet	(Far.+Ar.) : Birbiriyle	h. 55a/7
	sohbet eden, konuşan,	hezār (Far.) : 1. Bin.
	arkadaş olmak.	h. 4b/4
	h. ol- 12b/3	2. Pek çok.
hengām	(Far.) : Vakit, zaman.	h. 41a/2
	h.+ında 58b/4	hezārān (Far.) : Binler.
hengāme	(Far.) : Kavga, gürültü.	h. 2b/7
	h.+ye 15a/2	hezl (Ar.) : Eğlence, alay,
henīen	(Ar.) : Afiyet olsun, şifa	latife.
	bulsun!	h. 52b/2
	h. 61a/5	h.+e 38a/3
hergiz	(Far.) : Asla, katiyen.	hezliyyāt (Ar.) : Şaka ve mizahla
	h. 26a/8	ilgili şiir veya sözler.

	h. 53b/5	hiddet	(Ar.) : Öfke.
	h.+dan 13b/1		h.+i (meḥābet-i ḥ.) 36a/8
hıfz	(Ar.) : Saklanma.	hikāyet	(Ar.) : Hikāye, olmuş bir hadise.
	h. 3b/10		h.8b/3, 20a/2-11, 28a/5,
	h. it- 42b/2		42b/8, 45a/5, 56a/3,
hınşır	(Ar.) : Serçe parmak.		57a/11, 61a/4
	h. 7a/9-11	hikmet	(Ar.) : Akl, akıllılık.
hınzır	(Ar.) : Domuz.		h.(ehl-i ḥ.) 8a/10, 60a/9,
	h. 45b/3-7		74b/2
hışm	(Far.) : Kızgınlık, öfke.		h.+üñ 34a/6
	h. it- 61a/8, 51b/7		h.+i 34a/3
	h. eyle- 18a/4		h.+ler 57b/1
hıyānet	(Ar.) : Güveni, itimadı kötüye kullanma.	hikmet-āmīz	(Ar.+Far.) : Hikmetle karışık.
	h. eyle- 51a/7		h.(kelām-ı h.) 40b/6
hiç	(Far.) : 1. Soru cümlelerinde belirsiz bir zamanı anlatır.	hilalla-	(Ar.+T.) : (diş, kulak, sakal v.b) karıştırmak.
	h. 44b/1		h.-ya 64b/8
	2. Asla.	hilfat	(Ar.) : Eskiden, padişah veyā vezir tarafından takdir edilen, beğenilen
	h. 57b/5, 61a/9		
hiçbir	(Far.+T.) : Hiçbir.		
	h. 36a/3		

	kimseye giydirilen süslü elbise, kaftan. h.+ler 58a/4		h.+ıyla 1b/7
h̄ile	(Ar.) : Oyun, aldatma. h.+leri 38a/11	h̄itābet	(Ar.) : Hutbe okuma, nutuk irād etmek. h. it- 56b/3
h̄ilm	(Ar.) : Yumuşaklık, insan tabiatında olan yavaşlık. h. 33a/9 h.+ile (h̄ayā vü h̄.) 16b/1	h̄izmet	(Ar.) : 1. İş, iş görme, vazife, memurluk. h. 6a/5, 18b/6, 31a/2, 31b/4 h̄.(h̄.-i bī-ihmāl) 46a/5 h. it- 28a/4 h̄.+e 31a/2-6 h̄.+i 31a/5 h̄.+in 20a/3 h̄.+ine 20a/3-11 2. İş demek, vazife söylemek. h̄. buyur- 30b/8, 31a/6
h̄imāyet	(Ar.) : Himaye, koruma, korunma. h̄.+de 3b/10	h̄oca	(< Far. h̄ōca) : Muallim, öğretmen. krş. h̄ōca h̄.+ya 21b/3
h̄immet	(Ar.) : 1. Lütuf, yardım. h. 28a/3, 46a/6 h̄.(tāc-ı h̄.) 3a/5 h̄.+in 32b/11 2. Yardım. h. 4a/1 h̄.+i 28a/4	h̄oğ	(Far.) : Kendi. h̄. 44b/8
h̄iṭāb	(Ar.) : Bir veya birçok kimselere ağızdan veya yazı ile söyleme. h̄. it- 7b/11, 56b/4		

hor	(Far.) : 1. Ehemmiyetsiz, değersiz, bayağı. h. 35b/5, 38a/3	h.-di 58a/3 h.-medi 34a/2
hor gör-	Aşağılamak. 45b/11	hoşlık (Far.+T.) : Tatlı, güzel, hoş. h.+ına 75b/3
horla-	(Far.+T.) : Hor görmek. h.-maya 31b/6	hüb (Far.) : Güzel, hoş, iyi. h. 17b/7, 33a/3, 37a/3,
horlık	(Far.+T.) : Zillet. h. 47b/1	58b/4, 70a/9-11
hor-zāde	(Far.) : Nurdan doğmuş. h.(peri-yi h.) 4a/6	hukūk (Ar.) : Haklar. h.+ın (mecmū ^c -ı h) 18b/4
hoş	(Far.) : Güzel, iyi, tatlı. h. 4b/5, 31a/1, 75a/6 h.+dur 22a/5	hulq (Ar.) : İyi huy, tabiat. h.+ıla 18b/8 h.(h.-ı sīret) 70a/10
hoş var-	(Far.+T.) : İyi yapmak. 58a/5	hulāsa (Ar.) : Bir şeyin, bir sözün özü. h.+da 55b/5
hoş-elhān	(Far.+Ar.) : Makamı güzel, güzel ve tatlı okuyan. h. 4b/5	hulle (Ar.) : Belden aşağı ve belden yukarı olmak üzere iki kısımdan ibaret elbise. Cennet elbisesi, h.(duhūlu'l-h.) 63a/8
hoş gel-	(Far.+T.) : Hoşuna gitmek, sevinmek.	h.+ye 63a/8

hürde-bîn	(Far.) : İnce ufak gizli şeyleri gören (kimse). h. 52a/9		h. 14a/3, 36a/10, 53a/4
hurrem	(Far.) : Gönül açan, güleryüzlü. h. 3b/8	huzur	(Ar.) : Hazır bulunma. h.+ında 53a/11
hurûf	(Ar.) : Harfler. h. 7a/9 h.+ı 7a/10	hüccet	(Ar.) : Delil, senet, vesika. h.+in 41a/4 h.+ler 31b/4
huşûl	(Ar.) : Çıkma. h.(h.-i şilme) 46a/5 h.(h.-i rızka) 37a/6 h.+i 46a/4	hükemâ	(Ar.) : Âlimler, bilginler. h. 10a/6 h.(h.-yı mu ^c tekidin) 5a/11
hüş	(Far.) : Akıl, us. h.+ın (güş-ı h.) 33b/7 h.+ına (güş-i h.) 5a/1	hükm	(Ar.) : 1. Bir işin ayrıntı yoluna dair resmi oy. h.+de 8b/5 2. Hükm etmek, kesip atmak. h. it- 48b/2-3
huşû	(Ar.) : Allah huzurunda boyun eğme, nefsinin hor ve hakir görme. h.+yıla 69a/4	hüner	(Far.) : Marifet, bilme. h. 32a/10, 36b/1, 37b/8 h.(bî-h.) 40a/9 h.(ehl-i h.) 38a/2-10 h.+üñ 36a/11, 36b/3 h.+e (ehl-i h.) 40b/1 h.+den 33a/1, 38a/7
hüy	(Far.) : Tabiat, mizaç, ahlâk.		

	h.+ler (bī-h.) 38a/9,		h.(h.-i sīret) 33a/9
	39b/11		h.(h.-i şūret) 70a/10
	h.+lerüñ (bī-h.) 40b/1		h.(h.-i ḥatt) 37a/6
	h.+leriken 36b/3		h.(h.-i zindegānī) 16b/4
	h.+dür (bī-h.) 40a/9		h.+ine (bāğ-ı h.) 4a/4
hüner-mend	(Far.) : Hünerli, marifetli. h. 37b/11		-I-
ḥünkār	(Ar.) : Padişah, sultan, hükümdar. ḥ.+uñ 23b/11	ıdır-	: Isırmak. 1.-up 40a/9
ḥünşā	(Ar.) : Kendisinde hem erkeklik, hem dişilik alâmeti bulunan kimse. ḥ.+lar 70a/4	ıslāh	(Ar.) : İyileştirme, düzeltme. 1. it- 45a/2
ḥürmet	(Ar.) : Saygı. h. 6a/5, 76a/4 h.+i 58a/4	ışmarla-	: 1. Teslim etmek, ölmek. 1.-dı (cān Ḥaḥḥa ı.) 20b/3 2. Bir kimsenin bakılmasını, korunmasını birine veya birinin gözetilmesine bırakmak, emanet etmek. 1.-maḥ 21b/1, 22b/10
ḥüsn	(Ar.) : Güzel, iyi. h. 33a/2 h.(h.-i cemāl) 46a/5 h(h.-i ḥaṭile) 37a/11 h.(h.-i şıyānetde) 3b/11	ıraḥ	: Uzak. 1. ol- 11a/1 1.+dan 60b/7

ısıcaḳ	: Hamam. 1.+a 74b/6	-İ-	
ısn-	: Alışmak. 1.-a 23a/1	ibā	(Ar.) : Çekinme, razı olmama. i. 30b/10
ıssı	: Sıcak. 1. 74b/4 1.+na 74b/6	ıbārāt	(Ar.) : Cümleler, paragraflar. ı.(ı.-ı mühmelden) 13b/1 ı.+ile 56b/4 ı.+ın 56b/2
ıṣā	(Ar.) : Akşam ezanından yatsı ezanına kadar geçen zamanlar. ı.+nuñ 71b/9	ıbāret	(Ar.) : Bir şeyin aynı, başka bir şey değil. ı.+lar 51b/5 ı.(ı.-i ğāyibile) 56b/6
ıṭr	(Ar.) : Güzel ve latif koku. ı.+ıyla 1b/11	ıbhām	(Ar.) : El ve ayak başparmağı. i. 7a/10-11
ıyāl	(Ar.) : Bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler; kadın,eş. ı. 42a/8 ı.+ına 6b/1-2	ıbrām	(Ar.) : Can sıkacak derecede ısrar etme. ı.+dur 63a/7
ızırāb	(Ar.) : Acı, elem, sıkıntı. 1. 4a/3	ıbret	(Ar.) : Kötü bir hadiseden alınan ders. ı. 11a/10

ibtidā	(Ar.) : 1. Başlangıç. i.+sında 46a/9, 64a/9 i.+sından 11b/4 2. Başlama. i. it- 21b/4, 59b/5 i. eyle- 21b/7 ibtidā itdür- : Başlatmak. 6b/8	i.-eler 22a/10 i.-en 61a/3 i.-enüñ 61b/2 i.-ene 13b/4 i.-icek 61a/5-9 i.-meye 60b/11 i.-meyeler 60b/1, 62a/2-3-4
ictināb	(Ar.) : Sakınma, çekinme. i. it- 7b/8, 22b/5	i.-mek 22a/5 i.-mege 54b/3, 60b/10 2. Yemin etmek.
iç	: Dış karşıtı. i. 65b/9, 67a/8, 74b/8, 75a/1 i.+ine 20b/4, 67a/5 i.+inde 8b/8, 66b/9, 67b/5, 68a/2 i.+indeyiken 53a/1 i.+indeki 64b/9 i.+indekinden 29a/5	i.(and i.) 51b/6-9 i.-se (and i.) 54a/4 i.-eler (and i.) 60b/2
iç-	: 1. İçmek. i.-miş 61b/1 i.-se 15b/3, 32b/6 i.-e 60b/10	içün : 1. İçin. i. 21b/11, 24a/10, 41b/2-10, 48a/8, 53a/2, 54b/5, 55b/3, 61b/6, 65b/10, 66b/10, 67a/11 2. ... diye, amacıyla. i. 60a/6
	idbār göster- (Ar.+T.) : Geri gidiş, isteksizlik göstermek.	i.-meyeler 30b/8

idin-	: Edinmek. i.-se (‘ādet i.) 22b/1 i.-üp 8b/7, 13a/3 i.-üp (maḫsūd i.) 42a/6 i.-üp (šanā‘at i.) 47a/6 i. -mişidi (ma‘şūḫ i.) 42a/9	iḥfā	(Ar.) : Saklama, saklanılma. i.+yıla 72a/3, 74b/8
idiş-	: Etmek fiilinin işteşi. i. -eler (istiḥlāl i.) 60a/2	iḥlāş	(Ar.) : 1. Samimiyet. i.+ıla 21b/6, 76a/1 2. Kur’an-ı Kerim’in 112. suresi. i. 69a/2
idügi	: Olduğu. i. 54a/10	iḥmāl	(Ar.) : Mühimsememe, boşlama. i. it- 17a/3, 25b/8 i. 3a/1, 27b/11 i.(ḥizmet-i bī-i.) 46a/5
iflās çek-	(Ar.+T.) : Bitirmek, tüketmek. i.-üp 47a/6	iḥrāc	(Ar.) : Dışarı atma, çıkarma. i. it- 4b/10
iftihār	(Ar.) : Öğünme; şan, şeref. i.+ı 39a/11	iḥsān	(Ar.) : Bağış, bağışlama. i.(i.-ı kisvet-i İslām) 1b/8 i.(i.-ı cesīmeñüzden) 2b/10 i. it-14a/8
iğvā	(Ar.) : Azdırma, ayartma. i. 50a/7 i.+yıla 44b/6	iḥtilāfa düş-	(Ar.+T.) : Anlaşmamamak.
ihānet	(Ar.) : Hayınlık, kötülük. i. 31b/5, 46a/1		

	i.-miş 42b/9		i. 63b/5, 67b/6
ih̄tilāṭ	(Ar.) : Karşılaşım görüşme.	ikinci	: İki sayısının sıra sayı sıfatı.
	i.+ı 12b/9		i.+si 6a/7, 7a/1, 8a/3, 15a/8, 17a/3, 19a/8, 22b/8, 36a/11, 46a/4, 51a/7, 51b/9, 71a/1
ih̄timāl	(Ar.) : Mümkenlük.		
	i. 48b/9		
ih̄tirām	(Ar.) : 1. Hürmet, saygı.	ikinç	: İkinci olarak.
	i. 38a/2		i. 75b/3-7, 76a/11
	2. Hürmet etme, saygı gösterme.	ikrām	(Ar.) : Bir şeyi hediye, armağan olarak verme.
	i. eyle- 31b/1		i. 24b/7, 31a/11
ih̄tiyār	(Ar.) : 1. Katlanma.		i. it- 61b/7, 62a/1
	i.+ile 69a/4		i. eyle- 61b/3
	2. Seçme, seçilme.	ilāhī	(Ar.) : Allah'a mensup, tanrı ile ilgili.
	i. it- 43a/2		i.(ināyet-i i.) 27a/7
ih̄zār	(Ar.) : Hazır edilme.		i.(kudret-i i.) 17b/11
	i. ol- 28b/5		i.+den (nūr-ı i.) 35a/7
ı̄ḳab	(Ar.) : Eza, cefa, eziyet.		i.+dür (nūr-ı saādet-i i.) 3a/3
	ı̄i.+dan 26b/3	ilerü	: 1. Önce, evvel.
ı̄ḳdām	(Ar.) : Gayret ve sebatla çalışma.		i.15b/2
	i. it- 75b/10		2. Öne doğru, ileri doğru.
ı̄kileyin	: Ondan sonra.		

	i. 62a/10, 67b/8, 70b/1	41b/10, 45a/6-9-10,
ilerürek	: Daha ileri.	47a/1-5-8-11, 64a/6
	i. 63b/1	ç.(ç.-i ahÿā) 27a/10
ilet-	: Götmek, eriştirmek.	ç.(ç.-i kır ^ç ān) 5b/11
	i.-eler 48b/1	ç.(ç.-i nāfi ^ç) 39a/2
	i.-ürse 3b/3	ç.(ç.-i meřāyıl) 48b/7
	i.-meyeler 15a/2	ç.(ç.-i řāliḥ) 39a/2
ilk	: İlkın.	ç.(ç.-i şerefile) 39a/6
	i. 9a/8	ç.(ehl-i ç.) 39b/4, 40a/11
illā	(Ar.) : 1. Meğer.	ç.(řāḥīb-i ç.) 39b/5
	i. 15b/10	ç.(ṭā ^ç līb-i ç.) 47b/8
	2. Aksi halde.	ç.(ṭā ^ç līb-i ç.-i dünyāda)
	i. 21a/4	26b/2
	3. Mutlaka.	ç.(ta ^ç līm-i ç.) 2b/10,
	i. 30a/4, 30b/9, 65a/1	24a/10
illet	(Ar.) : Hastalık.	ç.+i 6a/1, 21b/3, 24a/9,
	ç.+lerine 33b/5	26b/2-5, 41a/10, 41b/6-
ilm	(Ar.) : Bilme, bir şeyin	10, 42a/2, 42a/11, 42b/1,
	doğrusunu bilme, nazari	48a/1
	bilgi.	ç.+e 6b/8, 21b/7
	ç. 1b/11, 5a/4, 6a/8,	ç.+e (ehl-i ç.) 26a/9,
	21b/4, 25b/8, 31a/8,	40a/11, 46a/5, 46b/5
	32a/10, 39a/11, 41b/8,	

	‘i.+ile 48a/2-6		i. 43b/3
	‘i.+ile (vālā-yı ‘i.) 3a/6	imtilā	(Ar.) : [mide]
	‘i.+üm 26a/7		dolgunluğu.
	‘i.+üñ 46a/3, 46b/4		i.+yile 74b/9
	‘i. 42a/8, 46a/1	imtinā‘	(Ar.) : Çekinmek, geri
	‘i.+i (‘aql u ‘i.) 16a/9		durmak.
	‘i.+in 47b/8		i. it- 30b/10
	‘i.+inden 47b/8	in‘ām	(Ar.) : Nimet verme,
iltifāt	(Ar.) : Hatır sorma,		iyilik etme.
	gönül alma.		i.(i.-1 ‘amīmeñüzden)
	i. it- 24b/7		2b/9
‘imāme	(Ar.) : Sarık.		i.(i.-1 ni‘meti) 1b/8
	‘i.(‘i.-i ‘izzet) 3a/5	inan-	: İnanmak.
imāmet	(Ar.) : İmamlık.		i.-mazlar 56a/3
	i.-e 24b/2, 70a/9	inandur-	: İnandırmak.
İmām Muḥammed	: Özel isim.		i.-ınca 57a/9, 58a/7
	i. 64a/7	‘ināyet	(Ar.) : İhsan, lütuf.
imāmü'l-müslimīn	(Ar.) :		‘i.(‘i.-i ilāhī) 27a/6
	“Müslümanların imamı”,		‘i.+üñüz (naẓar-ı ‘ayn-ı
	halife.		‘i.) 3a/2
	i. 28a/11	ince	: Zayıf.
imdi	: Şimdi, artık, o halde,		i. 8a/3
	öyleyse.	incin-	: İncinmek.

	i.-miş 23a/6	intikāl	(Ar.) : Ölmek, öbür dünyaya göçmek.
	i.-di 34a/2		
	i.-üp 31b/3		i. it- 42a/4
‘ind-allāh	(Ar.) : Allah yanında.	intikām	(Ar.) : Öç almak.
	‘i. 3a/2		i. it- 76b/2
iñi	: İnilti.	ir-	: Erişmek.
	i.-leyin 27a/5		i.-em 4b/3
inkār	(Ar.) : Reddetmek.	irād	(Ar.) : Söylemek.
	i. it- 72b/1-2-4		ī. it- 52b/2
	i. eyle- 54a/10, 54b/1	irkek	: Erkek.
inķilāb	(Ar.) : Değişme, bir halden, başka bir hale dönme.		i.+e 41a/8
	i. 4a/3	irti	: Şafak sökme zamanı.
			i.+ye 62b/11
inşāf	(Ar.) : Merhamet etmek.	işābet	(Ar.) : Yerini bulma.
	i. it- 26a/8		i. it- 48b/10
insān	(Ar.) : İnsan.	işār	(Ar.) : İkram.
	i.+1 (şüret-i i.) 1b/4		ī. 2a/4
insāniyyet	(Ar.) : İnsanlık, insana yakışır hal.	işbāt	(Ar.) : Şahit ve delil göstererek doğrusunu meydana çıkarma.
	i.(ma‘arifet-i i.) 16a/8		i. it- 5a/11
intihā	(Ar.) : Nihayet, son.	isim	(Ar.) : İsim, ad.
	i.+sına 11b/4		i. 6a/7

	i. müdür 29a/7		i. it- 12a/2
İslām	(Ar.) : Bu dinde olan kimse, Müslüman.	istifsār	(Ar.) : Sormak.
	İ.(ihsān-ı kisvet-i İ.) 1b/8	istiğnā	(Ar.) : Çekinme.
isrāf	(Ar.) : Gereksiz yere harcama.	istiḥfāf	(Ar.) : Hafife alma.
	i.(i.-ı sarf) 10b/5		i. 32a/1
	i. it- 64b/7		i. it- 31b/6
issi	: Sıcak.	istiḥlāl idiş-	(Ar.+T.) : Helalleşme.
	i. 28a/8, 28b/2		i. -eler60a/2
	i.+ni 42b/2	istiḥrāc	(Ar.) : Çıkarmak.
iste-	: 1. İstemek.		i. it- 5a/9
	i.-diler 10a/2	istihzā	(Ar.) : Biriyle eğlenme, alay etme.
	i.-miş 26a/6		i. 54b/2
	i. 76b/7	istinca	(Ar.) : Necasetten, pislikten temizlenme.
isteyici	: İsteyen.		i. it- 7a/6, 63a/7-11, 63b/10
	i. 46b/10		i.+y1 63b/8
isti'dād	(Ar.) : Kabiliyet.	istinşāk	(Ar.) : Abdest alırken veya temizlik için burnuna su çekme.
	i.(kesb-i i.) 2b/11		
istifāde	(Ar.) : Faydalanma, fayda bulmak.		
	i. 48a/8		

	i. 7a/5	işgāl	(Ar.) : [bir kimseyi] işten
	i. it- 65a/3		alıkoymak, engellemek.
istirāhat	(Ar.) : Rahat etmeler, dinlenmeler.		i. it- 32b/3
	i.(i.-i rūḥ) 13a/4	işik	: Eşik.
iş	: 1. Hâl, durum, vaziyet.	işit-	: İşitmek, duymak.
	i. 23a/11, 23b/4, 34b/10, 75b/10		i.-ürler 41b/1
	i.+e 17a/6, 23a/11, 75b/9		i.-icek 43a/9
	i.+ler 24b/4, 26a/10		i.-cek 44a/7
	i.+lere 30b/9		i.-dükleri 48b/8, 57b/6
	2. İş, sanat.	işidil-	: Duyulmak.
	i.+leri 37b/2		i.-ecek [miktar] 52a/2
	iş işle- : Bir işle meşgul olmak. 75a/6	işle-	: 1. Yapmak.
īş	(Ar.) : 1. Yaşama.		i.-di 6b/10-11, 71a/8, 71b/5-11, 72a/2
	ī.+i (sāz-kār-ı ī.) 10a/5		i. 76a/1
	2. Zevk ve safā		i.-yim 26b/10
	ī.+imüñ (būsitān-ı ī.) 4b/3		i.-yenlere 50a/5
işbu	: Bu.		i.-medi 72a/10
	i. 7a/2, 9b/1, 13b/9, 23a/6, 27a/2, 30b/5, 44a/4, 45b/2		i.-mezse 16a/2
			i.-mek 68a/4-7, 71a/10
			i.-megi 72a/9

işlemeklük	: Yerine getirmeklik, yapmış olmaklık. i. 72a/11	i.-di 1b/5, 6b/10, 9b/1, 26b/8, 27a/9, 61b/10 i.-dünüz 61b/7
it-	: Etmek, eylemek, yapmak. i.-edur- 18b/7 i.-ivir- 21b/4 i.-erem 45a/8, 45b/1 i.-ersin 41a/4, 61a/8 i.-er 2a/9, 33b/10, 36a/2, 40b/11, 42b/2, 43a/1, 43b/8, 49a/4, 50b/4, 52b/11, 56a/11, 56b/2, 71b/2, 76b/6 i.-erler 29a/9, 34a/5, 41b/1-3, 51a/1 i.-erken 17b/11, 19b/5, 30a/9, 42b/9, 63b/10, 65a/2-3-11, 65b/1-3, 71a/1 i.-düm 4b/9-10, 5a/11, 11b/5, 34a/3, 44a/6, 62a/1	i.-diler 22a/9, 57b/8 i.-miş 26a/9, 26b/1, 36b/5, 45a/10 i.-mişler 45a/5 i. 55a/3 i.-sün 17b/10 i.-se 15a/8-9, 17a/5, 39b/4, 46b/1, 48a/9, 54a/6-10, 56b/3-11 i.-eyim 9a/5, 23a/11 i.-em 26b/5 i.-e 6b/6-8, 13b/1, 16a/8, 17a/9, 18b/6, 21b/8, 24a/9, 25a/1-2-3- 6, 28a/11, 48b/3, 56a/11, 56b/4, 61a/2, 63a/11, 63b/3, 64a/10, 65b/11, 67a/9, 68a/10, 68b/1-6, 69b/2, 70a/10, 73a/7 i.-elüm 43a/1, 43b/4 i.-esiz 3a/9

- i.-eler 7b/9, 15a/4, 22b/5,
24b/1, 48b/8, 49b/6,
50b/5, 57a/10, 58a/7,
59b/5, 60a/5, 60b/2,
62b/5, 70a/11, 73a/6
i.-üp 2b/9, 4b/10, 5a/5-9,
5b/2, 7b/7-11, 8b/6-10,
10a/10, 10b/10, 11a/1,
12a/2-5, 14b/3, 17a/3-9,
18a/10, 18b/4, 20a/6,
20b/10, 21a/10-11, 24b/7,
25a/4, 28a/4, 29b/5,
31b/2-6-7, 32b/3-5,
34b/10, 39b/4-6-9, 41a/2,
43a/2, 45b/6, 46b/6,
48a/6, 48b/2-10, 53b/11,
56a/1, 57a/4, 57b/2-3-6,
58b/3, 62a/9, 63a/1-10,
67b/7, 70a/1, 71a/8,
73a/7, 75b/2
i.-en 19a/5, 36a/10,
52b/2-6, 72b/1-2-3-4
i.-ene 28a/4
i.-ecek [ata] 5b/8
i.-ici ol- 34b/2-3
i.-miş ol- 9a/8
i.-ermiş 23a/4, 56a/5,
61a/6
i.-erleridi 20b/10, 24a/11
i.-erlerimiş 61a/7
i.-ersem 54a/5
i.-ersen 75b/11
i.-erlerse 30b/10
i.-dümise 12a/1
i.-diyse 12a/3
i.-mişidi 8b/9, 23b/7
i.-emedi 48b/10
i.-mez 14a/4, 25b/1
i.-mesem 54a/5
i.-mese 15a/10, 53b/11,
55a/3
i.-meye 4a/1, 18b/6-7- 9,
25a/5-6, 31b/5-8, 48b/2-5
i.-meyesiz 3a/1
i.-meyeler 7b/6, 16b/9,
9b/11, 15b/7, 24b/8,
28a/1, 30b/8, 31a/6,

31b/3, 32b/10, 52a/3-8-9,		i.-mekden 7b/8
53a/3, 58a/9		i.-mekdür 25b/4-5
i.-meyüp 40a/1	itdür-	: İşi başkasının
25a/2, 27b/11		yapmasını sağlamak.
i.-meyen 32a/6		i.-ürem 19b/9
i.-meyenler 34b/5		i.-ürsin 19b/11
i.-medüğümnden 11b/7		i.-ür 19b/6, 24a/2
i.-dügi 46b/6		i.-di 45b/7
i.-dügin 11b/8		i.-e 6b/8, 13a/11
i.-düginde 42a/4		i.-mek 3a/1, 6b/6, 22a/3
i.-dügiçün 27a/3		i.-mekden 22b/5
itmek	: Etme, etmek.	i.-meyeler 15a/3
i.-mek 6a/8, 7a/1-6,	itibār	(Ar.) : Ehemmiyet
10b/5-7, 13b/7, 14a/7-8-		verme.
10, 15b/1, 22a/1-7,		i.(i. ü meyl) 38a/1
25b/4-8, 32b/10, 34b/9,		i. it- 39b/9
40a/2, 41a/7-10, 41b/6-	itidāl	(Ar.) : Orta oluş,
10, 42a/2, 48a/3, 53a/5-6,		ortalama.
60a/4, 63a/9, 63b/7-10,		i. 74b/5
47a/7	itıkad	(Ar.) : İnanma, gönülden
i.-mege 28a/6, 28b/3,		tasdik ederek inanma.
45a/9, 61a/7		i.+ı 44a/11
i.-mekde 21b/4	itizār	(Ar.) : Özür dileme.
57a/4		i. 38a/2

ittifāk	(Ar.) : 1. Birleşme, uyuşma. i. 11b/7 2. Sözleşmek. i. it- 45a/5	ç. 6a/4-5, 31a/11, 76a/3 ç.(çimāme-i i.) 3a/5 ç.+üm 44a/5 ç.+i (şalābet-i ç.) 36a/9 2. İkrām.
ittifākiyye	(Ar.) : Vesilecilik. i.(şoḥbet-i i.) 12b/3	ç. 76a/3 3. Değer, ikram.
ittisāʿ	(Ar.) : Bolluk, genişlik. i.-ı 10a/5	ç. 6a/4-5, 31a/11
iy	(Far.) : Nida için ve nidāya cevap için kullanılır; “hey, yahu, bana bak!” gibi mânâlara gelir. i. 9a/8, 43a/7, 61a/7, 61b/5	-J- jengār-i küdüret (Far.) : mec. Gam pası. j.+den 33b/8
izhār	(Ar.) : Gösterme, meydana çıkarma. i.(idrāk-ı i.) 2b/11	-K- Kāʿbe-i muʿazzam (Ar.) : Büyük, yüce, ulu Kābe. k.+a 63a/6
ʿizz	(Ar.) : Yücelik, ululuk. ç.+üm 43a/7	ķab : Kabuk, kışır. ķ. 64b/8
ʿizzet	(Ar.) : 1. Ululuk, yücelik.	ķabr (Ar.) : Kabir, mezar. ķ.+e 42a/10

ka'de	(Ar.) : Bir kere oturma, oturuş. k.+de 69b/8-9	ka'dim	(Ar.) : Eski, Kur'an. k.(mezheb-i k.) 5a/4 k.+uñ (yār-ı k.) 4b/6 k.+isi 74b/3 k.+inde (kelām-ı k.) 18b/10
kaç-	: Kimseye bildirmeden bulunduğu yerden ayrılmak. k.-sa 25a/1 k.-up 22b/11 k.-maya 23a/1	ka'dime	(Ar.) : Kadim. Öncesi bilinmeyen [Allah]. k. (perverdigār-ı k.) 1b/4
kaçan	: Ne zaman ki, her ne zaman, vaktaki, nasıl, ne suretle. k. 29b/2-7, 65b/9, 66a/5- 6, 75b/9, 76a/4, 76b/5	ka'dr	(Ar.) : 1. Değer, itibar. 2. Onur, haysiyet. k.(bī- k. ü mezmüm) 35b/5 k.(k. u kıymetleri) 38a/1 k.+ı 58a/10 k.+ımı 1b/10
ka'dem	(Ar.) : Ayak, adım. k. 5a/5, 9a/6, 34a/8, 62b/10	ka'fi	(Ar.) : Yeter, yetişen. k. 1b/9
ka'dı	(Ar.) : Şeriat hakimi. k. 48a/1, 68a/4	ka'fir	(Ar.) : Küfreden, küfredici. k. ol- 43b/3, 44a/11, 53b/9-11, 54a/2-4-11, 54b/1-3-4-5-6-7-9-10-11,
ka'dılık	(Ar.+T.) : Kadı olma durumu veya kadının görevi. k. 8b/4, 10a/1		

	55a/2-4-5-6-8-9-11, 55b/2-4-5-9-10-11, 72b/2-4 k. 53b/7, 55a/3-7-8 k.+üñ 55a/7 k.+e 53b/9 k.+lere 55a/10		ğ.-mış 18a/4-8 2. Azarlamak, tekdir etmek. ğ.-rimiş 61a/5 ğ.-mağ+ıla 25a/10
ğahğaha	(Ar.) : Yüksek sesle çok gülme. ğ.+yla 52b/11	ğal-	: 1. Belirtilen miktarda bulunmak. ğ.-mış 9a/1 2. Konaklamak, konmak. ğ.-maz 18a/7
ğahr	(Ar.) : 1. Zorlama, zorla bir iş gördürme. ğ.+ına 32a/3 2. Çok kederlenme, çok üzüntü duyma. ğ.(ğ. u mağmümdur) 35b/6 3. Üstün gelerek mahvetme. Helak etme. ğ. 44a/6		3. İşlemez, yürümez duruma gelmek. ğ.-ur 24b/4 4. Varlığını korumak, sürdürmek. ğ.-ur 14a/3, 32a/5-6, 38b/2 ğ.-sa 47b/2 5. (-den) geçmek. ğ.-dı 33a/3 ğ.-mışdur 42b/3
ğak-	: [kapı] çalmak. ğ.-mağda 46b/10		dökülüp ğal- : 42a/7
ğakı-	: 1. Öfkelenmek.		girü ğal- : 27a/4

	uyğusuz çal- : 47a/7	çalun : Kalın. İnce olmayan.
çalın	: Öbür, öteki, başka. k. 6a/3, 28b/4	k. 30b/3
çalınış	: Aciz, düşkün. k. 8a/5	çalmet (Ar.) : Cemaatle kılınan farz namazlara başlamadan önce cami veya sâir namazgâh kabul edilen yerde “kad-kametissalât” kelimelerinin ilavesiyle ve fakat yavaş edâ ile müezzinlerce tekrarlanan ezan cümleleri. k.-i 66b/4
çalb	(Ar.) : Gönül. k.(istignâ-yı k.) 13a/4	çalmet getir- : Kametlemek. 27a/5, 66b/5, 66a/6
çaldur-	: 1. Yukarı doğru hareket ettirmek. k.-mayalar 28b/10 2. Bulunduğu yerden almak. k.-a 67a/3-4, 68b/7	kâmil (Ar.) : Âlim, bilgin. k. 33b/2
çallem	(Ar.) : Kalem. k. 36b/3 k.+ün 36b/6	çalmu : Hep, herkes. k.+sın 28a/5
	çalleme gel- (Ar.+T.) : Yazılabilir veya anlatılabilir. 2a/11	kân (Far.) : Bir şeyin menbaı, kaynağı. k.+ını 11b/6
çalıl	(Ar.) : 1. Az. k. 38a/1 2. Bilgisi, kültürü az. k.+ü'l-bizâ'a 2b/5	

kan	: Vücutta bulunan kırmızı renkli sıvı. k. 53a/1 k.+ı 55a/1 k.+ın 40a/7	kār-ı kesb	(Far.+Ar.) : Geçim yolu. k.+lerinde 24b/4
kan aldur-	Bir damardan bir miktar kan çekmek veya akıtmak. 22a/3-9, 22b/2	kapu	: Kapı. k.+yı 13b/8 k.+da 44b/2 k.+sından 9a/3-6
kanı ʿazaba gel-	(T.+Ar.+T.) : dey. Çok sinirlenmek, öfkelenmek. 18a/4	karāñulıq	: Karanlık. k.+ından 39b/10
kanāʿat	(Ar.) : Kısmete razı olma. k.+ı 13a/3, 47a/6	karār itdür-	(Ar.+T.) : Değişmeyen, düzenli bir durum halinde olmasını sağlamak. k.-ür 24a/2
kanda	: Nerede, nereye. k. 18a/6, 31a/10, 35a/8, 58a/1	karart-	: Kötü bir duruma getirmek. k.-ur 75a/8
kanqı	: Hangi. k. 48a/8, 68a/10, 68b/5	kardaş	: Kardeş. krş. qarındaş k. 45a/5-8, 45b/5-6 k.+ı 45a/10
kār	(Ar.) : İş güç, iş. k.+ı 66a/5		k.+ları 52a/5 k.+laruñdan 76a/8

karı	: 1. İhtiyar, yaşlı. k. 9b/9 2. Eski. k. 52b/9	k. 57a/4 3. -e doğru anlamında. k. 62b/11, 70b/3, 75a/5
karı-	: Yaşlanmak. k.-miş 8a/11	karşu tut- : Karşıda, karşısında tutmak. 60b/11
karıcuğ	: İhtiyar, yaşlı kadın. k.+ı 19b/5	karz (Ar.) : Ödünç verme. k. vir- 59a/3
karın	: Mide. k.+ların 70b/9	kaşd (Ar.) : Niyet. k. it- 63a/1 k.+ına 50a/7
karındaş	: Kardeş. krş. kardaş k. 45a/7 k.+lar 53b/3 k.+ından 15b/5	kaşır (Ar.) : Kısa. k. 14b/2
karîha	(Ar.) : Fikir kuvveti, bir fikri meydana koyma hassası; yapılacak bir iş için husule gelen fikir. k.(k.-i cāmidi) 4b/8	kaşīde (Ar.) : Çoğu kez büyükleri övmek için yazılan nazım. k.+ler 41a/1
karşu	: 1. Muhalif. k. 52a/7 2. Karşılık olarak, mukabil.	kaşīrū'l-kāme (Ar.) : Kısa boylu. k. 8a/2
		kasuğ : Vücutun karın ile uyluk arasındaki bölümü. k. 7a/3
		kat : Nezd, yan, huzur, ön.

	ķ.+ında 5a/3, 19b/1, 20b/5-7, 32b/10, 35b/3, 53a/4-11, 55a/9, 55b/4, 57b/2, 58a/10, 63a/7 ķ.+uında 75b/9-11	ķayınata : Kayınpeder. ķ.+sıdur 5b/10
ķat	(Ar.) : Sona erdirme, bitirme. ķ. it- 11a/5, 41a/4, 53b/11	ķayil (Ar.) : Rız olma, boyun eğmiş olmak. ķ. ol- 52a/8 ķ.+i 2a/7
ķatılıķ	: Sertlik. ķ.+ı 69b/3	ķayim (Ar.) : Birinin yerini tutan, birinin yerine geçen. ķ. 4a/10
ķatlan-	: Sabretmek, dayanmak. ķ.-mayan 32a/3, 47b/1 ķ.-maķ 26a/3	ķaynar : Çok sıcak. ķ 75a/4
ķavl	(Ar.) : Söz, kelam. ķ.+i 31b/10 ķ.+iyle 5b/1 ķ.+inde 10a/6	ķazā (Ar.) : Vaktinde kılınmayan veya tutulmayan orucu sonradan dini kurallara uygun olarak yerine getirme. ķ. it- 60a/4 2. Gerekli olan şeyleri yerine getirme. ķ.(ķ.-yı hācāt) 22a/6 3. Abdest bozmak.
ķaygu	: Tasa, endişe. ķ.+sı 18a/2	
ķaygusuz	: Tasası, endişesi olmayan. ķ. 75a/6	

	k.(k.-yı hācet) 32b/4, 63a/10	k.+dan 49a/6 k.+uñ 58a/10
ķazıt-	: Traş ettirmek. ķ.-maķ 7a/2	2. Söz, ibare, fıkra. k.(eħādīs ü k.) 5a/10
ķazıyye	(Ar.) : Husus, iş, mesele. ķ.+i 18a/3 ķ.+sinde 8b/11	k.(k.-i ħabīs) 13a/11 k.(k.-i ħikmet-āmız) 40b/6
ķefere	(Ar.) : Kâfirler. k. 54a/1 k.+ye (cins-i k.) 50a/4	k.(k.-i tayyib) 13a/10 2. Kur'an-ı Kerim. K.(K.-i ķadīminde) 18b/9, 30a/1, 40a/5
ķelām	(Ar.) : 1. Söz, lakırdı. k. 13b/10, 18b/9, 51b/4, 58b/4 k.(k.-ı dünyā) 29b/11, 70a/2 k.(k.-ı dünyevī) 65a/1, 68a/1 k.(k.-ı mürebbi) 33b/7 k.(faşīħu'l-k.) 58b/9 k.(keşīri'l-k.) 50b/11 k.+ı 51a/4, 53b/11, 66a/5 k.+ın 41a/3 k.+a 49a/7	K.+ullāh k. 29b/5, 30a/3-11, 30b/5, 75a/3 ķeleci : Söz, laf, lakırdı. k.+den 31b/3 ķelimāt (Ar.) : Lakırdılar, sözler. k. 53a/5 ķemā hüve (Ar.) : Olduğu gibi. k. 48b/10 ķemāl (Ar.) : Değer, baha. k.(cemāl-i k.-i verdini) 4a/4

	k.(eşer-i k.-i kifâyetüñüz)		k.+si 31b/7, 33b/10,
	3a/3		52a/8, 71a/10
	k.(k.-i maşharlığı) 38a/4		k.+ler 48b/8
	k. it- (kesb ü k.) 16a/8,		k.+lerüñ 37b/3
	40a/1		k.+lerin 28b/11
kemīne	(Far.) : Aciz, hakir, zavallı. k.(bende-i k.) 56b/1	kendüz	(< kendü+öz) : Kendi. k.+ümi 10a/2 k.+in 8b/6, 15a/11, 54a/1 k.+iñi 15a/10
kenār	(Far.) : Kıyı, çevre. k.+ına 26b/11, 45a/6	kengel	: Alay, şaka, latife. k.+ile 54b/2
kendü	: Kendi, kendisi. k. 6b/1, 7b/3, 17a/3, 21a/4, 24b/3, 34a/7, 42a/7, 50a/2, 52a/7, 55a/7-9, 56a/10, 57a/5, 64a/1 k.+ile 31b/1 k.+nüñ 16a/7 k.+yi 15b/7, 56b/3 k.+e 64a/1 k.+den 7b/7, 15b/6, 16a/6, 53a/11, 62b/1, 71b/5	kerem	(Ar.) : Lütuf, bağış. k. 11b/6 k.(k.-i mükerrerem) 3a/7
		kerīm	(Ar.) : Kerem sahibi, cömert. k.(derr-i k.) 4b/11 k.+e (kirdigār-ı k.) 1b/3
		kerpiç	: Saman ve balçık karışımı ilkel tuğla. k.+ile 63b/9
		kerre	(Ar.) : Kez, defa. k. 31b/11

kes-	: 1. Bıçak, makas gibi bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak, doğramak. k.-miş 27a/1 k.-mek 7a/2-3-7 2. Son vermek. k.-düm 13a/3 k.-üp 11a/5, 66a/5 3. Koparmak, doğramak. k.-eler 59b/9 4. Ara ara. k.-e .. e 66b/3	kesb-i kemāl it-:	Olgunluk kazanma. 16a/7, 40a/1
kesb	(Ar.) : 1. Edinme, kazanma. k.(k.-i edebden) 32a/4 k.(k.-i isti'dād) 2b/11 2. Çalışıp kazanma. k.+i 66a/5 k.+lerinde (kār-ı k.) 24b/4 3. Peydahlanmak. k. it- 10b/6	tağarrüb kesb it-:	Yakınlık bulmak, yakınlaşmak. 57b/2
		kesbī	(Ar.) : Sonradan edinilmiş olan. k.+dür 41a/11
		kesdür-	: 1. Biçtirmek. k.-mek 22a/1 2. Keskin hâle getirmek. k.-en 36a/9
		kesil-	: Sona ermek. k.-düm 12b/10
		keşir	(Ar.) : 1. Konuşkan, çok konuşan. k.+i'l-keḷām 50b/11 2. Çok ziyalı, ruşen. k.+ü'l-iżā'a 2b/6
		keşret	(Ar.) : Kalabalık. k.+den 10a/10
		ketif	(Ar.) : Omuz.

	k.+ne 2b/6	ķ.-urken 69a/3
ketm	(Ar.) : Gizleme.	ķ.-dum 5b/1, 45b/2
	k. it- 52a/8	ķ.-dı 1b/7-9, 2a/1, 2b/7,
key	: Çok, pek.	6b/10
	k. 19b/1	ķ.-mışlar 42b/1
kezzāblık	(Ar.+T) : Yalancılık.	ķ.-uñ 45b/1-10
	k.+ıla 56a/2	ķ.-salar 67b/5
ķıřa	: Boyu, uzunluğu az olan.	ķ.-am 5a/2
	ķ. 8a/3	ķ.-a 72b/6-7-10-11
ķible	(Ar.) : Namaza başlarken	ķ.-asız 3a/5-7
	yönelinen taraf. Mekke	ķ.-alar 67b/6
	tarafı.	ķ.-up 1b/6-11, 2b/7, 4a/5,
	ķ.+ye 70b/3	5b/2, 21a/11
	ķ+den 69b/7	ķ.-unca 44a/6
ķıęır-	: Çağırmak.	ķ.-an 26b/1, 44b/6-8-11,
	ķ.-salar 60a/3	55b/6
	ķ.-mayalar 53a/3	ķ.-andan 44b/10
ķıl	: Saç teli.	ķ.-duğından 6b/5, 7b/1
	ķ.+ın 7a/2-3	ķ.-ursa 68b/10
ķıl-	: (yar.) kılmak.	ķ.-masa 15a/5-8
	ķ.-ur 14b/9, 33b/9, 43b/7,	ķ.-maya 4a/6
	44b/5	
	ķ.-uram 45b/5	ķılmaq : Yapma, etme, yapmak,
		etmek.

	ķ.13b/4, 15a/4, 17a/7, 19b/1, 67b/1-4, 70a/6, 73a/11, 75b/1 ķ.+içün 4b/8 ķ.+uñ 68a/9 ķ.+ı 70b/11, 71a/2 ķ.+da 57a/5	ķısım	(Ar.) : Çeşit, nevi. ķ.+dur 71b/5
		ķısmet	(Ar.) : Bölme, pay etme. ķ. 60a/5
		ķıř	: Kış mevsimi. ķ. 74b/3, 75b/2
		ķıyām	(Ar.) : Namazın iftitah tekbiriyle rükū arasındaki ayakta durma kısmı. ķ.+da 69a/7
ķılmaķlık	: Yapmaķlık, etmeķlik. ķ.+uñ 68a/9		
ķılıç	: Kılıç. ķ.+uñ 36a/7 ķ.+ı 36a/9	ķıyāmet	(Ar.) : Kıyamet vakti. ķ. 44a/4, 48a/10 ķ.+de 51b/7
ķilletlik	(Ar.+T.) : Azlık, kıtlık durumu. ķ.+dedür (zellet ü ķ.) 38a/11	ķıymet	(Ar.) : Değer, itibar. ķ.+leri (ķadr u ķ.) 38a/1
ķılın-	:Yapılmak, edilmek. ķ.-ur 69b/8 ķ.-an 69a/1 ķ.-duğından 71a/3	ķız	: Kız. ķ. 10b/8, 15b/5 ķ.+dan 8a/5 ķ.+ın 5b/10, 7b/4
ķımār	(Ar.) : Kumar. ķ. 50a/6	ķız-	: Isınmak. ķ.-mış 57b/5, 58a/2-3
		ķızcađız	: Kızcağız. krş. kızcuğaz

	ķ.+ları 14b/9	38b/9, 40a/8, 41b/1,
ķızcuġaz	: krş. ķızcaġız.	42a/3-6, 43a/4-11, 43b/4-
	ķ. 73a/6	9, 44a/9, 45a/2, 46a/3-11,
	ķ.+a 74a/9	47a/2-11, 48b/3, 49b/10,
	ķ.+larıñ 28b/10	50b/9, 54a/4-11, 54b/1-9,
	ķ.+ların 14a/11, 14b/6	55b/1-2-5, 56a/2-5-6-9,
ķız oġlan	: Kız oġlan kız, bakire.	57a/7, 57b/4, 59b/1-5,
	ķ. 8a/9, 9b/7	60a/6-9, 60b/5, 61a/7-9,
ki	: 1. baġ. ki	61b/5, 62b/6, 68a/6,
	k. 2b/4-8, 3a/1-3-4-8-9,	69b/7, 70a/8, 71a/7-10,
	3b/11, 4a/9-11, 4b/9-10,	71b/1-5-6-10, 72a/9-10,
	5a/2-7-9, 6b/8, 7b/5,	72b/1-2, 76b/1-2-10
	8b/5, 9a/1-7-8, 9b/6-7,	2. Sıfat yapan ki.
	10b/6, 12a/2, 12b/1-3,	k. 14a/7, 37b/11, 59a/3-4,
	13a/1-9, 14b/6, 15b/10,	59b/11, 64b/9, 69a/1,
	18a/1-7-8, 18b/4-7,	72a/1
	19b/5-8, 21b/9, 22a/9,	kibir (Ar.) : Büyüklük, ululuk.
	24b/1, 25b/9, 26a/6-10,	ķ.+de (hālet-i k.) 14a/4
	26b/5, 27a/7, 27b/2,	ķiçi : Küçük.
	28a/3, 28b/3, 29a/10,	k. 45a/8, 59b/9
	29b/7, 31a/6, 32b/4,	ķ.+den 13b/10, 14a/2
	33b/1-4-6-9-11, 34a/1-2-	ķ.+ler 53a/4
	4-6, 36b/4-6-9, 37a/4,	ķ.+lere 76a/4
	37b/9, 38a/7, 38b/6,	

kifāyet	(Ar.) : 1. İktidar, yararlık. k.+i (uşūl-ı k.) 16a/8 k.+üñüz (eşer-i kemāl-i k.) 3a/3 2. Yetmek, kāfī gelmek. k. it- 49a/4, 50b/4, 71b/2	26a/4, 26b/1-3-4-5-11, 27a/2, 27b/10-11, 28a/6, 28b/3-9, 29a/8, 29b/1, 30a/4, 30b/6-9, 31a/7, 32b/11, 33a/3-8, 35a/4, 35b/1-8, 36a/7-10, 37a/11, 38a/10, 38b/1-5, 39a/3-10, 39b/4, 40a/5, 40b/10, 41b/5-8-10, 42b/5-8, 43a/7, 43b/6, 44a/3-11, 44b/2-3-4, 45a/4-5-6-10, 45b/5-6-9- 10, 46a/1, 46b/2, 47a/8, 47b/6-8-10, 48b/9, 49b/4- 6, 50a/7, 50b/11, 51a/2- 4-6, 51b/8-9-10, 52a/3-4- 9, 52b/7-11, 55a/2, 56a/7, 57a/1-9-11, 57b/7-8-11, 58a/2-6, 58b/3, 59a/2-3- 4, 59b/3, 60a/5, 60b/2, 61a/3, 61b/8-9, 62a/5, 62b/4, 63a/2, 65a/1, 65b/1, 66b/8, 67a/7-10, 67b/1-10, 68a/3-5, 69a/9,
kilit	: Kilit. k.+i 46b/4	
kim	: 1. bk. ki k. 2a/9-11, 3b/6-9, 4a/4- 7, 5b/8-9-10-11, 6a/1-2- 6, 7a/9, 7b/4-9-10-11, 8a/10, 8b/3-9, 9a/2, 9b/8- 9, 12a/1-2-5-9, 12b/3, 13a/10, 14a/9-11, 14b/5, 15b/3-10, 16a/7, 16b/4-9, 17a/2-4-7-8-10, 17b/3-7, 18b/1, 19a/1-3-7, 19b/4- 6-10, 20a/5-6-11, 20b/7- 8-11, 21a/2-8, 21b/3-6, 22a/11, 22b/7-8-10, 23a/1-2-8-11, 23b/1, 24a/8, 24b/6, 25a/2,	67b/1-10, 68a/3-5, 69a/9,

	69b/3, 72a/2, 72b/3, 74a/1, 74b/2, 76a/2-8, 2. Kimse. k. 54a/11, 54b/1-9, 55a/10, 55b/2-5, 72a/9 k.+e 50b/3 k.+den 33b/11 k.+üñ ki 14b/6 k.+üñle kim 12a/5 k.+üñ kim 35b/1 k.+ler 32a/3, 34b/8, 35a/4	56a/3-8, 59b/10-11, 62a/6, 66b/4 k.+nüñ 60b/11 k.+yi 62a/10, 69a/7 k.+ye 6b/2, 36b/9, 52a/9, 55b/6, 59a/6, 59b/1, 62b/1-9 k.+den 49b/9, 76b/5-10 k.+ler 30a/4-7, 32a/3, 34b/8, 35a/4, 35b/5-8, 45b/11, 53a/2-8, 58a/9, 70a/9, 52b/1 k.+lerüñ 36a/1 k.+lerle 58a/8 k.+lere 49b/5, 51b/4, 52b/3, 58b/10
kimesne	: Kimse. krş. kimse. k.+ler 25a/9-10, 29a/8, 29b/6, 44a/9, 48b/7 k.+lere 29a/11	
kimi	: Kimisi. k. 42b/9 k.+si 42b/10	kin-dār (Far.) : Kinci. k. 52b/13
kimse	: Kimse. krş. kimesne k. 6a/3, 7b/4, 10b/9, 11a/7, 21b/6, 25a/1, 35a/8, 37a/11, 50b/11,	kirāmen kātibin (Ar.) : İşlenen günah ve sevapları yazmakla görevli bulunan melekler. k. 70a/1

	k.+e 49b/8	26a/5-6-10, 27a/2, 28a/6,
kirdigār	(< Far. kird-gār) :	31a/1, 34a/7, 35b/2,
	Allah.	36a/1-3-9, 39b/10, 42a/4,
	k.(k.-ı kerime) 1b/3	43a/3-6, 43b/2-9, 44b/4-
kireç	(< Far. gireç) : Kireç.	5-10, 46b/1-6, 49a/2-3,
	k.+ile 63b/8, 67b/2	50a/2, 54a/1-3-7, 54b/3-
kiremit	(Yun.) : Kiremit.	4-6-7-10-11, 55a/5-7-8,
	k.+ile 67b/2	55b/7-9-10, 56a/1-2-4-
kisil-	: Dinmek, sona ermek.	10, 57b/8, 59a/2, 60b/9,
	k.-üp 10a/11	61a/1, 62b/2, 63a/5
kisvet	(Ar.) : 1. Elbise.	64a/8, 66b/5, 70a/11,
	k.(ihsân-ı k.-i İslām) 1b/8	71a/10, 71b/2, 76a/6
	2. Bir kimsenin veya bir	k.+nüñ 16a/6, 19a/7,
	şeyin dış görünüşü.	21b/7, 28a/7-9, 28b/2-6,
	k.+ile 35b/2	31b/10, 33b/4-6, 36b/8,
	k.+idür 35b/1	52a/6, 53b/3, 55a/1,
	k.+dür (ecmel-i k.)	55b/11, 66b/5
	58b/10	k.+yle 8b/9, 14b/8, 76a/5
kişi	: İnsan, kimse.	k.+yi 35a/4, 44b/6
	k. 6b/1, 7b/1-2, 8b/9,	k.+ye 6a/3, 9a/1-7, 10b/9,
	9b/4-10, 10a/8, 10b/4,	16b/2, 33a/8, 34b/1,
	11a/1, 15a/5-7, 16a/7-10,	36b/6, 41a/7, 41b/5,
	17a/6-9, 19b/5-6-7,	49a/8, 50a/1-10-11,
	21a/2, 22a/11, 24a/5,	

	50b/7, 52a/3, 53b/4-9, 54b/7, 55b/4-9 k.+den 34a/9, 44b/7, 49a/9, 49b/7, 76b/7 k.+ler 11a/9, 17b/9, 29b/6, 50b/1, 68b/5, 73a/5 k.+leri 42b/11, 43a/2		ķ.-dı 20b/4 k.-mış 43b/8 ķ.-mañ 8a/10 ķ.-ya 20b/8, 63b/2, 64b/5, 67a/5, 68b/8, 69b/11 ķ.-yalar 30b/4-5, 32b/9, 60a/8 ķ.-yup 20a/3, 30b/1, 39b/11, 62b/8 ķ.-yacaķ (yir) 34a/5 ķ.-mayalar 15a/1, 30b/1
kitāb	(Ar.) : Kitap. k. 21b/8, 24a/8, 27a/11 k.(K.-ı Tācu'l-Edeb) 1b/1 k.+lar 27a/9 k.+ları 43b/11 k.+larından 54a/1		3. Terk etmek. ķ.-dı 26b/10 4. (isim) vermek. ķ. 6a/7 ķ.-maya 6b/2
kiyāset	(Ar.) : Anlayışlılık, uyanıklık. k.+i (fehm-i k.) 33b/1		
kizb	(Ar.) : Yalan. k. 56a/9	ķol	: Kol. ķ.+ın 60b/6, 65a/7-8, 67a/9 ķ.+ınuñ 67a/6-8 ķ.+ını 67a/7 ķ.+ından 24a/2
ķo-	: 1. Alıkoymak. ķ.+dılar 58a/2 2. Bırakmak. ķ.-r 32a/11 ķ.-rlar 34a/6		

	ķ.+ların 69b/1		ķ.-mazam 54b/10
	ķ.+larını 67a/1		ķ.-mazsın 44b/10
ķoltuķ	: Omuz başının altında, kolun gövde ile birleştiği yer.	ķorķu	: Korku. ķ. 55b/7
	ķ. 7a/2	ķorķut-	: Korkutmak.
	ķ.+ın 69b/1		ķ.-urmiş 23a/5
ķo-	: Bırakmak.	ķovala-	: Kovmak.
	ķ.-dılar 58a/2		ķ.-sa 25a/2
	ķ.-maķ 30b/3	ķöle	: Köle. k. 53a/3
	ķ.-mamaķ 41b/5		ķ.+ler 23a/9
ķon-	: Bir yere inip oturmak.	ķömür	: Kömür. ķ.+ile 63b/9
	ķ.-up 11a/7	ķösel-	: [ayağını] uzatmak. ķ.-mek 63a/2
ķondur-	: Birden yapıvermek.	ķötekle-	: Dövmek. ķ.-ye 25a/1
	ķ.-dı 24a/2	ķubl	(Ar.) : İnsanın ön tarafı. ķ.+ın 63b/5
ķonřu	: Komşu.	ķul	(Ar.) : Tanrıya göre insan. ķ+ıyam 44b/9
	ķ.+suna 29b/4		
ķorķ-	: Korkmak.		
	ķ. 75b/10		
	k.-aram 28b/3		
	ķ.-dum 44b/7, 45a/2		
	ķ.-a 22b/10		

	k.+um 43a/7, 43b/9		ķ.(ilm-i ķ.) 5b/11
	ķ.+uñ 17a/8-9, 43a/11		ķ.(harf-i ķ.) 29a/4
	ķ.+uñuz 56b/1		ķ.+ile 29a/9
ķulak	: Kulak.		ķ.+ı 21b/5, 30a/11, 70a/9
	ķ.+ın 15a/3,		ķ.+dan 68b/11
	43b/2, 65b/1	ķurbān	(Ar.) : Kurban kesme.
	ķ.+ları 68b/8		ķ. it- 7b/8
ķulavuz	: Kılavuz olma durumu.	ķurtar-	: Bir Şeye zarar gelmesini
	ķ. 62b/5		önlemek.
ķulb	: Bir Şeyin tutma yeri.		ķ.-ur 64a/4
	ķ.+ın 60b/6		ķ.-dı 26b/3, 64a/3
ķullan-	: Kullanmak.		ķ.-a 26b/4
	ķ. 17a/8		ķ.+maķda 57a/3-5
ķunūt	(Ar.) : Yatsı namazından	ķurtıl-	: İstenmeyen, sıkıntı
	sonra kılınan ve salāt-ı		veren, hoŐlanılmayan bir
	vitir denilen üç rekātlik		kimsedeni bir yerden, bir
	namaz.		durumdan uzaklaşmak.
	ķ. 72a/5		ķ.-am 26b/6
	ķ.+da 72a/5	ķuru	: Daha sonra kullanılmak
ķur'ān	(Ar.) : Kur'an-ı Kerim.		için kurutulmuş.
	ķ. 1b/11, 29a/7-9-11,		ķ. 75a/7
	29b/2-7-11, 30a/7, 31a/7,	ķuru-	: Kuru duruma gelmek.
	48b/4, 50a/9, 54b/2		ķ.-yınca 64b/10

kuş	: Uçucu hayvanların ortak adı. k. 24b/9, 57b/4 k.+ı 57b/10, 58a/1-5		k. 17a/1
kutlu	: Uğurlu, hayırlı, mübarek. k. 21b/2, 22a/8	küstâhlık	(Far.+T.) : Edebsiz, saygısız. k.+dan 13b/6
kuzât	(Ar.) : Kadılar. k.+a 56b/7	küsülü	: Aralarında dargınlık, küskünlük olan. k. 57a/6
küçücük	: Çok küçük. k.+iken 17a/7	kütâh	(Far.) : Kısa, boysuz. k. 4a/1
küçük	: Küçük. k.+den 14b/11	kütüb	(Ar.) : Kitaplar. k.+i 30b/2
kül	: Kül. k.+ile 63b/9, 67b/2		-L-
künd	: Ahmak, aptal. k. 25a/4-5	lâ-be's	(Ar.) : Sakınca yok. l.+dür 30a/10, 66b/6
küpe	: Küpe. k. 15a/4	lâ-cerem	(Ar.) : Şüphesiz, elbette. l. 16a/1, 17b/4, 21a/9, 40a/11
küsmek	: Küsmek, darılmak. k.+den 13b/7	lafz	(Ar.) : Söz. l.(l.-ı cem'ile) 49b/6
küstâh	(< Far. güstâh) : Hayasız, arsız, edebsiz.	laḥd	(Ar.) : Mezar. l.+e 41b/6

laḥze	(Ar.) : Güz ucu ile bir kere bakıncaya kadar geçen zaman. 1. 12a/6, 31a/5, 61b/1	1. 36b/9 1.+dur 33a/8
lāḳab	(Ar.) : Bir kimseye kendi asıl adından başka takılan ad. 1.(1.-1 fāḥiṣ) 6b/2 1.+ile 6b/2	leālī (Ar.) : İnciler. 1. 4b/9
lāḳnet	(Ar.) : 1. Allah'ın mağfiretinden mahrumluk. 1. 55b/9 2. Beddua etmek. 1. it- 54b/10	lebbeyk (Ar.) : “buyurunuz!” 1. 53b/8
lāḳıf	(Ar.) : 1. Nazik, hoş. 1. 5b/4 2. Güzel, hoş. 1.+i (elfāz-1 l.) 13a/11 3. Yumuşak. 1.+dür 27a/3	lecūc (Ar.) : Çok inatçı. 1. 58a/8
lāḳıfe	(Ar.) : Şaka. 1.+ye 53b/8	lehiv (Ar.) : Oyun, eğlence. 1. 12a/9
lāzım	(Ar.) : Gerek.	leşker (Far.) : Asker. 1.+ine 57a/4
		let (Far.) : Dayak, kötek. 1. 44a/9 1. eyle- 23a/1
		libās (Ar.) : Esvap, elbise. 1.+ile 3a/6 1.+lar 75a/5 1.+ları 15a/2
		li'llāhi fi'llāh (Ar.) : Allah için harcamak, tasadduk etmek. 1. it- 24a/11
		lūgat (Ar.) : Sözlük.

	l.+lar 46a/9	maḥall	(Ar.) : Yer.
luṭf	(Ar.) : Güzellik, iyilik.		m.(m.-i zıkr) 68a/6
	l. it- 2b/9		m.+e 40b/7
	l.+ile 18b/8, 52a/3		m.+de 15a/7
			m.+lerde 15a/11
	-M-	maḥalle	(Ar.) : Mahalle.
māʾ	(Ar.) : Su.		m.+sinde 28a/7
	m.(m.-i müstaʿmilden)	maḥbūb	(Ar.) : Sevilmiş, sevilen,
	64b/4		sevgili.
maʿa-hazā	(Ar.) : Böyle iken.		m. 17b/7, 35b/3, 37a/3,
	m. 57a/7		42a/8
maʿbūd	(Ar.) : Allah.	maḥdūm	(Ar.) : Oğul, evlat.
	m. 42a/6		m.(m.-ı merd-i ʿāqıl) 2b/1
mādde	(Ar.) : Maya, ceher, asıl.	maḥdūmlıḳ	(Ar.+T.) : Hizmet edene
	m.+si 60a/9		nispetle efendilik veya
maʿdūm	(Ar.) : Mevcut olmayan.		hanımlık.
	m. 11b/6		m.+ñuz 56b/9
maḡmūm	(Ar.) : Gamlı, tasalı.	maḥfil	(Ar.) : Görüşülecek yer,
	m.+dur (ḳahr u m.) 35b/6		toplantı yeri.
maḡrib	(Ar.) : Akşam [namazı].		m.+de 62b/5
	m.+üñ 71b/9	māhir	(Ar.) : Hünerli,
maḡrūr	(Ar.) : Gururlu.		maharetli.
	m. 75b/2		m. 70a/8

maḥkeme	(Ar.) : Mahkeme. m.+de 33a/11 m.+sin 68a/4	maḥzūz	(Ar.) : Haz etmiş, hoşlanmış. m. 33a/1
maḥlūḳ	(Ar.) : Halk olunmuş. m.+am 29a/7 m.+dur (ğayr-ı m.) 29a/7	mā-i cūvānī	(Ar.+Far.) : Gençlik suyu, döl. m. 10b/6
maḥlūḳāt	(Ar.) : Canlılar. m. 1b/5	maḳʿad	(Ar.) : Kıç, makat. m.+ın 63b/1
maḥrem	(Ar.) : 1. Haram, şeriatın yasak ettiği şey. m. 15b/6 2. Gizli olan, herkese söylenmeyen. m. 13a/2	maḳāl	(Ar.) : Söz, lakırdı. m. 33a/11
maḥrūm	(Ar.) : Yoksun. m. 32a/11	maḳam	(Ar.) : Durulan, durulacak yer, mevki. m.+ı 4a/10, 68a/5 m.+a 5b/1, 40b/6
maḥsūd	(Ar.) : Hased olunan, hased edilen. m.(m.-ı ḥalk) 40b/2	maḳaṣid	(Ar.) : Maksatlar. m.+a (vuṣūl-ı m.) 37a/6 m.+dür (aḳṣā-yı m.) 37b/9
maḥşūr	(Ar.) : Hasredilmiş. m. 2a/5	maḳbere	(Ar.) : Mezar, mezarlık. m. 30a/8 m.+ye 50b/4
maḥşūş	(Ar.) : Ayrılmış olan. m.+dur 21b/10	maḳbūl	(Ar.) : 1. Beğenilen, hoş karşılanan.

m. 35a/9	mā-lā-yaʿnī (Ar.) : Manasız, faydası,
m.(eşhāb-ı m.-i taleb)	boş [şeyler].
5a/4	m.+den 50b/8
2. Kabul olunmuş.	māl-dār (Ar.+Far.) : Malı olan,
m. 43a/8	zengin.
maḳbūliyyet (Ar.) : Beğenilmişlik.	m.+lara 38a/2
m.+de 38a/10	maʿlūm (Ar.) : Bilinen, belli.
maḳşūd (Ar.) : 1. İstenilen şey,	m. ol- 6a/2
istek.	m.+dur 18b/1
m. 42a/6	maʿnī (Ar.) : 1. Mana, anlam.
2. Kasdolunan, istek.	m.+si 32a/1
m. 45a/7	m.+sin 48b/4
maʿkūsluḳ (Ar.+T.) : Uğursuzluk.	2. Akla yakın sebep.
m.+ıdur 38b/1	m.+den 61a/8
māl (Ar.) : Varlık, servet.	manşıb (Ar.) : Memuriyet,
m.+a 7b/6	makam, rütbe.
m.+ı 42b/1-2	m. 48a/1
māl ü menāl : Sahip	maraz (Ar.) : Hastalık.
olduğu her şey, varı	m.+uñ 60a/9
yoğu, bütün varlığı. 42a/5	maʿrifet (Ar.) : 1. Bilme, biliş.
mā-lā-nihāye (Ar.) : Sonsuz.	m. 3a/10
m.(taḫıyyāt-ı m.) 2a/2	m.(m.-i insāniyyet[i])
	16a/8

m.+üñüz 61b/7	maşrababa	(Ar.) : Ağız açık kulplu, bardağa benzeyen, küçük kap.
2. Hoşa gitmeyen hareket.		
m. 38a/3		m. 61b/1
maʿrifet harc it-		m.+nuñ 60b/6
(Ar.+T.) : Boşuna bilgi harcama. 53a/6	maʿşūḳ	(Ar.) : Sevilen.
maʿrifet şat- (Ar.+T.) :		m. 42a/9
Bilmişlik taslamak. 48b/9	maṭlūb	(Ar.) : Aranılan şey, istenilen.
maşharalık (Ar.+T.) : Gülünçlük, Komiklik.		m.(m.-ı mülūk) 36b/8
m.+a 38a/4	māʾ-ü'l-ḥayāʾ	(Ar.) : Haya, edep suyu.
maşlahat (Ar.) : 1. Dirlik düzenlik.		m.+ile 3a/8
m.+ları 41b/2	māʾ-ü'l-ḥayevān	(Ar.) : Dirilik, hayat suyu.
2. İş, husus.		m.+dur 3a/8
m. 53a/4	maʿzeret	(Ar.) : Özür, bahane etmek.
m.+ında 41b/4		m. kı1- 43a/7
maʿsūmca (Ar.+T.) : Küçük çocuklar.	māzī	(Ar.) : Geçmiş zaman.
m.+lara 14a/7		m.+sini 25a/6
maʿşūmecik (Ar.+T.) : bk. maʿsūmca	mazleme	(Ar.) : Zulüm, haksızlık.
m.+lere 15b/3		m. 28b/4

	m.+ye 8b/6, 48b/4	mecrūh	(Ar.) : Yaralanmış.
mazlūm	(Ar.) : Zulüm görmüş.		m.(gülzār-ı rūḥ-ı m.) 3b/4
	m.+uñ 19a/9	medḥal	(Ar.) : Girecek yer, kapı.
	m.+ı 57a/3		m. 59b/5
mażmaża	(Ar.) : Abdest alırken ağıza su alma.	medlūl	(Ar.) : Delālet olan, gösterilen şey.
	m. 7a/4		m.+ıyla 10a/10
	m. it- 65a/2	medrese	(Ar.) : Eskiden, içinde dinî dersler okutulan yer.
mecālis	(Ar.) : Meclisler, toplantı yerleri.		m.+ye 26b/7, 27a/5
	m. 57b/9	meger	(Far.) : Meger, halbuki.
meclis	(Ar.) : Oturulacak, toplanylacak yer.		m. 8b/8, 26a/5, 28a/8, 56a/4, 57b/3
	m.+de 62b/5		m. ki 43b/4
	m.+inde 75a/11		m. kim 8b/3, 17b/7, 20a/11, 23a/2-8, 26a/4, 26b/11, 28a/6, 28b/9, 30a/4, 30b/9, 42b/8, 45a/5, 46b/2, 56a/4, 57a/11, 60a/5, 62b/4, 65a/1, 68a/3
mecmāʿ	(Ar.) : Toplanılacak yer.		
	m.+ında 53a/5		
mecmūʿ	(Ar.) : Tüm.		
	m. 30b/7, 66a/5		
	m.(m.-ı ḥalāyık) 28a/9		
	m.(m.-i ʿömri) 42a/5	megeş	(Far.) : Sinek.
mecnūn	(Ar.) : Deli.		m. 11a/7
	m. 9b/11	megeş-vār	(Far.) : Sinek gibi.

	m.+ı 11a/7	mehteb-hāne (Ar.) : Ders görülen yer,
meḥābet	(Ar.) : Ululuk, korkunçluk.	okul.
	m.(m.-i ḥiddeti) 36a/8	m. 28a/3
mehd	(Ar.) : Beşik.	m.+ye 23b/6
	m.+den 41b/6	mektūm (Ar.) : Gizli, saklı.
mehleke	(Ar.) : Tehlikeli iş, yer.	m. 11b/6
	m.+den 57a/5	melāhī (Ar.) : Oyunlar, eğlenceler, cümbüşler.
mekān	(Ar.) : Ev.	m. 30a/10, 50a/5
	m.+ından 20a/5	melāke (< Ar. melāike) :
Mekke	(Ar.) : Mekke şehri.	Melekler.
	m. 19b/5	m.(m.-i mütevekkilīn)
	m.+[y]i 19b/9-11	49b/8
Mekketu'llāh	(Ar.) : bk. Mekke	melāl (Ar.) : Sıkıntı, sıkılma.
	m.+a 75a/3	m.(def-i m.) 12a/5
mekrūh	(Ar.) : Yapılması şeraîfçe hoş görülmeyen hāl.	melālet (Ar.) : bk. melāl
	m.+dur 30a/7, 63b/10	m.+in 12a/6
mekteb	(Ar.) : Okul.	melīḥū'l-lisān (Ar.) : Konuşması hoş, tatlı sözlü.
	m. 30b/6, 32b/2	m. 58b/10
	m.+e 6a/8, 6b/7, 23b/5	melik (Ar.) : Padişah, hükümdar.
	m.+de 28b/6	m. 39a/1
	m.+den 24a/1, 25a/1	

mel'ūn	(Ar.) : Lanetlenmiş [iblis]. m. 44b/3		m.(tertīb-i m.) 13a/10
memdūḥ	(Ar.) : Meholunmuş, övülecek. m. 10a/4	menfa'at	(Ar.) : Fayda etme. m. it- 25b/1 m. bul- 21a/9
memnū'c	(Ar.) : Menedilmiş, yasaklanmış. m.+dur 30a/11, 68a/5	menhī	(Ar.) : Haram olmuş, yapılması şer'an menedilmiş şey. m.+dür 68a/7
me'mūr	(Ar.) : Bir işle vazifelendirilen kimse. m. 70b/1	menḥūse	(Ar.) : Uğursuz. m. 7b/7
men'c	(Ar.) : Önleme, Yasak etme. m. it- 13b/1-7, 71a/2	mensūb	(Ar.) : Bir kimseye, bir şeye nisbeti olan, bir şeyle ilgisi bulunan. m. 68a/7
menāb	(Ar.) : Vekil olma. m. 4a/10	menzil	(Ar.) : Konak, mesafe. m.+dür (ittisā'c-ı m.) 10a/5
menāhī	(Ar.) : Haram olmuş, yapılması şer'an menedilmiş şeyler. m. 50a/5	menzile	(Ar.) : Derece. m.+sinedür 56a/10
menāḳīb	(Ar.) : Övünülecek vasıflar.	merātib	(Ar.) : Mertebeler, rütbelere. m.(teşḥīs-i m.) 33a/10
		merd	(Far.) : Adam, insan.

	m.(maḥdūm-ı m.-i ʿāqıl)		m.+e 66b/7, 67b/6-8,
	2b/1		68a/8, 72b/5
merğub	(Ar.) : İstenilen, sevinç.		m.+de 44b/2-4, 68a/1-3-
	m. 35b/3		5-7
merḳad	(Ar.) : Mezar, kabir.		m.+dedür 20a/7
	m.(m.-ı muḳaddesine)		m.+den 67b/7
	2a/3	meşelā	(Ar.) : Misal olarak.
mersūm	(Ar.) : Bahsi geçmiş, adı		m. 13b/3, 21b/10, 56b/4,
	geçmiş.		68b/4, 72a/3, 73a/4
	m.+ıyla 5b/4	mesʿele	(Ar.) : Problem, soru.
	2. Yazılmış.		m. 48a/9, 64a/2
	m. ol- 5b/5	meşḥ	(Ar.) : Bir şeyi el ile
mertebe	(Ar.) : Derece, rütbe.		sıḡama.
	m. 57b/2		m. it- 65a/11, 65b/1-3
mertebelü	(Ar.+T.) : Rütbeli,	mesken	(Ar.) : Ev.
	payeli.		m.+den 9a/2
	m. 53a/2		m.+inde 24a/2
mesālikü'r-rāşidīn	(Ar.) : Hak	meskenet	(Ar.) : Miskinlik,
	yolunu kabul etmişlerin o		fakirlik.
	yolda ilerlemesi.		m.+e 56a/11
	m.(sālik-i m.) 2b/2	mesnūn	(Ar.) : Sünnet olan şey.
mescid	(Ar.) : Secde edilecek,		m.+dur 7b/2
	namaz kılınacak yer.	mestūre	(Ar.) : Namuslu kadın.
	m. 66b/8, 68a/2-5, 72b/6		m. 7b/5

	m.(m.-i kemā hüve)		m. ol- 16a/11, 43b/4,
	48b/10		56a/2
	m.+ye 48b/1	meşkül	(Ar.) : Şüpheli.
meşakkat	(Ar.) : Zahmet, sıkıntı,		m. 41b/5
	güçlük.	meşveret	(Ar.) : Danışma.
	m.+e 26a/2		m. it- 8b/10
	m.+ine (meūnet-i m.)	meṭālib	(Ar.) : Talep olunan,
	14b/7, 47b/1		istenilen şeyler.
meşāyih	(Ar.) : Şeyhler.		m.(m.-i ehli'l-yaqin) 2b/3
	m. 55b/3		m.+dür (a ^l ā-yı m.) 37b/9
	m.(cilm-i m.) 48b/7	meūnet	(Ar.) : Ölmeyecek kadar
	m.+den 19b/4		yiyecek, içecek.
meşgūl	(Ar.) : Bir işle uğraşmak.		m.(m.-i meşakkatine)
	m. ol- 22b/11, 23a/4,		14b/7
	24a/3, 24b/2, 27a/6,	mevfūr	(Ar.) : Çok, bol.
	43b/8		m.(selām-ı m.) 2a/5
meşhed	(Ar.) : Bir adamın şehit	mevcügez	(Far.+T.) : İçki.
	olduğu veya bir şehidin		m.+in 43b/7
	gömüldüğü yer.	mey-ḥ̣ār	(Far.) : İçkici, ayyaş.
	m.(m.-i müessesine) 2a/4		m.+lara 76a/11
meşhūr	(Ar.) : Şöhret kazanmak,	meyl	(Ar.) : Eğilme, eğiklik.
	ün salmak.		m.(iṭtibār ü m.) 38a/1

	m. eyle- 28b/4, 69a/7		m. 25a/5, 46b/6, 60b/1, 69b/9
meyyit	(Ar.) : Ölmüş. m. 28a/7, 28b/5		m.(m.-ı hâcet) 50b/9 m.+ı 68b/11
mezbele	(Ar.) : Çöplük. m.+de 38b/6	minnet	(Ar.) : Bir iyiliğe, bir iyilik yapana karşı kendini borçlu görme. m. 28b/3
mezellet	(Ar.) : Horluk, hakirlik. m. 11a/8		
mezheb	(Ar.) : Din. m.(m.-i kâdīm) 5a/4	mîrâş	(Ar.) : Bir neslin kendisinden sonra gelen nesle bıraktığı şey. m. 42b/3
mezmûm	(Ar.) : Yerilmiş. m.(bî-kâdr ü m.) 35b/5		
mışır	(Ar.) : Belde. m. 72b/11	mîrâş-ğör	(Ar.+Far.) : Mirasyedi. m.+larıdır. 42b/4
mihri şefkat	(Far.+Ar.) : Sevgi ve acıma. m.+inden 32a/8	mire	: Bre, hey, ey, be, aman! b. 23b/7, 44a/7, 56b/10
miqdâr	(Ar.) : 1. Derece. m.(m.-ı murâda) 11b/9 2. Kıymet, değer. m.+larından 17a/4 3. Belirlenen gerekli miktar, doz.	misvāk	(Ar.) : Erāk ağacının ucu dövülüp fırça hâline getirilen ve diş temizliğinde kullanılması sünnet olan ince dalları. m.+ile 25b/5

miyān-beste	(Far.) : “bel bağlamış” : hemen işe hazır. m. 3a/7	mu‘cib	(Ar.) : Hayrete düşüren, şaşkınlık veren. m. 21a/3
mu‘ālece	(Ar.) : İlaç kullanma. m. 33b/5	mūcib	(Ar.) : Sebep, vesile. m.(m.-mağfiret) 52b/7
mu‘allem	(Ar.) : Talim görmüş. m. 3a/6	mufazzıl	(Ar.) : Başkalarına üstün tutulmak. m. kıl- 1b/6
mu‘āmele	(Ar.) : 1. Para işleri. m. 22a/7 2. Davranma. m.+de 43a/5	muğlaq	(Ar.) : Kapalı, anlaşılmaz. m. 40b/11, 51b/4
mu‘ānid	(Ar.) : İnatçı. m. 58a/9	muḥābā	(Ar.) : Çekingenlik göstermek. m. it- 25a/2
mu‘āşeret	(Ar.) : Birlikte yaşayıp iyi geçinme. m. 12b/1	muḥabbet	(Ar.) : Sevgi. m. 14b/1 m.+i 76a/8 m.+e 12a/11 m.(m.-i nifāḳiyye) 12a/11
mu‘aṭṭar	(Ar.) : Güzel kokulu. m. 2a/1, 3b/4	muḥaqqāq	(Ar.) : Doğru, doğruluğu belli olmuş. m. 48b/1
mu‘āvenet	(Ar.) : Yardım etmek. m. it- 24b/1	muḥāl	(Ar.) : Olanaksız.
mu‘azzez	(Ar.) : İzzet ve şeref sahibi. m. 5a/3		

	m. 57b/7		m.+de 54a/9
muḥālefet	(Ar.) : 1. Aykırılık. m. 20a/10 2. Düşmanlık. m.+i 38b/1 3. Muhalif olmak. m. it- 30b/8, 52a/6	muḥkem	(Ar.) : Sağlam. m. 34a/5
Muḥammed-i muḥtār	(Ar.) : Hz. Muhammed. m. 2a/2	muḥliş	(Ar.) : Dostluğu, samimiliği ve hali içten, gönülden olan. m. 56b/1
muḥāsamet	(Ar.) : Düşmanlık. m. 52b/14	muḥtāc-ı ileyh	(Ar.) : Kendisine muhtaç olunan kişi. m.+isi 36b/8
muḥaşşıl	(Ar.) : Meydana getiren. m. 46a/8	muḥterem	(Ar.) : Saygıdeğer, sayın. m.+dür 35a/9
muḥāvere	(Ar.) : Konuşma. m. 58a/9	muḥidd	(Ar.) : Hazırlayan. m.(m.-i şulehā) 2b/2
muḥayyer	(Ar.) : Seçmeli. m.+dür 6b/6, 69b/9	muḥaddes	(Ar.) : Temiz, kutlu. m.+ine (merḫad-ı m.) 2a/3
muḥibb	(Ar.) : Seven, dost. m.(m.-i ʿulemā-i ʿālī) 2b/1 m.+i 36a/1	muḥārib	(Ar.) : Yakın. m. 15b/11
muḥīṭ	(Ar.) : Çevre.	muḥīm	(Ar.) : İkâmet eden. m. 19a/8
		mūnis	(Ar.) : Ünsiyetli, alışılan. m. 13a/2

muntazır	(Ar.) : Bekleyen. m. idüm 43b/1	muştıcı	: Müjdecî. m.+lar 18a/10
murabbaʿ	(Ar.) : Dört köşeli. m. 63a/1	muṭāʿ	(Ar.) : İtaat olunmuş. m. 10a/4
murād	(Ar.) : Maksat, meram. m. 9b/6 m.+a (miḳdār-ı m.) 11b/9	muṭābıḳ	(Ar.) : Uygun. m. 40b/7 m.+dur 22a/4
murdār	(Far.) : 1. Kirli, pis. m. 26a/7, 45b/8 2. Kirlenmek. m.+dı 45b/4	muʿtad	(Ar.) : Adet olunmuş, alışılmış. m. 14a/1
muşāḩabet	(Ar.) : Konuşma, görüşme. m. 11a/10, 12a/8, 12b/9 m. it- 12a/5 m.+i 11a/5	muṭīʿ	(Ar.) : İtaat eden, boyun eğen. m. 17a/7, 30b/7
muşāḩib	(Ar.) : Sohbette bulunan, konuşan. m. 15b/11 m.+leridür 12a/10	muttaşıf	(Ar.) : Vasıflanan. m. 21a/8
muşḩaf	(Ar.) : Kur'an. m. 30b/2 m.+a 30a/3-5	muttaşılān	(Ar.) : Devamlı olarak. m. 64b/11
		muvāfaḩat	(Ar.) : Uzlaşma. m. 10a/5
		muvāfiḩ	(Ar.) : Uygun, yerinde. m. 12a/2, 18b/5, 30b/9 m.+dur 22a/3

muvaḥḥid	(Ar.) : Allah'ın birliğine inanan. m. 6a/6	mübāreklik	(Ar.+T.) : Kutluluk, bereketlilik. m. 22b/9
muvāṣalat	(Ar.) : Buluşma, muhabare. m.+dan 12b/10	mübāşeret	(Ar.) : Bir işe başlama, girişme. m.+dür 12b/1
muvāzabet	(Ar.) : Bir işe durmadan çalışma. m. 24b/2	mübeccel	(Ar.) : Saygı gösterilmiş. m. 5a/3
muẓır	(Ar.) : Zararlı. m.+dur 60a/1	mübtedī	(Ar.) : Acemi. m. 25a/3
muẓill	(Ar.) : Zelil kılan, zillete düşüren, aşağılaştıran. m.(dāl u m.) 48b/11	mübtelā	(Ar.) : Düşkün, tutkun. m. 14b/8, 32a/6
mübāḥaşe	(Ar.) : Bir iş hakkında iki veya daha çok kimse arasında edilen söz, konuşma. m. it- 58a/9 m. kı1- 42b/11	mücāhede	(Ar.) : Uğraşmak. m. it- 27b/11
mübā[rek]	(Ar.) : Uğurlu, Kutlu. m. 20b/9, 21a/4, 21b/2 m.+dür 21b/5-11, 22a/2	mücellā	(Ar.) : Parlatmak. m. kı1- 33b/8
		müctebā-yı ebrār	(Ar.) : Özü sözü doğru olanların seçilmiş, Hz. Muhammed. m. 2a/3
		müctehīd	(Ar.) : Ayet ve hadislerden şeri

	hükümler çıkaran din allamesi. m. 31b/10		m. 24b/1, 73b/11
müdāvemēt	(Ar.) : Devam etme. m. it- 71a/8	müʔezzin	(Ar.) : Müezzin. m. 24b/3, 66a/6
müddeī	(Ar.) : Bir hükümde ayak direyen. m.+sine 55a/6	müʔezzinlik	(Ar.+T.) : Müezzin olma durumu veya müezzinlik görevi. m.+çün 24a/10
müddet	(Ar.) : Zaman, vakit. m. 26a/2	müfārekat	(Ar.) : 1. Ayrılmak. m.+ına 12b/4 2. Bir yerden ayrılmak. m. it- 32b/10
müʔeddeb	(Ar.) : Edepli, terbiyeli. m. 35b/11	müferriḫü'l-lehm	(Ar.) : İlaç içmedeki ferahlık. m. 37a/3
müʔekkede	(Ar.) : Sağlamlaştırılmış. m. 71b/8 m.(gayr-ı m.) 71b/10 m. (sünnet-i m.) 71b/6 m.+dür (gayr-ı m.) 72b/6-11 m.+dür (sünnet-i m.) 72b/6	müferriḫü'l-gam	(Ar.) : Sıkıntıdaki ferahlık. m. 37a/3
müʔellif	(Ar.) : Kitap yazan, eser sahibi. m. 5a/7	müfīd	(Ar.) : Faydalı. m.+den (nüṣṣa-i m) 5a/6 m.+dür 74b/3
müʔennes	(Ar.) : Dişi.	müfred	(Ar.) : Tek, yalnız. m. 49b/5
		müfrez	(Ar.) : Ayrılmış.

	m. 5a/2	mülâzım	(Ar.) : Bir yere veya kimseye sarılıp ayrılmayan, tutunup kalan.
müfside	(Ar.) : Fesadlık eden, ara açan. m.+lere 15b/6		m.(m.-1 selâṭīn) 21a/6 m.+ıdı 20a/3
müfti	(Ar.) : Fetva veren. m. 31b/10	mülebbes	(Ar.) : Giyilmiş. m. 3a/6
mühim	(Ar.) : Lüzumlu, gerekli. m. 53a/2 m.(ğayr-i m.) 32b/5, 53a/3, 53b/1 m.+dür 36b/9	mülevven	(Ar.) : Renkli, renk renk. m. 3b/2, 38b/7
mühmel	(Ar.) : Manasız, boş [söz, cümle]. m.+den (‘ibārāt-ı m.) 13b/1	mülevveş	(Ar.) : Kirli, pis. m. 38b/7
mükerrem	(Ar.) : Muhterem, aziz. m. 1b/6 m.(kerem-i m.) 3a/6 m.+dür 35a/6	mültefit	(Ar.) : Yüzünü çevirip bakan. m. 69a/6
mülâhaza	(Ar.) : İyice düşünme. m. it- 11b/7	mültezim	(Ar.) : Bir şeyi veya kimseyi lüzumlu sayıp tarafılık gösteren. m. 52b/3
mülâzemet	(Ar.) : Bir işle devamlı meşgul olmak. m. it- 71b/7, 27a/3	mülük	(Ar.) : Hükümdarlar. m. 36b/8 m.+a 56b/5
		mümâreset	(Ar.) : Alışma, alışıklık. m. 25b/9

mü'min	(Ar.) : İman etmiş, İslam dinine inanmış. m. 6a/6, 13a/9, 29b/2 m.+e 33a/5, 41a/9, 53b/7 m.+ler 29b/5 m.+lere 52b/8	m. 1b/11
mümkın	(Ar.) : Mümkün, olabilir. m. 10b/7	münferid (Ar.) : Ayrı, tek. m. 49b/6
mümtāz	(Ar.) : Seçkin. m. 5a/2	münkad (Ar.) : Boyun eğen. m. 17a/7
münācāt	(Ar.) : Allah'a dua etme, yalvarma. m.+da 43a/5	münkir (Ar.) : İnkâr eden, kabul etmeyen. m. 12a/3
münākaşa	(Ar.) : Atışmak, çekişmek. m. it- 43a/1	müntefi' (Ar.) : Menfaatlennen, yararlanmış. m. 38b/10
münāsebet	(Ar.) : İlgi, yakınlık. m.+ile 57b/4 2. Uygunluk. m. 61b/4	mürebbi' (Ar.) : Terbiye eden. m. 33a/6, 33b/2-6-10 m.(kelām-ı m.) 33b/7 m.+si 33a/3-7
münāsib	(Ar.) : Uygun, yerinde. m. 5b/1, 40b/6	mürtekib (Ar.) : Yakışksız iş yapan, kötü. m. 32a/6
münevver	(Ar.) : Nurlandırılmış, ışıklı.	mürür (Ar.) : Geçip gitme. m.(m.-ı eyyāmıle) 27a/3, 27b/5 m.(m.-ı zamānıla) 26a/1
		müşāb (Ar.) : Sevap kazandıran

	m. 26a/11		m.+den (mā ² -i m.) 64b/4
müşāblıķ	(Ar.+T.) : Sevap kazandırmak.	müstecāb	(Ar.) : Kabul olunmuş. m.+dur 19a/7
	m. 26a/10	müstefīd	(Ar.) : İstifade eden, faydalanan. m. ol- 5a/6, 21a/9
müsāfir	(Ar.) : Misafir. m.+üñ 19a/8 m.+e 73a/1	müsteĥāzā	(Ar.) : Aybaşı gören kadın. m. 30a/7
müsāvī	(Ar.) : Aynı halde ve derecede bulunan. m. 69a/9	müstemi'	(Ar.) : Dinleyen, dinleyici. m. ol- 53a/9, 66a/6, 72b/8
müsemmā	(Ar.) : Bir ismi olan, adlı. m. 6b/5 m.+sı 5b/4	müsterāĥ	(Ar.) : Abdeslane, tuvalet. m.+a 63b/11
müslim	(Ar.) : İslam dininde olan. m. 13a/9, 59a/11	müstetāb	(Ar.) : Hoş, güzel bulma. m. kı1- 1b/7
müsriŧe	(Ar.) : İsrâf eden. m. 8a/6	müsülmān	(< Ar. müslimān) : Müslüman. m.+ı 57a/6 m.+lar 6b/2, 54b/6, 56a/5
müstaĥkem	(Ar.) : Sağlam. m. 5b/1	müşkil	(Ar.) : 1. Güç, zor, çetin. krş. müşkül
müstaķīm	(Ar.) : Doğru, temiz. m. 5a/5		
müsta'mil	(Ar.) : Kullanan.		

	m. 41b/4	müteşerri'	(Ar.) : Şeriat işleriyle uğraşan.
	m.+dür 21a/1		m. 21a/3
	2. Anlaşılması zor, güç.		
	m. 41b/3	mütevāliyen	(Ar.) : Ard arda, aralık vermeden.
müşkül	(Ar.) : krş. müşkil.		m. 64b/11
	m. 41b/3		
mütāla'a	(Ar.) : Okuma.	mütevekkilīn	(Ar.) : Tevekkül edenler.
	m.+sına 43b/8		m.(melāike-i m.) 49b/8
mütedeyyin	(Ar.) : Dine bağlı.	müteverri'	(Ar.) : Dinin emrettiği şeylere sınıksız bağlı kalan.
	m. 21a/2		m. 21a/3, 70a/7
müteferriḳ	(Ar.) : Ayrı ayrı.	müttaḳī	(Ar.) : Dayanan, dayanmış.
	m. 21a/6		m. 21a/2, 55b/11
müteḥallī	(Ar.) : Süslenmiş, donanmış.	müyesser	(Ar.) : Kolay gelen, kolaylıkla olan.
	m. 41- 5b/2		m. 21b/4
müteḥayyir	(Ar.) : Hayrette kalan, şaşmış.	müzākere	(Ar.) : Talebenin dersini hazırlayabilmek için çalışması.
	m. ol- 9a/7		m.+ler 47a/7
mütekebbir	(Ar.) : Kibirli.		
	m. eyle- 17a/6		
mütemetti'	(Ar.) : Kâr eden.		
	m. ol- 21a/9		

müzehheb	(Ar.) : Süslenmiş, yaldızlamış. m. 3a/7	naḥs	(Ar.) : Uğursuz, bahtsız. n.+dur 22b/2
müzehher	(Ar.) : Çiçek açmış, çiçeklenmiş. m. 3b/4	nāib	(Ar.) : Vekil. n. 4a/10
müzeyyen	(Ar.) : Süslenmiş, süslü. m. 3b/2	naʿim	(Ar.) : Bollukta yaşayış. n.+le 53a/4
	-N-	naḳd	(Ar.) : Peşin ücret. n.(n.-i ʿömr-i ser- māyesin) 2b/4
nā-bedīd	(Far.) : Görünmez, bellisiz. n. 18a/2	naḳd-i cins	: Nakit para, mal. 42a/5
nā-çār	(Far.) : Çaresiz, ister istememez. n. 24a/3 n.(çār u n.) 35a/4	nāḳıl	(Ar.) : Taşıyan. n.+ı 2a/7
nāfiʿ	(Ar.) : menfaatlı, faydalı. n. 74b/3 n.(ʿilm-i n.) 39a/2	naḳīz	(Ar.) : Zıt, karşı. n.+inden 21a/8
nāfile	(Ar.) : Farzların dışında kılınan namaz. n. 68a/11 n.+dür 72a/1	namāz	(Far.) : Namaz. n. 15a/4-8, 44b/5-6-8-10, 45b/11, 53a/11, 54b/4, 69a/3, 69b/7, 70a/6, 70b/11, 71a/2 n.+uñ 69a/1 n.+ı 45a/11, 52b/11 n.+a 62b/2, 68a/10, 70a/3

n.+da 70b/7, 72a/4		n. 48b/3
n.+dan 44b/6	nā-sezā	(Far.) : Yakışmaz.
n.+ın 71b/3, 75b/1		n.+ları 38a/9
n.+ına 72b/9, 73a/3	naşīb	(Ar.) : Allah'ın kısmet
n.+ınuñ 68b/2		ettiği şey.
nā-maḥrem (Far.+Ar.) : Mahrem		n. 26b/9
olmayan.	naşīhat	(Ar.) : Öğüt.
n.+e 15a/11		n. 8b/10, 34b/5-8
nā-mütenāhī (Far.+Ar.) : Sonsuz.	naşrānī	(Ar.) : Hıristiyan.
n.+dür (tāc-ı devlet-i n.)		n. 53b/8
3a/3	nā-şāyeste	(Far.) : Uygunsuz.
narḳ (< Far. narḳ) : Çarşıda,		n. 14a/1
pazarda satılan şeyler için	nażar	(Ar.) : Göz, bakma.
resmi makamlarca		n.(n.-ı ʿayn-ı
gösterilen fiat.		ʿināyetüñüz) 3a/2
n.+ına 23a/9		n. it- 65b/11, 75a/2-3
nās (Ar.) : İnsanlar, halk.		n.+ı 4a/1
n.+dan 11a/5		n.+ıyla 31b/6, 46a/1
nā-sāzu-kār (< Far. nā-sāz-kār) :	nażar-endāz	(Ar.+Far.) : İsabetli
Beklenmemiş, muhalif.		bakış.
n.+uñ 38b/1		n.+lar 17b/4
nā-şevāb (Far.+Ar.) : Hayırsız	nāzır	(Ar.) : Bakan, gözeten.
hareket [etme].		n. 75b/10

	n.+dur 75b/11, 76a/1		n.+in 61a/3
nāz ü niyāz	(Ar.+Far.) : Yalvarıp yakarma.		n.+üm 61b/9-11
	n.+da 43a/5		2. Ruh, can, hayat.
ne	: Ne olur, kim?	nefir-i ʿāmm	(Ar.) : Cemaati toplama, halkı askere sürme.
	n.+ñdür 19b/7		n.+i 13b/11
nebīyyü'l-ḥaremeyn	(Ar.) : Mekke ve Medine'nin peygamberi, Hz. Muhammed.		n. 71a/11
	n. 2a/2	nefs-i nefis	(Ar.) : Değerli, aziz, tatlı ruh ve hayat.
neçün	: Niçin, ne için. krş. niçün, neyçün.		n.+ini 39b/10
	n. 23a/7	nehy	(Ar.) : Yasaklamak.
nedāmet	(Ar.) : Pişmanlık.		n. eyle- 70b/11
	n. 34b/6	nehy-i münker	: Men edilen, meşru olmayan şeylerden kaçınma. 55b/6
	n.+dür 12a/11	nerd	(Far.) : Tavla oyunu.
nedīm	(Ar.) : Büyükleri, fıkra ve hikâyeleriyle eğlendiren.		n.(n. ü şatranc) 50a/6
	n. 57b/4	nesāk	(Ar.) : Yol, üslup.
	n.+i 57a/1-6		n.+ına 13a/11
	n.+e 58a/3	neseb	(Ar.) : Nesil, soy.
nefes	(Ar.) : 1. Nefes.		n. 39a/2-11
	n.+i 13b/11	nesīb	(Ar.) : Soylu, temiz.
			n. 7b/3

nesīm	(Ar.) : Hafif rüzgâr. n.+inden 3b/3		n.(bāküre-i n.) 4b/3
nesl	(Ar.) : Nesil, kuşak. n.+in (gedā-yı n.) 7b/6	neyiçün	: krş. neçün, niçün. n. 23a/9
nesne	: Nesne, şey. n. 6a/6, 24a/7-11, 26a/9, 30b/1, 31a/4, 32b/3, 41b/5, 46a/7, 52b/8, 68a/6, 69b/3, 75a/1-3-5- 7-8-9, 76a/8, 76b/5-6 n.+ile 46a/4, 63b/6, 67b/1, 68a/1 n.+i 14a/7, 53a/3, 54a/5-6 n.+ye 75b/2 n.+de 75b/7 n.+si 56a/7 n.+ler 75a/6 n.+dür 27a/2, 45a/2	nice	: 1. Nasıl? n. 9a/9, 18a/9, 43b/3, 44a/11 2. Ne vakte kadar? n. 39b/5, 43b/9-10 3. Hayli. n. 43a/7 4. Birçok, çok. n. 12b/2 5. Çok kez. n.+sini 47b/6
nev^c	(Ar.) : Çeşit, türlü. n.+dür 71a/9	niceler	: Çok kimseler. n. 21a/5
nev-hāste	(Far.) : Genç. n.+lerine 4b/3	niçün	: krş. niçin, neyçün. n. 9b/10, 44b/10
nev-reste	(Far.) : Yeni bitmiş, yeni yetişmiş.	nifāk	(Ar.) : İki yüzlülük. n. 11b/7
		nihāl	(Far.) : Taze, düzgün fidan. n.(n.-i zindegānī) 4a/8
		nīk	(Far.) : İyi, hoş.

	n. 28b/2		n. 10a/6, 11a/11, 13b/2,
nikāh	(Ar.) : Nikâh.		14b/4, 17a/8, 18b/9,
	n. 22a/8		30a/5, 31b/10-11, 32a/5,
nīklik	(Far.+T.) : İyilik, iyi olma.		36b/10, 37a/7, 39a/3,
	n.+inde 64a/5		41b/6, 44b/1, 46b/9,
nik-nāmlık	(Far.+T.) : İyi adlılık.		49a/7, 51a/1, 52a/10,
	n. 16b/5		54a/2, 57a/8, 63b/7,
	n.+ıla 16a/1	noqşān	75b/5
niʿmet	(Ar.) : Azık, yiyeceğe, içeceğe dair şeyler.		(Ar.) : Eksik.
	n. 38a/10, 39a/1		n. 60a/2
	n.+üñ 39a/5	nūr	n.+ın 16a/7
	n.+i 38b/6		(Ar.) : Aydınlık, parlaklık.
nirde	: Nerede.		n. 37a/4
	n. 39a/6		n.(n.-i ʿayn-ı cihān-bīni)
nişān	(Far.) : İz, belirti.		2b/4
	n. 11b/5		n.(n.-ilāhīden) 35a/7
nitāc	(Ar.) : Yavru doğurma, yavrulama.		n.(n.-i saādet-i ilāhīdür)
	n.+ı 55 a/9		3a/3
niteki	: Nasıl ki. krş. nitekim.		n.+ın 75a/2-4
	n. 40a/5		n.+ıyla 1b/11
nitekim	: krş. niteki	nūrlandur-	n.+dur 29b/6
			(Ar.+T.) : Parlaklığını artırmak.

	n.+ur 75a/10	o.-mağa 23b/8, 24a/3,
nuṭḡ	(Ar.) : Söz, konuşma.	26b/7, 27a/7
	n.+ın 41a/3	2. Söylemek, demek.
nüdemā	(Ar.) : Nedimler.	o.-sa 30a/9
	n. 57b/2-5	o.-mağ 30a/8-9-10-11,
nüşha	(Ar.) : Yazılı, yazılmış şey.	3. Okumak eylemi.
	n.(n.-i müfidden) 5a/6	o.-rlar 29a/9
		o.-rken 50a/10, 72b/8
		o.-dı 27a/10
		o.-duñ 40b/10
	-O-	o. 24a/6
oḡ	: Ok.	o.-sa 66a/5
	o. 36b/1-2, 52a/10-11	o.-ya 24b/10, 46b/3,
oḡu-	: 1. Tahsil yapmak, okumak.	65a/2, 68b/9-11, 69a/3,
	o.-r 28b/2	69b/6, 73a/8, 74a/1-6-9
	o.-mışlar 28a/8	o.-yalar 29a/11, 29b/11,
	o.-sa 54b/2	66b/4
	o.-yalar 45a/6	o.-yup 44a/4, 46a/9,
	o.-duḡıñ 43b/11	66b/4
	o.-yup 48a/2	o.-yu 62a/9
	o.-maya 69b/9	o.-yacağ 72a/3-4
	o.-mağ 30a/2, 48a/2	o.-mışdur 31a/8
		o.-mağ 30a/7, 41a/11,
		72a/3-4-5, 75a/11

o.-mağa 22b/11, 29b/2-7	50a/9, 59a/4, 62a/5,
o.-mağdan 30a/2	63a/2, 66b/8, 71a/7-10,
5. Çağırarak, davet etmek.	71b/1-4-10, 72a/2-9-10, 72b/1-2
o.-mışlar 28a/8	o.-cağız 6a/3
oğumaklıglık : Okumaklık işi.	2. sf. O
o. 30a/3	o. 1b/7, 4a/1, 4a/6-8,
oğun- : Okunmak işine konu olmak.	4b/6-10, 5b/4, 8b/5-8,
o.-urken 68a/2, 72b/7	9a/6, 9b/4-10, 14a/1,
o.-an 29b/11, 50a/9	14b/8, 17b/8-11, 19b/7,
oğıt- : Okutmak.	21b/7-8, 24a/4, 25a/2,
o.-mağ 6a/8	26a/7-8, 26b/2, 28a/7-8,
ol : 1. zm. O	28b/1-5, 29b/3, 30b/10,
o. 1b/3, 2a/2, 6b/10,	31a/1-2, 33a/1-2, 33b/1,
8b/11, 9b/2, 23b/10,	35a/8, 35b/2, 41b/9,
43a/6, 51b/8, 54b/8-10,	43a/9, 43b/2-3, 44a/9-10,
55a/2-5, 55b/8, 59a/3,	44b/5-7-8-9, 45a/1-2-4,
71b/5-6-11	45b/9, 47b/5, 48a/10,
o.-dur 2a/11, 5b/11, 6a/1,	53b/10, 54a/6, 55a/9,
6b/8, 9b/6-7, 12a/9,	57b/9-10, 58a/1, 61a/11,
12b/3, 17a/2, 20b/2,	61b/3, 65b/9, 67a/7,
33b/4-6, 35a/4, 36b/4,	67b/5, 69b/8, 76a/6
41a/11, 41b/1, 49b/4-10,	ol- : Olmak.

o.-ur 9b/10, 14b/2-3-4,
 17b/4, 18a/9, 19a/4,
 23b/1, 24a/3-5, 24b/9,
 25b/9, 26a/2, 26b/5,
 27b/6, 33b/10, 33b/2,
 36a/1-3-7, 37b/5, 39a/3,
 43b/8, 45b/8-10, 46a/4,
 46b/9-10-11, 47b/6,
 51a/1, 52a/5, 53a/4,
 53b/9-11, 54a/2-7-9-10-
 11, 54b/1-3-4-5-7-9-10-
 11, 55a/2-4-7-8-10-11,
 55b/2-4-5-9-10-11,
 56a/1, 66a/7, 67b/1,
 72b/1-2-3-4, 73a/1
 o.-urlar 34b/2-3
 o.-dum
 4b/7, 9a/8, 54b/6, 57b/8
 o.-dı 11b/7, 13a/4, 18a/2,
 20b/2-6, 27a/6-10, 28a/9,
 33a/6, 38a/2, 43b/3,
 44a/11, 44b/1, 45b/4-9,
 58a/4, 64a/6-7, 66a/2,
 71a/8, 71b/8
 o.-mış 18a/2-11, 20b/7,
 28a/7, 43a/5, 43b/4,
 55a/10
 o.-mışlar 61a/10
 o.-sun 2a/4-6, 8a/9,
 28a/5, 23b/10, 54a/4,
 62a/8, 71b/3
 o.76a/7
 o.-uñ 8b/1
 o.-sañ 76b/6
 o.-sa 6a/4, 14b/7-8,
 17a/2, 24b/5, 28b/7,
 41b/9, 50b/11, 65b/9,
 66b/9, 68b/4, 70b/1,
 70b/2-3, 70b/4-6, 73b/11,
 76b/6
 o.-ayım 9a/10, 31a/1,
 48a/1, 54a/4
 o.-am 23a/9
 o.-asın 23a/8, 76b/3
 o.-a 3b/2-5-8, 5a/3, 6a/6
 7b/5, 9a/1, 13a/10,
 14a/10, 16a/9, 17a/7,

19b/10, 21a/3-5-9, 21b/2,	o.-madın 53b/2
22b/11, 27b/10, 28a/3,	o.-ınca 20b/5
28b/3-4, 47a/8, 30b/9,	o.-an 5a/6, 8a/4-6, 10a/4,
32b/5, 33a/1, 33b/1,	11a/9, 15a/3, 15b/11,
35b/2, 45a/3, 47b/10,	16a/1, 25a/9, 30a/4,
48b/10, 51b/10, 51b/9-	35b/5, 36a/1, 45b/11,
10, 60a/6, 67b/2, 69a/9,	47b/4, 49b/4, 59a/11,
70a/8-11, 72b/8, 76b/3-	67a/11, 70a/6-7-9, 73a/1
11	o.-anı 8a/3-5-6-7
o.-alar 12b/3, 30b/7,	o.-ana 28a/4
29b/5, 49b/6, 52a/8,	o.-anlar 70a/11
66a/6	o.-anlardan 52b/8
o.-up 3a/10-11, 4a/2-11,	o.-anların 36a/2-6, 52a/4
5b/4, 9a/4-7, 10a/9,	o.-mış ola 21a/5
11a/6, 12a/3, 13a/2,	o.-mış kişiye 55b/4
16a/11, 21a/9, 23a/4,	o.-duğu 58a/11
24a/3-6, 24b/2, 26b/9,	o.-duğın 11b/9
29b/11, 31a/9, 37b/3-4,	o.-duğundan 56a/2
38b/9, 42a/11, 48b/3,	o.-duğ için 36a/8
52a/7, 52b/3,	o.-ursam 9a/8
o.-ıcağ 16b/9, 63b/4,	o.-ursan 54a/8
69a/5	
o.-ınca 21b/8, 28b/5,	
32b/5	

o.-ursa 8a/11, 8b/1, 14a/1, 31b/7, 35a/8, 49b/5		o.-mayan 25a/11, 53a/8, 58a/8-9-10
o.-urlarise 24b/4		o.-mamaç 40b/8, 75b/2
o.-mışdur 38a/1-10		o.-maç 11a/1, 19b/2, 39b/11, 40b/2, 51a/11, 52b/9, 53a/9, 75a/6, 76a/5
o.-updur 38a/3		
o.-dumısa 12a/6		
o.-maz 15b/4, 17b/2, 24a/7, 36a/5, 38b/10, 39a/2, 40b/1, 41b/5, 47a/2-5, 54b/7, 55a/5, 57a/7		o.-mağın 38b/8
o.-mazlar 25a/10		o.-mağa 46a/6
o.-madı 46b/2, 47b/6	ola ki	o.-mağda 10a/4
o.-masun 20a/10		o.-mağdan 40b/2
o.-masa 71a/11		: Belki, ihtimal ki.
o.-maya 3a/2, 4a/7, 9b/8- 9, 17a/11, 21a/4-5-6-7, 27b/3, 30b/9, 60a/7, 60b/2, 68a/7, 69a/6, 51b/6, 52b/3, 70b/2-10	olun-	o. 8b/5, 48b/3
o.-mayınca 24a/7, 40b/1		: Olunmak, yapılmak, edilmek.
o.-mamış oğlan 70a/5	on	o.-dı 30b/6, 67a/10
		o.-up 2a/10, 39b/6
		o.-an 1b/8, 6b/4, 22b/4, 30a/11
	on altı	: On sayısı.
		o. 6b/9, 8a/1, 15a/4, 15b/1-4, 45b/2-4-6, 46b/1
		: On altı sayısı.

	o.+sı 22b/3		o.+dan 41b/9
oñatca	: Uygun şekilde, iyice.	otur-	: 1. Herhangi bir
	o. 9b/5		durumda belli bir süre
onıl-	: Onulmak. İyileşmek.		kalmak.
	o.-ur 52a/11		o.-mağ 11a/6, 13b/5,
	o.-maz 52a/11		63a/1
on iki	: On iki sayısı.		2. Oturmak, çökmek.
	o. 15b/5		o.-urken 69b/10
onuncı	: On sayısının sırası.		o.-mışlar 28a/10
	o. 7a/6, 8a/7		o. 24a/6
on üç	: On üç sayısı.		o.-meñ 28b/1
	o.+i 22b/2		o.-sunlar 39a/7
orta	: 1. Ara, beyn.		o.-sa 39a/6, 62b/8
	o. 63a/4, 69b/2,		o.-a 28b/8, 69b/5
	o.+sında 41b/9, 42b/8,		o.-maya 63a/6
	70b/6		o.-alar 28b/7, 59b/7,
	2. Görünür, algılanır		63a/2-11, 70b/10
	durum.		o.-ıcağ 13b/5, 63a/10
	o.+ya 57a/1		o.-up 30a/10
oruç	(Far.) : Oruç.		o.-ur (gibi) 69b/5
	o. 60a/3		o.-ana 49b/11, 50a/11
ot	: 1. Bitki, baharat.		o.-mazam 28b/2
	o. 22a/5-10, 38b/6		o.-mamış 28a/10, 28b/6
	2. Ateş.		

	o.-mayalar 28b/9, 30b/2, 32b/9		ö.-ürler 41b/2
	o.-mağ 13b/6, 63a/5-7, 75a/8-11		ö.-düm 34a/1-4
oyna-	: 1. Oynamak. o.- maya 69a/6		ö.-dün 33b/11, 34a/3
	2. Meşgul olmak.		ö.-di 5b/11
	o.-yanlara 50a/6		ö.-sün 24a/9
oyuncu	: Dans eden, rakkas. o.+ya 15a/2		ö.-e 14a/10, 33a/9-11
			ö.-ince 24b/9
			ö.-ürsem 64a/3
			ö.-ürse 13b/10
			ö.-diyse 31a/9
			ö.-mişdür 31a/8
			ö.-emedi 26b/9
			ö.-mek 41b/4, 47b/1, 64a/2
öde-	: Borçlu olunan şeyin karşılığını alacaklıya vermek.	öğrendür-	: Öğrenmesini sağlamak.
	ö.-düm 54b/5		ö.-e 36b/10
	ö. 55b/4	öğret-	: Öğretmek.
	ö.-mezem 55b/5		ö.-ürler 28a/1
ödünç	: İleride geri verilmek veya alınmak şartıyla (alınan veya verilen)		ö. 3b/9
	ö. 60a/1		ö.-sün
			ö.-e 6a/1
öğren-	: Bilgi edinmek.		ö.-eler 14a/7
	ö.-ür 32a/10		ö.-en 6a/3
			ö.-üp 17a/7

	ö.-meyeler 16b/8		ö.+inde 71a/8, 71b/7
	ö.-mek 33a/6		ömrünü yi- : Yaşamdan
	ö.-mege 33a/6		bıktırmak. 9b/9
öğüt	: Öğüt.	öñ	: İleri, ön.
	ö.+i 34a/8		ö.-ine 60a/8
öksür-	: Öksürmek.	öñdin	: Önce.
	ö.-ü 63b/3		ö. 31a/4, 35a/5, 49a/6,
	ö.-meye 69a/4		53b/1, 71a/5
öksüz	: Anası veya hem anası hem babası ölmüş olan (çocuk).	önegülük	: İnatçılık etmek, aksilik etmek.
	ö. 7b/10		ö. it- 46b/10
	ö.+ü 9b/8	öp-	: Öpmek.
	ö.+leri 8a/7		ö.-e 31b/1
ömr	(Ar.) : Ömür.		ö.-mek 13b/4
	ö.(dār-ı ö.) 36a/4	örü tur-	: Ayakta durmak.
	ö.(nağd-i ö.-i ser- māyesin) 2b/4		ö.-an 49b/11
	ö.+i 36a/4	öykün-	: Taklide çalışmak, özenmek.
	ö.+i (mecmū-i ö.) 42a/5		ö.-se 54a/2, 54b/2
	ö.+üñ 19b/10	özge	: Başka, gayri.
	ö.+e 10b/5		ö. 31a/2
	ö.+üm (bahār-ı ö.) 4a/11		ö.+lere 48b/9
		özür	(Ar.) : 1. Kusur.

ö. 41b/5		p. 22a/5
2. Suçun bağışlanması.	perī	(Far.) : Peri.
ö.(ö.-ü ecīl)		p.(p.-yi ħur-zāde) 4a/6
özür dile- : Özür	perverdi-gār	(Far.) : “Besleyici, terbiye edici”: Allah.
dilemek. 54b/6		p.(p.-ı kādīme) 1b/4
	-P-	
pādişāh	(Far.) : Padişah.	krş. bes
p.+a 18a/3		p. 12b/7, 16a/6, 18b/1,
p.+uñ 17b/7		20b/9, 21a/7, 24a/6,
pādişāh-zāde	(Far.) : Padişah oğlu.	24b/4, 26b/5, 39b/3,
p. 17b/8		40b/2-6, 46b/5, 58b/4
pāk	(Far.) : 1. Temiz, arı.	pest
p. 7b/5		(Far.) : Alçak bakış.
2. Kutsal, mübarek.		n. 4a/1
p. 27a/9-11		pey-ā-pey
pāyi-dār	(Far.) : Sürekli, sağlam.	(Far.) : Azar, azar.
p.(dost-ı p.) 11a/4		p. 46a/8
pejmürde	(Far.) : Dağıtmak.	peyğam-bar
p. kıl- 4a/6		(Far.) : Peygamber.
pençe	(Far.) : Pençe.	p. 6b/9
p.+sine 18b/2		p.+uñ 20a/11
penc-şenbih	(Far.) : Perşembe günü.	p.+ımuza 6b/11
		p.+lar 22a/8
	pīr	(Far.) : Yaşlı, ihtiyar.
		p.+leruñ 62b/4

pīrāste	(Far.) : Donatılmış, süslü. p. 35b/2		r.+uñ 59a/5, 76a/10
piş-	: Pişmek. p.-miş (kerpiç) 63b/9	redd	(Ar.) : Geri çevirmek, çevrilmek. r. it- 18b/7, 49b/6, 50b/6
puḫte	(Far.) : Olgun kılmak, olgunlaştırmak. k. kı1- 17a/7	refāhiyet	(Ar.) : Bolluk, rahatlık. r.+de 38a/10
pür	(Far.) : Çok fazla. p. 25a/9, 35b/6	refiḳ	(Ar.) : Arkadaş, yoldaş. r.(r.-i şefiḳdür) 42a/11 r.+üñ 62a/9
pür-dil	(Far.) : Yürekli, cesur. p.+e 3b/9	rekʿat	(Ar.) : Namazda bir kıyam (ayakta durma), bir rükû (ayakta iken eğilme) ve iki sücûd (yere kapanma) dan ibaret hareket. r. 68b/10, 69a/1, 69b/7-8, 72b/5-6-9-10-11 r.+ında 69a/1
-R-			
rabb	(Ar.) : Allah. r.+ümüñ 29a/7	renc	(Far.) : Ağrı, sızı. r.+e 32a/6
rāḫat	(Ar.) : Tasasız, üzüntüsüz. r. 10b/10	reng	(Far.) : Renk. r. 3b/6
ramazān	(Ar.) : Ramazan ayı. r. 55b/1	rengīn	(Far.) : Güzel, latif, hoş. r.(şükūfehā-yı r.) 3b/1
ravza	(Ar.) : Bahçe. r.+sında 3a/11		
rāz	(Far.) : Sır, giz.		

resm	(Ar.) : Âdet, tavır, davranış. r.+e 3b/11, 9b/1, 13b/10, 20b/10, 23a/1	resûlu's-saķaleyn : (ins ve cinin Peygamberi olması hasebiyle): Hz. Muhammed. 2a/2
resûl	(Ar.) : Peygamber. r. 7a/7, 7b/11, 11a/11, 13b/2, 14b/5, 19a/3, 20a/4-6-9, 21b/5, 29a/3-5-6-8-10, 33a/3-7, 37a/11, 39a/3, 40b/9, 41b/7, 44b/1-3-7, 45a/3, 48a/9, 49a/1-7, 51a/4, 51b/7, 52b/7, 54a/2, 59b/3, 63b/7, 70b/11, 71a/7, 71b/5-7-10, 72a/2-5-10 r.(aşķāb-ı r.) 6b/1 r.(ķazret-i R.) 24a/10, 37a/7 r.+üñ 12a/1 r.+i 20a/5-8 r.+den 7b/9, 42b/5 r.+üm 44a/4	revā (Far.) : 1. Layık, yerinde. r.+dur 15a/8, 15b/1, 24b/9 2. Uygun. r. 26a/9 revāk (Ar.) : Üstü örtülü, önü açık yer. r. 39a/1 revān (Far.) : Giden, akan. r. 13a/11 r.+ları (rūķ-ı r.) 37b/5 reyāhīn (Ar.) : Feslegenler. r. 39a/1 rifķ (Ar.) : Yavaşlık, tatlılık. r.+la 52a/2 rızā (Ar.) : Hoşnutluk, memnunluk. r.(r.-i küfr) 54a/1 r.+sı 19a/1

	r.+sındadur 19a/1		r.(h�azret-i r.) 18b/11
	r.+ları 19a/4	riv�yet	(Ar.) : Hik�ye edilen bir
rızk	(Ar.) : Azık, yiyecek		haber, s�z veya hadise.
	�cecek Şey.		r.+de 54b/7
	r.+a (huşul-i r.) 37a/6		r.+ler 57b/1
ri�ayet	(Ar.) : Sayma, saygı.		r.+d�r 7b/9, 14b/5,
	r. 3b/11, 6a/5		21b/6-9
	r. it- 5b/8	r�h	(Ar.) : Can, nefes.
	ri�ayet g�ster- : G�tmek,		r. 25a/10
	g�zetmek. 3b/11		r.(r.-ı rev�nları) 37b/5
	2. Sayma, saygı		r.(g�lz�r-ı r.-ı mecr�h)
	g�sterme.		3b/4
	r.(r.-i h�tır) 18b/4		r.(istir�hat-i r.) 13a/4
	r. it- 14b/3, 20b/11,	r�m	(Ar.) : Anadolu.
	30b/6, 31a/11		r. 23a/8
	r. eyle- 31a/10	r�[y]	(Far.) : Yüz, �ehre.
rif�at	(Ar.) : Yükseklik,		r. 3b/8
	yücelik.	r�zig�r	(Far.) : Zaman, devir.
	r.+ile 18b/8		r. 18b/2
ris�le	(Ar.) : Kısa yazılmış	r�c�	(Ar.) : Dönme, geri
	k��uk kitap.		dönme.
	r.(R.-i Edeb) 2a/9		r. 18b/6
ris�let	(Ar.) : Peygamberlik.		

rükū	(Ar.) : Namazda dizlere tutunarak vücudun belden yukarısı yere müvazi gelecek şekilde eğilme. r.+da 69a/8-9, 70b/8 r.+dan 69a/10		sāat-i nücüm : Murad olunan an, vakit. 11b/9
		şabī	(Ar.) : Üç yaşını tamamlamayan erkek çocuk. ş. 73a/3
		şabır	(Ar.) : Sabır, dayanma, katlanma. ş. it- 24b/9, 32a/5, 61b/10 ş.+1 15b/3, 47a/5
	-S-		
saādet	(Ar.) : Mutluluk. s.(alāmet-i s.) 51a/10 s.(s.-i ilāhīdür) 3a/3 s.(şāhib-s.) 34b/8 s.+üñ (felek-i s.) 4b/11 s.+ümüñ 4b/2	şaç	: Saç. ş.+1 8a/3
		şadağa	(Ar.) : Sadaka, zekāt. ş. 51a/4 ş. it- 14a/8
sāat	(Ar.) : 1. Vakit, zaman. s.+de 21b/2 2. Muayyen vakit. s.+de 22b/8 3. Saat. s. 42a/11, 47a/11, 60b/1	şadef	(Ar.) : Sedef, İnci kabuğu. ş.(ş-i siyādetüñ) 4b/11
		şadr	(Ar.) : 1. Oturulacak en iyi yer. ş. 39a/6 2. Yürek. ş.+ımı 1b/10

	2. Çıkmak, gözükmek.	ş.73a/3		
	ş. it- 17a/2, 27a/10, 27b/9	ş.+ye 7b/8		
şaf	(Ar.) : Camide cemaatin sırası.		saḥā	(Ar.) : Çömertlik.
	ş.+uñ 70b/6			s. 33a/9, 37b/11
	ş+da 68a/8		şāhib	(Ar.) : Sahip.
	ş.+lara 70a/3			ş.+i 42b/2, 47b/4
şaff-ı niʿal	(Ar.) : Meclisin en aşağı yeri.		şāhib-maʿrifet	(Ar.): Marifet sahibi.
	ş.+de 39a/7			ş. 61b/10
şāfi	(Ar.) : Temiz, saf, katıksız,		şāhib-saʿādet	(Ar.) : Saadet sahibi.
	ş. kı1- 1b/11, 33b/8			ş. 34b/8
şag	: Sol (taraf) karşıtı.		şahīfe	(Ar.) : Kâğıt yaprağı.
	ş. 60b/9, 65a/7, 65b/4,			ş.(ş.-i beyāna) 5a/9
	67a/4, 67b/7, 68b/8,		saḥī	(Ar.) : Cömert, eliaçık olmak.
	69b/6, 70b/2			s. ol- 51a/11
	ş.+ından 7a/9		şakal	: Sakal.
şagīr	(Ar.) : Küçük, ufak.			ş.+ın 64b/7
	ş. 41a/9		şakın-	: 1. Saklamak, muhafaza etmek.
	şagīre : Büluğa ermemiş, erginlik çağına gelmemiş çocuk.			ş.+a 64b/4
				2. Uzaklaşmak.

	s. 9b/9	şalāh	(Ar.) : Dine olan
	ş.+a 31b/4		bağlılık.
	ş.+mağ 19a/6		ş. 71a/11
şakīl	(Ar.) : Ağır, sıkıntılı.	şalāt	(Ar.) : Namaz.
	ş.+ile (cerr-i ş.) 41a/2		ş. 72a/10
sākin	(Ar.) : 1. Oturan (bir		s.+da 30a/8
	yerde).	şalāvāt	(Ar.) : Hz. Muhammed'e
	s. 8b/1		ve Onun soyundan
	2. Uslu.		gelenlere okunan dua.
	s. 21a/4		ş.(ş.-ı bī-ğāye) 2a/1
sākit	(Ar.) : Susan, ses	şalāvāt vir-	Hz.
	çıkarmayan.		Muhammed'e ve Onun
	s. 53a/8, 66a/6, 72b/8		soyundan gelenlere dua
şakla-	: Muhafaza etmek,		göndermek. 71b/4
	korumak, esirgemek.	şalgun	: Keyfi vergi.
	ş.-r 42b/2, 63b/8		ş.+ı 54b/5
	ş-ya 50b/8	şalın-	: Naz ve eda ile yürümek,
şaklan-	: Muhafaza		hıraman olmak.
	olunmak, korunmak.		ş. (ş.+ı ş.+ı yürimeye)
	ş.-ur 37b/5		62b/8
şalābet	(Ar.) : Manevi kuvvet.	şālīh	(Ar.) : 1. Dinin emrettiği
	ş.(ş-i izzeti) 36a/8		şeylere uygun harekette
			bulunan.

	ş. 21a/3	sāniye	(Ar.) : Dakikanın altmışta biri.
	2. Yararlı, elverişli, iyi.		
	ş.(‘ilm-i ş.) 39a/2		s. 5a/1
	sāliḥā : 1. Dinin emrettiği şeylere uygun harekette bulunan. 12a/6	sarf	(Ar.) : Harcama. s.(isrāf-ı s.) 10b/5
	2. İyi. 37b/4		ş. it- 40a/2
sālik	(Ar.) : Bir yola giren, bir yolda giden. s.(s.-i mesālikü'r-rāşidīn) 2b/2	şark-	: Eğilmek, eğmek. ş.+a 40a/11
		şaru	: Tarafına, -e doğru. ş.+dan 76b/10
sām	(Far.) : Sersemlik illeti. s.(bād-ı s.) 4a/2	şap	: Bir aracı tutmaya yarayan bölüm. ş.+ın 40a/11
şan-	: Düşünmek, tasavvur etmek. ş.-dı 20b/4, 43a/10	şat-	: Taslamak. ş.+mayalar (ma‘rifet ş) 48b/9
	ş.-masunlar 48b/2		ş.+mağ (zühdi ş.) 48a/5
şan‘at	(Ar.) : İş, sanat. ş.+uñ (ehl-i ş.) 37b/2	şataş-	: Rastlamak, tesadüf etmek. ş.-ursam 9a/3
	ş.+um 26b/10		
	şan‘at işle- : Sanat imal etmek. 68a/3	şatır	(Ar.) : Yazı sırası. s.+laruñ 36b/7
		şavāb	(Ar.) : Doğru düşünce.

	ş+ın 56b/11	sāye	(Far.) : Koruma, sahip çıkma.
şavm	(Ar.) : Oruç		
	ş. 71a/11		s.+mile 13a/2
şavmaa	(Ar.) : Nesara	sāyir	(Ar.) : Diğer, başka, gayri.
	rahiplerinin halktan inkıta ve inzivası için tesis edilmiş olan hücre, tekke.		s. 5a/3, 29a/1, 30b/2, 32b/4, 42a/2, 56b/8, 57b/2, 60a/6
	ş.+da 43a/3	şayru	: Hasta.
şavt	(Ar.) : Ses çıkarmak.		ş. 63a/7, 71b/3
	ş. it- 69a/5	sāz	(Far.) : Çalgı.
şavul-	: Çekil!		s. 15a/2
	ş. 62b/2	sāz-kār	(Far.) : Uygun.
saʿy	(Ar.) : Gayret, emek.		s.(s.-i ʿiṣ) 10a/5
	s. 28a/4	sebaḡ	(Ar.) : Ders.
	s.(s.-i belīg) 2b/10, 11b/4		s. 3b/10, 24b/10, 25a/4-6-7
	s. it- 20b/10, 28a/5	sebbābe	(Ar.) : Şehadet parmağı.
	s.+üñ 26a/1		s. 7a/10-11
	s.+i 25b/1	sebeb	(Ar.) : 1. Vasıta.
şayd	(Ar.) : Avlama, avlanma.		s.(s.-i vaḥyile) 33a/4
	ş. 17b/11		s. 2a/11, 37a/7
	ş.(ş. u şikār) 21b/11		s.+leri 33b/6

	s.+iyle 41b/1	sefāhat	(Ar.) : Zevk ve eğlenceye -aşırı derecede- düşkünlük.
	s.+dür 46a/7		
	2. Sebep.		
	s. 48b/3		s.+a 51a/1
	s.+ile 33b/2	sefer	(Ar.) : Yolculuk.
sebeblü	(Ar.+T.) : Eli yararlı, başkalarına yararı dokunan, hayırlı.		s.+e 22a/2, 62b/6
	s. 21a/4	segirt-	: Koşmak, koşturmak.
			s.-meye 62b/2
sebük	(Far.) : Ağırlığı, ağırbaşlılığı olmayan.	sekirden	: Kabaet, pöç.
	s.25a/10		s.+ile 69a/9
		sehl	(Ar.) : Kolay.
			s. 45a/2
secde	(Ar.) : Secde.	seḥun-şinās	(Far.) : Konuşmayı bilen, söz söyleyebilen.
	s. 69b/2		s. 58a/8
	s. it- 69b/2, 69b/3, 72a/4		
	s. itdür- 45b/7	sekizinci	: Sekiz'in sıra sayısı.
	s.+ye 43a/10, 43b/2,		s. 7a/4, 8a/6
	69a/11	sekrān	(Ar.) : Sarhoş.
	s.+de 69b/4, 70b/9		s. 58a/10
	s.+den 69b/5	selām	(Ar.) : Selam, esenleme.
	s.+si 69a/3-8		s. 49a/1-6-8-9-10-11,
	sehiv secde it- : Yanılma		49b/1-2-3-4-7-9, 50a/1-2-
	secdesi yapmak. s. 72a/4		3-4-5-6-7-8, 50b/1-3-4,

	52b/8, 62a/11, 69b/11, 70a/1, 71b/2 s.(s.-ı mevür) 2a/5 s.+ı 49a/2-4		s. 48b/4
selāmet	(Ar.) : Eminlik. s. 13a/1	semere	(Ar.) : Meyva, verim, netice. ş.(ş.-i sa'ādetimūñ) 4b/2
selāmetlik	(Ar.+T.) : Salimlik. s.+ile 18a/8	semrit-	:Tavlandırmak, şişmanlatmak. s.-ür 75a/5
selāṭīn	(Ar.) : Sultanlar. s.(duḥūl-ı s.) 22a/6 s.(mülāzım-ı s.) 21a/6 s.+e 56b/4 s.+dür 36b/8	senā	(Ar.) : Övme, övüş. ş.(ş.-yı bī-'ad) 1b/3 ş. eyle- 61a/11
selīṭa	(Ar.) : Ağzı bozuk, küfürbaz (kadın). s. 8a/4	şerçe barmaḳ	: Baş parmağın en küçüğü. ş+ı 63b/1
semā'ī	(Ar.) : Hiçbir kaideye bağlı kalmadan, işitilerek öğrenilen. s. 41b/1 s.+dür 41a/11	serd	(Far.) : Soğuk. s.+ile 4a/5
semā'suz	(Ar.+T.) : Duymadan, işitmeden.	ser-firāz	(Far.) : Başını yukarı kaldıran. s. 36a/6
		ser-keş	(Far.) : İnatçı, itaatsiz. s. 17a/5
		ser-māye	(Far.) : Varlık, servet. s.+sin (naḳd-i 'ömr-i s.) 2b/4

server	(Far.) : Baş, reis, ulu. s.+i 20a/9	sevdā	(Ar.) : İstek, heves, arzu. s.+sından 10a/11
serv-i ser-firāz	(Far.) : mec. Baş yüksek selvi, başı çeken selvi, sevgili. s.+a 4a/1	sevgüli	: Kıymetli. krş. sevgülü s.+sidür 19b/1
şe-şenbih	(Far.) : Üçüncü gün, salı. ş. 22a/3	seyrān	(Ar.) : Bakıp seyretme. s.(s.-ı İrem) 3b/2
sev-	: Sevgi göstermek. s.+eler 14b/1	seyrek	: Aralıklı, aralıklı bir biçimde. s. 36b/7
sevāb	(Ar.) : Allah tarafından mükâfatlandırılan hareket, hayırlı hareket, hayır işleme. ş. 14b/4 ş.+ı 30a/3, 68a/9 ş.+ın 72a/11	şıdķ	(Ar.) : İç. Yürek temizliği. ş.+ıla 27a/5
sevindür-	: Sevinmesini sağlamak, memnun etmek. s.-mek 14b/3	şıfat	(Ar.) : Hâl, suret, şekil. ş.+da (sîret-i ş.) 38b/7 ş.+dan 35b/4 ş.(ş.-i't-teyemmüm) 66b/11
sevād-ḥānlık	(Far.+T.) : Yazı okuyabilirlik. s. 37b/10	şığa-	: Sıvamak. ş.+ya 63b/4, 67a/1
		şıḥḥa	(Ar.) : Afiyet, sağlık. krş. şıḥḥat

	ş. 61a/2-7, 61b/5-11		s.+dur 38b/9
şihhat	(Ar.) : krş. şihha	şigar	(Ar.) : Küçüklük, ufaklık.
	ş. 61a/5, 61b/2		ş.+da (hâlet-i ş.) 16b/7
sık	: Aralarında az aralık bırakarak.	sil-	: Bir şeyin ıslaklığını gidererek kuru duruma getirmek.
	s. 36b/6		s.-e 67a/3
şı-	: Bozmak.		s.-meye 67b/11
	ş.-r 53a/1		s.-mek 75a/1
	ş.+yar 53a/11	silin-	: Silmek işine konu olmak.
şinâ'at	(Ar.) : San'atlar, zanaatlar.		s.-üp 63b/6
	ş. 13a/3	silk	(Ar.) : İplik, sıra.
şındur-	: Korkutmak, yıldırım.		s.+ine 5b/2
	ş.-mayalar 15b/2	sīmā	(Far.) : Yüz, çehre, beniz.
şınuk	: Kırık.		s.+sında 9b/11, 54a/1
	ş 62a/4	sipāriş	(Far.) : Bir şeyin yapılmasını ısmarlama.
sırr	(Ar.) : Giz.		s. kıl- 2b/7
	s.+umıla 13a/2	sipihr	(Far.) : Talih.
şiyānet	(Ar.) : Koruma, korunma.		s.(s.-i bī-mihrūn) 38b/1
	ş.+de (hüşn-i ş.) 3b/11	sīr-āb	(Far.) : Suya kanma.
sibāc	(Ar.) : Yırtıcı hayvanlar.		
	s. 67a/10		

	s. it- 3a/9	şofra	(< Ar. süfre) : Maide, sini.
sîret	(Ar.) : Ahlāk, tavır.		
	s. 17b/7, 33a/2		ş.+sına 11a/9
	s.(hüsn-i s.) 33a/9	şoĥbet	(Ar.) : Görüşüp konuşma.
sitāyiş	(Far.) : Övme, övüş.		ş. 12b/1
	s. 2b/7		ş.(ş.-i ittifaķiyye) 12b/3
siyādet	(Ar.) : Beylik, efendilik.		
	s.+üñ (şadef-i s.) 4b/11	şoĥaĥ	: Çarşı, panayır yeri.
siyl	: Sel.		ş. 50b/2
	s. 45b/9		ş.+a 8b/7
siz	: 1. Çokluk ikinci kişi zamiri.		ş.+da 30a/10, 50a/11, 62a/5-9, 62b/1
	s.+e 61b/9	şoĥran-	: Aĥzı içinden anlaşılmaz söz söylemek.
	s.+den 29a/6		ş.-u 62a/9
	s.+üñ 8a/9, 42b/7, 61b/7		
	s.+üñle 41b/8	şol	: Saĥ (taraf) karşıtı.
	s.+üñdür 18a/7		ş 63a/9-10, 65a/8, 65b/6, 67a/4-5-9, 67b/8, 68b/8, 69b/5, 7a/10
	2. Saygı ve incelik belirtisi olarak tek kişi için kullanılan seslenme sözü.	şoñra	: Sonra.
	s. 28a/11		ş. 6b/5-7, 10b/6, 12a/3, 12b/4, 27a/6, 28a/7, 42a/9, 45b/3-9, 56a/3,
	s.+ler 56b/9		

	57b/9, 58b/3, 63b/2, 64a/6, 65b/11, 69a/7, 71a/3-4-5, 72b/6-9-10		s.-dügim 23b/3 s.-mek 50b/8, 52b/9-10, 53a/4 s.-me 58a/6, 76a/10 s.-mesem 58b/3 s.-meyeler 51b/5, 52a/2, 57a/9, 58a/11, 58b/3 s.-meyüp 52b/2
şovuk	: Soğuk. ş.+dan 20b/8		söylemiş ol-: 9a/10 2. Konuşmak. s.-meyeler 68a/2 s.-meyüp 13b/5 s.-mek 51a/4-7, 53b/1-3, 60a/10, 75a/9 s.-mekden 57a/2
şoyun-	: Soyunmak, içinden çıkma.		
	ş-alar 74b/7		
söv-	: Küfretmek. s.-se 55b/11 s.-üp 56a/7 s.-mek 24b/8		
söyken-	: Yaslanmak, dayanmak. s.-ürek 63a/11 s.-mek 63a/3		
söyle-	: 1. Söylemek, demek. s.-rsin 57b/7 s.-r 18b/7 s.-di 57b/4 s.-gil 9b/5 s.-se 53b/5-6 s.-seler 31b/2 s.-ye 18b/8, 56b/6, 59a/5 s.-yeler 50b/9, 52a/2-4	söylen-	: Söylemek işi yapılmak. s.-miş (söz) 57a/1
		söylence	: (Çocuk) yeni söylemeğe başlamak. s. ol- 13a/10
		söyleşdür-	: Konuşturmak. s.-meyeler 28b/9
		söz	: Lakırtı, kelam.

	s. 18b/7, 31b/2, 51b/3, 53b/2, 57a/1, 57b/4, 58a/11 s.+ün 9b/10 s.+de 52a/8 s.+ler 52a/10 s.+leri 43a/9 s.+lerin 31b/5, 34b/3 s.+i 50b/11, 51a/6, 52a/1, 52b/9-10, 56b/10, 58b/2 s.+in 52a/7, 53b/3 s.+ini 57b/8 s.+ine 20a/10, 52a/6 s.+inden 32a/1 s.+idür 12a/1	61b/1, 62a/4, 63b/2, 64b/5, 65b/10, 66b/8, 67a/10, 67b/3-5, 74b/10- 11, 75a/4 ş.+nuñ 60b/4 ş.+yı 20b/3, 60b/4-11, 61a/1, 62a/2, 64b/5-6-7, 67b/3 ş.+nı 60b/7 ş.+ya 64b/8 ş.+da 36b/2 ş.+dan 45a/2, 64b/9 ş.+yla 63b/6
sözlü	: Konuşma biçiminde yapılan. s. 51a/11	şu dile- : Su istemek, su arzu etmek. 20b/1
şu	: Su. ş. 13b/4, 15b/3, 20b/2, 26b/11, 27a/2, 32b/6, 36a/11, 45a/6, 45b/3-4- 10, 60b/1, 61a/2-4-5-9,	şu dökür- : Küçük abdest bozmak. 50a/10 şu dökün- : Yıkanmak. 4b/11, 74b/10 şu vir- : Su göndermek. 7a/5-6 (Ar.) : Soru. s.+i 53b/4
	suâl	

şubh	(Ar.) : 1. Sabah, sabah vakti. ş. 20b/5 2. Sabah namazı. ş.+uñ 71b/8	s.+ı 23a/8 s.+um 56b/6 s.+lar 20b/10
şuç	: Törelere, ahlāk kurallarına aykırı davranış. ş.+umuz 61b/5	sulţānlık (Ar.+T.) : Sultan olma durumu. s.+dur 10b/1
şulb	(Ar.) : Omurga kemiği, bel kemiği. ş. 5b/9	şun- : Uzatmak. s.-ıver- 60b/7 ş.-alar 60b/9 ş.-an 61a/1 ş.-mayalar 60b/8
şulehā	(Ar.) : Sālih, salahiyetli, günah işlemeyen kimseler. ş.(muʿidd-i ş.) 2b/2	sūre (Ar.) : Kur'an'ın ayrıldığı 114 bölümden her biri. s. 29b/9, 69a/2 s.+sin 75a/10
şulh	(Ar.) : Barış, uzlaşma. ş. it- 57a/4	sūre koş- : Sūre eklemek. 68b/10
şulh-āmiz	(Ar.+Far.) : Barıştırmacı, ara bulucu. ş. 57a/8	şūret (Ar.) : Surat, yüz, çehre. ş. 17b/7, 38b/6, 70a/6 ş.(ş.-i insānı) 1b/4 ş.(ş.-i tertīb) 2a/11 ş.(hüsn-i ş.) 70a/10
sulţān	(Ar.) : Padişah, hükümdar.	

	ş.+ine 60b/11	s. 49a/3, 68a/11, 70a/2,
şuvar-	: Sulamak, su vermek.	71a/6, 71b/4, 72b/11
	ş.-mağ 3a/9	s.(s.-i mü'ekkede) 71b/6
süci	: Şarap.	s.(s.-i mü'ekkededir)
	s. 26b/2, 54b/3	71b/6
süfehā	(Ar.) : Sefihler.	s.+i 7a/7, 71b/8-9-10,
	s. 58a/10	72a/1, 72b/7
sühan	(Far.) : Söz, lakırdı.	s.+ine 68b/2
	s.(dürr-i s.) 5a/9	s.+ler 68b/9
süküt	(Ar.) : Susma, söz	s.+leri 71b/9
	söylememe.	s.+dür 49a/1, 59b/7
	s. 58b/4-10	2. Sünnet etmek.
sülale	(Ar.) : Soy sop.	s. it- 6a/8, 6b/6-8, 7a/1
	s.(s.-i şerīfūñ) 5b/4	s. eyle- 6b/7
sülük	(Ar.) : Bir yol tutma.	3. Sünnet ettirmek.
	s. it- 5a/5	s. itdür- 6b/5
sümkür-	: Sümkürmek.	sünnetçe (Ar.+T.) : Sünnete
	s.-üp 64b/8	yaraşır şekilde.
sünnet	(Ar.) : 1. İyi ahlak, iyi	s. 50b/8
	tabiat.	süñük : Kemik.
	s. 6b/9	s.+ile 63b/9
	2. Hz. Peygamberin	sür- : 1. Yürümek, ilerlemek.
	yaptığı iş ve haller.	s.-miş 26a/10

	2. Dokundurmak, değdirmek. s.-e 67a/6		ş.(ş.-1 şecere-i devletümüñ) 4b/1
sür^cat	(Ar.) : Çabukluk, hız. s.+le 62a/5	şah-sār	(Far.) : Dallık, ağaçlık. ş.(ş.-1 şadu-mānī) 4a/9
sürūr	(Ar.) : Sevinç. s. 37a/4	şāh-zāde	(Far.) : Hükümdar oğlu. ş. 18a/6
süst	(Far.) : Tenbel. s. 60b/2	şākird	(Far.) : Talebe. ş. 31a/7
süzül-	: (kuş için) Kanatları gerili olarak, görünür bir hareket yapmamak. s.-mekden 11a/8	şān	(Ar.) : Tabiat, huy. ş.+ın 31a/9
	-Ş-	şatranc	(Ar.) : Satranç oyunu. s.(nerd ü ş.) 50a/6
şād	(Far.) : Sevinmek. ş. ol- 37b/5	şecere	(Ar.) : Bir tek ağaç. ş.(şāh-1 ş.-i devletümüñ) 4a/1
şād-kāmlık	(Far.+T.) : Çok sevinçlilik. ş. 16b/5	şefi^c	(Ar.) : Şefaate eden. ş.+dür 29a/11
şadu-mānī	(Far.) : Sevinç. ş.(şah-sār-1 ş.) 4a/9	şefkat	(Ar.) : Şefkat, acıyarak ve esirgeyerek sevme. ş. 14b/1, 76a/5
şāh	(Far.) : Dal, budak.		ş.+i 32a/10 ş.+inden (mihri ş.) 32a/8

şehir	(Far.) : Şehir, kent. Ş. 50b/2 ş.+üñ 9a/2-6 ş.+e 50b/2 ş.+lerde 73a/1		ş. 34a/1
şek	(Ar.) : Şüphe, zan, tereddüt. ş. 19a/7, 26b/3, 64a/4	şerr	(Ar.) : Fena, fenalık. ş.+den (hıyır u ş.) 33b/9 ş.+ise 75b/10
şeker-istān	(Far.) : Şeker kamışı tarlası. mec. Tuti gibi tatlı sözlü. ş.+ı (tūḫī-i ş.) 4b/4	şerāyiḫ	(Ar.) : Şartlar. ş.+iyle 45a/11
şemc	(Ar.) : Mum. ş.+ini 29b/6	şerbet	(Ar.) : Şerbet. ş. 22a/5
şenācat	(Ar.) : Kötülük, fenalık. ş. 17a/2 ş.+ler 14a/1 ş.+dur (eşna ^c -ı ş.) 53a/6	şerīat	(Ar.) : Allah'ın emri. ş.+e 18b/5, 30b/9
şenbih gün	(Far.+T.) : Cumartesi günü. ş. 21b/10	şerīf	(Ar.) : Şerefli, kutsal, mübarek. ş.+üñ (sülāle-i ş.) 5b/4
şenīr	(Ar.) : Fena, kötü, ayıp, utanılacak.	şerīk	(Ar.) : Ortak, eş. ş. it- 25a/4
		şeyḫ	(Ar.) : İhtiyar. ş. 19b/6-9-10, 20a/2
		şeytān	(Ar.) : Şeytan. ş. 44b/2-4, 59b/5
		şeyle	: Şöyle. ş. 2a/9, 18a/2
		şīr	(Ar.) : Şiir.

	ş. 5a/7, 5b/3, 10a/3, 10b/1-7, 11a/2-8, 11b/1- 10, 12a/-3-7, 12b/4-10, 13a/5, 14a/5, 15b/7, 16a/2-3, 16a/9, 16b/2-5- 10, 17b/5, 22b/5, 25b/5, 27b/3-7, 28a/1, 32a/7, 32a/11, 34a/10, 34b/3-6- 11, 35a/5-10, 35b/6-9, 36a/5-6, 36b/1-3-11, 37a/9, 38a/4-8, 38b/2, 46b/4-6, 47a/2-8, 47b/2- 6, 48a/4-6, 50b/9, 51b/1, 52a/11, 52b/4, 53a/6-9, 58b/1-5-7-10, 59a/6	şirā	(Ar.) : Satın alma. ş.+ya 16b/8 ş.+da 51b/8
		şirīn	(Far.) : Tatlı, cana yakın. ş. 57b/1
		şive-engīz	(Far.) : Naz yaratan, naz koparan. ş. 40b/6
		şol	: sf. Şu, o. ş. 3b/11, 14a/9, 22b/9, 23a/1, 29a/8-11, 38b/6, 57a/9, 58a/6, 58b/2, 69a/8, 76b/2
		şöhret	(Ar.) : Ün. ş. 56a/1
şikāk	(Ar.) : Anlaşmazlık. ş. 11b/7	şuġul	(Ar.) : İşler, uğraşacak, meşgul olacak şeyler. ş.+lerinde 24b/3
şikār	(Far.) : Avlama. ş.(ş. u teferrücin) 17b/8	şu'le	(Ar.) : Alev, ateş alevi. ş.+sinden 29b/6
şikence	(Far.) : İşkence. ş.+sine 18b/2	şüm	(Far.) : Şom, uğursuz. ş. 10a/8
şimāl	(Ar.) : Kuzey. ş.(bād-1 ş.) 3b/3 ş.+ini (büy-1 ş.) 3b/3		

şüre	(Far.) : Çorak, verimsiz toprak. ş. 25b/3		erdiği noktayı, zaman ve uzaklık bakımından abartmalı bir biçimde
şükūfe	(Far.) : Çiçek. ş.+lerin 4b/1		anlatır. t. 11b/4
şükūfehā	(Far.) : Çiçekler. ş.(ş.-yı rengīn) 3b/1	taʿahhüd	(Ar.) : Üzerine alma. t. 18b/6
şükūfte	(Far.) : Açılma, açılmış olma. ş. 4b/2	taʿalluḡ	(Ar.) : İlişgi, ilişkisi olma. t.+ı 13b/9
şürūʿ	(Ar.) : Başlama. ş. it- 68a/10, 68b/2-5, 75b/9	taʿām	(Ar.) : Yemek, aş. t. 15b/2, 32b/2, 50a/10, 57a/6, 60a/5, 60b/1, 75a/4-11 t.+uñ 59b/6 t.+a 15b/2, 59b/4-7-9 t.+dan 32b/5, 59b/8
	-T-		
tā	(Far.) : 1. Kadar, değin. t. 6b/11, 15b/7, 20b/5, 32b/5, 41b/6 2. dek, değin, kadar veya beri gibi edatlarla birlikte kullanılarak, bir fiilin, bir hareketin, bir yerin, bir şeyin başladığı veya sona	tāʿat	(Ar.) : Allah'ın emirlerini yerine getirme, ibadet. t 41b/3, 68a/5 t.+e 68a/7 t.+de 44b/9
		ṭaban	: Ayağın alt yüzü.

	ṭ.+um 23a/10		t.(t.-i himmet) 3a/5
	ṭ.+ın 28b/10		t.+ı 35a/8
ṭabīrat	(Ar.) : Yaradılış, huy, adet, mizaç.		t.+dur 35a/7
	ṭ.+dan 14a/4		Tācu'l-Edeb : Edep tacı.
	ṭ.+um 34a/2	ṭadandur-	: Dadandırmak.
	ṭ.+ı 13b/11		Alıştırmak, menus etmek.
	ṭ.+ımı 25a/3		ṭ.-mayalar
	ṭ.+ların 40b/11	ṭağıl-	: Dağılmak. Toplu
	t.+larına 14a/10		durumda iken ayrılıp
	ṭ+ise 25a/5		birbirinden uzaklaşmak.
ṭabīratcuḡ	: bk. ṭabīrat		ṭ.-dığından 57b/9
	t.+ları 27b/1	ṭağıt-	: Dağıtmak. Pay etmek.
ṭabīb	(Ar.) : Hekim, doktor.		ṭ.-dı 26b/7
	ṭ. 32a/5, 33b/3-4	ṭağmīs	(Ar.) : Batırmak, daldırmak.
	ṭ.(ṭ.-i ḡāzıḡ) 33b/2		t. it- 4b/9
	ṭ.(ṭ.-i bāṭın) 33b/6	ṭaḡammül	(Ar.) : Dayanma, katlanma.
tāc	(Ar.) : Tac.		t. 15b/4, 32a/5
	t.(t.-i devlet-i nā- mütenāhīdūr) 3a/3	ṭahāret	(Ar.) : İslam dinî inanişlarına uygun olarak yapılan temizlik.
	t.(t.-u dīnümüñ) 3a/4		
	t.(t.-i fāḡir) 5a/1		

	ṭ.+süz 30a/3, 45b/7		t. it- 30b/9
	ṭ.+ile 66b/8		t.+inden (taḥrīk-i t.) 4b/6
taḥfif	(Ar.) : Hafife almak.	taḥşīl	(Ar.) : İlim öğrenme.
	t. it- 31b/7		t.(t.-i 'ilimden) 32a/4
tāhir	(Ar.) : Temiz.		t.+e 22b/11
	ṭ. 8a/6, 45b/10		t.+leri 27b/6
taḥiyyāt	(Ar.) : Selamlar, hayır dualar.	taḥt	(Far.) : Hükümdarlık makamı.
	t.(t.-i mā-lā-nihāye) 2a/2		t.+um 23a/7
taḥiyyetü'l-mescid	(Ar.) : Sabah, öğle, ikindi, namazlarından evvel mescide girince henüz namaz vakti girmişse oturmadan sevap niyetiyle kılınan iki rek'at namaz.	tāk	(Ar.) : Bina kemeri, kubbe.
	t. 72b/6		ṭ. 38b/11
taḥrīk	(Ar.) : Kımıldatma, oynatma.	taḥ-	: İliştirmek, geçirmek.
	t.(t.-i taḥrīzinden) 4b/6		ṭ.-mayalar 15a/4
taḥrīz	(Ar.) : Kışkırtma, kışkırtılma.	taḥaddüm	(Ar.) : İlerme geçme, önce davranma.
			t. it- 39b/4-6
		taḥārrüb	(Ar.) : Yaklaşma, yanaşma.
			t. 57b/2
		taḥārrüb kesb it-	
			Yakınlık bulmak, yakınlaşmak. 57b/2

taḳdīm	(Ar.) : Öne geçirme. t. it- 63a/10, 67b/7		ṭ. it- 41a/7-10, 41b/6-10, 42a/2, 67b/3
taḳdīr	(Ar.) : Ezelde Allah'ın olmasını istediği şeyler. t.+e 45b/8	tālīc	(Ar.) : Talih, kısmet, kader. ṭ. eyle- 17b/9
tā ki	(Far.+T.) : Sonunda. krş. tā kim t. 4b/9, 27b/2, 33b/1-9		ṭ. 38a/7, 52b/5 t.+üm 11b/8
tā kim	(Far.+T.) : krş. tā ki. t. 14a/9, 25a/2	tālib	(Ar.) : İsteyen, istekli. ṭ.(ṭ.-i ʿilm) 47b/8 ṭ.(ṭ.-i meṭālib-i ehli'l- yaḳīn) 2b/2 ṭ.(ṭ.-i ʿilm-i dünyāda) 26b/2
taḳşīr	(Ar.) : Kusur. t. it- 3a/1		
taḳşīrlik	(Ar.+T.) : Kusurlu. t. 25a/4	tālibān	(Ar.+Far.) : Talipler, isteyenler. ṭ.(ṭ.-i ʿilm ü edeb) 5a/3
taḳvā	(Ar.) : Allah'tan korkma. t.+sın 47b/9		
ṭal-	: Dalmak, Bir yerin veya şeyin içine girmek. ṭ.-uñ 41b/9	taʿlīm	(Ar.) : Öğrenme, öğretme. t.(ṭ.-i ʿilm) 2b/10, 24a/10 t.(ṭ.-i şıbyān) 68a/4 t. it- 28a/6 t.+e 24b/2
ṭaleb	(Ar.) : İstek, dileme. ṭ.(maḳbūl-i ṭ.) 5a/4 ṭ.(ṭ.-i ʿilim) 41a/10	ṭamaʿ	(Ar.) : Açgözlülük etmek.

	ṭ. it- 7b/6		ṭ.+ından 7b/4, 14b/4,
ṭamām	(Ar.) : 1. Bitme, son.		24a/6, 46a/6-8
	ṭ. 21b/8		2. Yer.
	ṭ. ol- 53b/2		ṭ.+a 28b/8
	2. Tam.	ṭarīk	(Ar.) : 1. Yol.
	ṭ. 26b/8		ṭ.(ṭ-i müstākīm) 5a/5
ṭanaz	: Alay itmek.		ṭ.+uñ 62a/8
	ṭ. it- 52a/9		2. Usül.
ṭaniş-	: Danışma, müşavere		ṭ.+inde 36b/4
	etme.	ṭaşaddur	(Ar.) : En başa oturma.
	ṭ. it- 9a/1-2-4-9		t. 32b/9
ṭaʿnlu	(Ar.+T.) : Sövmeli,	ṭaşdīk	(Ar.) : Onaylama,
	yermeli (söz).		doğrulama.
	ṭ. 52a/10		ṭ. it- 31b/2
ṭapu	: Saygı göstermek.	ṭaşnīf	(Ar.) : Eser ve kitap
	ṭ. kı1- 13b/4		haline getirme.
ṭarāb	(Ar.) : Şenlik.		ṭ. eyle- 27a/11
	ṭ.(lehv-i ṭ.) 12a/9	ṭaş	: Kimyasal özelliği
ṭurigel-	: Doğrulmak, ayağa		değişiklik gösteren katı
	kalkmak.		cisim.
	ṭ.-di 23b/10		ṭ. 27a/2, 67a/6
ṭaraf	(Ar.) : 1. Yan, yön.		ṭ.+ıla 63b/7
			ṭ.+uñ 27a/1

	ṭ.+ı 27a/1	ṭavıṣ	: Rast gelme, karşılaşma.
	ṭ.+da 27a/3		ṭ. ol- 9a/8
	ṭ.+ıyla 63b/5	ṭayan-	: Yaslanmak.
ṭaşra	: Dışarı.		ṭ.-mağ 63a/4
	ṭ. 5a/5, 9a/3-6, 17a/10-11, 17b/1, 18b/1, 24a/1	ṭā>yife	(Ar.) : 1. Güruh, fırka. ṭ. 42b/8, 76a/10
	ṭ.+da 50a/3		ṭ.+ye 76a/10, 76b/1
ṭaṭhīr	(Ar.) : Temizleme, pablama.		2. Kavim, kabile. ṭ.+ye 51b/7
	t. it- 7a/1	ṭaylasan	: Başa ve boyuna örtülen şal vesâire.
ṭatlu	: Tatlı. Şeker tadında olan.		ṭ. 38b/11
	ṭ. 52a/4	ṭayyib	(Ar.) : İyi, güzel, hoş. ṭ.(kelām-ı ṭ.) 13a/10
ṭatlu dil	: Gönül alıcı söz. ṭ.+ile 52a/4		ṭayyibü'l-a^crāk : Temiz soy, temiz kök. 7b/4
ṭavāf	(Ar.) : Etrafını dolaşma. ṭ.+ın 16b/5	ṭayyībe	(Ar.) : bk. ṭayyib ṭ. 9b/8
	ṭ. it- 19b/6-9-11, 30a/9		
ṭavar	: Davar. Dört ayaklı çiftlik hayvanı. ṭ.+uñ 55a/9	ṭazarru^c	(Ar.) : Yalvarma. t. 43a/7
	ṭ.+ı 55a/8	ṭa^czīm	(Ar.) : Saygı gösterme, ululama.
	ṭ+ına 55a/8		

	t.+e 56b/4	teçhîl	(Ar.) : Birinin cahilliğini, bilgisizliğini meydana koyma.
taẓyīf	(Ar.) : Kaybına sebep olma.		t. it- 31b/7
	t.(t.-i cömürdür) 12a/10	tecribe	(Ar.) : Tecrübe, deneme.
teberrük	(Ar.) : Mübarek sayma.		t. it- 43a/1, 43b/4
	t. 37b/4	tecvîd	(Ar.) : Kur'an-ı Kerim'i usulüne bağlı kalarak okuma ilmi.
tebevül	(Ar.) : İşeme.		t. 70a/9
	t. 63a/9	tecvîz	(Ar.) : Reva görme.
	t.+e 62b/7		t. it- 40a/4
tebs	: Yatıştırmak, teskin etmek.	tedārük	(Ar.) : Tedarik, hazırlama.
	t. it- 31b/5		t.+in 9a/5
tecāvüz	(Ar.) : Ötesine geçme, sınırını aşma.	tedīb	(Ar.) : Terbiye etme.
	t. it- 18b/6		t. 24a/7
tecdîd	(Ar.) : Yenileme, yenilenme.	tedrîc	(Ar.) : Azar azar hareket.
	t. 4b/7		t.+ile 74b/5
tecerrüd	(Ar.) : Her şeyden vazgeçip Allah'a yönelme.	teʿessüf	(Ar.) : Eseflenme.
	t.+ü (câlem-i t.) 10a/8		t. it- 34b/10, 58b/3

tefāḥḥur	(Ar.) : Övünme, kurulma. t. 62b/8	tehdīd	(Ar.) : Birinin gözünü korkutma. t. 15a/11, 22b/10, 24a/6
tefāsīr	(Ar.) : Kur'an'ı izah eden kitaplar. t. 30b/4	teḥjīr	(Ar.) : Geciktirme. t. it- 21b/8
teferrüc	(Ar.) : Gezinti. t.+in (şikār u t.) 17b/8	tekbīr	(Ar.) : “Allahu ekber” demek. t. it- 73a/7
tefeşşüh	(Ar.) : Açılmak. t. it- 21a/10	tekebbürülen-	(Ar.+T.) : Kibirliklik göstermek. t.-mek 48a/6
tefsīr	(Ar.) : Kur'an-ı Kerim'i mana bakımından izahı. t. 48b/7 t. it- 48b/4	tekīd	(Ar.) : Üsteleme. t. 22b/10
tefvīz	(Ar.) : 1. Emanet etmek. t.+inden 4b/6 2. Sipariş etme. t. kı1- 2b/6	teklīf mālā-yuṭāḳ	(Ar.) : Ağır ve yapılmayacak teklif yapma. t. it- 25a/6
teḡavvut	(Ar.) : Büyük abdest bozma. t. it- 63b/4	teḡzīb	(Ar.) : Yalanlama. t. it- 57b/6
teḡayyüz	(Ar.) : Kızma, hiddetlenme.	telef-kār	(Ar.+Far.) : İşi boş yere harcama yapan. t. 8a/6

telemmüz	(Ar.) : Öğrencilik yapma. t. it- 12a/2	teneffür	(Ar.) : İğrenme, tiksinme. t. 27b/3
te'lîf olun-	(Ar.+T.) : Kitap, eser yazmak. t.-up 2a/10	tenğri	: Tanrı. t. 54a/8-11, 54b/8-11, 76a/1 t.+çün 55b/3 t.+nüñ 44a/9 t.+ye 21a/11 t.+den 54b/9
temāşā	(Far.) : Bakıp seyretme. t.+sın 17b/11	tenğrilen-	: Tanrılık taslamak. t.-ür misin 44a/8
temelluḳ	(Ar.) : Yaltaklanma. t. it- 75b/4	terāvīḥ	(Ar.) : Teravih namazı. t. 71b/10
temettuḥ	(Ar.) : Kâr etme, kazanma. t. bul- 47b/4	terbiyet	(Ar.) : Besleyip büyütme. t. 13b/9, 23a/3, 28a/3
temür	: Demir. t. 57b/5	tereffuḥ	(Ar.) : Yükselme. t. it- 46b/6
temyîz	(Ar.) : Ayırma. t. it- 33b/10	terk	(Ar.) : Bırakma, vazgeçme. t. it- 12b/9, 25a/2, 34a/3, 71b/7, 72b/1-2-3, 76a/7
tenaḥnuḥ	(Ar.) : Öksürme. t. it- 63b/3		
tenāvül	(Ar.) : Alıp yeme. t. ol- 38b/9		
tene	(Far.) : Vücut, beden. t.(t.-i tenümüñ) 4a/10		

terkib	(Ar.) : Birkaç şeyden meydana getirilmiş şey. t. 2a/10 t.+ler 7a/7	2. Hakikat olduğunu söyleme. t. 49b/6 3. Dayanamayıp pes etme. t. ol- 20b/2
terle-	: Terlemek. t.-mişle 62a/3	
tertīb	(Ar.) : 1. Dizme, sıralama. t.(t-i menākīb) 33a/10 t.(şüret-i t.) 2a/11 t.+incedür 7a/8 2. Sıra, dizi. t. 30b/5 3. Düzen. t. 33a/9 t.(t-i edeb) 2b/11	teşehhüd (Ar.) : Namazda oturarak “ettehiyyâtü” duasını okuma. t. 69b/6 t.+e 70b/9 t.+de 69b/9
tesellī	(Ar.) : Avutma, avundurma. t.(t-i hātır) 18b/6	teşhīş (Ar.) : 1. Tanıma. t.(t-i ṭabāyi‘) 52b/10 t. it- 25a/3 2. Seçmek, ayırmak. t. it- 34a/5
teslīm	(Ar.) : 1. Bir şeyi yeni sahibine verme. t. 2b/6, 21a/11 t.(t.-i tevfiżinden) 4b/6	teşhīz (Ar.) : Uyandırma. t. it- 4b/8 teşvīş (Ar.) : Karıştırma, karmakarışık etme. t. 50a/7

teṭavvu^c	(Ar.) : Farz olmayan ibadette bulunma. t. 60a/3, 68b/1, 71a/6, 72a/8-10 t.+da 68b/10	tezek	: Yakıt olarak kullanılan kurutulmuş sığır tersi. t.+ile 67b/2
tevaḳḳu^c	(Ar.) : İsteme, umma. t. it- 76b/6 t. kı1- 76b/7 t.+ı 13a/3	tezvīc	(Ar.) : Evlendirme. t. 15a/8 t. it- 7b/6
tevaḳḳuf	(Ar.) : Bekleme, durma. t. it- 31a/6, 60b/2	ticāret	(Ar.) : Ticaret, alım satım. t. 22a/2
tevāzu^c	(Ar.) : Alçakgönüllülük gösterme. t. 31a/10 t.+a 56a/11	tilāvet	(Ar.) : Okuma. t.+idür 68a/6
tevekkül	(Ar.) : İşi Allah'a bırakıp kadere razı olma. t. kı1- 21a/11	tīz	(Far.) : Çabuk. t. 18a/5-9 t. it- 40b/11
teyemmüm	(Ar.) : Suyun bulunmadığı yerlerde arz cinsinden maddelerle namaz veya gusül abdesti almak.	toğ-	: Doğmak, dünyaya gelmek. ṭ.-aṭur- 71a/1 ṭ.-ıcaḳ 6a/6
		toğra-	: Doğramak. ṭ.-sa 59b/10 ṭ.-yalar 59a/10

toğrıl-	: Doğrulmak, toparlanmak, dik bir duruma gelmek. t. -a 69b/5	tolanmac	: Dolanarak giden, dönerek uzanan yolun kıvrımı. t. +ı 8a/11
toğru	: Düz, dik. t. tur- 69a/7	toldur-	: Dolu duruma getirmek. t. -alar 60b/2
toğım	(Far.) : Tohum. t. 55a/8 t. +ın 25b/4	ton	: Elbise, kıyafet. t. 38b/11 ton kesdür- : Elbise biçtirmek. 22a/1
toğın-	: 1. (insan için) içine işlemek, duygulandırmak, etkilemek, batmak. t. -ur 52a/10 t. -acak (kelam) 18b/9 2. Değmek, temas etmek. t. (t. -u t. -u yürümiye) 62b/9	tuđyān	(Ar.) : Taşma, taşkınlık; azgınlık. t. (dalālet ü t.) 43b/10
toğsan	: Doksan sayısı. t. 8b/11	tuhfe	(Ar.) : Hediye, armağan. t. +ler 58a/4
toğuz	: Dokuz rakamı. t. 8b/11	tül-i emel	(Ar.) : Hırs, tamah, tükenmez arzu. t. +ümdür 3a/5
		tulū^c	(Ar.) : Doğma, görünme. t. it- 11b/8
		tuman	: Don. t. 18a/1

tur-	: Ayağa kalkmak, (namaza) kıyam etmek, erişmek, doğrulmak, ayakta beklemek. krş. dur- t.-miş 28b/5 t.-mişler 43a/3 t. 43b/5 t.-a 63b/3, 69a/4-8, 70b/1-2-6-7, 74b/11 t.-alar 70a/3-4-5 t.-up 31a/11, 32b/6, 64b/3 t.-ıcağ 68a/10, 69b/5, 70a/3 t.-ana 44b/3, 50a/11 göre tur- : Görmek. 76a/1 tırıgel- : Kıyam etmek, ayağa kalmak. 23b/10	tut- : Yapmak, amel etmek. t.-dum 34a/8 t.-up 8b/11 tutuş- : Yanmak. t.-miş 56a/8 tuzlu : Tuzlu olan. t. 75a/4 tükür- : Tükürmek. t.-meye 64b/8 t.-meyeler 68a/3 türüş yüzlü (Far.+T.) : Asık suratlı. t. 76b/10 -U- u (Far.) : Ve. u. 3b/4, 5a/3-10, 16a/9, 17b/8, 21b/11, 33b/9, 35a/4, 35b/6, 38a/1, 41a/2, 43b/9, 48b/11 uc : 1. Kenar. u.+inuñ 67a/4 u.+ına 67a/9 u.+ından 21a/5
tūṭī	(Far.) : Dudu, papağan. t.(t.-i şekeristānı) 4b/4 tūṭiyān : Dudular, papağanlar. 3b/9	

	2. Sınır, hudut. u.+ında 50b/2		u. 1b/10, 21b/4, 24b/1, 39a/6, 53a/5-11, 71a/2, 72a/9, 75a/11
ucb	(Ar.) : Kendini beğenmişlik. u. 48a/6 u. it- 48a/6		u.(u.-ı ʿālī) 2b/1 u.+nuñ 39a/1 u.+ya 42b/3, 55a/10
ugra-	: 1. [kötü duruma] konu olmak. u.-r 18b/2 2. Rast gelmek. u.-salar 50b/4 u.-rsa 50b/3 u.-duğı 50a/11	ulu	: 1. Büyük. u. 7b/8, 19b/2, 20a/2, 45a/7 u.+sı 45a/9 u.+ya 62b/1 u.+lar 53a/4-11, 60a/8, 63a/3 u.+ları 53a/2 u.+lara 76a/3 2. Saygıdeğer. u. 10a/1
ugrı	: Hırsız. u. 42b/1		
ugrulığ	: Hırsızlık. u.+ı 8a/6		
uqbā	(Ar.) : Ahiret. u.+da 35b/5	ululığ	: Azamet. u. 35b/8, 38b/11, 63a/1 u.+a 56b/2 u.+ñuz 56b/8
uqde	(Ar.) : Zor. u. 33a/11		
ulemā	(Ar.) : Âlimler, bilginler.	ulūm	(Ar.) : İlimler, bilgiler. u.(u.-ı dīniyyede) 70a/8

	u.+uñ (ehl-i ʿu.) 55a/10		u.-mazısa 76a/7
	u.+ı 46b/1	uşül	(Ar.) : Bir ilmin veya
um-	: Ummak.		teknîğin asıl mevzuundan
	u.-duğum 11b/6		önce öğrenilmesi gereken
umur	(Ar.) : İşler, hususlar.		esas, başlangıç bilgi.
	u.+ından 18b/5		u.(u.-ı kifâyeti) 16a/8
ʿunf	(Ar.) : Şiddet, sertlik, kabalık.	uş	: Şimdi.
	ʿu. 52a/3		u. 23a/10, 45b/4
ur-	: 1. Olduğundan başka biçimde görünmek.	uşacuğ	: Küçük çocuk.
	u.-dum 10a/2		u.+larına 28b/8
	u.-dı 8b/7	utan-	: Utanmak.
	2. Vurmak.		u. 43b/11
	u.-asın 23b/4	uy-	: Bir inanca, bir anlayışa, bir duruma veya egemen bir güce uygun davranışta bulunmak.
	u.-ı u.-ı 24a/1		u.-dum 68b/6, 72b/9, 73a/7
	u.-maya 64b/6		u.-sa 68b/4
	3. Sirtına, omzuna yerleştirmek.		u.-alar 62b/7
	u.-alar 48a/11		u.-ıcağ 72b/8
	4. Hızla çarpmak.	uyan	: Dizgin, gem, yular.
	u.-a 67a/2-3		u. 48a/11
	5. Bir durumu ortaya çıkarmak.		

uyan-	: 1. Uyku durumundan çıkmak. u.-madı 20b/6 2. Gerçekleri anlar, kavrar duruma gelmek. u.-maz 25a/9		u.-mağdan 50b/11 2. Çevresindeki olayları fark etmemek, görmemek. u.-yan 25a/9
uyğu	: 1. Dalgınlık. u.+sı 24b/11 2. Uyku. krş. uyku u.+suz 47a/7		uyuvir- : Bir kimseyi taklit etmek, ona uygun davranışta bulunmak. 53b/9
uyku	: krş. uyğu u.+sın 19b/11	uzlet	(Ar.) : Yalnızlık köşesine çekilme. u.+de (ferāgat-i u.) 13a/1
uyluğ	: Kalçadan dize kadar olan bacak bölümü. u.+ları 70b/9	uzun	: “Kısa”nın karşıtı. u. 36b/6, 55b/1, 76b/11
uyu-	: 1. Uyumak. u.-r 44b/5 u.-miş 20b/3 u.-yan 44b/7-9, 45a/1 u.-yana 45a/2 u.-yandan 44b/10 u.-mağ 60a/10, 68a/3, 75a/8	uzv	(Ar.) : Organ. u.+ını 64b/5, 65a/1
		ü	-Ü- (Far.) : bk. u ü. 5a/4-10, 11b/4, 18a/5, 26b/8-9, 32a/10, 35b/5-6, 38a/1-11, 39a/11, 42a/5- 8, 43a/5-7, 43b/10, 46a/8,

	46b/1, 50a/6, 56b/1, 59b/1		ü.+(y)a 18a/4 ü.+dan 17b/9
ücret	(Ar.) : Ücret karşılığı verilen para veya mal. ü. 24a/11, 24b/5, 68a/4	ümīd	(Far.) : Umut, umma. ü.+dür 5a/6
üç	: Üç sayısı. ü. 6a/6, 7b/1, 17a/1-5, 19a/7, 24b/6-10, 46a/4-6, 56a/4, 57b/10, 59b/8, 64b/2, 68b/11, 69a/1, 69b/4-7, 70b/11, 75b/7, 76a/10, 76b/1	ümīd-vār	(Far.) : Uman, ümitli. ü.-am 4a/10
üçüncü	: Sırada ikinciden sonra gelen. ü. 6a/8, 7a/2, 8a/3, 15a/9, 17a/4, 19a/8, 22b/2, 36b/1, 46a/5, 51a/7, 51b/9, 71a/1, 75b/4-7, 76a/11	ümmet	(Ar.) : Bir peygambere inanıp bağlanan cemaat, taīfe. ü.+ine 6b/10 ü.+lerine 6b/11
üdebā	(Ar.) : Edibler, yazarlar. ü. 1b/10	ümmī	(Ar.) : Anasından nasıl doğmuş ise öyle kalıp okuma yazma öğrenmemiş (kimse). ü. 73a/5
ümerā	(Ar.) : Emirler, beğler. ü. 21a/6 ü.+(y)ı 61a/6	ümmü'l-ḥabāyis	(Ar.) : Kötülüklerin anası (şarap, içki). ü. 44a/5
		ünsiyyet	(Osm. T.) : Ahbablık, arkadaşlık. ü.+i 11a/5

üst	: “Alt” in zıttı. ü.+ine 30a/9, 30b/4-5, 63b/2, 65b/10, 69b/3-6 ü.+inde 68b/8, 69b/10 ü.+inden 27a/1	3-5, 32b/6, 42b/6-7, 63a/2, 70b/9 ü.+yse 54a/7	üzre	: Üzere. ü. 1b/5, 5a/5, 7a/7
üstād	(Far.) : Öğretmen. krş. üstāz ü. 29a/1, 30b/11, 31a/9, 31b/2, 32a/3-9, 32b/9-10, 53a/11 ü.+uñ 62b/3 ü.+a 13b/9 ü.+ınuñ 30b/7, 31b/10 ü.+ına 31a/7, 31b/5-11 ü.+ından 31b/6		vācib	(Ar.) : Yapılması şeran lüzumlu olan, farz derecesine yakın bulunan. v. 6a/7, 7b/1, 18b/3, 55b/4 v.+dür 6b/5, 11a/1, 13b/9, 28a/3, 50b/7, 59b/1
üstāz	(Far.) : krş. üstād ü. 24a/7		va^cde	(Ar.) : (eski) söz verme. v.+de 51a/7
üzeri	: Sorumluluk. ü.+müze 71b/8-11 ü.+ñüze 8a/9		vāfi	(Ar.) : Yeter, tam. v. 1b/10
üzerine	: Üstüne, göre. ü. 1b/5, 13a/10, 13b/11, 14a/3, 19a/8-9, 30b/1-2-		vaḥīd	(Ar.) : Tek, bir. v.(ferīd-i v.) 11a/6
			vaḥṣī	(Ar.) : Yabani. v. 24b/8

vahy	(Ar.) : Bir fikrin veya bir emrin Allah tarafından bir peygambere bildirilmesi. v.+ile (sebeb-i v.) 33a/4	v.-ur 27b/6 v.-dum 58a/1 v.-duñ v.-dı 8b/6, 26b/6-7, 43b/2, 44b/2, 57b/10, 64a/5
vakt	(Ar.) : 1. Mevsim. v.(v.-i ağaç) 17b/3 2. Vakit, zaman. v. 30b/10, 31b/4, 34b/10, 45a/4, 45b/9, 50a/4, 63b/11, 67b/5-8, 68a/11, 68b/6, 70a/1 v.+üñ 67b/3 v.+de 31b/1 v.+i 20b/6, 67b/5 v.+in 32b/11	v.-sın 17b/10 v.-sam 23b/3 v.-a 20a/5 v.-am 26b/5 v.-ayım 26b/10 v.-alum 43b/3 v.-alar 45a/6, 74b/6 v.-ursa 18a/6 v.-up 20a/3-9, 23a/11, 23b/3, 28a/10, 28b/5, 43a/11, 48b/3 v.-ınca 41b/6, 67a/7-9 v.-ıcağ 69a/11 v.-mamış 56a/8 v.-mağa 15a/1
vālā	(Far.) : Yüksek, yüce. v.(v.-yı ğilmile) 3a/6	
vālideyn	(Ar.) : Ana ile baba. v.+i 31b/2	
var-	: Varmak, ulaşmak. v. 20a/7, 24a/5, 45a/8, 55a/5	hoş varduñ : Hoş geldin! 58a/5
	var	: “Yok”un karşıtı.

	v. 3b/7, 23b/2, 36a/8-9, 44b/5, 48b/9 v.-dur 26a/1 v.-dır 55b/7 v.-ıdı 7b/10, 33a/7, 57a/11 v.-miş 45a/9 v.-ımış 17b/8, 43a/3, 43b/5, 45a/5, 56a/4, 61a/4 v.-ısa 26b/7, 60b/5, 67a/1		v.+in 8b/11 : Vaz geçmek, feragat etmek. v.-üp 64a/5 (Ar.) : 1. Bir kimsenin yapmak zorunda bulunduğu iş. v.-mdür 26a/7 v.-si 21a/7 (Ar.) : Ve, ile. v. 1b/3-4-5-6-7-8-9-10- 11, 2a/1-2-3-4-5-6-8-9- 10, 2b/1-2-4-5-6-7-8-9- 10-11, 3a/1-2-3-4-5-6, 3b/1-2-3-4-5-8-9-10-11, 4a/2-3-6-8-10, 4b/2-3-6- 8-9-11, 5a/1-2-3-4-6-9- 10, 5b/1-5-7-10, 6a/5-8- 9-11, 6b/1-2-9-10-11, 7a/10, 7b/1-5-6-7-8, 8a/- 3-4-5-6-8-11, 8b/1-8-9, 9a/5, 9b/4-5-9-11, 10a/4- 5-9-11, 10b/1-4-8-9-10, 11a/4-5-10, 11b/4-5-6-7-
var̄ta	(Ar.) : İçinden çıkılması güç iş. v.+lardan 26b/6		
vāşıl	(Ar.) : Erişmek, kavuşmak. v. ol- 2a/6, 20b/7		
vāşıta	(Ar.) : Aracı, arada bulunan. v.+sıyla 5b/2		
vaşiyet	(Ar.) : Vasiyet. v. it- 8b/9, 9b/1 v.+i 9a/4		

8-9, 12a/1-2-5-6-8-9-10-
 11, 12b/1-2-10, 13a/-1-2-
 3-4-11, 13b/1-2-4-5-6-7-
 8-11, 14a/1-7-8-10-11,
 14b/1-2-3-7-11, 15a/1-2-
 3-4-7-10, 15b/1-4-5-6,
 16a/7-8-9-10-11, 16b/1-
 5-7-8-9-10, 17a/1-6-7-9-
 10, 17b/1-4-7-10, 18a/1-
 4-5, 18b/6-7-8, 19a/3-5-
 6-11, 19b/1, 20a/5,
 21a/2-3-4-5-6-9-11,
 21b/1-2-3-5, 22a/1-2-3-4-
 5-6-7-8-9-10, 22b/1-3-4-
 9-10-11, 23a/4-7-8,
 23b/2-10-11, 24a/7-8-9-
 10, 24b/2-4-7-8-11,
 25a/1-3-5-6-7-8-9-10-11,
 25b/4-7-10, 26a/1-7,
 26b/2-3-4, 27a/2-4-10,
 27b/-2-6-10-11, 28a/2-3,
 28b/6-8-9-10, 29a/1-5-7-
 8-9, 29a/1-3-4-10-11,
 29b/2-3-6-10-11, 30a/2-
 3-6-7-8-9-10-11, 30b/1-
 2-4-5-7-10-11, 31a/3-5-
 8-11, 31b/1-2-3-4-5-6-7-
 10, 32a/3-4-5-6-8-10,
 32b/2-3-4-6-7-9-11, 33a/-
 2-6-9-10-11, 33b/1-3-4-
 5-6-7-8-9-10, 34a/2-3-7-
 8-9, 34b/1-2-5-8, 35a/7-
 9-11, 35b/2-3-4-7-11,
 36a/1-2-3-8, 36b/4-6-7-8-
 9, 37a/3-4-6-7, 37b/2-3-
 4-5-8-9-10-11, 38a/1-2-
 4-7-10-11, 38b/1-7-9-11,
 39a/1-2-6-7-10-11,
 39b/1-5-6-10-11, 40a/1-
 4-9, 40b/1-6-7-9-10-11,
 41a/8-10-11, 41b/1-2-3-
 4-5-6, 42a/3-5-6-8-9-11,
 42b/1-2-3-5, 43a/5-6-8,
 43b/7, 44a/3, 44b/5-9-10,
 45a/1-11, 45b/11, 46a/3-
 4-7-8-9, 46b/9-10, 47a/1-
 5-6-7-11, 47b/3-5-10,
 48a/1-2-5-8, 48b/1-3-4-7,

49a/1-2-3-5-8-9-10-11,		3-6-9, 66a/5-6-10, 66b/3-
49b/1-2-3-4-6-8-9-11,		4-5-9-10-11, 67a/1-3-7-
50a/1-2-5-6-7-8-9-10-11,		10, 67b/1-2-6-7-8-10-11,
50b/4-7-8, 51a/4-5-10-		68a/1-2-3-4-6-7-8-9-10-
11, 51b/3-4-6-8, 52a/1-3-		11, 68b/4-5-8-9-10,
5-6-7-8-9-11, 52b/2-7-9-		69a/3-4-5-6-7-8-9-11,
10, 53a/1-4-5-9-11,		69b/1-4-5-6-7-9-10-11,
53b/5, 54a/10, 54b/4-5-		70a/1-2-3-4-5-6-7-8-10-
10-11, 55a/1-3-5-8,		11, 70b/1-2-3-4-5-7-8-9-
55b/2-3-4-6-10-11,		10-11, 71a/2-3-4-5-6-7-
56a/1-9-10-11, 56b/2-5-		9-10, 71b/1-3-4-5-8-9-10,
7-9-10, 57a/2-3-4-5-6-9,		72a/1-3-4-5-8-9-10-11,
57b/1-5-6-9, 58a/3-4-5-8-		72b/1-2-4-7-8-9-10,
9-10-11, 58b/2-4-9-10,		73a/5-6-7-8, 74b/3-4-6-8-
59a/2, 59b/1-3-5-6-7-8-9-		9-10, 75a/1-2-3-4-5-6-7-
10-11, 60a/1-3-4-5-7-8-		8-9-11, 75b/1-7-11,
10, 60b/1-7-8-9-10-11,		76a/3-4-5-8, 76b/2-3-10-
61a/1-2-5-6-8-11, 61b/3,		11
62a/1-2-3-4-6-7-9-10,	vebāl	(Ar.) : Günah.
62b/1-2-3-4-5-6-7-9-11,		v.+dür 48a/3
63a/1-3-4-6-7-8-9-11,	vech	(Ar.) : Sebep, vesile.
63b/2-4-8-9-10-11,		v. 36b/5
64a/1-3-6-8, 64b/3-4-5-6-	vefā	(Ar.) : Sözünde durma.
7-8-9-11, 65a/5-8, 65b/1-		v. 11b/5, 75b/7, 76b/1-4

vefā-dār	(Ar.+Far.) : Vefalı, sözünde, sevgisinde duran. v.(yār-ı v.) 11a/4	50b/2, 53a/3, 53b/2-3-5- 10, 54a/4, 54b/3-11, 55a/10-11, 55b/1-3-10, 56b/1-5-6-7-8, 60a/6, 63a/5, 63b/5, 67a/11, 67b/10-11, 68a/1-11, 69b/7, 73a/3, 76b/6
ve-illā	(Ar.) : Yoksa, olmazsa. v. 24b/3, 76a/7	
veled	(Ar.) : Çocuk, oğul. v.(v.-i cān-peyvendüm) 2b/8	veyāḥud (Ar.+Far.) : Veya. v. 14a/7, 15b/2, 28b/7, 31a/2, 53b/7, 54a/5-6, 54b/3, 55a/4-7, 57a/10, 60a/2, 60b/4-6, 62b/4, 69a/2, 73a/3
velīkin	(Far.) : Velakin, amma, fakat. v. 38b/4	
verd	(Ar.) : Gül. v.+ini (cemāl-i kemāl-i v.) 4a/5	vezīr (Ar.) : Hükümdar yardımcıları. v.+ler 18a/5
vesīle	(Ar.) : Yol, vasıta. v.(V.-i men Ṭaleb) 2a/10 v.+dür 37a/7 v.+siyle 33a/4	vifāk (Ar.) : Barış. v. 11b/6
veyā	(Ar.+Far.) : Ya da, veya, veyahud. v. 14a/9, 18b/2, 25a/8, 28b/11, 33a/1-4, 43a/7,	vir- : 1. Herhangi bir duruma yol açmak 2. (üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi) Birisine eriştirmek, iletmek 3.

Birine bir şey bağışlamak	yürüvir- : 9b/3
4. Herhangi bir duruma	v.-düm 23b/8
yol açmak	v.-diler 14a/9, 58a/3
5. (düşünce veya bilgi	v.-miş 23a/3, 28a/6
anlatan şeyler için)	v.-se 29b/3, 49a/2-10,
Başkalarına iletmek,	49b/1
bildirmek 6. (yar) Kök	v.-seler 50a/7
veya gövdelerin sonuna -	v.-em 61b/9
ı(-i, -u, -ü) zarf-fiil eki ile	v.-e 3b/6, 6b/7, 24b/11,
eklendiğinde tezlük	59a/3, 50a/1-2-3-4,
bildirir 7. Yardımcı fiil	50b/3, 70a/1
olarak kullanılır 8.	v.-eler 14a/8, 22b/8,
Ödemek 9. Dayamak.	49a/6, 60a/1, 62b/4
v. 55b/8, 59a/4	v.-üp 24b/1, 25a/4,
viribil- : 61a/4	49b/4-7, 50a/5, 62a/1-11
açıvir- : 13b/8	v.-eñin ol- 52b/8
alıvir- : 17a/5	v.-icek 49a/8
eydivir-: 18a/3	v.-dügi 69b/11
gülivir- : 24b/7	v.-diyse 50a/3
gülivir- : 17a/3	v.-mek 6a/8, 7a/5-6, 8b/4,
idivir- : 21b/4	10a/2, 21a/2, 21b/3
şunıvir- : 60b/7	49a/1-4, 50a/8, 50b/1,
uyuvir- : 53b/9	53b/4, 71b/4

	v.-mese 48a/9		2. Ten.
	v.-meye 25a/7, 31a/5		v.+ı 23a/5, 60b/5
	v.-meyeler 50a/6, 50b/4		v.+unu 11b/6
viril-	: Verilmek.	vülüc	(Ar.) : Girme, sokulma.
	v.-di 5b/5		v. 46b/9
vitri-i vâcib	(Ar.) : Vacip olan vitri namazı.	vürüd	(Ar.) : Varmak, yetişmek.
	v. 71a/6, 72a/2		v. it- 4a/4
	v.+den 71a/4	vüzerâ	(Ar.) : Vezirler.
vuşlat	(Ar.) : Bir şeye ulaşma, kavuşma.		v.+yı 61a/6
	v.+uñ 12b/8		v.+ya 18a/4
			-Y-
vuştâ	(Ar.) : Orta parmak.	yâ	(Ar.) : Ey!, Hey!.
	v. 7a/9-11		y. 7b/11, 9a/11, 9b/4-10,
vuşül	(Ar.) : Ulaşma, erişme.		19b/6-9, 28a/11, 29a/5,
	v.(v.-ı maķaşida) 37a/7		43a/11, 43b/9-10, 44b/3-
vużûc	(Ar.) : Abdest.		8, 51a/1, 56a/5, 61b/6
	v.+nuñ 64a/9	yâ	(Far.) : 1. O halde, öyle
	v.+dan 65b/9		ise.
vü	(Far.) : Ve. krş. u		y. 23a/9
	v. 16b/1		2. Bir düşüncenin karşıtı
vücüd	(Ar.) : 1. Varlık.		düşünülürken kullanılır.
	v.(v.-ı büstânın) 3a/9		y. 43b/10, 61b/6

yā.. ..yā	(< Far. yā) : Ya .. ya da, öyleyse. y. 50b/11, 51a/1	y.+ı 57b/7 y.+a 31b/2, 57a/10, 57b/8, 58a/6
yāban	(< Far. Yābān) : Dışarı, ülke dışı. krş. yaban y.+a 8b/8	y.+dan 50b/7 y.+lar 57a/7
yaban	(Far.) : krş. yāban. y.+da 18a/9	yalancılık : Yalancılık. y.+ıla 56a/1
yād	(Far.) : Anma. y. 37b/5 y.+ı 46a/7 y. it- 5a/7, 36a/2	yalım : Derece, mertebe. y.+ları 14b/2 yaluñuz : Yalnız, tek. y. 49b/7
yad	: Yabancı. y.+lar 16b/10	yalvar- : Yalvarmak. y.-a 59a/4
yağ-	: Yağmak. y.-miş 18a/1	yağın : Uzak karşıtı. y. 28b/8, 47b/10, 59b/7
yağmur	: Yağmur. y. 18a/1	yan : Yan, taraf. y.+ın 16b/10, 74b/4 y.+ına 43b/6-7, 69a/6, 69b/11
yāhūd	(Far.) : Veya, iyisi, daha doğrusu. y. 9b/7	y.+ında 10b/9, 23b/6, 26a/5, 70a/5
yalan	: Yalan. y. 51a/6, 51b/6-8, 57a/2	y.+ından 16b/9 y.+ındağı (ādem) 63a/3

	y.+ındağı (barmāğı)		y.-mağ 24b/8
	63b/3	yār	(Far.) : Dost.
yan-	: Yanmak, tutuşmak.		y.(y.-ı kādīmūn) 4b/6
	y.-dı 56a/5		y.(y.-ı vefā-dār) 11a/4
	y.-miş 56a/8	yara	: Yara.
yaʿnī	(Ar.) : Demek, şu		y.+sı 52a/11
	demek.	yaramaz	: Kötü.
	y. 6b/10, 7a/1-4-5, 8a/2-		y. 16a/1, 30b/9
	9, 19a/4, 29a/4, 52b/9,	yaramazlar	: Kötüler.
	56b/3, 63b/3, 73b/11,		y.+ıla 15b/11
	74b/5	yaraşık	: Münasip, yakışır.
yaña	: Tarafa.		y.+ı 23a/7
	y. 18a/2, 25b/2, 59b/8,	yāren	(Far.) : Dostlar.
	60b/7, 65b/11, 69b/7,		y.+ler 12b/2
	70b/5, 74b/7-9	yarın	: 1. Ertesi (gün).
yandur-	: Yandırmak.		y. 9a/2, 18a/7, 23a/11
	y.-sa 29b/6		2. Ahiret.
yañıl-	: Yanılmak.		y. 44a/4, 48a/10
	y.-sa 72a/4	yarlık	: Ferman, irade.
yañılış	: Yanılış.		y.+dan 11b/5
	y.+ların 28b/9	yarlığa-	: Mağfiret etmek.
yapış-	: Yapışmak.		y.-r 29b/5
	y.-up 23b/5		y.-dum 43a/8
	y.-mışdı 20b/9		

yaş	: 1. Hayat çağı. y.+da 7b/7 y.+ına 15b/1-5 y.+ında 15a/4-5, 21b/5 y.+ından 15b/4	y. 24a/5 2. Kötü, fena. y. 36a/10 y.+lara 25b/4
	2. Kuru'nun tersi. y.+ı 64b/10	yavuzluk : Kötülük, fenalık. y. 25b/5
yat-	: Yatmak, uyumak. y.-ur 44b/5-10 y.-urken 9a/2, 62a/2 y.-a 62b/11 y.-an [oğlan] 18a/9 y.-up 63a/3	yaya : Yürüyerek giden kimse. y.+ya 50a/1
yatsu	: Yatsı namazı. y.+nuñ 72a/1	yaz : Yaz mevsimi. y. 74b/4
yatur-	: Yatırmak, uyutmak. y.-alar 15b/5 y.-mazlar 42a/10 y.-maya 17a/10	yaz- : Yazmak eylemi. y. 36b/7 y.-sa 37a/11 y.-anlar 37b/4 y.-up 41a/11 y.-mağ 36a/11, 36b/2-3-4
yavı kılın-	: Kaybolmak. y.-miş (nesne) 68a/1	yazıl- : Yazmak işi yapmak. y.-maz 57a/3
yavru	: Yavru. y. 18b/1	yazu : Yazı. y. 36a/11, 36b/2-3
yavuz	: 1. Sert, yaman.	yedinci : Yedi rakamının sırası. y. 7a/3, 8a/5
		yeg : Daha iyi, üstün. krş. yig y. 25b/10

	y.+i 55a/5		y. 57a/6
	y.+dür 42b/6		y.-di 58a/3
yehūdī	: Yahudi.		y.-dügi 59b/5
	y. 53b/7	yidi	: Yedi rakamı.
yek-şenbih	: Pazar günü.		y. 15a/4, 22b/2, 29b/4
	y. 21b/11	yidür-	: Yedirmek.
yetīm	(Ar.) : Eşsiz, tek.		y.-seler 17a/4
	y.(dürr-i y.) 4b/11	yig	: krş. yeg.
yetiş-	: Kavuşmak.		y.+dür 42b/10
	y.-mez 62b/2	yigirmi	: Yirmi sayısı.
yığ-	: Yığmak, biriktirmek.		y. 45b/1
	y.-miş 43b/6	yigirmi beş	: 22b/4
yıl	: Yıl, sene.	yigirmi bir	: 22b/3
	y. 19b/10, 22a/10, 26b/8	yigirmi dört	: 22b/4
	y.+da 46b/1	yigrek	: Daha iyi.
	y.+ın 45b/2, 46b/3		y.+i 26b/5
	y.+dur 45b/1-4	yil	: Yel, rüzgâr.
yıllık	: Senelik.		y. 18a/1
	y. 45b/6	yimiş	: Meyve.
yırtıcı	: Beslenmek için başka hayvanları parçalayarak yiyen (hayvan).		y. 17a/11, 17b/3
	y. 18b/2	yîni	: Eski'nin karşıtı.
yi-	: Yemek.		y. 22a/1
		yir	: 1. Yer, mekân.

	y.+de 3b/6, 30b/3		y.+dan 57b/10
	2. Yer yapmak.		y.+ın 34a/7, 62a/7
	y. eyle- 27a/1		y.+ından 41b/10
yirine gel-	: Yapılmak, olmak.		y.+dur 41b/11
	y.-sün 9a/4	yol bul-	: Bir durum için uygun yer ya da mekân bulmak. 4a/7
yiril-	: Kötülenmek.		
	y.-düg+içün 31b/11	yoldan çıkar-	: Saptırmak. 4a/8
yit-	: Çekmek, yedekte götürmek.		
	y.-üp 48a/11	yoldaş	: 1. Yol arkadaşı. y. 42a/11
yiyle-	: Koklamak.		y.+a 62b/7
	y.-mek		y.+suz 62b/6
yoğsa	: Yoksa.		2. Ortak. y.+ı 59b/9
	y. 23b/4, 42b/6, 44a/8	yoldaşı it-	: Arkadaş, ortak etmek. 15b/7
yoğ	: Var'ın karşıtı.		
	y.+ıdı 10a/1, 57b/6	yon-	: Yontmak, traş etmek. y. 36b/6
	y.+ımış 26b/10		
yoğsullık	: Yoksul olma durumu.	yön	: Taraf. y.+in 59b/8, 74b/8
	y. 22b/1		
yol	: Yol.	yu-	: Yumak, yıkamak. y.-riken 65a/2-5-7-8
	y. eyle- 27a/4		y.-ya 63b/5, 64b/2-5
	y.+ı 8a/10, 41b/10, 62b/7		
	y.+a 17a/6		
	y.+da 62b/1		

	y.-yup 30a/5	yüklen-	: Yüklenmek.
	y.-maya 64b/11		y.-miş 26a/10
	y.-mağ 10a/11, 59b/7, 63b/6, 65b/6	yüklü	: Yüğü olan. y. 50a/1
	y.-mağa 64a/11	yüksek	: Yüksek. y. 30b/1, 64b/3 y.+den 60b/7
yuğaru	: Yukarı. y.+dan 43a/6, 49b/11	yümlü	: Uğurlu, bereketli. y.+dür 22a/8
	yuğarusuna git- : Sert davranmak. 25a/7	yüri-	: Yürümek. krş. yürü- y.-di 8b/8 y.-ye 62a/7, 62b/10 y.-yüp 34a/7 y.-meye 62a/10 y.-meyeler 62b/4 y.-mekde 62b/7
yumşak	: Yumuşak. y. 75a/5 y.+larına 68b/7	yürü-	: krş. yürü- y.-rsin 9b/11 y.-rken 30a/10 y.-meye 62a/6 y.-miye 62b/9 y.-dügi 62b/8
yumurda	: Yumurta. y. 55a/10-11	yüz	: 1. Yüz rakamı. y. 8b/9, 9a/1
yumuş	: İş, hizmet, görev. y. 30b/11 y.+a 17a/6		
yuva	: Yuva, barınak. y.+sından 18b/1		
yüce	: Büyük, ulu. y. 56b/5		
yüğüürüp var-	: Güçlenmek, kuvvetlenmek. 27b/6		

	2. Cephe, görünüş.		
	y.+i 36a/6		-Z-
	y.+ine 30a/3, 75a/3	zāhid	(Ar.) : Çok, aşırı sofu.
	y.+inden 67a/6-8		z. 43a/7
	3. Surat.	zāhidlen-	(Ar.+T.) : Koyu sofu
	y. 66b/10		olmak.
	y.+üne 76a/6		z.-düğine 75b/4
	y.+in 30a/5, 70b/4	zāhir	(Ar.) : Görünen, belli.
	y.+ine 64b/6, 67a/3,		z. 33b/4
	75a/2		z.(ṭabīb-i z.) 33b/4
	y.+lerinden 70b/7		z. ol- 3a/11, 26a/2
	yüz göster- : Ortaya		z. kı1- 5a/2
	çıkmaq. 53a/4		z.+i 35b/2
yüz-	: Yüzmek.		z.+dür (ṭabīb-i z.) 33b/3
	y.-mek 36a/11		
	36b/2	zaḥmet	(Ar.) : Sıkıntı,
yüzük	: Yüzük.		rahatsızlık.
	y.+i 66b/11		z.+ine 32a/5
	y.+in 64b/7, 65a/5		z.+inden 63b/8
yüzi şuyı	: Güzellik. krş. yüzi şuyı		z.+lerine 33b/5
	y. 36a/7		zaḥmet çek- : Sıkıntıya
	y.+yla 16b/3		katlanmaq. 57a/10, 58a/7
yüzi şuyı	: krş. yüzi şuyı.	zālim	(Ar.) : Zulmeden,
	y.+dur 36a/9		haksızlık eden.

	z. 19a/9, 51b/10, 57a/3	zarīf	(Ar.) : Nazik, ince nüktele.
zamān	(Ar.) : 1. Zaman, vakit. z. 8b/8 z.+ıla (mürūr-ı z.) 26a/1 z.+da 37b/4 2. Devir. z.+umuzda 24a/11 z.+ında 24a/10		z.(cārif-i z.) 12b/2
		zarr	(Ar.) : Zarar. z.+dan 33b/9
		zāt	(Ar.) : Kendi. z.(z.-i cāzīzin) 39b/10 z.+ında 25a/11
zamāne	(Ar.) : Talih, baht, felek. z. 35a/4-5	zāyī	(Ar.) : Kaybolan, elden çıkan, yitik; zarar, ziyan.
zamīr	(Ar.) : Kalb. z.+lerine 31b/3		z. ol- 3a/2
zānī	(Ar.) : Zina eden (erkek). z. 51b/10	zāyil	(Ar.) : Sona eren, devamlı olmayan. z. 14a/4 z. ol- 44b/1
zann	(Ar.) : Sanma, sanı, şüphe. z.+ına 63b/4	zebānī	(Ar.) : Cehennemlikleri cehenneme atmaya memur edilen melek. z. 48a/11
zarf	(Ar.) : Kılıf. krş. zarfcuğaz z.+ıla 30a/4	zeheb	(Ar.) : Altın. z.(z.-i ādābile) 3a/6
zarfcuğaz	(Ar.+T.) : krş. zarf z.+ıla 43b/7	zeker	(Ar.) : Erkeklik organı. z.+in 63b/4

zekevāt	(Ar.) : Zekātlar. z. 71a/11 z.+iñi 55b/4	zihin	(Ar.) : Zihin, hafıza. z. 3a/11, 25b/10 z.+leri 40b/11
zelil	(Ar.) : Hor, hakir, alçak, aşağı tutulan, aşağılanan. z. 38a/1-3	zıkr	(Ar.) : Anmak, Allah'ın adlarını anarak dua etme. z.(maḥall-i z.) 68a/6 z. it- 56a/10-11, 68b/1-6, 73a/7 z. ol- 6b/4, 67a/10 z. olın- 6b/4, 22b/4, 30b/6, 67a/10
zelle götür-	(Ar.+T.) : Ayak kayma. z.-mek 60a/7	zillet	(Ar.) : Hakirlik, horluk, alçaklık, aşağılık. z.(z. ü 'iṣyān) 43b/10
zellet	(Ar.) : Hata. z.(z. ü kılletdedür) 38a/11	zinā	(Ar.) : Nikâhsız birleşme. z.+ya 54b/3
zevāl	(Ar.) : Öğle vakti. z.+de 71a/1	zindegānī	(Far.) : Hayat, dirilik. z.(ḥüsn-i z.) 16b/4 z.(nihāl-i z.) 4a/8
zevāt	(Ar.) : Kişiler, şahıslar. z. 52b/2	zīnet	(Ar.) : Süs, bezek. z. 39a/1 z.(aḥsen-i z.) 58b/10 z.(şıfat-ı z.) 3b/2
zeyrek	(Far.) : Anlayışlı, zeki. z. 25a/3, 25b/10		
zibil	: Gübre, süprüntü. z. 38b/8		
zih-gīr	(Far.) : Ok atanların parmaklarına geçirdikleri halka, yüzük. z. 66b/11		

	z.+i 5a/1	ziyādece	(Ar.+T.) : Daha fazla.
	z.+de 38b/6		z. 14b/1
	z.+den 35b/4	ziyān	(Far.) : Zarar, kayıp.
zīrā	(Far.) : Çünkü, şundan dolayı ki.		z.+dur 10b/6
	z. 13b/10, 22a/8, 24b/8, 26a/1, 32a/9, 34a/4, 42a/4, 46b/3, 48b/9, 49b/7, 50b/11, 53a/8, 53b/11, 76b/10	zühr	(Ar.) : Öğle, öğle vakti.
			z.+uñ 71b/8
			z.(āḥir-i z.) 72b/10
		zulümāt	(Ar.) : Karanlık.
			z.+ından 47b/1
zīrā-ki	(Far.) : Çünkü, zīrā. bk. zīrā-kim	zühd	(Ar.) : Her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete verme.
	z. 29a/7, 29b/5, 33b/2, 34b/9, 41b/3		z.+i 48a/5
zīrā-kim	: bk. zīrā-ki	zühdi şat-	: Dindarlık taslamak.
	z. 11b/3, 14b/2, 17a/11, 25a/8, 33a/7, 34a/1, 38a/9, 40a/9, 41a/1		48a/5
ziyāde	(Ar.) : Fazla, aşırı.	zümre	(Ar.) : Topluluk, sınıf.
	z. 6a/4-5, 14b/1, 16a/9, 17a/4, 23a/4, 27b/6, 28a/4, 28b/3, 33b/1, 46a/6, 58a/4, 60a/2, 64a/3, 70b/4		z.+nüñ 1b/7
			z.+sinden 39b/11

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kitâb-ı Tâcu'l-Edeb, Ali b. Hüseyin Amasî (Alaaddin Çelebi)'nin 1453 yılında Türkçe kaleme aldığı; çocuk eğitimi, âdâb-ı muaşeret ve dinî bilgileri konu edinen eseridir. Eserin varolan iki nüshasından harekeli olanı üzerinde yaptığımız transkribe, gramatikal dizin, gramer incelemesi ve araştırma çalışması sonucunda vardığımız sonuçlar aşağıda sıraladığımız gibidir :

1. Kitâb-ı Tâcu'l-Edeb, müellifin kullandığı kelime çeşidi bakımından zengindir. Eski Türkçe kökenli ve bugün için arkaik durumda olan çoğu kelime ve deyim eserde geniş yer tutmaktadır. Eserde tespit edebildiğimiz Eski Türkçe kelime ve deyimler şöyledir:

ağruğ, ağsur-, ʿalef , anduğ , artuğ, arıt-, aruğ, aruğla-, avlağı, ayruğ, başmağ, belinlet, bigi, biregü, çağırt-, deberd-, degşüril-, dın-, dipdiñiz, eksü-, eyt-, gümren-, ıssı, imdi, iñi, kağı-, kalmış, kamu, kanda, kañkı, qarı-, kelecı, kengel, kığır-, köselt-, mire, oñatca, öykün-, şalgun, şataş-, şaru, şavul, şayru, segirt-, sekirden, semrit-, şokran-, söyken-, söylerce, söyleşdür-, süci, sünük, tadandur-, tavış, taylasan, tezek, tolanmac, tuman, uğrı, uşacuk, yalım, yaraşığ, yaramaz, yarlık, yarlığa-, yigreg, yiyle-, yümnlü.

el it-, kapu kağ-, önegülük it-, şokranu gümrenü, söylerce ol-, tanaz it-, tanış it-, tavış ol-, türüş yüzlü, yavı kulın-, yoldaşı it-, yügürüp var-, arı eyle-, yir eyle-, yol eyle-, bir ol-, boş ol-, büycek ol-, dili tatlu ol-, dipdiñiz ol-, epsem ol, ırak ol-, üzerüne ol-, vireñin ol-, tapu kıl-.

2. Metnimizde Arapça ve Türkçe kökenli kelimeler geniş yer tutmaktadır. Eserin yazıldığı coğrafya dikkate alındığında Arapçanın etkisinin hissedilir derecede olduğu görülmektedir. Eserde geçen müstakil kelimelerin madde başı dağılımı şöyledir:

Arapça : 1260	% 57.87
Farsça : 225	% 10.33
Türkçe : 689	% 31.64
Yunanca : 3	% 0.13

Metnimizde en az iki farklı dilde türeyen kelimelerin madde başı dağılımı şöyledir :

Arapça+Türkçe : 48	% 45.28
Farsça+Türkçe :20	% 18.86
Arapça+Farsça : 20	% 18.86
Farsça+Arapça : 16	% 15.09
Farsça+Arapça+Türkçe : 2	% 0.49

Bu veriler bize Arapçanın daha sıklıkla kullanıldığını, Türkçenin ise Farsçaya göre daha baskın olduğunu göstermektedir.

3. Eski Anadolu Türkçesi belgeleri Arap alfabesi ile yazılmışlardır. Tek tek fonemlerin yazılışında iki yazı geleneği birbiriyle karşılaşır: 1. Uygur yazısı ve 2. Arapça-Farsça örneklerine götürülebilecek olan modern bir yazı.⁴⁴²

3.1. ye, yani Uygur yazı geleneğine tipik örnekler:

a) Kalın sıradan kelimelerde de س harfinin kullanılması: ساقین saqın 9b/9, قسُقُ kısuq 7a/3

b) ç ve p'nin ج (c) ve ب (b) olarak yazılması: آچہ aç 67a/2, اچ iç 67a/8, اچُق açuq 69b/11, كچسه geçse 70a/8, حوقُ çok 75a/7, كچلره kiçilere 76a/4, گولنچ gülenç 76b/7, اغاچ ağaç 22a/11, ادُنچ ödünç 60a/1, سبّه sepe 65b/10

⁴⁴² Mansuroğlu, M. (1958) "Eski Osmanlıca", *Tarihi Türk Şiveleri* (Çev. Mehmet Akalın), TKAE Yay.: 73, seri: IV, S A.21, s. 247, Ankara.

c) Bazı eklerin tabandan ayrı yazılması: كُزِينِي دُرْ güzīnidür “güzinidür” 2b/5,

دُرْ اَتَاسِي atasıdır “atasıdır” 5b/10.

d) İnce sesli hecelerin kalın sesli ile yazılması:

دُنْيَاوِي dünyevī 31a/5, مِرِه mire 44a/7, كِيَاسِي giyesi 69a/5, كَجَا gice 47a/7

3.2. ye, yani Arap-Fars yazı geleneğine tipik örnekler:

Ünlülerin yazılmaması: يِكْرِمِ yigirmi 22b/3, اَلُو ulu 45a/19, اُتُرُنَه oturana 13b/5, صُقُقْ

şoşak 50a/11, بِيَكِ bigi 3b/6, وَرَلُومِ varalum 43b/3, اَقِي okı 24a/6, اَحُقْ açuq 69b/11.

4. Metnimizde tam bir imla birliğinin olduğu söylenemez: يُورِيَه yüriye 62a/7,

يُورُومِيَه yürümeye 62a/6; طَايَمَقْ tayanmaq 63a/4, طَيْنَمَقْ tayanmaq; اُتُورَمَقْ oturmaq

63a/5, اُتُرْمِيَه oturmaya 63a/6; اَوْلَمَكَلِكِ evlemeklik 8a/1, اِشْلَمَكَلُوكْ işlemeklik

42a/11; كُرْدُكُزْ kördünüz mi 43b/2, كُورْدُكُوزْ مِي kördünüz mi 43b/2, جُوقْ çok 75a/7, جُوغْ çoğ 36a/1;

گُورْدُكُوزْ مِي gördünüz mi 44a/10; اَقِي okı 24a/6, اَوَقْدِي okıdı 27a/10; كُتْرُمِشْ götürmiş 19b/6,

گُتُورُبْ götürüp 19b/11; حُوجِيَه hocaya 21b/3, حُوجَايَه h'ocaya 22b/8; اَلْدُرْكَرْ alduralar

22a/10, اَلْدِرْمَغِجُونْ aldırmağ-ıçün 22b/2; اَنُوكِچُونْ anuñçün 20b/11, اَنُوكِچُونْ anuñ-

ıçün 24b/5; بَس bes 4b/5, پَس pes 12b/7; بِيُورْلُدُغِي buyurulduğı 31a/5, بِيُورْلُنْ

buyurılan 31a/2; دُنْدُرْلِمِشْ döndürilmiş 32b/9, دُنْدُرْلِمَزْ dönderilmez 57a/2; قَزَجَغَزْ

kızcağız 14b/9, قزحغز kızcuğaz 73a/6; قُلْتُق koltuq 7a/2, نَجُون neçün 23a/7, نِيچُون neyiçün 23a/9, نيچُون niçün 9b/10.

5. Yabancı kökenli kelimelerin yazımında imla yanlışları sıkça görülür:

(Ar. ḥaz̄er) > ḥaz̄er (11a/1), ḥaz̄er (34a/7), (Ar. ‘amīm) > in‘ām-ı ‘amīmeñüzden 2b/9, (Ar. ḥaṭā) > ḥaṭā 56b/11

6. Yabancı kökenli tek heceli sözcüklerin yazımında son seste tekrar görülmez:

(Ar. becidd) > becid 62a/10, (Ar. eşedd) > eşed-i ‘azāb 44a/4, (F.+Ar. bī-‘add) > bī-ad 1b/3, (F.+Ar.) bī-ḥadd > bī-ḥad 1b/3, (Ar. şaff) > saf-ı ni‘alde 39a/7, (Ar. mühimm) > mühim 32b/5, (Ar. ḥaṭṭ) > ḥüsn-i ḥaṭile 37a/11, (Ar. ‘āmm) > da‘vet-i ‘ām 60a/7

7. Türkçe söylenişe uydurulmuş yabancı kökenli kelimeler:

(Ar. ṭāʾife) > ṭāʾyife 42b/8, (Ar. cāʾiz) > cāyız 67b/1, (Ar. sāʾir) > sāyır 5a/3, (Ar. şerāʾit) > şerāyit 45a/11, (Far. pāy-dār) > dost-ı pāyidār 11a/4, (Ar. elbette) > elbetde 17b/1, (Ar. maḥall) > maḥal 15a/7, (Ar. melāʾike) > melāke 49b/8, (Ar. misāfir) > müsāfir 73a/1, (Ar. ‘āmiyy) > ‘āmī 40a/8, (Yun. Panayır) > banayır 55a/4, (Ar. ğayb) > ğāyib 49b/9, (Ar. ‘aşr) > ‘aşır 37b/11, (Ar. süfre) > şofra 11a/7

8. -lı/-li isimden isim yapma eki tek örnekte imla değişikliğine uğramış: sevgülü 72a/9, sevgülisidür 19b/1

9. Farsçada (د) harfini gösteren bir ses olmamakla beraber, uzun veya kısa

sesliden sonra gelen (د) harfinin 15. yüzyıl sonuna kadar (د) harfi ile yazıldığını⁴⁴³

görüyoruz: (Far. umīd) > ümīz 5a/6, (Far. ḥudā) > bār-ı ḥuzā 9a/8, (Far. üstād) > üstāz 24a/7

⁴⁴³ Timurtaş, *Osmanlı Türkçesi 3*, s. 251

10. Metinde 3. şahıs iyelik üzerine +(y)ı / +(y)i yanında yükleme eki -n de kullanılmaktadır: kılın 7a/2, kızın 7b/4, eâkıbetin 12b/8
11. -gan / -gen sıfat fiili tek örnekte görülmekte olup kendisini -an / -en'e bırakmıştır: içgen 51b/6, yatan 18a/9, uyuyan 25a/9
12. -ısar / -ıser gelecek zaman eki metnimizde bileşik zaman yapısında tek örnekte karşımıza çıkmaktadır: çıkarıyardum 44b/6
13. Metnimizde k sesinin sızıcılaşarak h sesine dönüştüğünü de görmekteyiz: uyhusı 24b/11, aḥşam 75a/8
14. Dudak benzeşmesi: temür 57b/5, kulavuzlık 62b/5, şovukdan
Ek ve bağlantı ünlüleri yuvarlaklaşır: almadum 10a/2, pāzişāhum 18a/6, taḥtum 23a/7, virdüm 23b/8, bizüm 24a/11, zamānumuzda 24a/11, aldırup 26a/11, varalum 43b/3, idelüm 43a/1
Bu yuvarlaklaşma, benzerlik yoluyla olmayan ünsüzlerin etrafında da bulunur: bunlaruñ 1b/9, atalaruñ 5b/11, cevābuñ 9b/5
Eski Türkçe bağlantı ünlülerinde düz ünlülü eklerde yuvarlaklaşma görülür: kiçi 45a/8, arı 51a/4
Fiilden fiil yapma eklerinin bağlantı ünlüleri çoğu durumda düzdür: görün- 38b/7, bulun- 67a/10, toḡın- 18b/9, ḡurtıl- 26b/11
Bazı istisnalar: bulun- 58a/11
Osmanlı Türkçesinden sapmalar: şeyle 2a/9, eyle 6a/4
Büzüşmeye uğramış tek bir kelimeye rastlıyoruz: n'eylersin 44b/3
15. Alışılmış -dan / -den ayrılma hâli eki yanında şu ayrılma ekini tespit edilebildik:

-dın/-din: öñdin “önden, önce” son çekim edatında.⁴⁴⁴

16. -n vasıta hâli eki, henüz oldukça canlıdır: ayığın “ayakta” 62a/3, on yılın “on yıl” 45b/2, vâki^c olmanın “vâki olan / olmasıyla” 38b/8, degin “kadar” 15b/1

-la/-le eki sık kullanılmamış : terlemişle “terlemişken” 62a/3, rıfkla “rıfkla” 52a/2

17. -ra/-re ekinin farklı kullanımlarına rastlamak mümkün: taşra 5a/5 “dışarı”, yukarıdan “yukarıdan” 49b/11, ilerü “ileri” 15b/2, girü “geriye” 20a/10, üzerüñüze “üzerinize” 8a/9

-ru/-rü ekinin kullanılışı sınırlıdır: berü “beri” 43a/11

-çun/-çün : “içün” son çekim edatı kendisinden önceki kelimeyle birleşmiş olarak da kullanılmış: anuñçun 20b/11, canıçun 55b/3, Tenğriçün 55b/3, aldırmağıçun 22b/2, anuñıçun 24b/5, teşhiz kılmağıçun 4b/8, günüçün 20b/10, neyiçün 23a/9, geçürmeğıçün 52a/7, yirildüğüçün 31b/11

18. “bir” belirsiz sayısı genellikle vasıflığın önüne gelmiş: bir edeb ağacın 23b/6, bir künd oğlana 25a/4, bir şu kenârına 26b/11, bir çatı nesnedür 27a/2

“bir” belirsiz sayısı zarf tamamlayıcısı olarak da görülür:

bir söylemiş olayım bir göreyim 9a/10

19. Metnimizde tek örnekte beraberlik eki -ağu/-egü’ye rastlıyoruz: bireğünüñ 17a/10

20. Görülen geçmiş zaman ve bazı istisnalarla şartın dışında, yüklem işaretleri kısmen analogi yoluyla teşkil edildikleri için iyelik ekleriyle çakışan şahıs zamirlerinden meydana gelmişlerdir. 3. şahıs şekilleri Eski Türkçe “turur” gelirler.⁴⁴⁵

⁴⁴⁴ Mansuroğlu, agm., s. 259

I. Teklik: -ın/-in bilmezin “bilmem” 55a/4

II. Teklik: -sın/-sin dırsın “dersin” 9b/1, yürürsın “yürürsün” 9b/11, oğlımsın
“oğlumsun” 23a/7, dövesin “dövesin” 23b/9

III. Teklik ve Çokluk: -dur/-dür oldur “odur” 2a/11, menâbıdur “menâbıdır”
4a/10, atasıdur “atasıdır” 5b/9, azadlıkdur 10b/1

I. Çokluk: -uz / -üz dirüz “deriz” 61a/8,

II. Çokluk: siz idesiz “ediniz” 3a/9

21. Metinde fiil çekiminde kullanılan şahıs ekleri:

Zamir kökenli şahıs ekleri

Anlatılan geçmiş zaman, gelecek zaman, geniş zaman, istek kipi ile gereklilik çekimlerinde şahıs zamiri kökenli şahıs ekleri kullanılmaktadır.

1. Tekil şahıs: /+m/,/+am/, /+em/

2. Tekil şahıs: /+sın/,/+sin/

3. Tekil şahıs: /+Ø/

1. Çoğul şahıs: /+uz/,/+üz/

2. Çoğul şahıs: /+sız/,/+siz/

3. Çoğul şahıs: /+lar/,/+ler/

İyelik eki kökenli şahıs ekleri

Görülen geçmiş zaman ve şart kipinde iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılmaktadır.

1. Tekil şahıs: /+m/

2. Tekil şahıs: /ñ/

3. Tekil şahıs: /+Ø/

⁴⁴⁵ Mansuroğlu, agm., s. 263

1. Çoğul şahıs: /+k/,/+k/
 2. Çoğul şahıs: /+ñuz/,/+ñüz/
 3. Çoğul şahıs: /+lar/,/+ler/
22. Kalıplaşmış bazı örneklerde iyelik eki yığılmasına rastlıyoruz: *kadīm+i+si* 74b/3, *bir+i+si* 42a/7, *kim+i+si* 42b/10, *muhtāc-ı ileyh+i+si* 36b/9
23. Metnimizde -malı/-meli gereklilik anlamını, -mAK isim-fiili ve -sA şart eki üzerine gelen “gerek” yapısı sağlamaktadır: *al-mağ gerek* 7b/4, *añsa gerek* 34b/11
24. Metinde “t” kalın ünsüzlü kelimeler (ط) ile yazılırken (ﺖ) ile yazılan şekillerine de rastlıyoruz: *turmuş* 28b/5, *taraf* 28b/7, *turdı* 20b/5, *taayanmağ* 63a/4, *taışmış* 9a/1, *tutdum* 34a/8, *dutdı* 20b/5, *durdu* 20b/6
25. Metinde zaman kaymalarına örnek olabilecek kullanımlar bulunmaktadır:
yā imām'ül-müslimīn siz dağı gölgeye gel-ün güneşde oturmañ 28a/11 (Emir kipi istek kipi yerine kullanılmış)
26. Metnimizde “-mAK, -mAKIİK, -dUK, -Iş” ekli İsim-fiil yapısına, “-dUK, -mIş, -(y)An, -(U)r, -mAZ, -esi, -(y)AcAK” ekli sıfat-fiil yapısına, “-a..a, -e, -i, -iken, -eli, ıcağaz, -(y)IcAK, -IncA, -mAdIn, -ürek,- (y)up” ekli zarf-fiil yapılarına rastlıyoruz.
 -up/-üp zarf fiil eki tek örnekte -ıp olarak yazılmış: *alıp* 32a/1
27. -mAK mastarı ile aynı fonksiyonda kullanılan ikinci derece işlek bir ek olan -mAKIUK ekinin münferit bir ek olduğunu, metnimizde tek örneğine rastladığımız bir kelime ispatlamaktadır: *oğu-mağlığ+luğ* 30a/3
28. Metinde iki türlü bileşik fiil yapısına rastlıyoruz: 1. “it-, eyle-, ol-, kıl-” yardımcı fiilleri ve aynı görevde kullanılan “bul-, ur-, var-, vir-, gör-, gel, dur-” fiilleri, 2. Tasvir fiilleri: *Sürerlik* (tur-, gör-, gel-), *Tezlik* (vir-), *Yeterlik* (-Abil-).

29. Eski Türkçede sayılı örneklerine rastlanılan ve Kıpçak Türkçesinde de kullanılan +ra eki metnimizde zarf-fiil almış ikileme yapısında karşımıza çıkıyor:

şoqaqda āvāz idüp ve şi'r oқыu *şoq+ra-n-u güm+re-n-ü* (homurdan-) yürimeye

62a/10

KAYNAKLAR

- Aclûnî (1988), *Keşful-Hafâ*, Tıpkıbasım, 2 Cilt, Daru İhyai't-Turasil Arabiyye, Beyrut.
- Ahmet Vefik Paşa (2000), *Lehçe-i Osmani* (hızl. Toparlı, R.), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Akalın, Ş.H. (Şubat 1995), “Eski Anadolu Türkçesinde Cümle Başı Edatlarıyla Kurulmuş Cümleler”, *Türk Dili Dergisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, S 518, s. 156-163, Ankara.
- Altundaş, H. - Şahin M. (2006), *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Arslan Erol, H. (2008), Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Atalay, B. (1988), *Divanü Lügati't Türk*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Banguoğlu, T. (2007), *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Bilgin, A. (Aralık 1990), “Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Karışık Dil Unsurları Taşıyan Eserler ve Dil Özellikleri”, *Türk Dili Araştırmaları*, s. 63-74.
- Bursalı Mehmet Tahir (1972), *Osmanlı Müellifleri* (hızl. A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen), Meral Yayınları, İstanbul.
- Canpolat, M. (1992), “Eski Anadolu Türkçesindeki Belirtme Durumu (accusativus) Ekinin Kökeni Üzerine”, *Türkoloji Dergisi*, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, C X, S I, Ankara, s. 9-11.
- _____ (Haziran 1995), *Ömer Bin Mezid - Mecmû'atü'n-Neza'ir*, (metin-dizin-tıpkıbasım), Türk Dil Kurumu Yayınları, 370 + 552 s. + tıpkıbasım, Ankara.
- Cemiloğlu, İ. (1994), “Eski Anadolu Türkçesi Söz Diziminde Çün'lü Cümleler”, *Türk Dili Dergisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, S 510, s. 409-413, Ankara.

- Çağatay, S. (1943), “Uygurca ve Eski Osmanlıcada Instrumental+°n”, *Dil Tarih Coğrafya Dergisi* 1/3, Ankara, s. 93-107.
- Devellioğlu, F. (1993), *Osmanlıca-Türkçe Lügat*, Aydın Kitabevi, 11. bs., Ankara.
- Dilçin, C. (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Enfel, D. (2001), *Eski Anadolu Türkçesinde Kelime Grupları ve Kullanılışları*, Danışman: Prof.Dr. Mustafa Özkan, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ercilasun, A.B. (1996), “Batı Türkçesi’nin Doğuşu”, *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1988*, Türk Dil Kurumu Yayınları, S 655, s. 39-45, Ankara.
- Erdal, M. (1991), *Old Turkic Word Formation I-II*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- Erk, H.B. (1961), *Meşhur Türk Hukukçuları*, İstanbul.
- Evlîyâlar Ansiklopedisi* (1992), Türkiye Gazetesi Yay., 12 Cilt, İstanbul.
- Gülsevin, G. (1997), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, G.-Boz, E. (2004), *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Hacıeminoğlu, M.N. (1984), *Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller*, Cönk Yayınları, İstanbul.
- _____ (1992), *Türk Dilinde Edatlar*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1996), *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karahan, L. (2006), “Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili - Ağız İlişkisi”, *Turkish Studies/Türkoloji Dergisi I*, S I, s. 9-18.
- Kâtip Çelebi (1313), *Keşfü’z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn* (Tâbi'i Ahmet Cevdet Paşa), İkdâm Matbaası, 2 Cilt, Dersaadet.

- Komisyon (1940), *İslam Ansiklopedisi*, Maarif matbaası, C 2, İstanbul.
- Komisyon (2005), *Türkçe Sözlük*, 2 Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____ (2005), *Yazım Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (1973), *Sadru'd-din Şeyhoğlu - Marzuban-nâme Tercümesi*, (inceleme-
metin-sözlük-tıpkıbasım), Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- _____ (2005), “Türk Dilinde -ça eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine
Bir Deneme”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, C I,
Ankara.
- _____ (2007), *Türkiye Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Köktekin, K. (2008), *Eski Anadolu Türkçesi*, Fenomen Yayınları, Erzurum.
- Kurt, M. (2006), *Anadolu Türkçesi Sözlüklerinde +Iık / +IUk Ekli Kelimeler*,
Danışman: Prof.Dr. Mehmet Özmen, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova
Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Mazıoğlu, H. (1974), *Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-Şerife*, Türk Dil Kurumu Yayınları,
Ankara.
- Mansuroğlu, M. (1988), “Eski Osmanlıca”, *Tarihi Türk Şiveleri* (çev. Mehmet Akalın),
Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 73, seri: IV, S A.21, s. 247-276,
Ankara.
- Muallim Naci (1987), *Lügat-ı Nâci* (Tıpkıbasım), Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Mütercim Âsım Efendi (2000), *Burhân-ı Katı* (hızl. Prof.Dr. Mürsel Öztürk ve Dr.
Derya Örs), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özdemir, A. (2004), *Eski Anadolu Türkçesindeki fiillerin durum ekli tamlayıcıları*,
Danışman: Prof.Dr. İsmet Cemiloğlu, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Özer, H. (2007), *Usûl-ı Vusûl-ı İlâhiyye*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Özkan, M. (2000), *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Schmiede, H.A. (2000), *Kitab-ı Dedem Korkut*, Türkiye Diyanet Yayınları, Ankara.
- Solmaz, A.O. (2007), *Tutmacı'nın Gül ü Hüseyin Adlı Eseri*, (İnceleme, Metin, Dizin), Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum.
- Şahin, H. (2003), *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Şemseddin Sami (1989), *Kâmus-ı Türkî* (Tıpkıbasım), Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Terzi, M. (1988), *Eski Anadolu Türkçesinde Fiil Çekimi Ekleri*, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Malatya.
- Tiken, K. (1993), *Eski Anadolu Türkçesinde Edat ve Zarf-Füllerin Fonksiyonları*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. A.Mertol Tulum, Doktora Tezi, İstanbul.
- Timurtaş, F.K. (1994), *Eski Türkiye Türkçesi*, Enderun Yay., İstanbul.
- _____ (1999), *Osmanlı Türkçesi Grameri 3*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Toparlı, R.; Vural, H.; Karaatlı, R. (2003), *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Vural, H. (1999), *Letayif-nâme*, Danışman: Prof.Dr. Recep Toparlı, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- _____ (2004), *Çoban-nâme*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları, Tokat.

ÖZGEÇMİŞ

01.05.1982 tarihinde Bayburt'ta doğdu. İlköğretim ve liseyi Bayburt'ta okudu. 2001 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne girdi. 2005 yılında buradan mezun oldu. 2007 yılında aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Edebiyatı ana bilim dalı, Yeni Türk Dili bilim dalında tezli yüksek lisansa başladı.

Hâlen aynı bilim dalında öğrenimine devam etmektedir.